

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Enchiridion, Sive Manuale Confessariorum Et Poenitentium

Azpilcueta, Martín de

Antverpiæ, 1625

De septimo præcepto, De non furando. cap. 17.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41661

bietatem, an acquisiturus sit, nec ne? Idque poterit facere meliorando, ut Iurifconsultorum vulgus loquitur, alios filios de illa bonorum parte, quam cuiusque volet, libere potest relinquere, iuxta varias variorum Regnorum leges, in his quidem Castellæ de tertia & quinta, a in Regnis vero Portugallix de tertia, b in illis vero Navaræ de omnibus, excepta minima re: in illis vero terris, in quibus ius commune servatur, de semisse aut triente. c Si autem præfata persona poenitens accesserit ad confessarium, priusquam patri putativo successerit, & fratribus suis damnum iam intulerit, præcipiat ei confessarius, ut restituat fratribus, quos filius putativus læsit, omne damnū quod eis intulit, quam optimo modo poterit, quidquid & Sotus, & qui cum sequuntur, dixerint. d

a l. 7. & Yurda l. 1. §. ri. b Lib. 4. Ordinar. tit. 70. c Auth. novissima, & auth. vnde si patrens.

d De inoff. testament.

De septimo præcepto Decalogi, Non furtum facies.

CAPUT XVII.

- 1 Furtum quid, & dividitur in mentale & reale.
- 1 Preceptum non furandi quæ, & quot prohibeat.
- 2 Furtum genere suo mortale, sed excusant ab eo parvitas, & alia.
- 2 Furtum ad causandum mortale quanta quantitas requiratur.
- 2 Furtum notabile, & furtum notabiliter nocens differunt.
- 2 Furtum pauperi & diviti factum qualiter metiendum.
- 3 Furtum propter omne mortale non fertur excommunicatio ubique.
- 3 Doli actio non datur ob omnem quantitatem quæ mortalem culpam facit.
- 4 Furtum mortale hæc quantitas facit.
- 4 Furtum à mortali culpa septem excusant.
- 5 Metus minor iusto attenditur in foro conscientie.
- 5 Finis vilis anima & bonis domini excusat à furto.

Via hic locus est opportunus, in quo ponatur summa Commentarii nostri, a iuxta iam alias promissa, ideo coniungendo ea quæ hoc loco tradita fuerunt in Hispano, cum illis, ad quæ fiebat remissio, dicimus primo, quod furtum definitur à Iurifconsulto b esse, dolosa contrectatio rei alienæ, invito domino suo, ad proprietatem eius, aut possessionem, aut usum acquirendum. c

Dixit, Contrectatio, per quod intelligimus etiam voluntatem contrectandi, quæ est mentale furtum. Dixit, Aliena, quia suæ contrectatio, quatenus est, aut merito creditur sua esse, non est furtum. d Dixit, Invito domino suo, quia quod eo volente fit, non est furtum. e Dixit, Dolosa, quoniam iocosa & officiosa ad reddendum cautorem dominum, non est furtum, ut recte ait Maior. f Dixit, Ad acquirendam proprietatem aut possessionem, &c. quia ad hoc

a Cap. 8. n. 14. qu. 6.

b In l. 1. ff. de furt.

c Quæ repetitur in parag. 1. Institur. de obligat. quæ ex l. 1. ff. nascun.

d L. inter omnes, parag. recte, ff. de furt.

e Eodem parag. recte.

f In l. 4. sem. di. 15. q. 13.

vt sit furtum, sufficit vt contrectas vellet aliquod horum adquirere, secundum omnes. Ex quibus sequitur furtum esse duplex, reale, quod est contrectatio realis, & mentale, quod est voluntas sic contrectandi: quæ definitio iurisperitorum est vsui loquendi proximior, quam illa Ioan. Maior. vbi supra.

Secundo dicimus, quod hoc præcepto, vt diximus, g non solum prohibetur contrectatio occulta, vel voluntas eam faciendi, quæ proprie furtum dicitur; sed etiam omnis illa, qua aliquid ab aliquo iniuste accipitur, & iniuste retinetur, & omnis iniusta damni illatio, & per consequens violenta, & denique omnium rerum alienarum vsurpatio illicita, h & consequenter omnis voluntas deliberata faciendi aliquid prædictorum: quoniam vt supra diximus i post S. Thomam, k peccata voluntatis, oris, & operis eiusdem sunt speciei, imo vnum; quam quæ sunt solius voluntatis ad restitutionem non obligant, vt l est dictum.

2 Tertio, quod omne furtum ex suo genere est mortale, secundum S. Thom. m & probatur in dicto capite fin. n Excusatur autem furtum à culpa mortali: *Primo* quidem paruitas rei, quia in omni materia peccati illa, & alia duo excusant à peccato mortali, vt diximus supra o post S. Thom. p & Antoninum, q & Adrianum. r Ex quo sequitur, quod saltem in genere mortale furtum paruum, quod non attingit culpam mortalem, differt specie à furto magno, quod attingit illam; quia supra diximus circumstantiam, quæ facit actum esse mortalem, sine qua illa non esset talis, mutare speciem in genere moris.

Quarto dicimus, quod magne quæstionis est, quæ paruitas excuset à mortali; quia id nullo iure naturali, diuino, aut humano definitum est: communiter tamen tenetur, & quidem recte, id boni viri arbitrio relinquitur, quoniam quæ indefinita relinquantur à lege, arbitrio boni viri sunt definienda. s

Quinto dicimus, quod sæpe confessarij nos molestarunt, interrogantes, quæ quantitas sit ad hoc notabilis, aut quam nos talem arbitraremur? Quibus conati fuimus satisfacere per sequentia posita in præfato Commentario capite fin. b *Primum*, quod qui parum furatur volens multum furari, mortaliter peccat, vt S. Hieronymus e clare sentit: nam voluntas faciendi, & ipsam factum eiusdem sunt malitiæ, iuxta S. Thom. receptum: d qui autem rem paruulam furatur sine animo aliam maiorem furandi, & maius damnum proximo faciendi, quam paruula illa res valet, furtum mortale non committit, etiam si sciat dominum id moleste laturum, si ei deueniret, neque eam à se petiram daturum fuisse, secundum Caietanum, e quamuis S. Thom. ibi de hac re aliquantum obscure loquatur.

Secundo, quod qui furatur aliquam paruulam rem, veluti subulam à furore, aut acum à latrore, ob quod, & quia aliã subulam, vel acum non habet, à labore cessat, non furatur rem notabilem, quam.

g In addit. c. quando de consec. dist. 1. h Cap. pena. le 14. qu. 5. i In præl. 7. nu. 19. & ea. 11. nu. 11. k 1. 2. qu. 72. art. 7. l In istis ea. 11. nu. 16. m 2. 2. qu. 66. art. 6. n 14. qu. 6. & co. fures, cum tribus seq. de furt. o In ep. 11. nu. 4. p 1. 2. qu. 88. ar. 5. & 6. & 7. q. 3. 4. 5. & q. 59. ar. 4. q. 2. parc. tit. 4. c. 5. parag. 7. & 8. r Quolib. 8. f. Cap. s. n. 3. & seq.

a l. 1. ff. de iure delib. & c. de cauli. de offi. deleg.

b 14. qu. 6.

c In dict. ea. h. 14. qu. 6. Hieron. in comment. ad Titum. d 1. 2. qu. 36. art. 3.

e 2. 2. qu. 66. art. 6.

quamuis ex eo n
contrarium sent
nam illam rem
catorum inferre
condemneretur
to subtracte, qua
festum. h Illa tan
ripit, scit, aut se
modi damnum
surrepta notabi
luntas surripien
causam dat, & c
vt ex diuersitate
gitur. Quod ipse
ratur, credens e
ne efficiendum
bis noto, surrip
in horto suo ill
amicis, & mon
dam, si illud fu
notabile, quam
mortaliter pecc
debebat, illa m

Ex quibus m
aufert, mortalit
fert, & aliquan
diuini, peccat m
qui surripit sub
credere eos no
num notabile
qui diuitibus
pit rem paruam
de quo supra e
notabili mole
idem faceret p
quia ille dat ce
3 Tertio, quoe
nes Synodales
quæ minoris e
minoris duob
censetur defit
mortale, si qui
excommunicat
quolibet mor
interpretand
rem, quam cu
taliter peccet

quamvis ex eo notabile damnum in dominum redundet, licet contrarium sentiat Syluest. *f* cui cōsentit Sotus, *g* quia qui parvam illam rem furatur, quamvis ob eam damnum decem ducatorum inferret, non tamen duplo, aut quadruplo illius dāni condemnaretur, sed duplo aut quadruplo rei illius parvæ furto subtractæ, quatenus esset furtum manifestum, aut non manifestum. *h* Illa tamē parvæ rei surreptio esset mortalis, si, qui surripit, scit, aut scire, aut credere debet ex furto illo parvulo eiusmodi damnum notabile domino euenturum, non quia res illa surrepta notabilis sit, vel quod volūtas illam surripiendi sit volūtas surripiendi rem notabilem, sed quia damni notabilis causam dat, & cōsequenter id dare videtur, *i* quæ sunt diuersa, vt ex diuersitate titulorum de furtis, & de iniurijs facile colligitur. Quod ipsum est dicendum de eo, qui parvulam rem furatur, credens ex eo dominum magna molestia & perturbatio- ne afficiendum: quale fecit quidā famulus suo hero diuiti nobis noto, surripiendo magnū quoddam malum cydoniū, quod in horto suo ille habebat, & magni æstimabat ad ostendendum amicis, & monuerat suos famulos notabili se molestia afficiendum, si illud furarentur. Is enim famulus non admisit furtum notabile, quamvis ob molestiam notabilem, quam attulit, mortaliter peccare potuisset, siquidem credebatur, aut credere debebat, illa molestia dominum afficiendum esse.

Ex quibus *infertur*, quod aliquando, qui rem parvam pauperi aufert, mortaliter peccat, non autem qui opulento similem aufert, & aliquando è contrario, qui aliquam rem parvam aufert diuiti, peccat mortaliter, & non qui similem aufert pauperi: nā qui surripit subulam futori, vel acum sartori, credens, vel debēs credere eos non habere alias quibus operentur, & ideo damnum notabile eis euenturum, peccat mortaliter, non autem qui diuitibus eandem auferret: & è contrario, qui diuiti surripit rem parvam ab ipso magni æstimatam, quale erat pomum, de quo supra diximus, credens, vel credere debens, eum ob id notabili molestia affectū iri, mortaliter peccaret, nō autem qui idem faceret pauperi, rem illā non maioris, quā valet, facienti, quia ille dat causam notabilis molestiæ, hic vero minime.

3 Tertio, quod licet in aliquibus Episcopatibus per cōstitutiones Synodales declaratum sit, ne quis excōmunicetur pro re, quæ minoris centum dipondijs valeat, & in alijs ne pro re, quæ minoris duobus regalibus, seu Iulijs valeat, non tamen idcirco censetur definitum illam esse quantitatem necessariam vt sit mortalis, siquidem quāuis non debeat, nisi pro peccato mortali excōmunicatio ferri, *a* vt latius tradimus infra, *b* non tamē pro quolibet mortali fertur ipso iure: & sic præfate cōstitutiones interpretandæ sunt, quod quamvis propter quātitatem minorem, quam duorum regalium, aut centum dipondiorum, mortaliter peccetur, nemo tamen pro minori est excōmunicandus.

S 4

Quatto,

f Ver. fur. u. g Lib. 5. q. 2. ar. 3. de iust. & iur. h Parag. in duplum & parag. quadrupli, in iust. de adio.

i Cap. fin. de iniur. l. qui accidit. ff. de l. A. q.

a Cap. 1. n. & ca. nullas 11. qu. 3. *b* Ca. 17. n. 3.

acies.
um adqui-
ffe duplex,
d est volun-
am est vñ
ra.
non solum
n faciendi,
qua aliquid
omnis iniu-
que om-
nsequenter
edictorum
cata volun-
am, quam
n non obli-
mortale, se-
n. n. Excusat
as rei, quia
t à peccato
nimum, & de
nere mori-
em, differt
ra s diximus
line qua ille
paruitas eo
ut humano
em recte, id
nita relin-
unt, inter
am nos ta-
eper sequē-
imum, quod
er peccat, vt
di, & ipsum
tupr: d qu
aiorem fu-
paruula illa
sciat domi-
ue eam à se
quamuis S.
veluti subu-
iā subulam,
m notabile,
quam.

c Lib 5. q. 2.
ar. 3. de iust.
& iur.

d 2. q. 76.
ar. 6. ad 3.

a Ca. 27. n. 9.
b Dicto cap.
nemo & cap.
nullus 11.
qu. 1.

c l. 2. C. de
refer. vend. &
e. dilecti de
empti. & v. d.
d 2. q. 77. n. 7.

e 24. qu. 6.

Quarto, quod aliqui collegerunt ex Soto, e summam duorum, aut trium ducatorum non esse notabilem quantitatem, sine consideratione personae, cui furtum fit: sed nobis, neque videtur predictum Sotum id sensisse, neque esse verum, tum quia S. Thomas dicit a culpa mortali non eximit furtum, nisi quando est de remissima: nemini autem videtur esse talis in hac regione ducatus in se consideratus, tum quia idem S. Thomas sensit, ideo furtum de remissima non esse mortale, quia presumi potest id non displicere domino, significans secus esse, si putaretur domino id displicere. Et quamvis Caietanus magno conatu, & recte nostro iudicio, eius sententiam extendat ad furtum minima rei, etiam si domino displiceat, nullatenus tamen extendisset ad furtum duorum ducatorum, quippe quod longe alienum fuisset a mente S. Thomae, tum quia in aliquibus Episcopatibus, ex consilio virorum doctorum & prudentum, statuitur, ut excommunicatio pro furto centum dipondiorum, & duorum regalium, siue Iuliorum concedatur, ut predictum est, & ut infra a dicemus. Excommunicatio maior non nisi ob peccatum mortale ferri debet. b

Non obstant in contrarium citata. Non primum, quia aliud est denegare actionem doli contra eum, qui citra quantitatem duorum ducatorum decipit, & aliud dicere, non peccare mortaliter, qui in minori decipit, quia lex actionem denegat contra emptorem & venditorem, qui in minus, quam dimidio iusti pretij decipit, & tamen ille mortaliter peccat, si notabiliter decipit, iuxta doctrinam S. Thomae receptam. d

5 Quinto, quod consulerem contenti mihi, vel me consulti, ut reputaret pro notabili quantitate, quoad effectum constituti culpam mortalem. Primo summam duorum regalium, vel Iuliorum, imo & unius, etiam dimidij, & quod non haberet pro tali minorem quarta parte regalis, vel Iulij, in hac regione, nec in alia, quae pecunia aequae atque haec abundaret. Nec damnarem eum, qui teneret mediam inter 4. & dimidiam, non esse notabilem. Sed neque nunc quando pecunia numerata minoris pretij est, quam unquam fuit, dissentirem ei, qui assereret, non esse notabilem ad hoc quantitatem, quae unum Iulium, siue Regale, aut tres partes eius non contineret, sequutus in hoc mentem cuiusdam statuti illustissimi Ordinis Carthusiani.

Secundo consulerem, quod pro tali haberet unum hœdum, caponem, & etiam unam gallinam mediocrem, etiam in regione ubi illa dimidio regali, vel Iulio non valeret, etiam duodecim ovorum ablationem: & idem dicerem de quarta rubij tritici & quarta vini: tum quia unaquaeque istarum rerum communiter pro re maiori minima habeatur: tum quia licet olim in publica disputatione, quam super dicto capite fin. e nihil horum attingentes habuimus, defenderimus non esse concedendam actionem furti, nec aliam propter ablationem, aut retentionem tam exiguae rei, quae non pertingeret ad culpam mortalem, asseruimus tamen propter acceptionem,

ceptionem, aut nobis irrefragabilem.

Tertio, quod si peccatum mortale illud damnum minus acus aut subulæ, dit, vel credere etiam est, damnum inde. Notandum tamen propter solum furtum eiusmodi furtum, ut supra diximus, & aliud damnum si duplo, aut quadruplo, aut non multum surrepti iniuxta omnium sententiam.

Quarto, quod si ratur, aut male res, aut retinent taliter satis est, contentis verbis & iurare, & ne in illis Episcopatus, vel excipiantur, qui non auferunt, quod tur, quia excommunicatus, excommunicatus.

Quinto, quod alij, aut multis a 5 Secundo, & deliberatio, sententiam mortalem peccati excusant.

Quarto excusant res esse alienas, etiam si boni viri ad non rei equo animo, etiam presumptio, qui facit id, de quo mortaliter peccat postremo ad retentionem, & patientiam, secundum Sylvestrii, in videlicet, etiam non valent, intercedat tantum.

ceptionem, aut retentionem vnius gallinę dari posse, quod nobis irrefragabiliter probat §. gallinarum. f

f Instir. de rerum diuis.

Tertio, quod furtum minoris quantitatis dimidio regali, est peccatum mortale, illi qui credit, vel credere debet datū iri per illud damnum maius dimidio regali; quale est furtum vnius acus aut subulę, aut alterius instrumēti factum ab eo, qui credit, vel credere debet, quod ob defectū eius, is, a quo subtrahita est, damnū maius dimidio regali patietur ex diaria mercede. Notandum tamen est, quod si daretur excōmunicatio propter solum furtum, quę alia damna non comprehenderet, qui eiusmodi furtum commisisset, excōmunicatus nō esset, quia vt supra diximus, aliud est furtum instrumēti tam parui pretij, & aliud damnum, quod eius ablatione, aut retentione fit, quia si duplo, aut quadruplo furri condemnaretur, prout manifestum, aut non manifestum esset, non damnum, sed solum pretium surrepti instrumenti duplicaretur, vel quadruplicaretur, iuxta omnium sententiam, a vt supra dictum est.

a In d. parag. in duplo, & parag. quadruplo in d. de actio.

Quarto, quod excōmunicatio generalis contra eos, qui furantur, aut male ablatum non restitunt, omnes iniuste auferentes, aut retinentes tantā quantitātē, quanta ad peccandū mortaliter satis est, cōprehendit, quia cōprehenduntur sub profertentis verbis & mente, quę est animas a peccato mortali abducere, & ne in illud prolabantur, cauere, b nisi per constitutionē Episcopatus, vel intencionē excōmunicantis, aut aliam viam excipiantur, qui ad aliam certam vsq; quantitatem maiorem non auferunt, qui enim exciperentur, non comprehenderentur, quia excōmunicatio non ligat, nisi quos, & quot, qui excōmunicat, aut qui eam petit, vult, vt infra dicimus. c

b Arg. cap. de sent. ex. li. 6. & c. 2. de cō. sic. eo. lib.

c Cap. 27. n. 14.

Quinto, quod de illo, qui multa minima sæpe suo hero, aut alij, aut multis auferit, tenet id, quod infra d. dicitur. s Secundo, & tertio principaliter excusant furra a mortali indeliberatio, seu surreptio, & defectus iudicij idonei ad culpam mortalem, quę duo, sicut paruitas rei, in omni materia peccati excusant ab illa, per supradicta. e

d Eod. num. 139. & 140.

e Ca. 1. n. 4.

f Cap. si quis propter necessitatem, de fur. vbi Pano. & alij.

g Inter omnes, parag. recte ff. de fur.

h Dicto, parag. recte.

Quarto excusat etiam a veniali ignorantia probabilis, quod res esset aliena, & extrema necessitas, vel adeo grauis, quę iudicio boni viri ad id sufficiat. f & etiā presūptio probabilis dominū rei equo animo id laturū. g non autē dubitatio, aut temeraria presūptio, h quāuis vere dominus equo animo ferret: nā qui facit id, de quo dubitat, an sit mortale, vel credit esse tale, mortaliter peccat, per ea quę diximus; i quamquā in hoc casu postremo ad restitutionē non teneretur. k Neq; excusaret presētia, & patiētia domini patientis id pre timore, aut pudore, secundum Syluestrum; l & probatur per illam conclusionē Adriani, m videlicet, quod in foro cōscientię transactio, & donatio non valent, quoties non fiunt animo libero, etiamsi non intercedat tantus metus, quantum forum exterius ad inuali-

i In e si quis autem n. 57. & seq. de pen. dit. 7.

k Dicto parag. recte & Syl. verb. furtum qu. 7.

l Vbi supra. m In 4. de re. sit. 9. vers.

ex quibus.

282 De VII. precepto, Non furtum facies.

dandum illas requirit, iuxta ea, quæ leguntur & notantur l. interpositas. a Excusat etiam à culpa mortali conditio iustificans, vt cum quis vult furripere, si Deus id non vetuisset. b

Quinto excusat impotentia recuperandi suum sine scandalo, quia tunc clam capere potest. c

Sexto excusat propositum restituendi quæ accipit domino proprio, vt quia à fure aut latrone vilissime emit, quod ille furatus est, aut rapuit, vt domino suo restituat.

Octavo excusat iusta voluntas proficiendi domino spiritualiter, vel temporaliter, vt cum quis occulte furatur pigmenta aut fucos alicui mulieri eis male vtenti, & alios ad peccandū prouocanti, aut gladium furioso, ne se, vel alium occidat, aut pecuniam, aut folia lusoria, vel aleas lusori, ne ludat, modo ex hoc magnum scandalum non sequatur, iuxta S. Antoninum, d quia nulla harum est contrectatio, aut acceptatio fraudulenta, quæ ad furtum requiritur, per prædicta supra. e

Restitutio quid.

- 6 Restitutio quid, cum definitionis declaratione.
- 6 Restitutio est actus iustitie vere, num. 7.
- 7 Restituenda res aliena etiam non restituito pretio 8. & 9.
- 10 Restituenda ipsam res aliena surrepta.
- 11 Restitutio duplex, formalis & virtualis, qualis est remissio.
- 11 Restituendi necessitas ex qua lege nascitur.

Quoniam autem non solum acceptio alieni, sed etiam restituendi retentio est contra hoc septimum præceptum, si necessarium fuerit dicere de restitutione. Primo, quid sit. Secundo, quis ad eam teneatur. Tertio, quid sit restituendum. Quarto, quantum. Quinto, cui. Sexto, vbi. Septimo, quomodo. Octavo, quo ordine. Nono, quando.

Restitutio igitur, vt ad primum veniamus, apertius & breuius, quam hactenus, definiti potest esse actus iustitie specialis communitatiue, quo redditur alteri quod suum est, vel quod ei debetur lege. vere iustitie. formaliter, vel virtualiter, de bonis animi, corporis, honoris, vel pecunie.

Dixi, Iustitie, quo differat ab actibus virtutum Theologicarum. Fidei, Spei, & Charitatis, quibus redditur Deo cultus debitus in exteriori, & ab actibus Prudentiæ, Fortitudinis, & Temperantiæ, & aliarum virtutum eis attributarum, seu potentiarum, quibus animis nostris porius, siue principalius, quam nostris rebus exterioribus medemur, & proficimus, vt post S.

Thom. diximus latius, & vtilius infra. g Dixi, Specialis, quo differat ab actibus Iustitie generalis, quæ versatur in referendo omnium virtutum moralium actus ad bonum commune humanum, sicut charitas in referendo eosdem ad bonum commune

a C. de transact. & l. metu 1. & 2. ff. quod metus causa. b Arg. cap. si pro te, de refer. lib. 6. l. cedere di. ff. de verbo, sig. Cetera. verb. cogitatio. c Per gloss. memorabile 6. ius gentium 1. dist. & di. etiam singulari inuoc. cap. olim, de restit. spol. d in 1. part. tit. 1. cap. 14. parag. 2. e Eodem canonum 2.

f Cap. sepe. de restit. spol. & cap. si rest. 14. q. 6.

g Eodem n. 12

comune diuini in tractat. de re

Dixi, Commune equalitas inter quod debet restituere, quod

7 Dixi, Quod & mentem iustitiam, quod bet, teneatur re

fide habuit & & retinet, si e

cit restituendum fide emit aliquid restituere, si pro eo dato, factus est loc

8 Quod si in mino, neq; a pretio quo e pluris vende quoad illud a

Contra qua emptori de e dendo actione fide emit, ha

iam in confes Secundo faci dantis se pri

terminam ab a id rescierit, e bona fide ve

netur tantum datum à se b non potest i

Sed respon sio de trade ro, & de tra

intrinsicus e liqua culpa ram iusti val do, neque d

neuter in ca 9 Ad tertio totem tene gamus, & p na in nita

comune diuinum, quod est Deus, vt post S. Thom. a diximus in tractat. de redditibus ecclesiasticis. b

Dixi, *Communiatiue*, quia vt S. Tho. c receptus ait, requiritur æqualitas inter id quod restituitur ex vna parte, & inter id quod debet restitui ex altera; & quia non est actus iustitię distributiue, quæ commune priuatis diuidit.

7 Dixi, *Quod suum est*, ad significandum quod per cap. si res, d & mentem omnium doctorum in illa comminiscentiũ, & Caietanum, e quisquis rem alienam cõtra voluntatẽ domini habet, tenetur restituere illam, quamquã alio modo, si eam bona fide habuit & retinet, & alio si mala; quia si bona fide accepit & retinet, si eam amittit, aut absque i, sius culpa perit, satisficit restituendo id quo factus est locupletior. f Itaque qui bona fide emit aliquid à non domino, tenetur suo domino illud restituere, simul ac eius esse scierit, etiam non reddito pretio pro eo dato; g & si iam illud non habet, tenebitur ad id in quo factus est locupletior, puta, pretium quod pro illa habuit. h

8 Quod si in nihilo factus est locupletior, ad nihil tenetur domino, neq; alteri, cui bona fide vèderet illud, eodẽ vel minori pretio quo emerat, i quia nihil amplius quã suũ habet, licet si pluris venderet, quã emisset, illud plus restituere tenetur, quia quoad illud alienũ retinet, aut aliud pro eo, vt recte dixit Caiet. k

Contra quæ facit primo, quod is bonę fidei vèditor tenetur emptori de euictione. l Sed responderetur, quod liberabitur cedendo actionem de euictione, quam contra eum, à quo bona fide emit, habet, m quia ea factus est locupletior, ad quod etiam in conscientia tenebitur.

Secundo facit contra hęc argumentum cuiusdam eruditi, fundantis se primo, quod infra n diximus, eum qui pecuniã adulterinam ab alio bona fide receptam tertio tradit, posteaquam id rescierit, teneri ei restituere legitimam. Secundo, quod qui bona fide vendit auricalchum pro auro, postquam rescierit, tenetur tantundem veri auri restituere. Tertio, quod pretium datum à se bona fide recuperare potest per euictionem, & non potest iulle vtrumque retinere.

Sed responderi potest ad duo prima, quod non est eadẽ ratio de tradente pecuniã adulterinã, vel auricalchum pro auro, & de tradente rem alienã, sed veram; quia ille tradit rem intrinsecus defectuosam, & ita falsam, & communiter est in aliqua culpa accipiendo, vel dando; hic autẽ rem intrinsecus veram iusti valoris, & ita communiter non est in culpa accipiendo, neque dando. Et vrgenti, quid si vterque esset in culpa, vel neuter in ea, concedi posset idem de vtroque iudicandum. n

9 Ad tertium vero, quod solum concludit bonę fidei venditorem teneri ad cedendã actionem de euictione, quod nõ negamus, & proxime cõcessimus. Supradicta ratione, qui ad cõgnã in nital^o ex vitulo alieno edit, quã is restituere teneatur id quod

a Io 2. 2. q. 25 art. 4. b Quod d. 2. monito. 1. c a. 1. q. 61. art. 1. & qu. 62. art. 1. d 24. q. 6. & c. s. p. de re. ius. fol. e in vtroque loco supradictato. f l. sel. est. par. 4. & l. item venit. par. 1. & de penit. h. x. ed. g l. n. art. 1. m. c. de de reue. h p. 2. di. si possessor par. 1. i l. in creditore, cum 1. si. de euct. k 2. q. 6. a. 6. & in summa ver restit par. 2. r. dix. pro quo fuit dicta l. sed & l. item veniunt. l Cap. fia. empr. l. 1. 10. to si ff. euct. m in creditore, ff. de euct.

n Eodem ca. mm. 167.

a Arg. ca. d. e. u. 2. de c. lect.

ies.
antur l. in
ustificans;
scandalo,
domino
od ille fu-
pirituali-
pigmenta
peccandũ
cidat, aut
modo ex
toninum,
raudulen-

isio.
ed etiã re-
præceptũ,
quid sit
tuendum.
quomodo.
breuius,
alis commu-
r lege. vete-
onoris, vel
bcologica-
cultus de-
s, & Tem-
potentia-
us, quam
vt post S.
eralis, que
us ad bonũ
de ad bonũ
commune

quod mala fide comedit, si tamen id bona fide fecit, solum tenetur ad illud, quod ob illam coenam domestico sumptui subtrahit, & si nihil subtrahit, ad nihil tenetur, quia solum quod subtrahit est apud eum ex illo vitulo alieno. Idem dicendum est de usu alienae vestis, quam quis suam esse arbitratur, si enim ob id quod eam gestavit, suam servavit, tenetur solvere usum, aut quantum ob illum propriae pepereit.

Tertio facit, quod iure dubitari potest, an qui emit bona fide rem alienam à non domino, de hoc certior factus, illam reddere venditori possit, & suam pecuniam recuperare? Ad quod respondetur posse, ut respondet Alexan. Halensis doctor inefragabilis, b quem Gabriel, c & alij sequuntur.

b 4. par. q. 86
membr. 3.
c In 4. l. fen.
di. 15.

Contra quod facit primo, quod videtur cooperari venditori ad peccandum in retinendo alieno. Secundo, quod Medina contra tenet in eo, qui credit venditori nūquā restitutum eā domino.

Ad quorū prius respondetur, negando, quod qui rem emptā à non domino reddit ei ut pretiū datum pro ea recuperet, cooperetur ad peccandum, tum quia actus ille non domini recipiendi rem alienam à se venditam, non est de se peccatum, quia id nō est de se accipere alienum dolose, quia potest facere sancte ad finem restituendi eam domino, tum quia ille tenetur restituere illā domino, & ita qui emptor eam restituit illi, videtur iuvare eum ad exeundum à peccato, & non ad peccandum. Ad posterius autem negando illud Medinae dictum, tum quia id non satis probat: tum quia emptor plus tenetur sibi providere, quam domino rei. d Et reddendo rem non domino, recuperato pretio sibi providet, faciēdo actum iustum, & si ob id per accidens culpa non domini, & non sua contingat damnū domino, non est imputandum ei, qui reponit rem penes eum à quo accepit, cum nulla lege iustitiae obligetur ad aliud, & quod per accidens contingit, non est adeo attendendum. e

d Argum. l. si
proles, C. de
stru. & aq. &
e non licet
23. qu. 5.

e L. si quis
nec causam,
ff. de reb.
cred.

10 Qui autem mala fide recipit, aut retinet rem alienam, tenetur restituere eandem rem si potest, sin minus, tantum quanto plus valuit à tempore iniustae acceptionis vel retentionis, quamvis sine sua culpa perierit, quia qui mala fide contractat, & retinet rem alienam, semper est in mora, & suo damno perit, a & ille dicitur habere bonam fidem in hac materia, qui probabiliter credit rem suam esse, aut eius qui sibi eam dedit, aut illum qui sibi dedit, ius habuisse ad eam dandam. b

a L. in re fur-
tiva ff. de
cond. furs. c.
mora. cum ei
adnot. de
regul. iur. l. 6.
b Cap. si vir-
go 34. qu. 2.
c In cap. si
diligenti, de
praescrip.
e l. 12, va-
rias leges
variorum ti-
tutorum, ff.
& C.

Dixi, vel quod ei debetur, ad includendū redditionem qualiscūque debiti, siue id oriatur ex contractu, vel quasi contractu, delicto, vel quasi delicto, vel lege, statuto, vel sententia obligante ad id conscientiam, vel testamento, aut alia vltima voluntate. c
Dixi, lege vere iustitiae, ad excludendos actus religionis, & aliarum virtutum attributarum, vel potentialium iustitiae, quibus redditur quidem debitum, sed non lege vere iustitiae, quae versatur in reddendo debitum rei exterioris secundum aequalitatem, cum

cum tamen re
in reddendo d
secundum equ
actus restituē
distributiū est
iustitia distrib
enim altera fr
11 Dixi, form
nes, & alias sa
solutions. f

Dixi, De bon
restitutionem
genera bonor
Necessitas a
legum vere &
teri cupiam i
ex transgressio
alius damnific
rensis, i quos f
l quod etiam a
m quod larius
qui tamen no
ne putamus et
cordie, imo &
fuitia, non ord
exterioris alte
mediate, & pr
dum s. Th. a
liter versatur c
& directe ord
fat restituendū
tum referre in
fuitie, & inter
differentia int
obligatio iusti
syne, quae est a

12 Restituere
14 Peccare fa
15 Metus mi
16 Libertas a
17 Restituere
iens, C
19 Ministrus
20 Delinquer

cum tamen religio, & alię virtutes iustitię potētiales versentur in reddendo debitum honestatis tantum, vt liberalitas, vel non secundum equalitatem, vt religio, pietas, &c. Non obstat quod actus restituēdi debitū propter transgressionē legis iustitię distributiue est restitutio vera & debita, vt dicitur infra, d quia iustitia distributiua vera iustitia est, & non similitudinaria, est enim altera species iustitię, iuxta S. Thomam receptum. e

11 Dixi, formaliter vel virtualiter, ad includendas condonationes, & alias satisfactiones, quę virtualiter sunt restitutiones & solutiones. f

Dixi, De bonis animi, &c. ad significandū, quod non solum ad restitutionem tenetur, qui debet pecuniam, sed etiam alia tria genera bonorum animę, & corporis, & honoris, iuxta dicta. g

Necessitas autem restituendi nascitur ex omni trāsgressione legum verę & specialis iustitię, per quam aliquod damnum alteri cupiam infertur, prout statim dicitur; non autē inducitur ex transgressione legum charitatis & misericordię, etiā illa quę alius damnificatur, vt affirmavit Alex. Halēsis, h & Altissiodorensis, i quos sequitur Adrianus, k quem pridē sequuti fuimus; l quod etiam affirmat Sotus tanquam communiter receptum, m quod laus alijs fundat, & propugnat prædictus Adrianus, qui tamen non videtur reddere rationem diuersitatis, quā non putamus esse, quod transgressio legum charitatis & misericordię, imo & cęterarum virtutum aliarū à vera & speciali iustitia, non ordinatur per se, & directe ad ablationē alicuius rei exterioris alterius, sed solum per accidēs & indirecte; quia immediate, & principaliter versantur circa actus interiores, secūdum S. Th. n transgressio autem legum iustitię, quę principaliter versatur circa actus exteriores, secundum eundem, per se & directe ordinatur ad auferendum aliquid ab alio, quod causat restituendi obligationem. Ob quod diximus pridē, b multum referre inter testem obligatū ad dicendum verū lege iustitię, & inter obligatū lege charitatis, vt etiam infra e ponetur differentia inter obligatum ex contractu ad alendum, quę est obligatio iustitię, & inter obligatū ad idem per viam elemosinę, quę est actus charitatis, vel misericordię illius filię.

Quis restituere teneatur.

- 12 Restituere quis teneatur, late c 13. & 14.
- 14 Peccare faciens quis, & quid restituat.
- 15 Metus minor iusto cogit restituere in foro anime.
- 16 Libertas animi non tam minuitur blanditijs ac metu.
- 17 Restituere plus tenetur delinquens, quam contrahens & consentiens, c 18.
- 19 Ministrum à restituendo non excusat iussus domini.
- 20 Delinquens non excusatur eo quod alius id fecisset.

20 Opitz

d Eodem casu n. 96.
e 2. 2. q. 61. art. 1.
f l. si rem, par. rag. omnis, ff. de pigno. 2. d. 10. & l. 1. ff. qui satisf. cogant. & glo. verb. restituar, c. peccati de reg. iur. li. 6.
g In ca. 14. n. 26. & c. 15. n. 16. cum seq. infra ca. 18. n. 33.
h 3. part. qu. 87.
i In 4. part. k In 4. de restit. qu. 1. par. 2. g. do. curre. tibus cu. fure. l In repet. c. inter verba 21. q. 3. conc. 6. & infra ca. 24. n. 5. & nuper in Trad. de redd. qu. 2. monit. 2. & 7. m Lib. 4. qu. 3. ar. 4. & li. 4. q. 7. ar. 3. col. 4. & alibi in pe. de iust. & iur. n 2. 2. q. 58. ar. 7. ad 1. & 2. b In præd. ca. repet. cap. inter verba. c Ca. 24. n. 7.

- 20 Opitulans damnum danti, qui totum, qui partem, qui nihil restituit.
 20 Borbonium qui ducem Urbem vastantem iuuit, quantum restituet.
 21 Furantem non impediens quis restituet, & quis non.
 21 Damnum impedire cum periculo qui etiam iudex non tenetur.
 22 Restituet quis Confessarius negligens.
 23 Confessor potest dicere heredi restituenda mortuo.

12 **E**X prædictis colligitur vna regula breuis, scilicet, quod omnis & solus ille ad restitutionem tenetur, qui aliquam rem alienam tenet, vel aliquid lege iustitiæ specialis vere debet. Quæ regula continet illas viginti manus, scilicet, sceleratam, raptoriam, &c. quas S. Antoninus d. grauius & late tractauit, & decem & septem dicta quæ adiunxit Syluester, & duas regulas, aut radices Caietani. f.

Ex qua regula inferitur, quod tenetur ad restituendum primo, tenens rem alienam de quo supra. g. Secundo, obligatus ex contractu. h. Tercio, obligatus ex quasi contractu, vt tutor pupillo, &c. i.

13 Quarto, obligatus lege aliqua iustitiæ, aut statuto conscientiam obligate: quod addo propter pœnas debitas multarum legum pœnatum, quæ non debentur in foro conscientie ante condemnationem iudicis, iuxta glossam, capit. fraternitas; a in cuius Commentario vtiliter & breuiter diximus, quæ sint illæ, contrahendo, addendo, tollendo, ac declarando plurima, quæ prolixissime scripsit in duobus libris de lege pœnali eruditiss. Alfonso Castren. illustrissimi ordinis Franciscani maximum decus.

14 Quinto, obligatus ex testamento, vel alia vltima voluntate. b. Sexto obligatus ex sententia iusta, etiam condemnante ad pœnam, iuxta D. Thomam. d. Septimo obligatus ex delicto damnificante bona aliena animæ, qualis est persuasio vitiorum vitio, dolo, vel metu facta, de quo supra. e. Aut bona corporis, quale est homicidium, vulnus, &c. de quo supra. f. Aut bona honoris, gloriæ & famæ, quale est contumelia, detractio, &c. de quo infra. g. Aut bona pecuniaria, qualia sunt furtum, rapina, &c. alia, quorum quædam sunt sine villo consentu damnificati, vt furtum, rapina, &c. h. quædam cum consensu eius, sed coacto per metum, siue vim conditionalem.

15 Quod verum est secundum omnes de timore, qui iniuste iniicitur, & est tam magnus, vt in constantem virum cadere possit, quamuis sua culpa in illum incidat; i non tamen de eo qui iuste iniicitur per iudicem, & aut alium, qui iure damnus, quod timebat, inferre potest. l.

Per quod soluitur quæsitum, An datum ab aliquo timore, ne accusetur, ei, qui cum iure accusare potest, repeti possit, tanquam metus causa datum: Responsum non posse, per citata hic, & per textum iuncta glo. & doctrina Bart. communiter recepta. m. Nec etiam de eo qui iniuste iniicitur, si talis non est vt in virum constantem cadere

d In 2. part. tit. 2. cap. 2. par. 2. e Verb. restit. tu. 1. f In summa verb. restit. & 2. 2. qu. 62. g Num. 7. h L. 1. ff. de pact. & c. 1. eodem tit. cum eis adnot. i Inferitur de oblig. quæ ex quasi contra. tu par. 1. par. 2. r. 10. res, & heredes. a 12. q. 2. b ff. & C. de leg. 1. h. 2. de de testam. de legat. & fidei com. & aliis, tit. 1. e De quæ in tit. de re iudi. d. 2. 2. qu. 62. art. 3. f Ca. 14. n. 45. g Ca. 16. n. 26. h Ca. 18. n. 33.

h C. & ff. de furt. v. bono rapr. v. de vi, & quod vi aut clam. i Ca. veniens de sponsal. k l. 3. ff. quod met. caus. l. nec timorem & l. si mulier, ff. quod met. caus. m In l. secus. fat. ones, C. de his quæ vi.

cadere possit, qui consentire spon constantem virum quo idem cense minore, dummo lius consensus.

16 Non est ræ cet, paria reputa blâditijs, quia, v tas adimitur, tû Tho. r. determi rium sicut passio ad id mouetur, t vero & blanditi lo iure fundata, bus & blanditi inesse precibus eos, qui precibu perditas non te que dolo, men donare, aut gra oppositum Cai

17 Octauo ten dex qui iniqua ritia: b & is, ex & tabernarius. exercitor, de fu caupo vel stab

Nono, qui com modorum rela iubendo, consu cendo, non im omnes & sing licet nulli tene quia faciens se bens, cõsulens participans, ne nit, & cuius fu

18 Alij vero stans solum te uis fraudulenti manifestare p opinionem, v quamquam A idem etiam se

19 Ex quibus aut occidit pr

cadere possit, quoad iudicium exterius, in quo paria censentur consentire sponte, & per eiusmodi metum, qui non cadit in constantem virum; non tamen quoad forum conscientie, in quo idem censetur, quod iusto quis metu consentiat, vel minore, dummodo coram Deo ille fuerit causa principalis illius consensus, vt recte dixit Adrianus. o

16 Non est tamē verū id quod Caietanus his addidit, p scilicet, paria reputari quoad forū cōscientie consentire metu, aut blāditijs, quia, vt ille ait, his non minus, quā metu animi libertas adimitur, tū quia id est cōtra expressam l. fi. q. tum quia S. Tho. r determinat, quod passio amoris nō inducit inuoluntarium sicut passio timoris: tum quia est contra rationē qua idē ad id mouetur, scilicet, quod metus cōsensum diminuit; amor vero & blanditiā eundē augent: tū quia est noua doctrina nullo iure fundata, quamquā locum habere posset, quando precibus & blanditijs minā, saltem tacitā inessent, quales solent inesse precibus nonnullorū dominorum solitorū male tractare eos, qui precibus suis nō parent. Cui consequens est mulieres perditas non teneri ad restituendū ea quæ suis blanditijs absque dolo, mendacio, & fraude obtinuerunt ab amicis suis, qui donare, aut gratis dare poterant, vt infra dicemus. Quamquā oppositum Caietanus a sine textu & ratione necessaria tenet. a Vbi supra

17 Octauo tenetur restituere obligatus ex quasi delicto, vt iudex qui iniquam sententiam tulit ob ignoratiā iuris, vel imperitiā: b & is, ex cuius domo aliquid eiectum damnificauit aliū; & tabernarius, & insitor tabernæ, aut magister nauis, & eius exercitor, de furto & maleficio in nauis per alium facto: & caupo vel stabularius de re sibi ab hospite commendata. d

Nono, qui consentit delinquenti, siue facienti aliquo nouem modorum relatorum supra, e puta simpliciter cōsentiendo, vel iubendo, consulendo, laudando, recipiendo, participando, tacendo, non impediendo, aut non manifestando: hi namque omnes & singuli peccant vt delinquens & faciens delictum: licet nulli teneantur ad restitutionem tantum, quantum ille: quia faciens semper & in totum tenetur, alij vero sex, pura iubens, cōsulens, consentiēs simpliciter, recipiens, laudans aut participans, non nisi ad restitutionē eius, quod ad eos peruenit, & cuius fuerunt causa, sine qua delictum nō fuisset factū.

18 Alij vero tres, scilicet, tacens, non obstans, & non manifestans solum tenentur, quando ad id ex officio obligantur, quāuis fraudulenter, & mala voluntate tacuissent, aut obstare, vel manifestare prætermisissent, iuxta omnium fere communem opinionem, vt recte tradit Adrian. f & Syluest. g & Sotus. h

quamquam Angel. Richardum securus contrarium teneat, & idem etiam sentiat eruditissimus Card. Caiet. i

19 Ex quibus infertur primo, quod quemadmodū qui percutit, aut occidit proximum iussu alieno ob solam utilitatem præcipientis,

n Motum a
ff. quod me-
tus causa, &
Panor. adiu-
ta glo. verb.
coactus, de
his quæ vi.
o In 4. de ge-
stis. q. 1.
p In summa
verb. red. pa-
rag. quia ve-
ro.
q C. si quis
aliquando,
test. prohib.
r 2. a. q. 6. s. 6

a Vbi supra

b Insituc. de
obligat. quæ
ex quasi de-
lic. nascun-
in princ.
c parag. 1. in-
stit. eod. tit.
d parag. item
is, & parag.
item exer-
citor. iust.
eod. tit.
e Ca. 11. n. 15

f In 4. de re-
lit. q. 2. col.
52.
g Ver. restit.
5. n. 6.
h l. b. 4. q. 7.
ar. 3. de iur.
& iur.
i Verb. restit.

288 De restitutione, Quis restituere teneatur.

piensis, tenetur satisfacere percusso, aut mortui hæredibus, sic famulus vsurarij, qui domini sui iussu, ob eius solam utilitatem, pecuniam ad vsuram dedit, restituere tenetur, vt Caietan. & singulariter dixit, & infra l. declarabitur: quia ille est qui facit delictum, & dominus consentiens illi iubendo, quidquid contra innuat Paludanus. m

k In summa
verb. restit. &
2. 2. q. 64. a. 7.
l. Eod. c. ou.
286.
m In 4. lib.
sent. dist. 15.
qu. 2.

20 Nec excusatur, eo quod si ille famulus non dedisset, alius eam dedisset, sicut nec excusatur percussor, quod si ipse illum non percussisset, alius percussisset, quia si aliquis dominus suis famulis diceret, vt occideret N. & cum quisque eorum vellet, & posset illum occidere, vnus anteiret, non excusaretur à restitutione, nec etiam ab extremo supplicio per ipsum iudicem infligendo, ob id quod vel dominus id fieri præceperit, vel quod etiam si homicidium illud ipse non perpetrasset, alius iussu eiusdem, vel omnes simul illud erant perpetraturi.

Secundo infertur, quod iuuans facientem delictum, cooperando, qui includitur sub verbo *participans*, ex mente S. Thom. a & communis, aliquando tenebitur ad restitutionem totius damni per facientem illati, puta, quum fuit causa, sine qua nihil damni fuisset illatum; aliquando vero non nisi ad restitutionem partis, eius scilicet cuius est causa, sine qua non fuisset illa pars damni illata, licet reliquum sic, & aliquando non tenebitur, nisi ad restituendum illud quod ad ipsum peruenit, puta, cum non fuit causa, sine qua non fuisset totum damnum illatum, & aliquando ad nihil, puta, quando sine illius ope totum damnum inferretur, & nihil ad eum perueniret.

a Vbi supra.

Tertio infertur, iuste nos nuper consuluisse, eum, qui ita iuuit Borbonium Ducem in capienda & diripienda Vrbe, anno 1527, quod sine eius ope id non fecisset, teneri ad restitutionem omnium damnorum; eum vero, sine cuius ope id factum fuisset, non teneri, nisi ad id, quod ad se peruenisset, vel eius partis, quæ sine ipso non fuisset illata, & ad nihil, si nihil ad eum peruenit, nec fuit causa, sine qua non totius, vel partis illius. Concludimus itaque, secuti sententiam Innocent. b quam probat ibi Hostiens. & nemo contradicit, quæque Richard. c & Sylu. d cum citatis ab eo, sequuntur, imo & Adrianus grauis auctor e tenet, auxiliatorem, & opem maleficio & damno præstantem, solum teneri ad restituendum id, quod ad eum peruenit, & non plus, si delictum factum fuisset, vel damnum datum, etiam si ille eam opem non tulisset, quàmque septem argumentis validis muniuimus, respondendo totidem, quæ pro Caietano & Soto contrarium tenentibus, adduximus.

b In ca. sicut
dignum, de
homicid.
c In 4. l. sen.
di. 15.
d Verb. restit. 3.
qu. 6.
e In 4. de re-
stit. parag. de
currentibus
eum fare.

21 Quarto infertur, quod si aliquis inueniret furem, qui à suo vicino furaretur, acciperetq; aliquid, quo taceret, non tenebitur restituere quod alius furatus fuisset, neq; quod accepit, si furis erat, dummodo esset persona, quæ ex officio ad clamandum, aut manifestandum non teneretur; qui idem addit, quod restituere non tenebitur

tenebitur, qua
roganti, num a
autem si ex su
qui ob id stipe
etiam nostro i
filiorum suoru
dicere, quod
riculo mortis,
solum quando
dicio) sensit S.
lum: quia, vt r
periculo prob
statum alteriu
Rempubliam

Ex quibus se
vniuersitate, v
runtur, & pau
peccet consen
teneatur ad resi
consequitur, q
id consequere
qui suffragant
do qui suffrag
partem non m
quod propter
tarent, & non
consentire, &
ita teneretur, c
22 Decimo inf
sam, aut affect
præcipiat eam
stituendum; q
vel ei debebat
dente, aut cre
so, non restitu
lum credit eor
præcipit ob in
curæ fore, nan
Nec obstat, c
ctore, nec vlla
graves auctore
ratione triuol
procurare vtili
quod videtur
dit: Et iniure
præcipere per
lere illi, & iuu

tenebitur, quamvis eidem vicino, cui res subrepta fuit, se interroganti, num aliquid vidisset; responderet, se non vidisse. Secus autem si ex suo officio ad hoc teneretur, ut iudices, & domini, qui ob id stipendia capiunt, ut iustitiam custodiri faciant; & etiam nostro iudicio, patres, tutores, & curatores, quoad bona filiorum suorum, pupillorum, aut minorum. *a* Nolumus tamen dicere, quod iudex semper teneatur non obstante quolibet periculo mortis, aut vulnerum, impedire quodlibet damnum, sed solum quando id sine temeritate facere potest, ut (nostro iudicio) sensit S. Tho. *b* per illa verba, *Non multum imminet periculum*: quia, ut recte Sylvester ait *c*, non teneretur officialis cum periculo probabili suae vitae & status, servare personam, aut statum alterius particularis, quamvis sic (nostra sententia) Rempublicam, quando ratio postularet *d*.

Ex quibus sequitur, quod qui in Capitulo, Cōsistorio, aut alia vniuersitate, vbi maiori parti statur *e*, & vbi publice suffragia feruntur, & pauciores maioris partis sententia sequuntur, quāuis peccet consentiens in delicto secundum Innoc. *f* attamen non teneretur ad restitutionem damni, quod illam malam sententiam consequitur, quia eius causa non fuit, cū etiam cōtradixisset ipse, id consequeretur, ut Caiet *g* dixit, & recte id procedere, quādo qui suffragantur, non possunt data suffragia reuocare, & quando qui suffragatur, credit propter suum suffragium maiorem partem non muraturā quod suffragijs conclusit: nā si crederet, quod propter suam contradictionē alij suam sententiam mutarent, & non contradiceret, cum id facere deberet, diceretur consentire, & eius consensus causa illius partialis diceretur, & ita teneretur, cum ex suo officio ad id obligaretur per predicta.

22 Decimo infertur, quod confessarius, qui per ignorantia crassam, aut affectatam absoluit ante restitutionem, vel antequam praecipiat eam cōsistenti ad id parato, remanet obligatus ad restituendum; quia fuit in causa, ne damnificatus quod suū erat, vel ei debebatur, reciperet *h*. Quod procedit in confessario vidente, aut credente, quod nisi restitutionem praeciperet cōfesso, non restitueret, & si praeciperet, sic non autem in eo, qui solum credit confessum esse obligatum ad restituendū, & id non praecipit ob incogitantiam, aut quia existimat id ipsi confessio curae fore, nam is non est causa non restituendi.

Nec obstat, quod quidam contradicat. *Primo*, quia nullo auctore, nec vlla ratione probabili cōtradicit, ego autem hic cito graues auctores, scilicet, Angelum, & Rosellam. *Secundo*, quod ratione triuola nititur: scilicet, confessariū nō teneri ex officio procurare utilitatem creditoris, sed solum consulere poenitentes, quod videtur dixisse pro cōsulere poenitenti, per id quod subdit: *Et iuuare animam eius*; quae ratio facit contra ipsum; cum praecipere poenitenti restitutionē, ad quam teneretur, sit consistere illi, & iuuare animam eius. *Tertio*, quod ego non affirmo

T dictum

a Arg. l. cum non solum, parag. vbi auctorem & alij sequ. C. de bonis quae li. & c. duo 23. qu. 4. *b* 2. 2. qu. 62. *c* In Rosa auctores eam. 50.

d Arg. l. minime ff. de relig. & sup. fun. & l. v. patris ff. de iur. & iur. e. Iuxta l. quod maior ff. de munic. cap. de his & quae n. 2. maiori parte ca. f. In dicto c. 1. g. Verb. rest. c. 1. part. 5.

h Rosell. ver. restitucio 2. parag. 5. Angel. ver. restitucio vit. parag. 5.

290 De restitutione, Quid, & quātū restituendū.

dictum præfatorum auctorum esse vniuersaliter verum, sed restrinxi illud ad casum, in quo negligentia præcepti de restitutione est causa cur confessus non restituat; quo casu palam est eum peccare cum obligatione restituendi: quia qui causam damni dat, damnum dedisse videtur.

a Cap. fin. de iniur. & l. qui occidit ff. ad l. Aquil. b In 4. l. sen. de. 21. qu. 3.

23 Adde etiam, quod Ioan. Maior b difficile esse censet, quod confessarius iuste dicere possit hæredibus eius, cuius ipse confessionem audiuit, sibi que mandauit, vt post eius obitum diceret eis, vt restituerent illud, ad quod obligatus remanebat, quia per hoc videtur reuelare confessionem sibi factam. Nec mirum est eum id tenere, quia ipse sequitur opinionem Scoti, tenentis c, quod confessarius non potest reuelare confessionem confessi, etiam de ipsius licentia & facultate, etiam iusta de causa data. Nobis tamen, qui sequimur & probamus opinionem contrariam S. Thomæ, & communem d, non videtur difficile, cum per tale mandatum expressa, aut tacita facultas ad reuelandum iusta de causa concedatur e.

c In eadem di. 21.

d In c. sacerdos, de pœn. di. 6. 2. n. 116. vsque ad 120. & sup. eo. c. 2. e Arg. l. 2. ff. de iurisdic. omni. iud. ca. præterea de offic. deleg.

Quæritur hic, quid debeat confessarius iubere pœnitenti, qui ex India diues redit? Respondeo id ipsum, quod alijs, qui similia in bellis iustis, vel iniustis, vel in pace, tyrannice, vel fortiter commiserunt, iuxta ius naturale & diuinum, quod nulla recta Monarchia, nec vlla tortuosa tyrannis enertere potest. Super quo quidam nostrates pij, & eruditi ediderunt aliqua, quæ timorem quandam futurorum malorum præsentis & futuræ vitæ incutiunt, digna decisione summæ potestatis Apostolicæ audita summa Laica.

Quid restituendum.

f l. eum à quo & l. manifesti C. de soluc.

g Auth. hoc nisi eod. tit. l. 1. libere. hom. ff. ad l. Aquil. c. contingit. de sen. excom. l. in seru. ff. de pœn.

i Arg. de causis de offic. deleg. l. 1. ff. de iure deli.

a Cap. graui, cum ei adn. de rest. spol.

l. cum prætor ff. de verb. sign. & 3. q. 1. per totum.

b l. fructus ff. sol. mar. l. si à domino, par. fructus & si plane in ff. de petit. hered.

g Num. 7. & 2.

24 Restituatur alienum, idem ipsum, & fructus, vel interesse, n. 25.

26 Aliena res male retenta cui perit.

24 **R**estituendum autem est regulariter id ipsum, quod acceptum est, vel debetur, si fieri potest, nisi creditor sit aliter contentus f; si autem non potest eius æstimatio g, si est æstimabile, qualia tamen non sunt vita, salus, libertas, honor, & fama h: & ideo pro eis restituendum est, quod vir bonus arbitrabitur i.

25 Dixi, Regulariter, quia fallit, quando per restitutionem eiusdem rei peccator occultus manifestaretur, aut aliquod aliud magnum incommodum sequeretur, per infra dicenda. Et si res retenta iniuste est fructifera, restituendi sunt domino omnes fructus, & emolumenta a, quæ sunt ea, quæ deductis necessarijs impensis in illis acquirendis, colligendis, & conseruandis factis supersunt b, habita tamen ratione bonæ vel malæ fidei iuxta supra dicta c. Sed si res non est fructifera, non est restituendum, quod ex eius vsu, & industria eius, qui occupatam eam tenet, lucrifactum est.

Per quod sol domino emptū teneatur. Respo latro nō tenetur accepta aut furto accipere vellet, quādo acciperit pecunia tori, & ob eius prædiū minoris à latrone, & etiā amisit, cum om aliquam mulan tur, & retinet al solitā merceden tiæ, restituendo deductis imper

27 Restituatur
27 Restituend.

27 **R**estituatur qualitat debiti, aut dan tur, sed si quan fame, vulnerun ni emergentis, dum est, quant ris, loci & perso nus tantum ar ritur, si poterit; bita ratione bo

28 Dominus,
28 Domino re
29 Domino su

Per

Per quod soluitur dubiū de illo, qui torquem aureum à non domino emptū sepius locauit, an pretium locationis restituere teneatur. Respondendum enim est negatiue: nā & vsurarius & latro nō tenētur restituere, quod lucrati sunt pecunia ad vsuā accepta aut furtiua, negotiationi eam applicātes; imo qui illud accipere veller, vsuram committeret *d*, secūdum Scotum *e*, nisi quādo acciperet pro suo iusto interesse, aut acciperet is cui surripitur pecunia, quam collectā habebat ad soluendū suo creditori, & ob eius furtū cogitur ad vsurā accipere, aut vēdere suū prædiū minoris, quo ei debitū soluat, quia talis accipere posset à latrone, & etiā hic deberet restituere omne illud, quod ob id amisit, cum omnibus impēsis & damnis ob id acceptis. Et qui aliquam mulam, aut equum meritorium, seu locari solitū, furatur, & retinet aliquanto tēpore, quod in causa fuit, ne dominus solitā mercedem lucraretur, non satisfacit, etiā in foro consciētiae, restituendo solum equum, aut mulam sine vlla mercede, deductis impensis debitis, & deduci solitis, vt ait Ioan. Maior. *f*

d Cap. plerique & c. l. i. 24. qu. 5. *e* l. 4. i. sen. dist. 17. qu. 2.

f In 4. l. sen. dist. 35. q. 27. & 28.

Quantum restituetur.

- 27 Restituatur quanti estimatur damnum certum aut arbitrium.
- 27 Restituenda rei si valor incertus est, quid fiet.

Restituendum verò est tantum, quantum satis est ad æqualitatem debiti, aut damni illati; ita vt si quantitas debiti, aut damni est certa, necesse est, vt tantundem restituatur; sed si quantitas est incerta, cuiusmodi est damni, honoris, fame, vulnerum, fructuum speratorum, seminum satorum, dāni emergentis, aut lucri cessantis, & aliorum similibus, restituendum est, quantum bonus vir consideratis omnibus, rei, temporis, loci & personæ, & c. circumstantijs arbitrabitur *a*. Et vir bonus tantum arbitrari debet, quantum ad æqualitatem requiritur, si poterit, sin minus, quod propius ad eam accedat *b*, habita ratione bonæ vel malæ fidei, iuxta posita supra *c*.

a l. certi condit ff. de reb. cre. & in prin. instit. de ver. oblig. & l. 1. C. de sen. qua. pro eo quod interest. *b* Arg. l. fidei conl. parag. quāquam, ff. de legat. 3. & c. Quintualis & c. veniens, de iur. reur. *c* Num. 7.

Cui restituendum.

- 28 Dominus, cui sua res est restituenda, quis dicatur.
- 28 Domino restituendum, quando custos est suspectus.
- 29 Domino suo restituenda res regulariter, sed fallit.

29 Prelato

T 3

292 *De restitutione, Cui restituendum.*

- 29 *Prelato dissipanti quæ res ecclesiastica restituenda.*
 29 *Furi cui non restituenda res furtiua.*
 30 *Metus qualis excusat quoad forum conscientie.*
 30 *Restituendum an regulariter male datum, & male acceptum.*
 30 *Restitutio pauperibus facienda quando de præcepto.*
 31 *Meretrix, nec aliæ mulieres solus, & coningata, vel sacra tenentur de præcepto ad restitutionem, & 34.*
 31 *Restituere cur magis tenetur qui accipit, pro eo quod tenetur facere, quam qui accipit, pro eo quod tenetur non facere.*
 32 *Datum ob maleficium quo titulo retineri potest.*
 32 *Intellectus cap. de hoc, de simon.*
 32 *Restituendum quod male accipitur, sed non quod male datur, & 34.*
 33 *Restituendam omne quod accipitur pro eo quod gratis tenetur dari vel fieri.*
 33 *Exempla non restringunt legem.*
 34 *Restituant testis aut iudex acceptum pro testimonio, aut sententia.*
 34 *Gratis qui debet facere, surpiter pro illo accipit.*
 34 *Intellectus l. 4. §. sed & quod meretrici, ff. de condi. ob turp. cau.*
 35 *Meretric. opera an aliquid valeat in genere entis, sed non moru.*
 36 *Opera meretricis, & aliorum delinquentium in foro Dei equalia, & 39.*
 37 *Et permissa in foro exteriori tantum quoad hoc æquantur.*
 38 *Meretrices peccant accipiendo, sed non tenentur restituere.*
 40 *Vendibile per se vt fit inuendibile ratione admisti.*
 41 *Meretricis & impudicæ confessarij quid eis consulent circa eâ promissâ.*

HOc in loco, Christiane Lector, in editione vulgari consideravi quinq; casus occurrentes in hoc articulo, quo queritur, Cui est restituendum? in quibus non sine cura & studio vigili discessimus à communi sententia, quoad quædam quæ etiam nunc perplacent, licet nonnulla, quæ secutus communè tenui, merito displiceant. Alia igitur methodo, & clariore, ac vtiliore omnia resoluturus, simul ac digesturus ea quæ Didacus à Leyua, & Couarruias, meus olim in Academia Salmanticensi feruentissimus auditor, ac pro dilectissimo filio habitus, & postea eruditissimus doctor, & Gymnasta, ac celeberrimus scriptor, ac demum insignis Episcopus Segobiensis, dignitate perillustri, & reuerendissimus, scripsit a, quod à nobis ieiunius eisdem prælectum erudite, curiose ac copiose ditauit.

a In parag. 2.
par. 2. c. peccatum de
reg. iur. li. 6.

28 Protestatus igitur nullū vnquā scriptorē, nec ipsū, qui omnes alios in hac re superauit, nec me hasten⁹ penitus in ea mihi satisfecisse, & sperās nunc omnibus, & mihi satisfacere, precibus gloriosissimæ Mariæ Magdalenæ, cui dies hic sacer est, fretus, dico primo, distinguendum esse, an agatur de restitutione rei alienæ

alienæ male a
na, an de resti
iniustam acce
priori quidem
ter domino e
pensator dum
piose proba
etiam illum,
cata, quāuis e
cēsetur domin
cuius potesta
& vestiment
modatarius: n
rit, & non ijs,
scientiæ veni
cautione, ne
tur, aut alia m
fidelitatis, dil
& sine alteri
do aliquis pro
mino, aut nō
versutus, aut
litate affectus
mino restituere
personæ, hon
29 Dixi, R
Primo, cum de
aut curatore
Secundo, quā
clesiæ, secund
ei restituendū
bis tamen vic
coadiutor dat
tus, quorū ille
quia nullibi e
stituendū, ad
nec debet sine
obliget, quā
cere, adhibita
Tertio, quā
bita diligent
Quarto, quā
non possit, au
tuendū est Ier
torū vniuersa
eius, aut alijs
videtur, & sig

alienæ male acceptæ, vel male retentæ, eo tantū quod est aliena, an de restitutione damni dati, intelligendo per damnū tam iniustam acceptionem, quam iniusti detrimenti illatione: ac in priori quidem membro definiēdum, quod res aliena regulariter domino est restituēda, siue sit absolutus dominus, siue dispensator duntaxat, quales sunt prælati Ecclesiarū *b*, vt olim copiose probauimus *c*, & nuper *d*. Per dominum autē intelligimus etiam illum, cuius custodię est cōmissa res accepta, aut dānificata, quāuis ea sit domini alterius, & cōsequenter quoad hoc, cōferatur dominus pignoris creditor, & depositi depositarius, in cuius potestate, aut custodia est illud, & vestis tingendę sartor, & vestimentilauandi fullo, seu lotor, & rei commodatæ commodatarius: nā eis restituēdum est, quod ab eis acceptum fuerit, & non ijs, quorū sunt *e*. Verum est tamen, quod in foro cōscientiæ veris dominis restitui possunt *f*, adhibita necessaria cautione, ne prædicti custodes dāno denuo restituēdi afficiantur, aut alia molestia, neue incurrant in iacturā existimationis, fideiutatis, diligentię, aut probitatis, & modo illud sine scādalo, & sine alterius iniuria fiat, maxime autē hoc fieri potest, quando aliquis prædictorū habetur suspectus, quod nō restituēt domino, aut nō sine magna difficultate, aut dāno, quia est fur, aut versutus, aut opulentus, aut prodigus, aut alia simili praua qualitate affectus, iuxta omnium sententiā. Imo in istis casibus domino restituendū esse videtur, nisi timeatur aliquod damnum personæ, honoris, aut alia molestia, vt recte sentit Sotus *a*.

29 Dixi, Regulariter, quia nonnunquam alteri est facienda. Primo, cum dominus est furiosus, prodigus, aut habet tutorem, aut curatorem *b*.

Secundo, quādo prælatus est dissipator, qui disperdit bona Ecclesiæ, secundū Caiet. *c* & alios recentiores, iuxta quos non est ei restituendū, sed in vtilitatem Ecclesiæ conuertendū. Nobis tamen videtur, quod si prælatus non est suspensus, nec coadiutor datus, & quod restituendū est, sunt fructus & prouentus, quorū ille est legitimus dispensator, illi esse restituēdum *d*, quia nullibi contrariū statuitur, & etiā quando id quod est restituendū, ad ipsa bona Ecclesiæ pertinet, quæ ipse non potest, nec debet sine causa alienare; quia non est textus, qui ad aliud obliget; quāuis in hoc casu melius esset ex eorum sententia facere, adhibita tamē cautela, ne alia incōueniētia cōsequeretur.

Tertio, quando ignoratur dominus cui restituendū, adhibita diligentia, de qua infra *e*.

Quarto, quando est longinquus, aut tali loco, vt ad eum mitti non possit, aut nō sine magno periculo aut scādalo, tunc restituendū est Iesu Christo Domino nostro, hæredi omniū incertorū vniuersali *f*, vt diximus *g*, dispertiendo illud pauperibus eius, aut alijs pijs operibus; quia hoc consentaneū legi naturali videtur, & significat caput *cum tu h*. Cuius tamē impetus mittē-

b Ca. fin. 16. q. 1. & c. p. foralis de donat. c. In c. 1. & c. cum secundū de præb. d. In tra. de reddit. ecci. super d. c. fin. 16. qu. 1. & in Comment. e. non liceat Papæ 12. q. 2. e Arg. l. cuius & l. ius, & l. itaque fullo in prin. par. rag. sed et si res pignor. ff. de furt. f Arg. v. l. bona hd. & nor. in c. in litteris de rest. spol. a Lib. 4. q. 7. ar. 1. de iust. & iur. b L. pupil. ff. de solu. pa. rag. furiosos, par. pupil. los, Insti. de iniur. l. stipul. l. obligari ff. de au. & or. tutel. c In sum. ver. rest. c. 4. d Arg. not. in c. veritatis, de dolo & cont. & in c. venerabili, de offi. de eg. & c. in de acc. curat. & c. petuenis de heredi.

e Eodem e. num. 170. f Cap. 1. ad Heb. c. quo iure 8. dist. g In c. nouit. de iudi. n. 3. & 8. h De vsur. c. qui habetis 14. q. 3.

Infr. n. 43.

k 2 par. tit. e.
 2. parag. 4.
 pro quo facit
 l. bona fides,
 ff. de pos. &
 Sylu. verb. re-
 sit. 4. q. 1.
 l. Arg. l. 1. & l.
 inter causas
 ff. mandac.
 a In ca. quia
 plerique, de
 immun. ec-
 clef.
 b In l. meru-
 ff. quod met.
 caus.
 c In l. prope-
 randum, C.
 de iud. 5. c.
 in litibus de
 dolo & con-
 tum.
 d Et ca. veru,
 de iureiur.
 e In 4. de re-
 sit. c. aggre-
 dior, verb. ex
 quibus omni-
 f. Quæst. 7. de
 iur. & iu. l. 4.
 g. Argu. c. fin.
 & ibi not. de
 iniur. & in c.
 felicitis, pa-
 rag. illud de
 pœn. li. c. &
 per gloss. in
 ver. simpliciter
 favor.
 h Part. 2. ca. 5.
 in prin.
 i Verb. rest. 2.
 k Verb. res-
 sit. 2. r. f.
 turre.
 l Verb. rest. 2.
 & verb. elec-
 mos. qu. 4.
 m l. illam, C.
 de collat. c.
 legatur 13.
 qu. 2.
 n l. ubi, cum
 l. eq. ff. de co-
 ob turp. causi.
 ca. in pari de-
 lictis de regu-
 lis iur. l. 6. l.
 iurigenitū,
 parag. si ob
 malef. ff. de
 pact.
 o Vbi supra.
 p Verb. restit.
 2. verb. turp.
 q Verbo re-
 sit. 2. q. a.

dum sit, quando poterit, ex dictis colligitur.

Quinto, acceptum à fure, quamvis ipsius non sit, restitui potest, & debet eidem, quò ipse possit, vt debet, restituere illa domino cui furatus fuit, nisi cessantibus alijs incommodis, præstaret domino, aut cui fur tenetur restituere, iuxta S. Antonin. k vt proxime diximus.

Per quod responderetur affirmatiue ad quæsitum, An satis fiat reddendo acceptum à fure ei cui ipse mandauit: quia paria sunt reddere alicui, vel de eius mandato alteri l.

30 Hastenus de priori membro, id est, quoad obligationem restituendi rem alienam. Quoad posterius vero membrum, id est, obligationem restituendi damnum datum, dico quatuor.

Primum, quod dñum datum alicui contra suam voluntatem, vt datum per furtum, rapinam, vim aut metum, saltem reuerentialem ad id sufficientem, per astutiam, dolum, vel accipiendo, ne faceret aliquod dñum iniustum, restitui debet damnificato per tres malos actus, secundum Innoc. Panor. & communem a.

Per metum autem intelligo, quoad forum conscientie, non solū illum, quem Iurisperiti appellant iustum, & cadentem in virum constantem b, sed etiam minorem, talem tamen, qui sic fuit causa dandi vel accipiendi, quod nisi interuenisset, non fuisset datum, vel acceptum, quoniā tam canones, quam leges requirentes prædictum iustum metum, respiciunt forum exterius, in quo si daretur rescissio actuum ob leuem metum, omnium fere peteretur rescissio, & ita Respub. litibus redundaret, contra intentionem iuris c. Quæ desumuntur ex mente Hostien. & Ioan. Andr. d & ex verbis Adrian. e & ex Soto f.

Addidi tamen ultra alios: *Talem tamen, &c.* quia eatenus tantum erit inualidus actus per metum leuem factus in foro conscientie, quatenus ille fuit causa, saltem sine qua actus factus non fuisset g.

Secundo dico, quod acceptum iniuste de voluntate dantis, ita quod turpitudō versetur ex viraque parte, non est restituendum saltem regulariter vlli de præcepto, quod etiā in editione vulgari affirmauimus contra communem, quæ vsque ad illam nobis semper placuit, sed tunc re alius perpenſa, securi fuimus S. Anton. h Monald. i Angel. k & Syluest. l Pro quo facit prima, quod nulla est lex diuina, nec humana secularis, neque canonica, qua hoc iubeatur, & ita non est dicendum m.

Secundo, quod leges n & canones huius materie statuunt quidem id, quod propter delictum datur, repeti non posse, neque quod ob delictum promittitur, peti, sed non præcipiunt acceptum ob delictum esse alicui reddendum.

Tertio, quod est regulā Veruercelli, recepta à S. Anton. o Angel. p & Syluest. q & ab alijs quāplurimis, quod restitutio, quæ non est facienda alicui certæ personæ, sed pauperibus, non debetur ex præcepto, sed solū ex consilio, quod recte limitat Syluester,

Syluester vt pr
 alicui collegio d
 præcipitur, nec
 præcipientem, n
 tur iuxta commu
 partifacienda si

Quarto, quod
 quiniur, vt si da
 caut, & Episcop
 orinauit, nec b
 restituendum ef
 31 *Quinto*, quod
 cepto restituere
 que alie muliere
 quoad forum co
 ex viraque parte

Nō obliat prin
 tur. Qui accipit
 tenetur ad restit
 dicit, & tur ne f
 sitū b: ergo à fo
 tenetur non fac
 solui potest neg
 prum ob malun
 faciendū, quia n
 bene suo officio
 videt aut timet,
 suo functurus.
 simili timore d
 accipit, vt quod
 illam quam hab
 illud retinere ta
 Tū quia, qui ac
 in conscientia c
 cium, eo securo
 per illud datum
 ficiū accipit, nō
 alijs pijs operib
 tuēdi degeneret
 statu reponitur
 hoc casu tātam
 restitutio sit ip
 drianus, a post
 qui ob malefic
 ei, qui dedit, a
 dit, facultate r
 tamen asserit i

Syluester *¶* ut procedat in eo, quod nunquā alicui personæ, nec alicui collegio debitum fuit, cuius defectu pauperibus erogari præcipitur, nec his relictum, nec donatum fuit, nec per legem præcipientem, nec sententiam specialem adiudicatū. Cum igitur iuxta communem in hoc casu, restitutio pauperibus, & non partifacienda sit, consequens est, quod non est de præcepto.

Quarto, quod quando malum, ob quod datum fuit, nō consequitur, ut si datū est iudici quo inique iudicaret, & recte iudicavit, & Episcopo, quo ordinaret, aut beneficiū cōferret, & nec ordinavit; nec beneficium contulit, datori, & non pauperibus restituendum est, ut doctissimus Medina a efficaciter probat. a In C. de restit.

Quinto, quod, ut mox dicemus, meretrix nō tenetur de præcepto restituere id, quod pro mercede prostibuli accipit, & neque aliæ mulieres solute, conjugate, vel sacre: & tamen saltem quoad forum conscientie, in omnibus eis turpitudine versatur ex utraque parte, ut statim efficaciter probabimus: ergo, &c.

Nō obstat *primo* argum. Adriani, quo sic in effectu argumētatur. Qui accipit aliquid, ut faciat bonū, quod præcipitur facere, tenetur ad restitutionē, ut iudex qui accipit aliquid, ut recte iudicet, & tur ne furetur amplius, & depositarius, ut reddat depositū b: ergo a fortiori, qui accipit aliquid ut faciat malū, quod tenetur non facere c. Non, inquā, hoc argumentum obstat: quia solui potest negando, maiore esse necessitatē restituendi acceptum ob malum patrandū, quam acceptum ob bonū debitū faciendū, quia non est etiam tanta. Tum quia, qui dat alteri ut bene suo officio fungatur, nō peccat, & dat quasi coactus, quia videt aut timet, quod, nisi dederit, accipiēs nō est bene officio suo functurus. At qui ob maleficiū patrādū dat, peccat, & sine simili timore dat, & ideo non est ei restituendū. Tum quia, qui accipit, ut quod debet facere, faciat, accipit aliā mercedē ultra illam quam habet ad officio suo fungendum, & ideo nō debet illud retinere tanquā indebite datū, in quo restitutio fit dātī d.

Tū quia, qui accipit, ut, quod debet facere, faciat, non remanet in conscientia obligatus ad aliud; qui autem accipit ob maleficiū, eo secuto, cōmuniter tenetur ad refarciendum damnum per illud datum. Tum quia cōmunis fatetur, eum, qui ob maleficiū accipit, nō teneri ad restituendū danti, sed pauperibus, & alijs pijs operibus, & ita debet fateri, quod hæc obligatio restituēdi degeneret à propria restituēdi ratione, qua res in primo statu reponitur, & consequenter debet fateri, non reperiri in hoc casu tātā rationem restituendi, quātam in altero, in quo restitutio fit ipsi danti per prædictas leges. Tum quia idem Adrianus, a post Angel. b fatetur, quod ex mente S. August. c is, qui ob maleficiū accipit, satisfacit restituendo pauperibus, aut ei, qui dedit, aut cui maluerit, saltem antequam qui male dedit, facultate recipiendi, in sui peccati pœnam priuetur, qui tamen asserit id, quod accipit, ut fiat quod debetur, soli danti esse

¶ Vbi supra

a In C. de restit.

b l. 2. 3. 4. & ultim. ff. de cond. ob turp. caus. c. Arg. auri. multo magis C. de sacros. Eccles. cap. cum in cunctis de elec.

d Per prædictas leges & l. 1. & tol. tit. ff. de cond. indeb.

a Vbi supra q. 19. sub finē. b Verb. rest. a. par. 4. c In cap. non sine 14. q. 5. & epist. 54. ad Macedon.

ti esse restituendum; & per consequens debet fateri strictio-
rem esse obligationem restituendi acceptum ob bonum quod
debet facere, quam obligationem restituendi acceptum ob
maleficium patrandum. Per quæ omnia & singula argumen-
tum Adriani clare dissolvitur.

32 *Non obstat secundo* illud, quod plurimum vrgere videtur ne-
pe quod titulus, quo aliquid ob maleficium datur, est ipso iure
nullus *d*, ergo qui accipit ob maleficium, sine vlllo iure tene, &
cōsequēter iniuste, & tenetur restituere, vt fur vel raptor, quia
tenet alienū inuito domino *e*. Nō, inquā, hoc obstat: tum quia
licet pactum, vel cōuentio, qua quid ob maleficium datur, non
valeat in illa forma, quā partes solæ prætendūt facere, valet tamen
vt donatio quædam virtualis, vel vt quidam actus habēdi
pro derelicto, quod lex in pœnā male dantis interpretatur, tali-
ter male dantē habere id pro derelicto, vel pro donato ad hoc,
vt ei nō debeat necessario reddi, vt alta mēte dixit Anro. rela-
tus ibi à Panorm. *f* Ex quibus colligitur nō esse paria, quod hu-
iusmodi accipiens nullo penitus titulo præcedente accipiat, &
quod accipiat prædicto qualiquali & turpi titulo præcedente:
nā in priori daretur cōdictio sine causa, vel indebiti, vt rei vē-
dictio *g*. In secundo autem nulla cōdictio habet locum *h*.

Non obstat tertio, quod acceptū per simoniam non potest iuste
retineri, cum tamen ex vtraque parte versetur turpitudine: re-
sponderi enim potest primo, secundum aliquos, quod illud
caput non agit de vera restitutione rei acceptæ, quia nō iubet
restitui danti, sed Ecclesiæ iniuriam passæ *l*. Nec videtur neces-
sario restituendum esse Ecclesiæ: nā S. Th. quem ibi alij nō ci-
tant *m*, determinat satis esse, quod restituatur pauperibus. Sed
cōtra solutionē hanc faciūt verba illius capituli, quibus adstru-
tur, nō posse illud sine graui salutis periculo retineri, & ita con-
cludit necessario esse restituendū proprie, vel improprie aliqui-
bus. Alij respōdent, quod dispositio illius capituli cōtinet pœnā,
quæ non debetur in foro cōscientiæ ante iudicis cōdemnatio-
nem *n*. Sed & hæc respōsio eodem modo refellitur, quo prior:
quare respondendū est caput illud cōtinere quiddā speciale in
illo crimine, propter ea quæ ibi notātur, & melius colligi pos-
sunt ex vtroq; Thoma *a*, & Medina *b*, & Soto *c*, scilicet, quod ibi
acceptum fuit pro spiritualibus, quæ nullam estimationem ha-
bent, vt ait Medina, aut quia necessario gratis dari debēt, vt ait
Sotus: nam etiam continet speciale in eo, quod mādatur restitui
Ecclesiæ iniuriam passæ, quamuis dicant aliter S. Thomas, &
Sotus *d*, quod an tegerint per inaduertentiam, dicam infra *e*.

33 *Tertio principaliter dico*, quod damnum iniuste datum per
acceptationem iniustā ab eo, qui iuste dedit, ita vt turpitudine sit
ex parte accipientis tātum, restituendū est dāti siue damnifica-
to *f*, quod Adriā *g* copiose probat. De hoc numero sunt iudex,
licitor, Notarius, Milites, & eorum Duces, & alij, qui ratione sui
municipis

d l. iuris gen-
tium, parag. ff.
ob malef. ff.
de pact. l. ge-
neraliter ff.
de verb. obli-
ga. cum vtro-
bique per
glōf. & doct.
citatis in c.
suo. de pact.
e Arg. c. sape
de res. spol.
& cap. si res
14. qu. 6.
f In ca. quia
plerique, de
immun. eccl.
& probatur
per l. 2. 3. & 4.
ff. de cōdictio
ob turp. caus.
g Juxta ritu.
de cōdictio
sine causa, &
cōdictio in-
deb. & de rei
vend.
h Per præfa-
tas leges &
per leg. tir. ff.
pro derelicto.
i Cap. de hoc
de simonia.
k Intra ex-
tra. 2. de
simonia.
l Vt Felin. a-
lios ibi tra-
dit.
m Vbi supra.
n Iuxta glo.
solemnem in
c. fraternita-
tis. 13. qu. 2.
22. 2. qu. 23.
art. 7.
o C. de resti-
t. 29.
p Lib. 4. qu. 7.
ar. 1. de iust. &
iur.
q Vbi supra.
r Ca. 23. nu-
111.

f Cap. 1. non
sane 14. qu. 5.
g Vbi supra
qu. 29. col. 4.

municipis publici-
nes alij, qui ad fa-
puta, qui accipit
recte iudicet, au-
dar, aut quo faci-
tenetur *h*. Hoc
his, qui accipiunt
obligantur, non
aliarum virtutum
non fornicetur,
Sed cōtra modum
se noua, & quod
cessario probatur
quod datur alicui
sacrilegiū, esse le-
ceptus docet *l*, &
à virtute iustitiæ
datur alicui, ne
legē castitatis &
tō, quod eadē le-
indiret fociū fur-
tatis, quā iustitiæ
litiæ, deligēti m-
p & tamē delectu-
militaribus, que
stitiam specialer
ratio turpitudinis
faciat quod tenetur
qui accipit, vt fa-
do enim cōstitutio
mercede tenetur
qui debito legaliter
potest datū alicui
datū alicui, ne pa-
gistratibus, & su-
debit, aut ne alij
debita proximo
cilegitū per lega-
tror solū tenetur
tenetur solo debitor
le est debitū viri
Arbitror autē e-
cū qui accipit alij
tur facere, nō tenetur
qui dedit reperi
consensu, donec
quod lex non p-

muneris publici, plus suis stipendijs decretis accipiunt, & omnes alij, qui ad faciendum id quod debent, aliquid accipiunt; puta, qui accipit, quo non furetur, iniuriam non inferat, quo recte iudicet, aut recta restituetur, aut suum domino suo reddat, aut quo faciat, vel facere prætermittat alia similia, ad quæ tenetur h. Hoc tamē moderatur Sotus i, vt solum procedat in his, qui accipiunt ad faciendum illa, ad quæ iustitiæ legibus obligantur, non autem in accipientibus ea, ad quæ legibus aliarum virtutum tenentur, qualis est, qui aliquid accipit, quo non fornicetur, quo Missam audiat, quando non tenetur.

Sed cōtra moderationem hanc facit. *Primo*, quod videtur esse noua, & quod nullo textu iuris, neq; vlla efficaci ratione necessario probatur. *Deinde* quod l. 2. k. habet, repeti posse id, quod datur alicui, ne sacrilegiū faciat, & cōstat legē. quæ vetat sacrilegiū, esse legē pertinentē ad religionem, vt S. Thom. receptus docet l. secundū quē eundē m religio est diuersa virtus à virtute iustitiæ. *Tertio*, quod glos. n. ait, repeti posse id, quod datur alicui, ne fiat meretrix, & cōstat meretricium esse cōtra legē castitatis & tēperantiæ, & non cōtra leges iustitiæ. *Quarto*, quod eadē lege o. cauetur repeti posse id, quod datur fui vt indicet sociū furem, ad quod potius videtur teneri lege charitatis, quā iustitiæ. *Quinto* quod datur ab eo, qui est inoptus militiæ, deligēti milites, vt eū excusaret à tirocinio, repeti potest, p. & tamē delecturus milites tenetur ad bene deligēdū legibus militarijs, quæ potius pertinent ad fortitudinem, quā ad iustitiam specialem, saltem commutatiuam. *Sexto*, quod eadem ratio turpitudinis videtur militare in eo, qui capit aliquid vt faciat quod tenetur facere legibus aliarū virtutū; sicut in eo, qui accipit, vt faciat quod tenetur facere lege iustitiæ: Turpitudō enim cōsistit in eo, quod accipit mercedē pro eo, quod sine mercede tenetur facere, quæ ratio perēq; militat in omnibus, qui debito legali tenentur. *Septimo*, quod qua ratione repeti potest datū alicui, ne sacrilegiū faciat, eadē videtur repeti posse datū alicui, ne parētes despiciat, ne impediatur, siue rebellet magistratibus, & superiorib⁹, & ne sit mēdax, & ne vinātet se indebite, aut ne alia id genus delicta perpetret, cū ōnia hęc sint debita proximo legibus virtutū potentialium iustitiæ, sicut sacrilegiū per leges religionis. Quare moderationem Soti arbitror solū tenendam in his qui accipiunt, vt faciant id ad quod tenentur solo debito honestatis morali, & nō debito legali, quale est debitū virtutis liberalitatis, & virtutis gratiæ, vt plurimū. Arbitror autē esse verū, quod prædictus Sotus ait a, videlicet cū qui accipit aliquid, ne male faciat, siue vt faciat, quod tenetur facere, nō teneri ad restituendū in foro cōscientiæ, donec qui dedit repetat illud: quia potest tenere illud ex quodā dātis consensu, donec repetierit, saltem extra iudiciū. Pro quo facit, quod lex non prohibet translationē dominij rei datę, ne male-

h Per l. 2. ff. de conditio. ob tur. caus. & alia quæ afferunt. Adria. vbi supra. i Lib. 4. q. 7. ar. 1. de iust. & iur.

k ff. de conditio. ob turp. caus. l. in l. 22. q. 99. ar. 1. & 3. m Vbi supra, qu. 81. 2. 4. n Cum qua transeunt omnes in lib. 4. eiusd. tit. o parag. fin.

p l. quod euitandi. C. de condit. ob turpem caus.

a vbi supra.

b Ut notatur
 in rubr. de
 eondict. In-
 deb. & alibi
 saepe.
 c In l. iurif-
 gentum, p. 2.
 rag. si ob ma-
 leficiū ff. de
 pact.
 d Vbi supra.
 e In repet. c.
 inter verba
 21. q. 3. con-
 clus. 6.
 f Iuxta gloss.
 li. 4. parag.
 fin. ff. de cō-
 dic. ob turpe
 caus. puta a
 singu. ibi a
 las. cur simi-
 los. in cap.
 qui cum fure,
 de fur. vbi la-
 te Anan.
 g Ut videre
 est apud scri-
 bentes in li.
 4. parag. sed
 & quod me-
 retrici, ff. de
 eondic. ob
 turp. causam.
 h 2. 2. q. 32.
 art. 7.
 i In 4. l. sen-
 dist. 15. &
 super gloss.
 communiter
 recept. in
 summa 14.
 qu. 5. & quos
 latius citat
 prædictus Re-
 uer. Segobie-
 sis in d. c. pec-
 catum, de reg.
 iur. l. 6. par-
 2. parag. 2.
 k In l. 4. pa-
 rag. sed &
 quod merce-
 trici, ff. de cō-
 dictio. ob
 turp. caus.
 l Vbi supra
 & omnes a-
 lli post eum
 m Eiusdem
 titul.
 n Gloss. in
 element. ad
 nostrum, 1.
 de hzret.
 o 2. 2. q. 154.
 art. 4.
 p In 3. l. sen-
 dist. 27. q. 29.
 q Cap. sunt
 quidam, 25.
 quæ. 2.

ficium fiat, sed tantum concedit conditionem, quæ est actio
 personalis, quales sunt omnes conditiones b. Per quam ra-
 tionem facile responderi potest etiam eis, quibus contrarium
 tenet Fortunius c, quem sequitur prædictus Didacus d.

34 Ex quibus inferitur, quod restituere tenetur acceptum, ob
 testimonium quod ferre tenebatur, sicut & iudex, qui capit, vt
 ferat sententiam, vt diximus e. Secundo inferitur, quod hæc
 consequentia regulariter valet: Is tenetur aliquid gratis face-
 re, ergo turpiter accipit aliquid quo faciat illud f. Eadem ra-
 tione valebit illa argumentatio: Is potest accipere pecuniam,
 quo hoc agat in mercedem illius actionis, ergo non tenetur
 id gratis facere.

Dico quarto principaliter, quod acceptum à meretrice ob tur-
 pem causam fornicationis non est necessario restituendum,
 etiam in foro conscientie. In qua conclusione fere omnes
 tam Theologi, quam Canonistæ & Legistæ conueniunt g, &
 S. Thomash, Palud. & alij i, sed ratio nulla redditurum à præ-
 dictis satisfacit. Non quidem prima Iurisconsult. h quam etiã
 ad litteram sequitur S. Thom. l. videlicet, quod meretrix, licet
 turpiter faciat eo quod sit meretrix, non tamen turpiter ac-
 cipit, cum sit meretrix. Non, inquam, satisfacit illa ratio. Tum
 quia videtur sibi repugnare, cum præsupponat turpe esse me-
 retricari, & non esse turpe mercedem pro meretricio capere,
 cum libro 2. a probet ideo turpiter accipere quem aliquid, vt
 hominem occidat, quia turpe est hominem occidere, & turpe
 esse accipere, vt sacrilegium faciat, quia turpe est sacrilegium
 facere. Et libro 3. habet turpiter accipere iudicem, vt inique
 iudicet, quia turpe est inique iudicare. Et libro 4. turpe acci-
 pere, vt stuprum faciat, quia turpe est stuprum facere. Cum
 igitur dicat esse turpe meretricari, cogetur etiam dicere esse
 turpe propter meretricium accipere. Nec credo Iurisconsult.
 tum posse defendi, nisi per æquiocationem, dicendo quod
 cum sentit turpe esse meretricari, intelligit de turpitudine ve-
 ra iuris naturalis, quod ipse nouit, licet diuinum, contra quod
 etiam est, ignorauerit, secundum communem doctrinam b, &
 S. Thomam c, & Ioan. Maiorem d. Cum autem ait non tur-
 piter accipere, sentit de turpitudine iuris humani, quod per-
 mittit meretricari. Quod si quis ita defenderit Iurisconsult.
 tum, vt defendendus est, cogetur dicere, quod iure naturali &
 diuino, sicut turpe est meretricari, ita etiam erit turpe pro me-
 retricio aliquid accipere. Et cum in foro conscientie ius natu-
 rale & diuinum sint necessario seruanda e, cogetur conse-
 quenter fateri, quod in illo foro vtrunque est turpe, & merce-
 tricari, & ob meretricium aliquid capere, & ita ratio illa non
 satisfacit quoad forum conscientie, licet satisfaciat quoad
 forum exterius, in quo impune licet meretricari.

Secundo ideo non satisfacit præfata ratio, quia cōcludit ne-
 cessario

eessario vnum
 Angeli f. Anto
 acceptum ob f
 tibus, est necess
 à cōiugatis & n
 accipiunt mar
 quod libidini
 permissione le
 coniugatis, mo
 etiam in exteri
 ius tamen cont
 consonat vsus
 hic h, quibus in
 tes ad respon
 lud, nec respon
 sent Cyn. Anto
 nostrū, qui cō
 fieri potest, nisi
 35 Non etiã s
 nil accipit alie
 omnibus aliis
 delinquat, quã
 semet Adrianu
 sti tertij dicti t
 speciale in me
 Caietani a, vid
 bilis, & non re
 re videntur, lic
 differentiam in
 ceptum ratio
 reddit, non tan
 vendibilis est
 iniusto, ad due
 occidendum a
 bidinem volen
 sim conducun
 Hispanum bor
 pellant, & lex
 bestis, & idem
 qui eum sequ
 ex vtraque par
 Ratio vero, o
 sentit, videlicet
 retricis, non ta
 tum quia ipsi
 meretrices, lic
 dū, & constat

essario vnum falsum, scilicet, esse veram opinionem Cyni, & Angeli f. Anton. Panormitani, & cōmunis g, videlicet, quod acceptum ob fornicationem à mulieribus solutis clā fornicatibus, est necessario restituendum, & magis id quod accipitur à cōiugatis & monachis ob eandē causam, & nō minus, quod accipiunt mares, presertim clerici & religiosi à fœminis, eo quod libidini earum inseruiūt, quia ratio prædicta, quæ nititur permissione legis humanæ, cessat in illis omnibus, presertim coniugatis, monachis, vtriusque sexus, & clericis; quoniam etiam in exteriori foro hi omnes puniuntur per leges b. Cuius tamen contrarium est verum, vt tenet Henricus Boic. i Cui consonat vsus confessorum, vt in editione vulgari tenuimus hic k, quibus in locis nunquam fuerunt mihi copie sufficientes ad respondendum huic argumento, & ita nec proposui illud, nec respondi; & miror quod cum illud grauiter proposuissent Cyn. Anton. Panorm. & qui sequuntur eos, nemo tamen nostrū, qui cōtrariū tenemus, ei iuste satisfacit, nec certe satisfieri potest, nisi alia ratio addatur rationi prædictæ Iuriscōsulti.

35 Non etiā satisfacit ratio Adriani, videlicet, quod meretrix nil accipit alienū inuito domino. Tum quia illi tā est locus in omnibus aliis delictis, in quibus alicui datur sponte aliquid vt delinquat, quā in meretricio. Cuius tamē cōtrarium tenet ipsemet Adrianus, & communis, quæ contrarium nostri prædicti tertij dicti tenet. Tū quia Iuriscōsultus significat hoc esse speciale in meretricio per illa verba: *Noua ratione*. Ratio item Caietani a, videlicet, quod vsus meretricis est materia vendibilis, & non rei sacræ, quam Sotus, & recentiores magnificare videntur, licet aliqua ex parte satisfaciatur, quoad ponendum differentiam inter acceptum ratione criminis simoniæ, & acceptum ratione meretricij, quoad quam alitruendam, eam ille reddit, non tamen satisfacit, quoad alia: nam eque, imo magis vendibilis est opera eius, qui se locat ad militandum in bello iniusto, ad duellum committendum, & ad fuste egdendū, vel occidendum alium, quam opera meretricis ad explendam libidinem volentis cum ea rem habere; siquidem palam, & passim conducuntur, vel emuntur operæ lictorum, quos vulgus Hispanum *borreas*, vel *verdugos*, & Italum *boia*, siue *manigoldi* appellant; & lex b dicit de locantibus operas ad pugnandum cum bestiis, & idem facit lex c. At ipsemet Caietanus, & prædicti, qui eum sequuntur, negant idem esse in aliis delictis, in quibus ex vtraque parte versatur turpitudine; ergo illa non satisfacit.

Ratio vero, quā prædictus Segobiensis, secutus aliquot alios, sentit, videlicet, quod lex permittit, & facit iustam operā meretricis, non tamē alias prædictorū operas, non potest defendi; tum quia ipsimet affirmant acceptū à mulieribus, quæ nō sunt meretrices, licet sint cōiugatæ & monachæ, nō esse restituendū; & constat nulla lege, etiam humana, eorū in hac re operas iustas

f In l. 2. C. de condit. ob. turpem caus. g In ca. quia plerique de immuni. eccl. h Tit. ad l. Iul. de adult. ff. & C. & ca. 1. & 2. de adult. & l. v. nica, C. de raptu vir. & 17. q. 2. per totam. i In c. peruenit, de adult. k Et in d. ca. peccatum, & in ca. 1. & c. de adult.

a In 2. 2. qu. 32. art. 7.

b L. 1. par. 3. remouet, ff. de postul. c L. in arenā C. de inoff. testam.

d Arg. c. erit
autem lex 3.
diit. & C. fin-
da præscrip-
e Inl. 1. parag
remonet. ff.
de postul. &
c. in arenam,
cum ei ad-
not. C. de in-
ofu. testam.
ff. de condi-
ob turp. caus

iustas fieri; tum quia lex naturalis & diuina, quæ necessario est seruanda in foro conscientiæ, damnat illā; nec vlla lex humana eam potest quoad illud forū iustificare; tum quia sequeretur, quod acceptum ob operam pugnandi aduersus feras, cū probabili vitæ periculo, non diceretur turpiter acceptum, secundum leges humanas; & alias aliarum gentium, quæ id probant, aut certe permittunt, iuxta prædicta e. quod tamen videtur esse contra mentem eorundem: quod idem esset dicendum de opera conductorum ad duellā, vbi permittitur, & ad furta, vbi ea non puniuntur, quod tamen est contra l. 2. & 3. f. 36

Quare omnibus omnium dictis ruminatis, asserenda arbitror tria. *Primum*, quod nulla est differentia quoad forum conscientie, in quo lex naturalis & diuina necessario seruanda est, inter acceptum ob operam meretriciam ab vna parte, & ob operā ad alia maleficia, in quibus vtriusque turpitudine versatur, ab altera; quia in omnibus datur, & accipitur, contemplatione maleficii damnati, & punibilis in illo foro, & in omnibus eque voluntarie datur, & in omnibus æque admittitur turpitudine ab vtraque parte, quoad illud forum.

Secundum, quod ratio solida & vera, quare acceptū ob operam meretriciam non est restituendum, est, quod acceptum voluntarie ab alio, ita vt ab vtraque parte admittatur turpitudine, nulli est de præcepto restituendum, iuxta conclusa supra a contra Paludanum, Adrianum, & alios multos pro D. Ant. Monal. Ang. & Syluest. ibi citatis.

Tertium, quod verus intellectus §. supra citati, b colligitur ex supradictis in cōsultatione primæ rationis, videlicet turpe esse meretricari iure naturæ, nō tamē iure humano, ideo licet meretrix turpe faciat, attēto iure naturali, quod est meretrix, non tamen turpiter accipit mercedem, attēto iure humano, quod permittit eam esse meretricē, & ita ille §. solum habet locum quoad forum & territorium, in quibus opera meretricis est permissa, & non quoad forum & territorium, in quo illa est damnata, & punitur, quale est forū conscientiæ; & consequenter meretrix quoad forum conscientiæ, in quo eius status damnatur, non minus peccat accipiendo mercedem pro illa opera foeda, quā præstat, quā qui accipiunt mercedem pro operis locatis ad occidendū, ad (vt ita dicam) duellandū, & iniuste bellandū, ac alia huiusmodi, nec consequenter in illo foro tenentur minus ad restituendum, quam illi. Sed quia illi, per conclusa in præfato dicto secundo, non tenentur de præcepto, sed de consilio tantum ad restituendum; ita nec ipsa tenebitur de præcepto, sed de consilio tantum restituere, quæ est conclusio communis & antiqua, speciali & noua ratione efficaciter fundata.

37 Ex quibus tribus dictis, & eorum fundamentis insertur primo, quod prædictus c. §. habet locum non solū in meretrice, sed etiā in omnibus alijs, qui operas suas locāt, aut accommodāt eis rebus,

a In 2. diā-

b Sed & quod meretrici.

c Sed & quod meret. iei.

rebus, quæ per-
teriori, qualia su-
nispriuij, & alio-
reis, &c. Quales
cum feris, ad qu-
vt sunt meretrici-
plus quam illa
secus quam illa
innumeros, qui
saltem peccata
quia non sunt d-
piendam & reti-
38 Secundo in se-
quam prædicti
qua parte ait pe-
debitū operæ si
opera occidend-
aliquid aliud de-
& non alia ratio
est peccatū: ergo
est peccatū, cum
in cōfesso est, q-
ad cōmittendū
cat, tum quia lic-
inuendibilis, eo-
sint, imo nihil, i-
tū, eo quod, vt r-
eis, quatenus est
est res quædam
potest. Licet, in-
operam illam
cludit tamen est
trinsece mali, p-
pi sancitum est
39 Nec vsquā i-
pretiū pro oper-
na meretrice, q-
cat, nec punitur
nō est bona cō-
trici, quatenus
mod⁹, est alicui
cipi potest, quo-
tur peccatū, vt
licorū, quod sci-
trinsece mala, q-
40 Nō obstat e-
est quoddam e-

rebus, quæ permittuntur in foro exteriori, licet dāentur in interiori; qualia sunt multa quæ permittuntur in spectaculis carnispruij, & aliorū festorū, & in hastiludijs, torneamentis, choreis, &c. Quales itē erant pugnæ, quas Romani mittebant cum feris, ad quas qui locabant operas, licet fierent infames, ut sunt meretrices, tamen mittebantur, & non puniebatur plus quam illæ, & accipiebant suarum operarum pretium, nō secus quam illæ, quæ est conclusio quotidiana cōprehendēs innumeros, qui conducunt operas ad multa ludicra, quæ sunt saltem peccata venialia, & ita damnata in foro interiori; sed quia non sunt damnata in exteriori, quoad mercedem accipiendam & retinendam æquantur meretricum operibus.

38 *Secundo inferitur*, opinionem doctissimi Ioan. à Medina b, quam prædicti Didacus, & Sotus penitus carpunt, esse veram, qua parte ait peccare meretrices, accipiendo mercedē tāquam debitū operæ suæ fornicariæ; tum quia accipere mercedē pro opera occidendi aliquem iniuste, vel furandi, vel infamandi, vel aliquod aliud delictum faciendi, est peccatū, secūdum omnes, & non alia ratione, quā quia occidere, & alia prædicta facere, est peccatū: ergo & accipere mercedem pro fornicandi opera est peccatū, cum illa opera sit talis in foro conscientiæ; tū quia in cōfesso est, quod assassinus, & quivis alius locās operas suas ad cōmittendum peccata, & accipiens mercedē ob eas, peccat; tum quia licet non concludat quod opera meretricis sit inveniabilis, eo quod est peccatum, & peccata nullius pretij sint, imo nihil, iuxta illud c, *Sine ipso factum est nihil*, id est, peccatū, eo quod, ut respondet Sotus, licet opera illa fœda meretricis, quatenus est peccatum, nullius sit pretij, quatenus tamen est res quædam humano vsui accommodata, pretio æstimari potest. Licet, inquam, argumentum Medinæ non concludat, operam illam de se, & in genere entis esse inveniabilem, cōcludit tamen esse inveniabilem in genere moris & actus intrinsece mali, pro quo nihil iuste posse promitti, dari, vel accipi sancitum est ab omnibus iuris vtriusque auctoribus d.

39 *Nec vsquā inuenies textum*, qui significet licere accipere pretiū pro opera peccandi, vel peccato cooperandi, excepta vna meretrice, quoad forum exterius, quia quoad illud nō peccat, nec punitur, & eius opera pro impunita reputatur; tū quia nō est bona cōsequētia, qua Sotus vtitur, scilicet opera meretricis, quatenus est opera, & quidā actus vsui humano accommodus, est alicuius pretij & æstimabilis, ergo pro ea aliquid accipi potest, quoniā omnis opera exterior, qua peccator operatur peccatū, ut plurimū est talis, & tamē nullus vnquā Catholicorū, quod sciā, dixit licite posse pro ea saltē, quando est intrinsece mala, qualis est opera meretricia, capi aliquā mercedē.

40 Nō obstat quod actus peccati, cōsideratus in genere entis, est quoddam ens, & consequenter quoddā bonum, & à Deo, ut dixi-

d Iuxta cap. denique 4. di.

a Iuxta prædictam l. 1. parag. remouet, cum seq. ff. de post. & l. in arenam, C. de inoffi. testam.
b In c. de rest. q. 20.

c Ioan. r. exp. posit. ab Aug.

d Ut videre est in l. iuris gentiū, parag. si ob malef. ff. de pact. l. 1. 2. 3. & per totum, ff. de cōdict. ob turp. caus. & l. generalit. ff. de ver. obli. & l. 1. ff. de recipiunt & C. de con. ob turp. caus. per totum tit. & c. 1. de homic. lib. 6. & in alijs innumeris locis.

a In Prelu. 7.
nu. 14. & 15.

b In 2. 2. qu.
100. art. 2. ad
secundum
dubium.

c Ut prædi-
ctum est.
d In ca. quis
plerique de
immun. ec-
cles.

e Iuxta præ-
dictum cle-
men. ad no-
strum, de lux-
ret.

f In c. quam
graue, de ex-
cess. præb.
a In l. 4. ff. de
cond. ob turp.
caus. & in l. 2.
C. eod. & in
l. affectionis,
ff. de donat.
b In dicta l.
4. ff. de cond.
ob turp. caus.

vt diximus a, licet idem cōsideratus in genere moris sit nihil, & nullius pretij, quia omnia iura diuina, & humana respiciūt in eo magis id quod est in genere moris, quā quod est in genere entis, quę sūt inseparabilia, & ita vetāt absolute, ne pro tali actu accipiatur, detur, vel promittatur aliquid, excepta, vt dixi, vna fornicatione, & alijs similibus actibus, qui licet sint peccata in foro interiori, permittūtur tamē in exteriori, vt prædictū est: sic in simili Caiet. ait b, quod licet actus cōficiēdi sacramēta, & ministrādi illa, sit res tēporalis, nō tamen potest vēdi, quia magis attenditur spirituale, quod sine illo non potest esse, quā substantia illius. Per quod ipsum dictum Caietani ab omnibus receptū probatur, quod licet aliquid sit in se vendibile, nō tamē potest licite vendi, cū miscetur inuendibili. Sic ergo actus delinquendi, licet sit in se vendibilis, cōiunctus tamē peccato, quod est inuendibile indiuisibiliter, non potest licite vendi.

Tertio infertur, opinionem prædicti Medinę non esse veram, qua parte ait, acceptū à meretrice in opere luę scēdę mercedē esse in foro conscientię restituendū, quia per conclusa efficaciter supra in dicto secundo, non est restituendū de præcepto id quod turpiter acceptū est à turpiter dante, at per prædicta, quoad forū conscientię non solū datur meretrici turpiter, sed etiā turpiter accipitur ab ea, quia datur, & accipitur pro opera & actu, qui est peccatū, & nō qualequale, sed mortale, secundū fidem catholicam e: ergo non est necessario restituendum, sed retineri potest tamquam donatū, vel derelictū ab eo qui dat, vt dixit Anton. d supra in dicto secundo relatus & declaratus.

Quarto infertur, necessario idem dicendū esse quoad forum conscientię, de alijs fœminis & maribus, cuiuscūque ordinis, qui ob fornicariam operam aliquid accipiūt, quod dictum est de meretricibus, & è contrario, quia sicut illarū fornicatio est vetita, & peccatum mortiferum, vt plurimum in vtroque foro, sic harum fornicatio est vetita, & peccatum mortale in altero, scilicet conscientię, secundum fidem catholicam e, & eo magis, quod meretrix non solum peccat infringendo non solum præceptum sextum & nonum, sed etiam vt plurimum infringendo octauū, quatenus vetat iactantiā, & actum gloriandi, & laudandi se de vita, de statu, vestitu, & artibus ad alliciendum alios in malū turpibus, quod graue crimē esse pronuntiaturf.

Quinto infertur, partim verum, & partim falsum esse, quod communiter aiunt glossę à multis receptę a, quatenus tenent promissionem de dando meretrici ob operam meretriciam, non valere, nec ex ea posse agi. Per prædicta enim constat id esse verum quoad forum conscientię, falsum autem quoad forum exterius, & è contrario partim esse verum, & partim falsum, quod ait Bartolus b à multis receptus, scilicet promissionem prædictam valere, quia verum est quoad forum exterius, falsum autem quoad forum interius.

Neque

Neque obsta-
nuisse me in M
sacratas pecca
concupitus. Se
neo, posse quic
debitum legal
tium, contrariu
quia responder
& tertium, cum
tationem feciss
tani, & Couar
tellexisse mea
tata, quoniam
& acceptum, se
gnitum ab eth
scurat debitum
suam, quę om
stantia) altius,
clarauit, vt ex
rum collato, fa
41 Sexto infer
impudicorū, q
& nondum tra
mus cuidā, qui
eius illectus, ac
solū in aliud Ro
soluit omnia p
ueret, ne petere
erant tali prop
tione approbat
caret mortalite
tis, quę ad eū d
propter illā op
deberi, & ita n
supplicare illi, v
dignaretur mit
propter eius fa
dū illū magnu
Dei præsertim
suū factū illicit
aliquid debitū,
riū obsequendi
erat obsequend
mandaret. Ita q
promissa, sed ca
Quod ipsū, mu
promissis dare al

Neque obstant illa tria, quæ quidam hic opponit, *Primum*, tenuisse me in Manuali Hispano, fornicatas coniugatas, & Deo sacratas peccare, accipiendo turpe lucrum pro causa turpis concubitus. *Secundum*, quod nunc omitta priore opinione teneo, posse quidem illas petere, & sibi retinere, sed non tanquam debitum legale, sed tanquam debitum ex animo grato. *Tertium*, contrarium tenuisse Sotum, Caietanum, & Couarruuiam; quia responderetur *primo*, superuacaneum fuisse notare primum & tertium, cum ipsemet asseuerem ore pleno præfatam mutationem fecisse, & discedere ab opinione præfati Soti, Caietani, & Couarruuiæ. *Secundo*, quod ipse non videtur satis intellexisse mea diligenter scripta, nec ego sua negligenter notata, quoniam confundit petitionem & restitutionem, promissum & acceptum, forum interius & exterius, ius naturale male cognitum ab ethnicis, & idem bene cognitum à Catholicis, obsecrat debitum legale & morale, & causam finalem & impulsivam, quæ omnia ego distincte & dilucide, & fortasse (absit instantia) altius, resolutius, quam alius unquam & distinctius declaravi, ut ex eorum contextu cum aliis omnium aliorum temporum collato, facile diligens & eruditus quisque lector colliget.

¶ *Sexto inferitur*, confessarios prædictarum mulierum, & virorum impudicorum, quibus ob impudicitiam aliquid promissum est, & nondum traditum, debere illis consulere, quod nos consulimus cuidam, qui præcepto cuiusdam magnatis, magnis promissis eius illectus, accepta parte eorum, occidit quendam, & ob id vertit solū in aliud Regnum, & querebatur, quod ille magnas non soluit omnia promissa, & petebat illa: consulimus enim ut caveret, ne peteret illa tanquam sibi debita iustitia legali, quia non erant tali propter promissionis nullitatem, & quia per talē petitionem approbaret peccatum, quod ante fecerat, & ita noue peccaret mortaliter, sed quod in literis, quas ei scriberet, & mandatis, quæ ad eum daret, confiteretur primum, agnoscere se nihil sibi propter illam operam illicitam, præter ipsum infernum, de iustitia debere, & ita nil se petere ob eam, tanquam debitum legale, sed supplicare illi, ut miseretur eius necessitatis & indigentiae, & dignaretur mittere illi promissa in elemosynam, non quidem propter eius factum, quod erat abominandum, sed propter affectum illum magnum obsequendi ei, qui fuit ita potens, ut præceptis Dei præferret eius præcepta. Ita quod nullatenus placeret ei suum factum illicitum, nec approbaret illud, dicendo ob id esse ipsi aliquid debitum, sed solum probaret affectum magnum atque desiderium obsequendi, quo in ipsum fuit, cum eius iussa cōpleuit, & erat obsequendi ei in licitis & honestis, quando ea scriberet, & mandaret. Ita quod delictum non sit causa principalis petendi promissa, sed causa impulsiva & occasio, sine qua non peteret. Quod ipsum, mutatis mutandis, debet consulere confessarius ei, qui promissis dare aliquid ob delictum, post quod perpetratum vult dare quod

quod

304 De restitutione, Vbi restitutio faciendā.

quod ob id promissit, nepe, quod perpetratio delicti nō sit causa finalis, sed solū causa sine qua nō daret, & quod det principaliter vt necessitati eius subueniat, vel honori suo satisfaciat. Quod vtiliter dixit Caietanus a. Sic igitur præfatæ impudicæ vtriusque sexus personæ debent coram Deo & confessario agnoscere, nil sibi deberi in foro conscientie ob illa turpia facta, damnata in illo foro, & ita nihil velle, nec desiderare, vt quidquam ob ea promissorum eis tanquam debitum soluat, ne noue peccent ea noue approbando: sed cupere & rogare, vt sibi subueniatur soluendo promissa, tanquam moraliter debita magno illi amori, quo fuerunt in promissorem extra operam illam illicitam, & quo sunt, quando hæc petunt, ad inseruiendum tantum in licitis & honestis, quod ipsum seruare debent in dādo eis promissa, qui promiserunt. Et arbitror, quod, vt prædictus homicida per viam iustam plura obtinuit, quā obtinisset per iniustā, ita hæc quoque personæ impudicæ plura consequentur per hanc viam Deo placitam, quam per contrariā.

Septimo infertur, omnia supradicta intelligenda esse de his siue sceminis, siue maribus, qui sine fraudibus notabilibus à suis amicis aliquid extorquent, sed non de his, quæ cū fraudibus notabilibus id faciunt. Verbi gratia, dicendo se esse virgines, cū non essent, aut non fuisse cognitatas nisi à magnatibus N. N. longè maiora extorserunt, quia eiusmodi, sicut alij fraudatores b, restituere tenentur, iuxta ea, quæ dicemus infra c, post Gerard. & Adrian. Non sunt etiam intelligenda de his, qui accipiunt quidem sine dolo, sed ab his qui non possunt dare d.

Vbi restitutio faciendā.

- 42 Restitutio rei alienæ fiat, vbi sita est, si bona fide possidetur.
- 42 Debitum ex contractu, vel quasi, soluat vbi dictum est, vel petitur.
- 43 Debitum ex delicto, aut quasi, soluat vbi damnum passum fiat satis.
- 43 Debitum in India petatum an cambijs minuendum.

42 **R**estitutio autem faciendā est vbi solutio fieri debet, & ita vbi est sita res, quando restitutio est faciendā eo solo, quod est res aliena, cum qui bona fide, & sine sua culpa possidet, nihil perdere debeat a. Si tamen restitutio ex contractu, aut quasi debetur, fieri debet in loco expresse, vel tacite solutioni destinato, aut vbi petitur, hac lege, vt extra locum præstitum solutio nec creditori, nec debitori damno sit b, & si locus præstitutus non fuit, restituendum est, vbi coram iudice competenti petetur c.

43 Sed si restitutio ob delictū aut quasi delictū debetur, faciendā est in loco, in quo ipsa facta nullū dānū is, cui fieri debet, accipiat, siue restituatur vbi acceptū fuit, siue vbi est dominus,

a 2. 2. qu. 62. art. 1.

b ff. & C. de dolo.
c Num. 78.
d l. 2. & 3. C. de iud. præstand. & l. 1. & 2. C. de præd. minor. c. si quis presbytero, de rebus eccl. non alien.

a Cap. 2. de constit. & l. si possess. ff. de per. hered.
b l. 1. ff. de eo quod certo loco ca. p. & c. de offic. deleg. & cap. dilecti dt. foro comper. parag. præterea Iustit. de actio.
c Arg. ex fin. de foro comper. & annot. in iud. præd. dt.

minus, siue in a
damnificatus n
dānū datum
reponere, & re
seruasset, si ab
restituere vbi e
colligitur cui
Questionis
dit mille in Ind
posset ea petere
tur, an postea in
mille, an vero p
ctio illorum ab
soluendo illa in
ctis cambijs, qu
bitis aliarum sp

44 Restitutio fa
44 Remissio sin
45 Debiti remi
46 Debitum fa

44 **R**estitutio
ctus, de
quod obligatus
occultum est, et
dum est, ne qua
restituendum e
tione permanen
45 Et quid quic
cit etiam quoad
beraliter & vol
offeratur, & con
siue solum verb
blatione, credito
nuntij, confessio
re & ex animo r
vt recte Caietan
cum ex animo r
ictan. raduertit,
46 Quod veru
quales respōdit
quidam domini
perantes per se

inuis, siue in alio loco, ad quem dominus transtulisset, ita vt
damnificatus nulla impensa vel alio onere grauetur, quam si
damnū datum non fuisset; quia restituere est in primo statu
reponere, & reddere rem integre in statu eo, in quo dominus
seruasset, si ab eo ablata nō fuisset *d*; quamuis semper sufficit
restituere vbi creditori placet *e*, & per dicta supra *f*. Ex quo
colligitur cuius impensis suo domino sit suum mittendum.

Questionis magnæ fuit nuper in Vrbe, An is, qui mutuo de-
dit mille in India, ea lege & conditione, vt certo tēpore lapsō
posset ea petere à mutuario vbi cumque terrarum inuenire-
tur, an postea inuentus in Vrbe teneatur soluere integra illa
mille, an vero possit deducere cambia, quibus constat tradu-
ctio illorum ab India in Urbem. Et quidem videtur liberādis
soluendo illa integra mille in India, aut etiam in Vrbe, dedu-
ctis cambiis; quoniam lex *i. g* non solum habet locum in de-
bitis aliarum specierum, sed etiam in pecunia numerata *h*.

Quomodo restituendum.

- 44 Restitutio faciendā est eo modo, quem causa, cur debetur, postulat.
- 44 Remissio sine rei soluendæ presentia sufficit ad restitutionem.
- 45 Debiti remissio solutio quædam est, & 46.
- 46 Debitum facilius remittitur, dum res soluendo præsens non est.

44 **R**estituendum autem est eo modo, quē natura contra-
ctus, delicti, aut vltimæ voluntatis requirit, & sufficit,
quod obligatus per se, vel per alium restituat *a*. Et si delictum
occultum est, etiam restitutio occulta debet esse *b*. Sed cauē-
dum est, ne quando per alium occulte fit, internuntius, quod
restituendum est, retineat, & restituere debens in sua obliga-
tione permaneāt, vt dicetur infra *c*.

45 Et quidquid S. Anto. *d* & Dinus *e*, & alij alibi dicant, suffi-
cit etiam quoad forum conscientie, vt is, cui restitui debet, li-
beraliter & voluntarie remittat, & cōdonet *f*, siue realiter ei
offeratur, & coram constitatur, quo accipiat, aut condonet,
siue solum verbo offeratur, siue absque vlla reali, vel verbali o-
blatione, creditor precibus partis, aut alterius alicuius inter-
nuntij, confessarij, aut alterius remittat & cōdonet, modo ve-
re & ex animo remittat; & ea sit persona quę id donare possit,
vt recte Caietan *g* resoluit, & Adria *h* sentit. Et credendum est,
cum ex animo remittere, si ipse id affirmat, cum, vt acute Cai-
etan. raduertit, nemo alius sit suæ voluntatis se aptior, testis.

46 Quod verum est, si contrarium non arguunt coniecturæ,
quales respōdimus interuenisse in quodā casu, in quo austerus
quidam dominus, qui suos subditos precibus suis non obtē-
perantes per se aut alios vexabat, à quibus certā conditionē
petiit.

d l. rest. r. &
e ff. de verb.
sign. & l. i. C.
de sent. pass.
& rest. & 2. q.
3. parag. si
sentit. D. Th.
& explicat Ca
ier. 22. q. 62.
ar. 5.
f l. 1. ff. quā
satis. cogā.
i. Eod. c. p.
num. 23.
g Et totus tū
tulus, ff. de
eo quod cet.
to loco.
h Textus est
in l. 4. ff. de
eo quod cet.
to loco.

a Arg. ca. qui
per alium de
reg. iur. li. 6.
b Arg. ca. si
peccauerit 2.
q. 1. parag. nō
tibi dico de
pen. dist. 1.
et od. c. n. 67.
d 1. par. tit. 2.
cap. 6.
e In regul.
peccatum de
reg. iur. li. 6.
f Iuxta glo.
in d. c. pec-
catum, verbo
restituatur,
& Hostien. in
summa de v.
sur. parag.
quæ poena.
g In summa
verbo restit.
h In 4. de rē-
sit. q. 2. col. 4.
i Vbi supra.

k Arg. l. 1. pa.
r. 2. qu. one-
randa ff. qu.
rū rer. actio
non det. &
glo. l. 1. ff.
quod iussu.
ff. cum hi. ff.
de transact.
facit. l. sed &
si ego. ff. ad
Velician.

pētiit k. Et videtur nobis cautum, quod Caiet. singulariter ad-
didit, scilicet, quod pauper diuiti debēs nō ferat ad eū, aut obse-
dat id quod est soluendū, sed deprecetur per se vel aliū, quo ipsi
cōdonetur, ne rei debita praesentia difficilior efficiatur ad cō-
donandū, cū multo facilius, quod nō habemus, quā quod pos-
sidemus, remittamus & cōdonemus l. Neq; id obstat cōdonā-
di liberalitati, sed ad illiberalitatis tētationē reprimēdā valet.

Quis ordo in restitutione seruandus.

- 47 Debitum omne soluendum, si potest: sin minus, prius certum quam incertum, & 48. Et prius res sua Domino, num. 49. quam illud, & illud, 50. & 51. Et prius talium, & talium contrarium, quam usurarum, num. 52.
- 52 Restituere contra ordinem praedictum non sufficit, & 53.
- 53 Debitor creditori posteriori prius petenti cur prius soluit.

IN restituendo seruetur ordo, quem ius diuinū & huma-
num praescribunt, scilicet, quod nullus ordo seruetur quā-
do suppetit vnde omnibus soluatur, cum omnibus, quod de-
betur, sit soluendum, iuxta illud S. Paul. a Cui honorem, honorem,
cui debitum, debitum, & cui tributum, tributum b: & quando nō sup-
petit ad omnia soluenda, prius debita certa, quorum credito-
res sciuntur, soluantur, quam incerta, quorum creditores igno-
rantur, propter quatuor rationes S. Antonini e.

a Ad Ro. 13.
b Et parag. 1.
Instit. de iust.
& iur.

e 2. par. tit. 2.
cap. 7.
d Verb. rest.
6. q. 5.
e Verb. rest.
cap. 8.

48 Vnde sequitur, vt bene adnotarunt Syluester d & Caieta-
nus e, multos errare, qui cum non possunt omne debitū resti-
tuere, componunt se super incertis cum praelatis Ecclesie, vt id
quod eis remittitur, tanquā proprium possideant, certos cre-
ditores defraudādo, verū est tamen, quod si res incerta adhuc
in eadem specie permanet, puta quidam calix consecratus, re-
pertus aut ablatum, adhuc integer, & nō potest haberi eius do-
minus, nec inueniri, potest dari prius Christo erogando in eius
pauperes, & pia opera: quia per id nulli creditori praedudicatur,
siquidem debitor non tenetur ex alieno creditori satisfacere,
& constat quod ille numquam eius fuit, imo semper alienus f.

f Paragr. fa-
cra Instit. de
rerum diuis.
g In l. pro
debiro, C. de
bo. auct. iud.
poss.

49 In debitis certis seruandus est ordo Baldi communiter re-
cepti, g scilicet, quod *primum* suo domino suum restituatur, vt
commodatum, depositū, furto subtractum, aut raprum, quod
adhuc in sua forma, & specie reperitur: quia hoc in eius, qui re-
stituere debet, bonis non numeratur, cū eius dominū nūquā
ad illū translatū sit, imo semper penes eū, cuius erat, remansit.
Et ideo ante omnia alia illi restituendum est h. *Secundo loco*
venditori soluendū est pretium eius, quod vendidit emptori,
penes quē res emptā est, quia quamuis illius dominū in em-
ptorū transferit i, illud tamen remansit obligatum solutioni,
quam diu

h l. si ventri
verb. si tamē
ff. de priuat.
cred.
i l. traditio-
nibus, C. de
post.

quā diu in sua
quibus facit p
hoc videtur v
ad hunc effec
quando omni
50 Et idem
oneroso dat
ris valeat qua
dum cedit a
ditor non hab
dita, nec emp
ditione, nec in
pretium, nec
actionibus in
Tertio loco ser
specialia, supe
regionibus de
tur ius comm
se obligata, al
fiscus aliis cre
hypothecata,
31 Quarto loco
suo ordine, po
nia ad negotia
quia tale depo
Quinto loco su
quo praferant
tenent alij cre
gationem bon
personale, sine
rior, ita vt quo
nominum inte
dum pro libra
sis necessarijs,
quiarum debi
menti, & aliis
ludanum comm
52 Aduertend
reficiēda dome
habent hypoth
pretio eius con
53 Addo pre
non seruat, su
& Syluest. h si i
quādo credito
extra illud fuit
etiā debet priu

quādiu in sua forma & specie penes emptorē inuenitur k. Pro quibus facit primo l. 2. l. per argumētū à fortiori. Deinde quod hoc videtur valde æquum & rationi consentaneum saltem ad hunc effectū, quo in hoc cæteris creditoribus præferatur, quando omnium solutioni debitoris bona non sufficiunt.

k l. 1. d. cum Bal. & eos qui cum referunt vbi supra l. si quis casul. pignor. vel hypoth. tacit. cont.

Et idem eadem ratione videtur de omni eo, quod titulo oneroso datum fuit, verum est tamen, quod si res empta pluri valeat quàm pretium pro ea promissum, eo soluto, residuum cedit alijs debitis soluendis. Verum est item, quod venditor non habet hoc priuilegium in pecunia habita ex re vendita, nec emptor in pecunia habita ex noua eiusdem rei venditione, nec in eo quod permutatione illius habuit, quia nec pretium, nec habitum per permutationem in singularibus actionibus in eius locum succedit a.

a iuxta gloss. Bart. & com. munem in l. Labeo. ff. de verb. sign.

Tertio loco seruanda sunt statuta regionis, si quæ inueniuntur specialia, super ordine restituendi, vt dicuntur esse in aliquibus regionibus de numularijs fraudatoribus, & si non sunt, seruetur ius commune, iuxta quod ij quibus bona fuerunt expresse obligata, alijs præferuntur, & postea in sua dote vxor, & filius alijs creditoribus, quibus non sunt bona prius expresse hypothecata, quamuis tacite sint b.

b l. aliquid, C. qui portio in pig. hab. & l. quamuis de primi filii, c. l. si hominem parag. fin. ff. de pos. & l. si ventris, ff. de pri. cre. d. l. certi, c. d. parag. ff. de reb. cred.

Quarto loco sequuntur ij quibus sunt tacite hypothecata suo ordine, postea depositarij, nisi quando deposita fuit pecunia ad negociandum, & vt soluerentur vsuræ, aut interesse c, quia tale depositum vim mutui habet d.

Quinto loco subsequuntur, qui habent priuilegium personale, quo præferantur alijs sine obligatione reali. Postremum locum tenent alij creditores, qui non habent hypothecam, nec obligationem honorū expressam, nec tacitam, nec priuilegium personale, sine consideratione, quis eorum sit prior aut posterior, ita vt quod prædictis satisfactis supererit, pro rata parte nominum inter hos diuidetur, recipiendo, & amittendo solidum pro libra, vt dici solet, deductis tamen ante omnia impensis necessarijs, sed non pomposis ac superfluis, funeris & exequiarum debitoris mortui, & publicationis, & copiarū testamenti, & alijs ad aditionem hæreditatis necessarijs, iuxta Pauldanum communiter receptum e, & S. Antoninum f.

e In 4. l. sen. dist. 15. q. 2. f. 2. par. tit. 2. cap. 7. parag. 3. g l. 2. ff. qui portio in pig. habe. h Verb. rest. i Arg. cap. de iureiur. k l. pupillus ff. quæ in fraud. cred. Syluest. vbi supra, q. 3.

Aduertendum tamen, quod qui alteri mutuū dedit pro reficiēda domo, nauis, aut alia re simili, præfertur omnibus qui habent hypothecam bonorum domini illius in solutione expretio eius consequenda g.

Addo præterea, quod qui debitor soluendo hunc ordine non seruat, suæ conscientie nõ satisfacit, iuxta Hostien. Monal. & Syluest. h si ignorantia iuris aut facti eum non excusat i, nisi quādo creditor aliquis in perendis suis creditis in iudicio, aut extra illud fuit alijs diligentior, quia tunc non solū potest, sed etiā debet prius illi, quā alijs soluere, & modo alij nõ sint magis

endum. aliter ad. u, aut ostē. u, quo ipsi tur ad cō. quod pos. at cōdonā. edā valet. rtum quam. 9. quam il. um contra. 53. luit. & huma. uerur quā. quod de. o, honorem. do nõ sup. m credito. ores igno. & Caieta. bitū resti. clefise, vt id. ertos cre. erta adhuc. ratur, re. ri eius do. do in eius. iudicatur. atisfacere. r alienus f. uniter re. tuatur, vt. um, quod. ius, qui re. niū nõquā. remanlit. ecundo loco. e emptori. iū in em. solutioni. quamdiu

gis priuilegiati. Et idē quod hic diximus de debitore. Soluere, est dicendum de creditore petente, nempe quod non peccat accipiendo suum debitū quod diligentius petit, si alij nō sunt magis priuilegiati, alioqui sic, violando iustitiam, quæ habet, vt illis priusquam ipsi satisfiat, per prædicta. Vnde insertur peccare generos, & nurus recipientes aut retinentes de bonis socerorum quod eis deberur, scientes eorum bona aliis magis priuilegiatis deberi. Æquum etiam nobis videtur, quod Car-tanus *a* dicit, quod vsurarius prius debet soluere quod debet per contractus licitos, quibus non est pauperior factus, quales sunt emptionis & mutui, quam vsuras inique extortas, etiam si ante illos contractus fuissent extortæ. Per quod soluitur, quod hic noue quebatur, debet tamen prius eas soluere, quam quod debet per contractus gratuitos, quibus pauperior est factus. Non obstat, quod Medina teneat oppositum, dicens vsuras esse magis iniustas, magisque prohibitas à iure diuino, naturali & humano, quam sit retentio debitorum ex alijs cōtractibus, quia id non est verum, magis enim indubie debeo tibi quod mihi mutuasti, quam quod per vsuram tibi ademi, cum in mutuo nemo vnquam dubitarit, & in vsuris multi, quamuis male *b*, tum ob alia quæ breuitatis gratia omitto.

Neque obstant illa tria, quæ quidam hic notat. *Primum*, me dicere, quod quando bona, quæ sunt restituenda, non sufficiunt omnibus creditis persoluendis, & creditores sunt æquales, restitutio est facienda pro rata. *Secundum*, teneri debitorem ad restituendum, quando posterior creditor debitum suum exigat. *Tertium* vtriusque dicti contrarium esse probabilius, quia qui prior est tempore, potior est iure.

Cui respōderetur *primo*, me nō dicere prædicta verba, quæ ipse dicit, sed hæc. Si prædictis, scilicet priuilegiatis satisfactis, aliquid supererit, pro rata parte nominū inter hos, scilicet nullatenus priuilegiatos, diuidetur, nisi aliqua statuta sint cōtraria, vt dicit S. Antoninus, & est verissimū, & quotidianæ praxi receptū. *Secundo*, quod ego expresse assentior dicentibus quod debitor potest, & debet soluere prius creditori posteriori prius petenti, & exigenti debitum in iudicio, vel extra illud, quam priori nullatenus priuilegiato; propter diligentiam quam in petendo adhibet *d*. Et ita falsum est, quod ille ait in secunda nota me dicere, scilicet debitorem teneri ad restitutionem priori creditori, quando posterior prius suum debitum exigat, quoniam expresse contrarium assero, quia vt ait lex prædicta, diligentia posterioris in petendo suum debitum fecit eum potiore, sicut hypotheca, & aliud priuilegium.

Tertio verū esse, nō quod ille ait, me dicere, sed debitorem qui sciens se debere creditoribus chirographariis nullatenus priuilegiatis, & sua spōte nō coactus neq; exactus, neque requisitus soluit posteriori fraudans priorē ea parte, quæ illum cōtingeret,

a Verh. rest. cap. 3.

b Vt colligitur ex c. quoniam in omnib. de vsur. elem. r. eod. ut.

c Cap. qui prior de reg. iur. in 6.

d l. pupillus, Dig. quæ nū. fraud. eod.

tingeret, si bo
peccare grauit
quod alteri de
tes gratificari
per iudicem o
tiam inter cre
pio rata solu
præfatus relig
Quarto, quo
sito cap. præfa
bat antiquior
suum proposi
rere sibi crede
nascatur oblig
ctioni respon
petenti possit
rata lege pupi
sterior credito
qui prior, intell

54 Restitutio
54 Precepta
55 Debitor qu
56 Restituere
57 Restitui no
58 Debitum ea
59 Damnum p
59 Instrument
59 Confessari
60 Necessitas
61 Necessitas
capitur,
61 Commune
61 Extreme p
62 Dominus n
sumat.
62 Dominus c
62 Causa limi
62 Necessitas
63 Damnum c
63 Damnum
63 Restitutio
64 Debitor sci
65 Confessari

tingeret, si bona venirent, secundum communem sententiam peccare grauitate, & teneri ad restitutionem, eo quod soluit, quod alteri debetur. Per quod damnantur multi, qui volentes gratificari quibusdam, & videntes sua bona esse diuidenda per iudicem ob suam mortem, vel ob fugam, vel aliam absentiam inter creditores non priuilegiatos, diminuendo credito, pro rata soluunt eis integra: quorum de numero ne sit, caueat præfatus religiosus, si consuluerit hoc talibus debitoribus.

Quarto, quod incogitanter videtur allegare pro suo proposito cap. præfatum, qui prior est tempore, prior est iure, quia magis probat antiquiorem creditorem debere præferri posteriori, quam suum propositum, cum palam sit creditorem maius ius quærere sibi credendo quam petendo, cum ex illo, & non ex hoc nascatur obligatio contra debitorem. Nec potest huic inductioni responderi à defendente, quod posteriori diligentius petenti possit iuste solui, nisi id quod Iurisconsultus in præcitata lege pupillus, sentit, nempe non esse cetera paria, cum posterior creditor est diligentior in petendo. Et præfata regula, qui prior, intelligitur quando cetera sunt paria b.

a Iuxta cap. ca. de iur. rebus.

b Ut super ea adnotant gl. per l. quoties vtriusque est per causa prior. vade sumpta fuit illa regu. ff. de reg. iur.

Quando est restituendum.

- 54 Restitutio statim facienda.
- 54 Præcepta affirmatiua & negatiua non æque ligant.
- 55 Debitor quoties noue peccat non restituendo.
- 56 Restituere quis non posse commode dicitur.
- 57 Restitui non debent bona minoris ordinis cum damno maioris.
- 58 Debitum ex delicto & contractu, quoad quæ paria.
- 59 Damnum proprii boni, & lucri non est restituere alienum.
- 59 Instrumenta ad viuendum necessaria quando non restituenda.
- 59 Confessarius an absoluet eum, qui semel iussus non restituit.
- 60 Necessitas extrema differt, sed non tollit restitutionem.
- 61 Necessitas extrema non tollit restitutionem etiam eius, quod in ea capitur, & ea minor minus.
- 61 Commune fieri, & communicandum longe differre.
- 61 Extreme patienti satisficit etiam non donando.
- 62 Dominus non fit rei, quæ vsu consumitur, eo quod iure illam consumat.
- 62 Dominus consumens suam rem interdum restituere tenetur.
- 62 Causa limitata limitatum producit effectum.
- 62 Necessitas decentis status differt restitutionem.
- 63 Damnum debitoris & creditoris quod differt restitutionem.
- 63 Damnum quod formidatum reipubl. excusat à restitutione.
- 63 Restitutionem excusat metus probabilis peccatorum.
- 64 Debitor sciens se talem, antequam damnetur, restituat.
- 65 Confessarius quando iuste differt debitori solutionem.

66 Debitor differre non potest soluendo paulatim.

67 Restituet quis per alium quando, & per quem faciat.

68 Testanti, qui potest statim restituere, non sufficit legare.

a 1. 2. q. 62.
art. 1. b.
b De restit.
spol.

c 2. 2. q. 13.
art. 2. & Ar.
chi. c. si pec.
cauerit. 2. q.
1. & in sum.
ma de pec. d.
5. Panorm. &
omnes in c.
nouit. de iud.

d Caiet. 2. 2.
q. 66. art. 3.

54 **R**estitutio autem facienda est statim, iuxta S. Tho. a ab omnibus receptum. Pro quo est c. sepe b: quatenus habet, tantum fere peccare, qui alienum retinet, quam qui accipit. Et quod preceptum restituendi quavis sit affirmatiuum, quatenus expresse iubet restituere, est tamen negatiuum, quatenus tacite precipit non retinere alienum inuito suo domino. Et precepta negatiua semper, & ad semper obligant, quavis affirmatiua non nisi ad certum tempus, iuxta eundem S. Thomam c. 55 Ex quo infertur primo, decisio dubij, quando, & quoties quis ob retentionem alieni noue peccet: nam omnes tenent quod non peccat noue singulis momentis, & quod pluries quam semel peccat communiter, qui illud multo tempore retinet, & quod peccat, quoties proponit non restituere illud. Et etiam credo, quod quotiescunque utitur alieno, quod restituere tenetur, quamuis de restitutione non cogitaret d, & secundum aliquos quoties commode restituere valens non restituit, quod tamen intelligendum est, si id animaduertit, quamuis non statuat illud non restituere, non autem alias, siquidem illud potius est status peccati, quam peccare.

Secundo infertur, quod quamuis qui nocte in lecto, aut in Ecclesia recordatur se alienum habere, & posse commode restituere, statim debeat proponere actualiter vel virtualiter restituere, non tamen statim a lecto surgere, aut Ecclesiam egredi, quo id restituat, quia id non potest commode, & satis est id facere, quom commode poterit, boni viri arbitrio. Ad id autem quod hic queritur, An hac commoditas arbitraria referatur ad tempus, vel ad facultatem restituendi: Respondetur, quod ad utrumque, ad tempus quidem, per praedicta, ad facultatem autem, per statim dicenda, seruando ea.

Tertio infertur, quod sicut ignorantia probabilis iuris aut facti, quamdiu durat, a restitutione excusat a, sic etiam multo magis ab statim restituendo excusabit. Et ut condonatio creditoris pro semper a restitutione excusat, sic ab statim restituendo eius voluntaria dilatio excusabit; siquidem permanente hac, inuito domino alienum non retinet: & ut perpetua restituendi impotentia perpetuo excusat, sic impotentia restituendi statim ab statim restituendo excusat.

56 Et dicitur non posse, non solum qui est in extrema necessitate, aut nullo modo potest, sed etiam qui commode non potest b. Ille autem dicitur commode non posse, qui non potest sine damno suorum bonorum altioris ordinis, qualia sunt vitae & salutis, respectu famae & rei familiaris, & qualia famae respectu rei familiaris e; aut non sine magno damno eorum quae sunt eiusdem ordinis, quod

a l. quod re.
ff. de reb.
cred. cum ei
adnot.

b l. Nepes
proculo, ff.
de ver. sig. c.
faciat, 22.
q. 2.
e. Ut supra,
dictum est.

quod aliqua dilatio accurate S. Ar.
57 Et ita qui restitutione priorum restituendum non nemo tenetur restituenda cum damnum tenetur ad restitutionem proprio dem ratione, qui potest statim soluta non nisi dominus vendat, quam 58 Quod nostrum quod ex contractu ex furto, aut alio quid Caietanus h suam originem d & in alterius non conscientiae, similiter, & in utroque utroque mediocris

Nec obstat, quod cusari a restitutione vel statum acquisitionem iustitiam: cuius primo, mirari me mibi, etiam religio alibi dixi, scilicet e dum statum acquisitionem iustitiam. Imo in hunc a restituendo al re magnum damnum est damnum restituere paulo post d quod paulo post d viuere secundum restituere, intelligit Secundo, quod, q vt puto pro grande irrefragabilibus a quaedam suas nouentem doctrinam mus Caietanus in detur sequi Couardam restitutione bonorum superiorum videtur, licet aper

quod aliqua dilatio parum creditori nocens excusare potest, vt accurate S. Antoninus d profequitur.

57 Et ita qui statim aliena bona fortunę restituere sine amissione priorū, suę vite, salutis, aut famę nō potest, ad statim restituendū non tenetur: nam quemadmodū iuxta prædicta e, nemo tenetur regulariter ad bona aliena inferioris ordinis restituēda cum damno suorum altioris ordinis, sic & multo minus tenetur ad aliena inferioris ordinis, & qualitatis cum amissione priorū altioris ordinis statim restituenda. Sic eadem ratione, qui debet centum aureos statim soluendos, si nō potest statim soluere sine magno damno suę rei familiaris, putata non nisi domum suam, aut aliquod prædium multo minoris vendat, quam valeat, ad statim restituendū non tenetur.

58 Quod (nostro iudicio) non solum locum habet in debito, quod ex contractu, aut vltima voluntate, sed etiam in eo, quod ex furto, aut alio delicto nascitur, vt sentit B. Antonin g quid quid Caietanus h dicat, quia quamuis hæc duo debita, quoad suam originem differant (quia in vnius origine peccatum est, & in alterius non) quoad hunc effectum tamen, saltem in foro conscientię, similia sunt: siquidem vtrumque restituere tenetur, & in vtroque totalis impotentia omnino excusat, & sic in vtroque mediocris impotentia mediocriter excusare debet.

Nec obstat, quod quidam religiosus hic ait, asserere me excusari à restitutione eum, qui si statim restituat, amittet bona, vel statum acquisitum per vsuras, vel latrocinium, vel aliam iniustitiam: cuius contrarium ait esse tenendum. Cui respondeo primo, mirari me, quod vir alioqui pius, & religiosus, imponat mihi, etiam religioso, quamuis indigno, quod ego, nec hic, nec alibi dixi, scilicet excusari quem à restitutione ob conseruandum statum acquisitū per vsuras, vel latrocinium, vel aliā iniustitiam. Imo in hoc ipso loco a dico non posse quidem excusari à restituendo aliena, eo quod per illud sibi videretur euenire magnum damnum, ea ratione quod restitutio alienorū non est damnum restituentis, cum per id nihil proprium pereat. Et quod paulo post dico b, eum scilicet qui non potest decenter viuere secundum statū suum, si totum, quod debet statim restituere, intelligitur de statu nobilitatis, vel alio iuste quesito.

Secundo, quod, quidquid dicat Sotus, & teneat Couarruuias, vt puto pro grandi obseruantia, qua erat in Sotum, multis & irrefragabilibus argumentis probamus nos contra Sotum, & quasdam suas nouas imaginationes c, esse veram illam præcellentem doctrinam, quam explicatius alijs tradit eruditissimus Caietanus in locis ibi citatis, quem etiam satis tacite videtur sequi Couarruuias d, nempe regulariter non esse faciendam restitutionem bonorum inferioris ordinis cum iactura bonorum superioris, quam præfatus religiosus mordere velle videtur, licet aperte id non faciat.

d 2. pbr. tit. 2. cap. 2.

e In cap. 16. num. 44.

f Arg. e. cum in cunctis, de electio. & authen. multo magis C. de sacrosan. Eccles.

g Vbi supra. h Vbi supra.

i Arg. de toto ad partem l. quæ de re vend. & cap. pastoralis, par. item si totum de off. deleg.

a Num. seq.

b Num. 62.

c Infra, nu. 29.

d In reg. peccatum de reg. iur. lib. 6. par. 1. eol. ante penult.

V 4

Tertio,

Tertio, quod ego in nihilo recedo à Couarruuias, nec Couarruuias à me, quoad propositū, si serena mente omnia dicta perpendantur, quod facile, si vacaret, & breuitas in hoc libro asfectata, id permetteret, monstrarem: nam & ipse Couarruuias, licet me tacito tenet e idē esse iudicandū de dilatione dāda debitori ex delicto, & debitori ex contractu, quod ipse hic dico.

59 *Aduertendam tamen*, quod non dicitur magnum damnum propriorum bonorum, eo quod sint magnæ res alienæ restituendæ; quia, vt Caietan. f. dixit, illud non est suorum bonorū iacturam facere, sed aliena relinquere. Nec etiam dicitur magnum damnum propriorum bonorum, non lucrari, eo quod restitutus est, quia vt idem dicit g, illud non est amittere suum, sed alieno non vti: quod (mea sententia) non habet locum in instrumentis artis, quibus victum sibi parat, qui restituere tenetur, iuxta S. Antoninum; nec etiam damnum propriorum bonorum ab statim restituendo excusat, quando restitutionis dilatio etiam magnum damnum, cui est restituendum, infert, iuxta omnes.

Quarto infertur, quod quamuis æquum nobis videatur dictum Caietanib, quod ante ipsum S. Anto. i. sensit, scilicet quod confessarius nō debet absoluerē eū, qui statim restituere tenetur, nisi prius actualiter restituat, si antea à confessario iussus, restituere prætermisit, quia quamuis fides pœnitenti in his, quæ pro se, & contra se dicit, habenda sit, prouideri tamen etiam debet, ne qui semel defecit, iterum deficiat, licet, inquam, hoc dictum videatur æquum, talis tamen pœnitens occurrere possit, & tales circumstantiæ temporis, loci, & causæ, vt confessarius solo restituendi proposito cōtentus esse debeat, cum etiā Deus tunc eo (sua benignitate) contentus sit a; quia non est ad amplius faciendum opportunitas b: per quæ responderet affirmatiue ad noue quæsitum, An qui subtrahit decimas, aut impedit solutionem earum, possit absolui ante realem restitutionem, si ab ea aliquo supradictorum modorum excusatur legitime, non obstat Conc. Trid. quod e prohibet absolui ante satisfactionem eiusmodi subtrahentem, vel impredientem.

60 *Quinto infertur*, quod in necessitate extrema constitutus, non habens aliud, quam quod ad suam, suorumque vitam est necessarium, restituere non tenetur, nisi creditor eadem necessitate prematur, imo neque si eadem prematur d, nisi dominium eius, quod restituendum est, semper penes creditorem remanserit, quiddid Ioan. Tabienna e dicat.

61 Magna tamen circa hoc quæstio incidit, An sit vera cōmuni opinio f, quam recētiore sequūtur in Armilla aurea, videlicet eū, qui in extrema necessitate, quo ea se liberet, aliquid accipit, ad restituendum illud non teneri, licet ad pinguiorem fortunam euadat. Ad quā breuiter respondeo oppositum eius, quod rectissime Adrianus g defēdit, verius & iustius esse: nam

e Vbi supra. col. 4.

f Verb. restitutio.

g Vbi supra.

h Verb. rest. cap. 6. 1. 2. par. tit. 2. cap. 8.

a Arg. c. dixi & cap. magna de pœ. di. 1. b Arg. cap. si quid inueni. ff. 4. q. 5.

e Sess. 25. c. 12

d Arg. c. non licet, 3. q. 5. & l. si pœntes C. de aqua quot. e Ver. restit. par. 2. 4. f In 4. l. sen. di. 15.

g Vbi supra. q. 33.

nā efficaciter prob
qua eget ad libera
ste eā accipere erit
set ad id necessari
bari vlla lege, vel
aliquid cōtra ius r
vnius, sine cōsent
lebris, quæ est secu
siratē, sed esse c
vreiulde rei domi
legi charitatis, mi
viritutis satisfit, su
ficienter ad hoc, v
succurri potest, &
do, vel locando ei
niū illius: vbi gr
tibus Alpibus, vel
alicuius vestis pat
stes pretiosissima
duplicatas, siue su
duas, vel plures, &
dā eget, commod
illum illarū domi
cessitas illa cessare
modauit, repeter
ret, quod si quis a
uiaret alicui pisto
quod agēti, fieret d
mē, qua ratione fi
nium, antequam
que quisquā dicer
minium omnium
posse omnes eos
tisfacere pistore
ad illam esuriem
uitati legum cōtr
dominiū omnium
data per vnum pa
me fieri eius, & p
se recepte a asseru
omnia facit communi
62 Conclusio ig
gari quidem prox
est opus ad libera
illud etiam propr
iure dominum ill
ter ad restituend

nā efficaciter probamus h quod nemo sit verus dominus rei, qua eget ad liberandū se ab extrema necessitate, licet posset iuste eā accipere etiā auctoritate propria, & ea vti, quatenus esset ad id necessaria; tū quia cōtraria sentētia non videtur probari vlla lege, vel efficaci ratione, sine quibus nō est affirmādū aliquid cōtra ius regulare, & ius regulare habet id quod est vnius, sine cōsensu eius, non effici alterius; tū quia lex illa celebris, quę est secūda l, nō habet, res fieri cōmunes per necessitatem, sed esse cōmunicandas: tum quia non patiūtur iura, vreiūsdē rei dominiū sit penes plures in solidū m. Tum quia legi charitatis, misericordię ac pietatis, & cuiuscunq; alterius virtutis satisficit, succurrendo necessitatē extremam patiēti sufficienter ad hoc, vt ab ea liberetur, vt palā est: at frequētissime succurri potest, & abunde quidem extrema patienti, cōmodādo, vel locando ei rem illam qua eget, non tradendo ei dominiū illius: verbi gratia, aliquis, alioqui saltē alibi diues, in montibus Alpibus, vel Pyrenęis niue canis, necessitatem extremā alicuius vestis patitur, & aliquis alioquī pauper, deferens vestes pretiosissimas, holofericas, pellibus herminiorū carissimis duplicatas, siue suffultas, obuiat illi, tenetur quidē ei vnam, vel duas, vel plures, & quotquot ille ad illā necessitatem subleuandā eget, commodare, vel locare, sed non dare & transferre in illum illarū dominiū; imo, cum se in aliquem locum, vbi necessitas illa cessaret, reciperent, posset illam, vel illas, quas cōmodauit, repetere, quod nemo negabit, tum quia nemo diceret, quod si quis alioqui diues, aliquo in loco fame moriēs obuiaret alicui pistori, viginti mulos panibus coctis onustos aliquo agēti, fieret dominus omnium illorum panum, cum tamē, qua ratione fieret dominus vnius, eadē quoque fieret omnium, antequam vllō illorum ad sedandā famem vteretur. Neque quisquā diceret, pistorem obligatum esse ad dandum dominiū omnium illorum illi, neq; illum auctoritate propria posse omnes eos sibi occupare: imo quilibet eruditus dicet, satis facere pistorē cōmunicando illi esuriēti panes necessarios ad illam esuriem sedandā, tum quia ridiculum videtur, & grauitati legum cōtrarium dicere, extremam famē patienti quari dominiū omnium panum, qui in foro venduntur, & illico sedata per vnum panem fame, illud ei perdi, & rursus iterata fame fieri eius, & propulsata ea, desinere esse illius; tū quia glossę receptę aasserunt, verbum *communia*, in loco dicto, *Necessitas omnia facit communia*, exponendum esse, pro *communica*nda.

62 Concludo igitur, per extremam necessitatē proximi obligari quidem proximos eius ad subueniendum ei tantū, quāto est opus ad liberandum eum ab ea, facereque sibi ius capiendi illud etiam propria auctoritate; non tamen efficere eum ipso iure dominum illius necessarij, & consequēter teneri regulariter ad restituendum, cum ad pinguiorem fortunam peruenit.

h In tract. de reid. Eccles. q. 2. monit. 4.

i Ca. legat. 24 q. 2. parag. consideremus, in athen. de triem & sem, col. 3. c. consuluisti, 2. q. 4. & cap. 2. de transi. prax. k l. id quod nostrum est, ff. de reg. iur. l In parag. tū in eadem. ff. ad l. l. ho. de iact. m l. 3. parag. ex plurib. de acquir. poss.

a In d. parag. cū in eadem, & l. ca. sicut hic 47. dist.

314 *De restitutione, Quando restituendum.*

¶ *Infr.*, n. 112

¶ *Lib.* 4. q. 7. art. 1. de iust. & iur.

¶ *Lib.* 4. q. 1. de iust. & iur. loquens de extraneis ad conditorem, de verb. sig. b. *Intra* cap. ex tit. de ver. sig. lib. 6. ¶ *In* d. Tra. Statu pr. d. ita q. 1. Mon. 14. num. 1. d. 1. 2. paragr. appellata. ff. de reb. cred. e. *Arg.* cap. cū cessante, cum ei adnotat. de appellat.

¶ *Si* non omnis ff. de reb. cred.

¶ *Ut* supra factum est, & latius dicitur infra, no. 218. & 219.

¶ *h.* l. n. quod absurd. in ff. de bonis lib. 2. par. tit. 2. ca. 8. col. 7.

Dixi, *Regulariter*, quoniā nonnūquā, vt *b* dicemus, ex paruitate rei, & alijs cōiecturis, iuste credi potest, eū ad id non teneri. Nō obstat, quod Sotus *e* noue distinxit inter eū, qui nō habet bona aliqua vbi extrema necessitate vrgetur, nec alibi, & inter eū, qui alibi ea habet, & inter illud, quod tēpore talis necessitatis insumptū fuit, quales sunt res ad esum pertinētes, & inter illud quod insumptū non fuit, qualis est vestis, aut equus quo vsus est, & cōcludit, quod qui alibi habet bona, ad restitutionē expensū tenetur, & etiā qui nō habet ad restituendū id quod insumptū in illa necessitate nō fuit, sed non ad id quod in ea impensum & consumptū fuit. Non inquam, obstat, tum quia ipse fateretur, quod qui bona alibi habet, restituere tenetur etiā insumptū, & cum vnius regionis bona nō adimāt necessitatem extremā, in quam in alia incidit, fateri debet, quod extrema necessitas sola non facit dominiū rei aliene, vt ea vratur sine obligatione restituendi; tum quod præsupponit falsum, significans, quod omnis qui licite vti potest eo quod vsu consumitur, illius dominus efficitur, quia ipsemet *a* tenet, quod Frāciscanus eius, quod licite comedit & cōsumit, dominus nō est, *b* quod nos latius confirmauimus: tū quod etiā præsupponit falsum, quatenus significat, quod nemo qui consumit aliquid tāquam illius dominus, si est verus dominus illius, ad illud restituendum tenetur: nam qui consumit panem & vinum mutuo acceptum, tanquam dominus, & existens verus illius dominus consumit *d*, tamen soluere illud & restituere tenetur. Et ita quamuis extrema necessitas aliquem dominum faceret quoad effectum illum ab ea liberandi, non ob id eundem ab obligatione restituendi liberaret *e*. Siquidem ad se liberandū ab ea, sufficit dominium, quod per mutuum, vel alium iustum contractū, absque donatione acquiritur; tum quod necessitas solum tribuit ius ad accipiendum & cogendum, vt illi deretur quod sufficit, vt liberetur ab ea, & nō amplius, & ad hoc sufficit mutuo vel commodato, vel alio contractu iuste accipere, aut illa dare, quia limitata causa limitatū producit effectum *f*. *Concludo* igitur, quod qui aliquid in extrema necessitate accipit, postmodū cū potuerit, ad restituendū tenebitur, siue alibi bona habeat, siue nō, siue illud totū cōsumat, siue non, nisi per coniecturas probabiles iuste præsumeretur donatio: *g* quoniā, vltra predicta, sequeretur ex cōtraria opinione, quod si aliquis mille militū dux in extrema necessitate mille ducatorū aureorū alimēta alicuius priuati hominis, vel villeg comederet, soluere ei non teneretur, quāuis altero die direptione aliqua licita diues euaderet, quod est absurdum, & ita non dicendum *h*. *Inferitur sexto*, eum, qui totum statim restituendo, nō posset decēter pro dignitate sui status viuere, ad illud nō teneri, quāuis id facere perfectionis esset, vt ait S. Antonin. i modo ei sit animus restituendi illi quāprimum poterit, & modo curet, ne quid

quid in alios vsus quo reliquare aliquo 63 *Inferitur septimo* redundaret damnum est statim faciendā, quo creditur se aut eadē ratione volentia, qua id faciat, pub. obueneret, si sequenter nemo dapes, qui aliqua iudiliter ex eorū redā, & bella iniustitia, vel multo maior ex retentione, quā putat ex redditione securura effusione cognatorum & an in ea sunt, incensurū iuriū predictorū, euenisse. Et idem dicitur, quod ex restitutions, aut fornicationes, aut tuenti, aut eius filii toninus *d*, hęc manum quod creditur bona altioris ordinis 64 *Inferitur octauo*, debitorū, nullum iudicantes se, ante quia quoties qui ad illud debere, & pro re sine vlla iusta causa, iuxta loā. Maioretinet, non est peccatum peccatum peccato causa alienum retinetur 65 *Inferitur nono*, conditione concedere, currat aliqua causa do excuset. Quibus fessarius, debitorē restituendū, ob aliquid creditorē nolle concedendo, suum

quid in alios vsus, quam necessarios & decentes, impendat, quo reliquare aliquid, & paulatim restituere possit.

63 *Inferitur septimo*, quod quando ex restitutione statim facta redundaret damnum corporis aut anime eius cui deberetur, non est statim facienda, quia nec furioso, nec irato ensis depositus, quo creditur se aut alium percussurus, reddendus est *a*. Neque eadem ratione volenti bellum facere, aut litigare iniuste, sua pecunia, qua id faciat, & fortiori ratione, si ex ea magnam danum reipublice obueniret, siquidem eius bonum priuato preponitur *b*. Et consequenter nemo debet facile condemnare Reges, aliosue Principes, qui aliqua iudicio eius aliena retinent, credentes probabiliter ex eorum restitutione sua regna passura magna incommoda, & bella iniusta *c*. Que tamen non procedunt, quando equalia, vel multo maiora mala probabiliter crederentur euentura ex retentione, quam ex restitutione. Depositarius enim, quisicut putat ex redditione gladii furentis, vel alius penes se depositi, securam percussorem alicuius iniustam, ita credit ex retentione securam esse maiora mala, puta, furentem, vel alium cum cognatorum & amicorum turba, se & suam domum cum his, que in ea sunt, incensurum, restituere tenetur, argu. a cessante ratione iurium predictorum, que illa fundant, quod aliquando scimus euenisse. Et idem dicendum videtur, quando probabiliter creditur, quod ex restitutione statim facta, sequerentur adulteria, fornicationes, aut alia peccata mortalia, que indigentia restituenti, aut eius filijs, aut filiabus suaderet, quia, ut dicit S. Antoninus *d*, hanc mala sine comparatione sunt maiora, quam danum quod creditor ex dilatione sui debiti patitur, imo sunt bona altioris ordinis quam fortune, que creditori debentur.

64 *Inferitur octauo*, quod multi damnantur ob non solutionem debitorum, nullum sibi de ea scrupulum conscientie incutiendo, credentes se, antequam per sententiam condemnentur, non teneri, quia quoties qui alienum iniuste retinet, & considerare debet, se illud debere, & proponit formaliter vel virtualiter non restituere sine ulla iusta causa, que eum excuset, toties mortaliter peccat, iuxta Ioan. Maiorem *e*. Nam quemadmodum qui concubinam retinet, non est poenitens, sed poenitentiam illusor, & confitendo peccatum peccato apponit, sic qui opere & voluntate sine iusta causa alienum retinet, non est vere poenitens, iuxta Scotum *f*.

65 *Inferitur nono*, quod confessarius non potest poenitenti dilationem concedere, quando certo scit eum soluere posse, nisi concurrat aliqua causa predictarum supra *a*, que ab statim restituendo excuset. Quibus adnumerarem casum, in quo videret confessarius, debitorem nolle se resolvere ad totum debitum statim restituendum, ob aliquod emolumentum inde sibi proueniens, & creditorem nolle concedere dilationem parum sibi nocuam, & nunquam, aut non tam cito, nec tam utiliter, atque dilationem concedendo, suum recuperaturum, & ea concessa debitor sua fidem

a Ca. ne quis 21. q. 2.

b Cap. licet, de reg. & iuris, de rest. & ea que part. parag. licet col. 1. *c* Argum. J. si quis iumo. ff. ad l. Aqu.

d Vbi supra.

e In 4. d. 15. q. 2. 6. vt supr. eod. ca. n. 55. de claustr. mus.

f In d. l. sen. di. 15. q. 2.

g Eodem n. 62. & seq.

fidem obstringit se ad certum tempus soluturam: his enim concurrentibus confessarius dilationem & absolutionem concedere posset, iuxta mentem Angelib: nam tunc confessarius verisimiliter credere potest quod creditor illo contentus foret, si sciret, ut ipse, secretum intimum conscientiae debitoris.

66 *Infertur decimo*, quod qui debet, & statim totum restituere potest, & non vult nisi certam partem in singulos menses vel annos, quousque solutionem finierit, non est absolvendus, quidquid dicat Hostien. & alij Summistae, iuxta Adrian. e dicentem, quod confessarius, qui talem absoluit, cum magno peccato decipit, quia qui debet & potest commode restituere, & non restituit, est in peccato mortali, per praedicta, quod Ioannes Maior dicit non solum procedere in debitis ex delicto & furto, sed etiam in aliis mutuo, aut alio modo contractis.

67 *Vndecimo*, quod qui non potest furtum aut aliud damnum datum restituere per se sine sui manifestatione, non debet per se, sed per aliam personam secretam & fidelem id facere, ad quod confessarius, cui referatum est peccatum, a prior aliis videtur, modo pro fidei habeatur. Caveat tamen, quia si persona media non restitueret, non liberaretur debitor ab obligatione, ut exprimit S. Antonin. e etiam quando pro fidei haberetur, si dominium rei restituenda, in eum, qui restituit, translatum fuit, quamvis non quando translatum non fuit, & iuste acceptum fuit. Et idem S. Antoninus addit, ne multum fidant praedicatoribus & confessarijs, pecuniam potius, quam salutem animarum quaerentibus, & consultum fuerit syngrapham a creditore accipere, in qua consteatur se accepisse tantam summam per N. pro solutione eius, quod alius sibi debebat, sine nominis expressione, & eam poenitenti tradere. Et in hoc casu restitutio differri potest, quousque inveniatur persona, per quam fideliter & secreto fieri possit.

68 *Infertur duodecimo*, quod qui statim restituere potest, & non restituit, quamvis testamento relinquat, ut restituatur, securus non discedit, si aliquid ex praedictis eum non excusat, nisi quando id fecit, quia probabiliter credit, quod suus haeres melius praestabit, & nisi hoc persuasum haberet, statim ipse per se restitueret a. Adde tamen, quod qui non potest statim restituere, debet remissionis schedam, aut dilationem a suo creditore petere, iuxta S. Th. b receptum, nisi tali petitione peccatum manifestaretur, per supradicta c, aut aliquod scandalum sequeretur d.

Quaestio est autem a multis, An defunctus detineatur in Purgatorio donec eius debita solvantur? Resoluo negativae, iuxta S. Th. e & Adrian. f quia fieri potest ut moriatur martyr, vel statim post Baptismum, quem recta ire in caelum docet fides Catholica g, vel cum contritione ad omnem poenam delendam sufficiens h, vel absolute virtute lubilae ad id efficacia i. Non obstat quod Angel. dixit contrarium per cap. in literis k, in illis verbis: *Ut a peccatis suis valeat liberari*, quia, ut olim in praeflegendo illud Salmant.

b In ver. restitutio vlti. par. 5. post Directorium.

c In 4. de restit. col. 17.

d In 4. dist. 23. q. 28.

e Par. 2. esp. 4. par. 1. f iuxta notata in e. significante de pignor.

g Ang. verbo restit. 3. par. 2. h 2. 2. q. 62. arr. 8. ad 2.

i Eod. c. n. 3. i d Arg. c. nihil de praescrip.

e In Quolibet 6. arr. 13. f In Quolibet, 8.

g Co. baptis. mi vicem, de consec. dist. 4. ca. cu Martha, de celeb. Miss. & cap. debitum, de Baptis.

h iuxta cap. mensuram, adion. 2a q. 6. de poe. di. 1. i Extrava. 1. de poenit. & remiss.

k De respt.

Salmanticae, dixim. Atque, debet legi, val. significat per restitu. ri a peccato suo non de ope tribuenda rum, vel pauperum solutio debiti praedicto. Quare, quod & alij haeredes, quod pro debita teneantur in statu diligentes, aut diff.

De in

- 69 Impediens a cor. 73.
- 69 Restitutio praes.
- 69 Privatio praesup.
- 70 Testamentum,
- 71 Intellectus l. i. s.
- 71 Argumentum
- 72 Iustitia distribu. a iustitia di. laribus.
- 73 Beneficiorum
- 73 Impediens mal.
- 74 Restitutio qui

69 **D**ebiturus h. nescij, aut in quo quamvis n. Adrianum a, & quod efferat, omnibus t. non displicuit, qua & solus ille impedi. pallo tenetur, qui i. aut alio bono ita ei de. lant ius in re acquisi. voluntatem, collation. aut erat ei de iustitia. quod ius impetfe. mitione, emptio. nem, oppositione. coadiutoriam, pri. non dat ius perfe. imperfectu, per q.

Salmantica, diximus, loco verbi *valeat*, quod refertur ad defū-
ctū, debet legi, *valeant*, quod referatur ad hæredes, ita quod si-
gnificat per restitutionem debitorū, defuncti hæredes libera-
ri à peccato suo negligētiæ, aut germanius, quod intelligatur
de ope tribuenda mortuo accidentaliter per preces credito-
rum, vel pauperum bene satisfactorum: nam, vt ait S. Thom. *l. vbi supra*,
solutio debiti parū prodest defuncto, nisi accidentaliter, modo
predicto. Quare risu, aut potius cōmiseratione digni sunt filij,
& alij hæredes, qui miserentes plurimū defunctis, quod pro-
pter debita teneantur in purgatorio, nō miserentur sibi, quod
teneantur in statu infernali notabiliter eorum solutionem ne-
gligentes, aut differentes, quod plus satis frequenter cōtingit.

De impediēte bonum alienum.

- 69 Impediens à consequendo aliquo bono quis teneatur restituere, 70.
¶ 73.
- 69 Restitutio presupponit debitum legale.
- 69 Priuatio presupponit habitum.
- 70 Testamentum, vel legatum qui facit mutari, tenetur restituere.
- 71 Intellectus l. i. S. denique. ff. de aqu. plu. arcen.
- 71 Argumentum à contrario quando validum.
- 72 Iustitia distribuendi beneficia, & officia publica, multum differit
à iustitia distribuendi communes pecunias communitatis singu-
laribus.
- 73 Beneficiarios malus elector, vel collator cui restituet.
- 73 Impediens malo animo cur non restituit, & impediens metu sic.
- 74 Restituent qui suffragantes siue vocantes.

69 **D**ebitur hic, An qui aliū à consequutione officij, be-
neficij, aut alterius boni impedit, restituere teneatur.
In quo quamuis multum dissentiant doctores, vt patet per *a In 4. de re-
lit. qu. 14.*
Adrianum *a*, & quæstio sit difficilis, eamq; Caietan. *b* ad nubes *b 2. qu. 62. art. 2.*
efferat, omnibus tamē perpensis nobis placet quod Adriano
non displicuit, quāuis illud non asseruerit, scilicet, quod omnis
& solus ille impediens regulariter restituere impedito, & dānū
pacto tenetur, qui impedit illum à consequendo officio, aut beneficio,
aut alio bono ita ei debito, vt haberet iam in eo ius perfectum, quod appel-
lant ius in re acquisitum per dispositionem inter viuos, aut vltimam
voluntatem, collationem, confirmationem, aut alium modum legitimum,
aut erat ei de iustitia debitum. Ita quod habebat acquisitum ali-
quod ius imperfectum, quod appellant ad rem per iustā pro-
missionē, emptionem, stipulationem, electionem, presentatio-
nem, oppositionem siue concursum, expectatiuā, regressum,
coadiutoriam, primogenium, legitimā, aut alium titulum, qui
non dat ius perfectum, per quod acquiritur bonū, sed quoddā
imperfectū, per quod illi conuenit, & acquiritur aliqua actio
vel offi-

vel officium iudicis ad iure petendū, nisi impediatur per modum iustitiæ contrarios, videlicet vim, metum, dolum, mendacium, aut aliā fraudē, etiā si aliās odio, vel mala intentione impediatur.

Mouet nos ad id primum, quia ex definitione restitutionis colligitur *e*, quod ubi non est debitū legale, nō est quod restituatur; quod etiam affirmat Caietanus *d*, & etiam Sotus *e*. At nemini, cui non est ius in re, vel ad rem, vel officium iudicis ad petendum est debitum legale, licet forte sit debitum morale, & antidotale *f*: ergo non debetur eius restitutio.

Secundo, quod restitutio, siue redditio presupponit ablationem, secundum mentem omnium, quam Sotus *g* exprimit. At cui nihil iuris est, nihil iuris aufertur, quia priuatio presupponit habitum *h*: ergo, &c.

70 *Tertio*, quod qui blanditiis, sine vi, metu, mendaciis & dolo facit testamentum mutari, aut legatum in alium transferri, restituere non tenetur *i* ergo neque qui impedit, ne collator, presentator, aut lector conferat, presentet aut eligat hunc aut illum: vel Rex, vel alius, qui potest conferre aliquod officium, vel aliud ius illi vel illi, tenebitur illi aut illi restituere *k*.

Dixi, *Qui mala intentione, &c.* quia intentio nocendi, aut malum iniustum inferendi, necessitatem restituendi non inducit, quamuis in foro conscientie peccatum inducat, nisi adiciatur ei opus aliquod exterius iniurium, & contrarium legibus iustitiæ, vt licet mala intentione suspendens iuste damnatum, licet peccet, non tamen tenetur restituere quidquam, & miles in bello iusto occidens hostem, vel diripiens ciuitatem malo animo & sine peccato quidem, sed nō tenetur restituere, quia licet transgrediatur leges charitatis, vel aliarum virtutum, non tamen transgreditur leges iustitiæ specialis, quarum transgressio sola est iniuria, & obligat ad restituendum, vt probamus cum communi *l*. Quare etiam Sotus, quem post hæc scripta legimus, discedit à Scoto, Paludano, & communi *b*, inducere obligationem restituendi.

71 Per quæ soluitur negatiue illud noue quæsitū, An qui odio alicuius famulū prosequitur, & efficit, vt herus eius dimittat eum, qui non potest inuenire alium, qui tantū salarij ei soluat, quantum dimittens, teneatur restituere. Respondedū enim est quod non, nisi efficeret, vt herus contra iustitiæ legē ante lapsum temporis cōuenti eum dimitteret. Nō obstat *l*. *Proculus*, quam Caiet. *d* citat; quia illa, & *l*. *fluminum* *e* pro nobis faciunt, habent enim eum, qui fodit puteum in suo, nō teneri vicino, licet inciderit venas per quas fluebat aqua in eius puteum. Neque obstat *l*. *fz*. quā citat Scotus, quia vitiosa est allegatio, & videtur voluisse citare *l*. *i*. quatenus significare videtur, eū, qui puteū effodit, aut aliud opus in suo facit, unde damnū vicinus accipit, non teneri de dāno, si nō faciat animo nocendi, significans

c Posita supra nu. 6.
d In d. q. 62. art. 2.
e Vbi supra.
f Vt colligitur ex glo. & alijs, in Rit. de actio in princ. & in l. ex hoc iur. ff. de iust. & iur.
g Vbi supra.
h L. decem, ff. de verb. obligat. cap. ad dissoluendum de def. ponsa. impub.
i L. fin. C. si quis aliq. test. prohib.
k Arg. l. illud ff. ad l. Aquil.

a In tract. de red. prædict. q. 2. monit. 4.
b In d. q. 62. a. 3. a. col. 17.

c ff. de dam. infect.
d Vbi supra.
e parag. fin. eod. rit.
f ff. de noui. oper. nunt.
g parag. denique 1. ff. de aqua plu. art.

faciens à contrario. ponderi enim posu, licet alioqui sit ea quibus contra brē & receptā, vt mus in cap. à nobis. tio mala sine op dāno, vt prædic Vlpianus ibi noli malū animū indu negatis eo casu a de dolo sine malu hoc, quod nec pr q; alia lex ponde quis iure, vel iniu Non obstat, quod factum inducere factus non induc solo animo malo telligendus est de puta per vim, me tum quia etiam i que, & quia non o parū firma. De qu casu ad restitutio tutio sit actus iust terum, quod equi posuo firmo con rior probari potes posuit firmiter co te alteri contuleri peccat, si eque dig luntate conferat nentur restituere quod odiū, vel ma restitutionē, quoc Quare dicta S. d. ne probantur, & canones & sacras eorum verbis reco Scotus, Paludanu sensisse contrariu 72 Non obstat et beneficia sunt bo & ideo qui ea ma distributiua facit, stribuere centū au

licans à contrario sensu, quod tenetur, si eo animo faceret. Responderi enim potest primo, quod argumentum à contrario sensu, licet alioqui sit validissimum in iure, nihil tamē valet, quoad ea quibus contrarium exprimitur in iure, iuxta glossam celebrē & receptā, ut tradit ibi late Felynus i, pro qua textus optimus in cap. à nobis 2. h & secundum omnes cōmuniter, intentio mala sine opere iniurioso, non obligat ad restituendum dānum, ut prædictum est. Quę solutio roboratur ex eo, quod Vlpianus ibi noluit innuere obligationē restituendi propter malū animū induci, sed ut clarius confirmaret dictū Marcelli, negātis eo casu actionē de dolo dari, dixit, nō esse locū actioni de dolo sine malo animo, sine quo dolo nō datur. Facit pro hoc, quod nec prædictæ leges m, quę sūt ipsiusmet Vlpiani, neq; alia lex ponderat bonū vel malum animum, sed solum an quis iure, vel iniuria in suo faciat opus quo nocetur proximo.

Non obstat, quod etiā S. Tho. a significat, actū malo animo factum inducere restitutionē in aliquo casu, quo bono animo factus non induceret, tum quia S. Tho. non loquitur de actu solo animo malo facto, sed malo animo iniuste facto, & ita intelligēdus est de actu iniurioso alteri, vel modo iniurioso facto, puta per vim, metū, dolum, vel fraudē, de quo statim dicemus; tum quia etiā idem S. Tho. videtur legisse prædictū S. denique, & quia non occurrit sufficiens responsio, tentavit aliqua parū firma. De quibus vnum est, quod ait teneri quem aliquo casu ad restitutionem, sed nō secundum equalitatē, cum restitutio sit actus iustitię cōmutatiuę, quę obligat ad equalē b. Alterum, quod equiparat in hoc collationē beneficij cum proposito firmo conferendi, quod nullo iure, vel ratione necessario probari potest, & reprobatum ea manifesta, quod qui proposuit firmiter conferre alicui beneficium, si mutata voluntate alteri contulerit, valet collatio, & nō tenetur restituere, nec peccat, si eque dignus est. At qui iā contulit vni, si mutata voluntate conferat alteri, peccaret, & non valeret collatio, & teneretur restituere, etiā si secundus esset longe dignior. Tercio quod odiū, vel malus animus sine opere iniurioso obligat ad restitutionē, quod cū saluare nititur Sotus parum sibi cōstare. Quare dicta S. d. Th. reducenda vidētur ad ea quę firma ratione probantur, & tribuēda obseruantia qua solet esse in sacros canones & sacras leges adeo magna, ut nec latum vnguem ab eorum verbis recedere sit solitus, quod quia non aduerterunt Scotus, Paludanus, Caietanus, & alij, purauerunt S. Thomam sensisse contrarium, in quo etiam Sotus se satis inuoluit.

72 Non obstat etiā ratio Caietani e, scilicet, quod officia, & beneficia sunt bona cōmunia, quę sunt singularibus diuidēda, & ideo qui ea male distribuit aut male impedit, cōtra iustitiā distributiua facit, ut qui male distribuit, vel impedit bene distribuere centū aureos cōmunes singularibus plebis, & consequenter

a l. 1. ff. de offic. eius cui mand. est iur. & cap. Apostol. de his que sunt a prelat. sine consens. cap. i in c. significati, de foro compet. k De sent. excomm. u. l. l. de sum. C. de dolo. m l. Fluminum & Proculus.

a In d. q. 63. art. 2.

b Secundum eundem ibid. art. 1.

c Ut videre est vbi supra d In illa respons. ad 4.

e Vbi supra.

sequenter, quæadmodū hic restituere tenetur, iuxta omnes, ita & ille tenebitur. Nō, inquā, hęc ratio obstat, tū quia illa solum militat in beneficijs, & officijs publicis, & ita quoad alia nihil probat, tū quia nō est eadem ratio de distributione centū aureorum communiū faciēda alicuius cōmunitatis in singulos eius, & de distributione beneficiorum & publicorū officiorū cōmuniū Ecclesiæ, vel Reip. in singulos eius: nā vt perspicaciter ait Sorus *f*, non sunt beneficia, & munera publica cōmunitatis, ita debita ijs, inter quos sunt diuidēda, vt centū aurei cōmunitatis diuidēdi singulis eius, sunt debiti eis; eo quod beneficia & officia publica sūt instituta principaliter propter seruitiū Ecclesiæ, vel Reipub. & nō propter eos, qui seruiturij sūt.

§ Vbi supra.

73 Et collatores eorum non distribuunt tanquam debita eis quibus distribuuntur, sed tanquā debita seruitio Ecclesiarum, & tanquam electores ministrorum earum, ita quod per bonā, vel malā electionem eorum non sit principaliter commodum vel dānum eligēdis, sed Ecclesijs, vel rebus pub. quibus sunt eligēdi: sicut præfectus ab aliquo domino cōdificio alicui cōstruēdo, deligēdo artifices idoneos, vel minus idoneos, nō facit cōmodū, vel dānū principaliter idoneis, vel magis idoneis, quod ad illud opus deligere omittit, sed domino: & si quid dāni dat, nō tenetur restituere illis, quos omittit deligere, sed ipsi domino, cuius cōdificium est male, vel non adeo bene constructum.

Confirmātur hęc, eo quod licet iustitia distributiua illud, aut illud officium, vel beneficium aliquibus dare obliget; regulariter tamē nemini ius perfectum, quod appellant in re, quo suum fiat, concedit, nec imperfectum, quod appellant ad rem, quo debitum illi sit, & possit illud iure petere, quamuis sit dignior; nec vnquā talis vsus in Ecclesia, aut Republica Christiana fuit: etsi sæpe sapius diuisor non dando digniori, aut dando indigno peccet. Sed quando centum aurei cōmunes sunt particularibus plebis distribuendi, vnusquisq; eorum ius aliquod habet, ob quod illis debetur, & suam partem, aut saltem quantum debetur ex ea, petere potest. Dixi supra in conclusione, non esse restitutionem faciendam impedito, quia reipub. vel alij iniuste læso faciēda esset, vt ex proxime dictis colligitur.

Dixi, *Nisi impediatur per modos iustitiæ cōtrarios*, videlicet vim, metum, dolum, mēdacium, &c. quia si per hos modos impeditur, teneretur. Vnde si mentiēns me esse mortuum, aut non esse eius consanguineum, aut esse spurium, aut ignarum, aut malū, aut per alias fraudes, aut per vim faceret mutari testamētū, aut legatum, aut collationē, aut presentationē beneficij, officij, aut

§ Per l. r. de C. si quis a- liq. testam. p. prohib. & l. in ff. de her. red. iustit.

§ Vbi supra.

alterius boni, & cōmodi factā, aut iam decretā, restituere mihi tenetur, iuxta omnes *a*, etiam iuxta Gerardum relatum per Adrianum *b*; licet ipse plus ceteris in hoc se extēdat. Ratio vero, cur mala intentio dānificandi, hanc necessitatem restituēdi non inducit; mendacium autē, fraus aut comminatio, & alij modi

modi iniusti sic tra charitatem, si ius actus est resti sunt contra iusti qui impedito co tuere, quantum i puisset: iam ius n consideratis et communis dicit consuetudinem i 74 Ex quo sequi dra dantur per o te statuto, quod pore præstito c in id qualificati, oppositoribus, se tuere tenetur, qu tant ad perendu dum etiam qui i bam, &c. impedit ipsi iure conuenit Nec obstat qu quitur de schola sed de suffraganti etiam nos in hoc eos ad restitutione quo collatores, & quod non tenebit de, mihi prohibui positum benefici ceret, qui si me co beneficium adhu ab eo per modos

Quæ causa

- 75 Restitutio a
- 78 Debitor non om
- 79 Debitor non ex
- 80 Debitor non lib
- 81 Beneficij collati
- 81 Officium per p
- 82 Restitutio ab
- 84 Eius rem ab e
- 85 Prescriptio qu

modi iniusti sic, est quod intentio sola damnificandi est contra charitatem, sed non contra iustitiam commutativam, cuius actus est restitutio, & mendacium, fraus, & comminatio sunt contra iustitiam; quia per hæc iustus modus acquirendi, qui impedito competit, impeditur: non tamen tenetur restituere, quantum impedit, nec quantum solvere deberet, si eripuisset iam ius penitus acquisitum, aut debitum, sed quantum consideratis circumstantiis iudicio boni viri videbitur, vt communis dicit in alijs casibus, saltem iuxta æquitatem, & consuetudinem in his semper seruari solitam.

74 Ex quo sequitur, quod quando beneficia, officia, & cathedra dantur per oppositionem, seu concursum digniori, exstante statuto, quod necessario debeant conferri candidatis tempore prescripto concurrentibus, & competentibus, si satis sunt in id qualificati, & aliquis impediit, ne darentur legitimis oppositoribus, seu concurrentibus candidatis, sed alijs, restituere tenetur, quia illi iam ius quoddam perfectum acquisierant ad perendum, vt alicui ex ipsis darentur. Quemadmodum etiam qui iniuste ab opere agricolam, à scribendo scribam, &c. impedit, tenetur restituere; quia impedit ab eo, quod ipsi iure conuenit, scilicet laborare, aut scribere.

Nec obstat quod Sotus a significare videtur, quia non loquitur de scholasticis suffragantibus alijs, quam candidatis, sed de suffragantibus minus dignis candidatorum, de quibus etiam nos in hoc loco, antequam eum videremus, diximus eos ad restitutionem non teneri, quamuis peccent eo modo, quo collatores, & electores beneficiorum b. Sequitur etiam, quod non tenebitur restituere, qui sine vi, mendacio, aut fraude, mihi prohibuit profectioem ad Episcopum, cui erat propositum beneficium alicui digno conferendi, ne me cognosceret, qui si me cognouisset, mihi illud contulisset, quia illud beneficium adhuc non erat meum, nec mihi debebatur, nec ab eo per modos iustitiæ contrarios prohibitus fui.

a Vbi supra,
colum. penult.

b Per supra
dicta.

Quæ causæ non restituentem à peccato excusant.

- 75 Restitutio à debita excusant hæc nouem, & seqq.
 78 Debitor non omnis securus per remissionem, quoad peccatum.
 79 Debitor non excusatur, licet debitum non petatur.
 80 Debitor non liberatur specie perempta.
 81 Beneficij collatio, vel procuratio non est debiti restitutio.
 81 Officium per profanum quando fit restitutio.
 82 Restitutio ab eadem ignorantiam iam quis excusatur, & 83.
 84 Emens rem ab eo, quem suspicari debet furem, caueat sibi.
 85 Prescriptio que à restitutione excusat.

X

86 Cessio

322 *Restitutione qua causa excusent.*

- 86 *Cessio qualis bonorum excusat a restituendo.*
- 87 *Bona vita, salus, libertas & fama esse inestimabilia.*
- 87 *Quae non est necesse reddere pro aestimabilibus, licet sit interdum utile.*
- 88 *Liber homo quis possit vendi a se, licet non possit ab alio.*
- 89 *Bona trium ordinum, vita, fama, & pecunia multum differre.*
- 89 *Fama, vita, & libertas & conueniunt, & aestimari non possunt.*
- 89 *Compensatio quae fit pro vita, & fama, non facit eas aestimabiles.*
- 90 *Fama non aestimatur plus quam vita, licet sic, ut illa compensetur.*
- 90 *Famam mulier proba pluris, quam libertatem aestimat.*
- 90 *Metus infamiae ut excusat adulteram vel partum supponentem.*
- 90 *Intellectus, & inductio cap. officij, de poenit. & remiss.*
- 91 *Vita non est amittenda propter famam illustris familiae.*
- 91 *Aestimabile aurum etiam maximum, fama non etiam minima.*
- 91 *Adultera de Ecclesia non extrahitur sine debita cautione.*
- 91 *Fama per aequiualens nequit restitui secundum S. Thomam.*
- 91 *Fama bonitatis sola in inestimabilis, non alia.*

75 **P**orro multa à restituendi obligatione excusant. *Primum* necessitas, de qua supra a. *Secundum*, remissio, condonatio, aut alia satisfactio, qua creditor fiat contentus, quae si est perpetua, perpetuo excusat, & si temporalis, pro tempore quo durauerit b, concurrentibus duobus. *Primum* est, quod fiat per eum, qui donare potest, & liberam suorum bonorum administrationem habeat c. *Posterior*, quod scienter, & sponte fiat, sine vi, metu, dolo, aut fraude aliqua.

Ex quibus *inferitur primo*, quod non prodest illa quotidiana satisfactio, qua creditor sit contentus parte debiti, propter diffidentiam recuperandi debitum, natam ex eo, quod ei debitor minatur, quod si pro centum, quae debet, nolit esse contentus quinquaginta pro integra solutione, nihil unquam habiturus sit, secundum Caiet. d & ante Syluest. e quia deest ei secunda conditio. Secus tamen est de diffidentia recuperandi, quam concipit ob alias causas, ut recte Syluest. finiquauit.

76 *Secundo inferitur* non esse opus tertia conditione, quam aliqui desiderant g, scilicet quod sit parata solutio, nec illa, quam quidam Theologi relati à S. Antonino h, scilicet, quod pecunia ponatur realiter coram creditore, sed neque, ut verbis offeratur, quod requirunt alij relati per Perusinū i, & S. Antoninū k, quia satis est ut creditor scienter & sponte id faciat, ut sentit glossa l, imo, ut bene insinuauit Caietanus m, quando restitutioni obnoxius est pauper, & creditor ita diues, ut remissio, vel dilatio debiti foret opus misericordiae, consulendum illi est, ut antequam pecunia realiter, vel totaliter praesentetur, remissio petatur: quia quemadmodum actus castitatis liberius in absentia

a Eod. n. eo.

b Ca. peccatum adiuncta gloss. recepta ver. restituatur de reg. iur. l. 6. & li. 2. ff. qui satisfiat. cog.

c Arg. ca. veniens de rest. adiunctis ijs quae sup. eod. c. n. 45. diximus.

d In d. ar. 4. o Verb. resti. 7. nu. 1. & 2. f Vbi supra.

g In d. rego. peccatum, l. 6. h 2 par. titu. 2. cap. 6.

i In dicta regula peccati. k Vbi supra. l In dicta regula peccati. m 2. 2. q. 62. art. 6.

foeminarum, & c
nentia in absentia
condonandi, & r
nis, & ante oblat
quam post exerce
77 *Tertio inferitur*
propositum deb
remissio, & con
ut peccatum dim
78 *Quarto inferitur*
uendum quatum
ut erga se vtatur
vel partis remissio
tate, si soluendi v
missio; si vero tal
restituendi neces
lendo soluere, eti
nuauit Syluester
debitum, eo anim
cet non esset ei ce
dinata interiori
nam multi, qui c
79 *Quinto inferitur*,
ditore, & dicit: E
rali voluntate rei
lo iniecto metu,
di, & debitor par
remittere, immuni
autem non habet
net quidem à rest
80 *Sexto inferitur*,
libere esse factam
tor immunis non
fieri debet, quam
gnus, eius dicto e
cum rescuerit, se
posita, remissio
79 *Septimo inferitur*
quod creditor no
reuerentialem, au
soluendo erat; qu
mittit aut dat dil
sibi deberi, & no
ctu, qui eum inu
potest, sibi ab eo
lus a, & Syluester
80 *Octavo inferitur*

foeminarum, & obiectorum venercorum exercentur, & abstinentia in absentia suaviu epularum; sic etiam liberalitates condonandi, & remittendi debita liberius in absentia solutionis, & ante oblatam, presentatam, & receptam pecuniam, quam post exercentur.

77 *Tertio infertur*, quod non est necesse quod debitor habeat propositum debitum soluendi, si ei non remittatur, ad hoc ut remissio, & condonatio creditoris valeat, quamuis sic ad hoc ut peccatum dimittatur.

78 *Quarto infertur*, quod debitor qui dicit creditori, se ad soluendum quantum sua facultas fert, paratum esse, & simul rogat, ut erga se utatur misericordia, & liberalitate, consecuta totius vel partis remissione, fiet liber a peccato, & restituendi necessitate, si soluendi voluntatem habebat, esto quod non fieret remissio, si vero talē voluntatem non habebat, liberatur quidem a restituendi necessitate, non autē a peccato, quod peccabat nollendo soluere, etiam non sequuta remissione, quod etiam insinuauit Syluester a: nam debitor, qui etiam post condonatum debitum, eo animo esset quod nollet soluere, etiam si posset, licet non esset ei condonatum, manifeste peccat voluntate inordinata interiori contra septimum præceptum b, in quod vitium multi, qui compositiones quærent, non inciderent.

Quinto infertur, quod si aliqua persona proba tractat cum creditore, & dicit: Ego curabo, ut N. soluat tibi tantum, si tu liberali voluntate reliquum remiseris, idque faciat sine fraude, nullo iniecto metu, aut diffidentia numquam debitum recuperandi, & debitor paratus sit facere quidquid potest, si creditor illi remittit, immunis est a peccato, & restituendi necessitate. Si autem non habet voluntatem soluendi quantum posset, manet quidem a restitutione immunis, sed non a peccato.

Sexto infertur, quod si persona internuntia dicit remissionem libere esse factam, & non ita res se habet, a restitutione debitor immunis non fit, imo si de eo dubitat, de veritate certior fieri debet, quamquam si internuntius est satis ad id fide dignus, eius dicto excusatur, quoad contrarium rescierit. Quod cum rescierit, soluere tenebitur, aut soluendi voluntate proposita, remissionem petere c.

79 *Septimo infertur*, quod non excusatur debitor a peccato, eo quod creditor non petat ab eo debitum, ob timorem etiam reuerentialem, aut ob ignorantiam debiti, si iudicio boni viri soluendo erat; quia eo casu creditor scienter & sponte non remittit aut dat dilationem, quamuis excusaretur, si creditor scit sibi deberi, & non perit sine aliquo metu, aut sine alio respectu, qui eum inuoluntarium faciat, quia probabiliter credere potest, sibi ab eo dilationem dari, ut utiliter adnotarunt Angelus a, & Syluester b.

80 *Octavo infertur*, quod qui aliquid debet in genere, puta hominem,

a Verb. resti. 2. qu. 2.

b Arg. c. si res 14. q. 6. & cap. sine de rest. ipoi.

c Arg. ca. cum cessante de appel. ad iun. 20. ea signifi. cante, de pign.

a Verb. mora. p. 1. 1. b E. d. v. b. qu. 1.

minem, bouem aut equum, aut tot modios frumenti, aut amphorā vini, à solutione, aut restitutione non excusatur, quāuis species, quas ad soluendum destinatas haberet, incendio, aut alio quouis casu fortuito perirent, imo neq; si omnia eius bona disperirent, quia debitor in genere nō liberatur speciei peremptione, quāquam debitor speciei, puta illius vel illius hominis, bouis, equi, vestis, &c. regulariter excusatur illius speciei perēptione, si absque dolo, fraude, & culpa, & ante moram perierit e. Nec etiam post morā, saltem in foro cōsciētia, si sciretur, quod perinde peritura erat apud creditorē, ac apud eū d, siue ex contractu, siue ex delicto deberetur e. Secus tamē si cōstaret, aut dubitaretur, quod antequam res perisset, dominus vendidisset, aut ea vsus fuisset; & declarat Syluesterg. Ille autē dicitur esse in mora restituēdi, qui tenetur ex delicto h, & etiā, qui ex contractu, & non restituit ad diem præfixum, vel non statim atque scit, vel scire debet, rem esse alienam i, idque facit sine iusta causa eam retinendi: nam si eam retineret ratione aliquarum impensarum, quas bona fide circa eam fecisset, aut credendo iusto errore suam esse, non censetur in mora k.

81 *Tertia causa* principalis à restitutione excusans, secundū aliquos Iurisperitos, est dedisse aut procurasse creditori aliquod beneficiū Ecclesiasticū, quod falsum est, quia per spirituale nō potest solui tēporale l, ut probamus m. Et ideo neq; à soluendo eo, quod propter obsequia debetur, id excusat, quāuis si post datum aut procuratum beneficiū, gratis creditor ille causa gratitudinis debitū remiserit, debitor à restitutione liber erit. Et idem per eandem rationem dicendum est de officijs, quæ sine simonia, aut peccato emi & vendi nō possunt, quāuis nō de alijs quæ licite venduntur & emuntur, quia horū datio, aut procuratio impensa debitoris facta idonea solutio est n.

Quæritur autem hic, an sit locus prædictis in officijs secularibus, quæ sine peccato vendi nō possunt? Respondeo non esse, quum titulus est validus, licet in eo peccetur, quales sunt multæ venditiones factæ à regibus, vel alijs facultate ad id regia munitis, in quibus faciendis solet nonnumquam interuenire peccatum, saltem veniale: esse vero, quando in eo non solum peccat, sed etiam titulus est nullus, eadem ratione.

82 *Quarta causa* principalis est probabilis ignorantia facti, qua credit id quod restituendum erat, suum esse, quia forte hæreditate obuenerat, aut illud non debere, quia erat debitum à parte contractum: & etiam ignorantia iuris obscuri, præsertim quando viri scientia & conscientia præditi consulunt ei, quod ad restituendum non tenetur b. Secus tamen esset de eo, qui consuluit eos, quos credit sibi placita responsuros, & nisi hoc crederet, eos non consuleret.

83 Et minus qui cōsulunt multos, qui dicunt illi, ipsum ad restituendū teneri, & ab alijs consulendis non desistit, donec aliquem

e l. in ead. d. ca. si certum petat. not. in l. quod re mihi, ff. de reb. cred. d. l. no. parag. fia. ff. ad leg. Rhod. de iact. a l. si ex legari causa ff. de verb. obi. cū si adno. Syl. verb. restitu. tio. 7. qu. 5. § l. cum res, parag. si. ff. de si. 1. § Verb. restitu. tio. 7. qu. 5. h. l. i. ff. de cond. furt. i Dic. l. quod te, & arg. c. si de præscri. k l. illud ff. de peti. hæred. & l. is qui rē com. mod. ff. de furt. l. Cap. quam pro 1. q. 2. m In c. cum secundum de præb. n Arg. c. corū 1. qu. 3.

a Iuxta gl. in c. 1. de postul. præl. lib. 2. verb. de ex. vero. b Arg. gl. in gul. & recep. piz in ca. capellanus, de forijs.

quem reperiat, c potius quam reli. 84 Dixi supra, i supina, qualis est cem, aut à famul quo iuvene pan quem credere, furum, rapinam debita ad veritat iuris clari, qualis blatam emere, vt sibi arctius est ob ri reddere aut pe pro illo dedit, de derat, vt illud tuo 85 *Quinta causa* vnus modus acqu rei, aut exception quod eam legitime possederit f. Et vt immobilium bon quod quāuis mo appelleret vsucap scriptio, iuxta v rris, verius tamen vsucapio, & exce git ex multis legi omnium encyclo Andreas Alciatus Non sine caus quia legalis iuris excusat, Et ideo n nuata mala fide, s quæ cœpta bona sit b. Vnde nec leg tū, quibus statuit perit possit, debito conscientia excuf 86 *Sexta causa* quæ relinquit creditor bita ex cōtractu cedens in plus ten quæ potest que ex delicto nascunt quoad interesse p debet luere in con scientie nō excusa

quem reperiat, qui ei respondeat, ipsum non teneri, & huic potius quam reliquis fidem adhibet, iuxta Adrianum c.

c. In 4. de rest. q. 18.

24 Dixi supra, ignorantia probabilis, quia non excusat crassa & supina, qualis est illa, qua quis emit à milite Missale, aut calicem, aut à famulo orbem, aut salinum argenteum, aut ab aliquo iuvene panno sericum, aut alterius generis pannum, quem credere, aut certe dubitare debebat habuisse illum per furtum, rapinam, aut bellum iniustum, non adhibita diligentia debita ad veritatem sciendam. Nec etiam excusat ignorantia iuris clari, qualis est ea qua ignorat iniustum esse rem furto ablatam emere, ut eam sibi retineat d. Quamquam, quia quisq; sibi arctius est obligatus quam alteri, potest illud tale venditori reddere aut permutatori, & pretium recuperare, aut quod pro illo dedit, deprecatus eum, qui male accepit, & male debeat, ut illud tuo domino restituat, per dicta supra e.

*d. Arg. c. Apo-
stolica de
cler. ex com.
minist. & ca.
ignorantia,
de reg. iur. l.
6. Sylu. verb.
restit. 2. q. 7.
e. Eod. c. n. 9.*

25 Quinta causa est canonica prescriptio aut vsucapio, quæ est vnus modus acquirendi dominium vtile, aut directum alicuius rei, aut exceptionem ad retinendum eam, quæ cõpetit ex eo, quod eam legitimo tempore, modo ad id legitimo, bona fide, possederit f. Et ut nemini videamur per incuriam prescriptionem immobilium bonorum vsucapionem appellasse, monemus, quod quavis modus acquirendi rem mobilem per possessionem appelletur vsucapio, & modus acquirendi rem immobilem prescriptio, iuxta vulgarem opinionem cõmentatorum vtriusque iuris, verius tamen videtur, quod omnis talis modus appelletur vsucapio, & exceptio quæ ex ea nascitur, prescriptio, ut colligit ex multis legibus g doctissimus, ac omniuga disciplinarum omnium encyclopædia toti orbi vsque ad miraculum illustri Andreas Alciatus a, & alij recentiores in alijs locis monstrant.

*fl. 2 ff. de v.
sucap. & toto
tit. de prez. l.
1. C. de vsu. c.
transfor. &
gloss. 16 q. 3.
summa.*

g ff. de vsu. c.

*a In lege v.
sunt st. l.
verb. sign.*

Non sine causa diximus, quod prescriptio canonica excusat, quia legalis iuris civilis, quæ sacris canonibus nõ consentit, nõ excusat. Et ideo nulla prescriptio quæ inchoata fuit, & continuata mala fide, seu à sciente re esse alienam, excusat: nec etiã, quæ cõcepta bona fide, si postea antequam finiretur, mala successit b. Vnde nec leges particulares Regnorum, vel statuta ciuitatum, quibus statuitur, ne post aliquot annorum lapsum debitum peti possit, debitore sciente se debere, & nõ soluentem in foro conscientie excusat, iuxta communem, quam tenet Ancha. c

*b Ca. vt vigi-
lanti, cap. 12.
de prez. cap.
posse for. de
reg. iur. li. 6.
c. in ca. pœ-
catum, de
reg. iur. li. 6.
d. ff. de cess.
bon. & C. de
his qui bo-
nis ced.
e l. 1. par. 2. &
generaliter,
ff. de pœn. &
gloss. ca. non
latis 26. dist.
& cap. si res
24. q. 6.*

26 Sexta causa quæ excusat, est cessio bonorum, qua debitor ea relinquit creditoribus d, quæ in foro exteriori excusat, quoad debita ex cõtractibus orta, quatenus lex civilis statuit, ne debitor cedens in plus teneatur, quam commode soluere possit de ijs, quæ pro ea quæ fuerit. Quod ipsum est dicendum de debitis quæ ex delicto nascuntur quoad interesse priuatum partis, nõ autem quoad interesse publicum: nõ quoad illud qui non habet in are, debet luere in corpore e. Dixi, in foro exteriori, nam in foro conscientie nõ excusat, nisi quatenus necessitas eum sine cessione

326 *A restitutione qua causa excusans.*

f Eod. ca. nu. 66. cum seqq.

g De pen. & remiss.

h Arg. li. in feruorum, parag. fin. ff. de pen. i. Vt dictum eod. ca. nu. 6.

i Lib. 5. q. 1. ar. 6. de iust. & iur.

j L. libro no. mo ff. ad l. Aquil. & ca. contingit. 2. senten. exco.

k Exod. 22.

l Ieui. 25. & 4. Reg. 4.

m In l. ob 25 alienum, & aut. sed hodie, C. de ad. & obli. & in cap. 2. & ibi gloss. de pign. d. l. Libertas & de reg. iur.

n j & liberi hominis, cum 2. ff. q. ff. de contr. h. emp. C. de patr. qui fil. dicit.

o Lib. 4. q. 2. ar. 2. de iust. & iur.

p 2. 2. qu. 62. ar. 2.

excusaret, de qua supra f diximus; hoc est, ita quod ei suæ artis instrumenta, & ad victum necessaria iudicio boni viri duntaxat relinquuntur.

87 *Septima causa* est impotentia restituendi sine vitæ & salutis periculo, per caput officij, g, cum declaratione, quâ super illâ Innocent. III. cōmuniter receptus fecit. Cuius ratio videtur esse, quod vita & salus sunt bona altioris ordinis, quâ bona fortunæ, & pecunia æstimari nō possunt h. Et ideo restitutio quæ est actus iustitiæ cōmutatiuæ, quæ ad æqualitatē partes reducit, nō obligat ad dāda bona altioris ordinis, & inestimabilia pro bonis fortunæ, quæ inferioris sūt ordinis i. Qui autē bona proximo debita cum periculo vitæ & salutis restitueret, non male faceret, si magna esset; quin laudē promereretur, ob rationes & auctoritates, quibus pulchre Sotus k probat licitū esse vitā cordate & prudēter pro defensione sui amici & proximi; & etiā suę rei familiaris, & pro quolibet actu virtutis effundere. Vnde inferimus, verā rationē huius septimæ causę, & excusationis nō esse, quod homo suæ vitæ, & salutis dominus nō sit l, cum saltē eius custos sit, cum potestate ponēdi eā pro Deo, pro republica, pro amico, pro suis bonis, etiam pro quolibet actu virtutis.

88 *Octaua causa* est impotentia restituendi sine amissione libertatis, & sui ipsius venditione, quia quāuis lex vetus a statueret, vt qui furto sublatum reddere nō posset, venderetur, & etiā vt debitor seipsum, aut suos filios pro debito civili traderet b; & quamuis idem nunc sanciri possit, numquā tamen in republica Romana, postquā Christiana effecta est, decretum fuit, vt aliquis pro debito civili seruus efficeretur; imo c sancitum est, ne quisquā ad id cōpellatur. Ratio huius octauæ causę videtur esse eadem, quæ septimæ, videlicet, quod libertas sit altioris ordinis bonum quā bona fortunæ, & sua natura inestimabile, sicut vita & salus d; & ideo nō est dāda pro bonis fortunæ, quæ sunt inferioris ordinis, & sua natura æstimabilia. Quāquam nō male faceret, qui pro facienda restitutione, se quasi seruū creditori traderet, aut se alteri venderet: nulla enim lex diuina vetus, vel noua id verat, imo nequē vlla Romana, imo statuit, ne quis ad id cōpellatur; & quamuis ius e probet emptionem liberi hominis scienter factam non valere, non tamen probat posse patrem vēdere filium etiam inuitum propter necessitatē; & hodie passim Christiani in Æthiopia multos emunt, qui seipsum vendunt, aut se vendi consentiunt. Quod licitum permillumque esse etiam prædictus Sotus g scripsit. Vnde sequitur, quod ratio huius octauæ causę excusandi, non est quod homo liber suæ libertatis dominus nequaquā sit, sed prædicta.

89 *Nona causa* est impotentia restituēdi bona sine samæ amissione, secundum doctissimū Card. Caietanum h dicentē, quod quemadmodum bona vitæ & salutis sunt altioris ordinis, quā

fama; sic bona famæ, quod nemo ad restituendum cum iactura

Cōtra tamen hoc prædictus Sotus ratiōs non esse hōiū æstimationē famæ, quod æstimatio famæ rare, quod non tenetur æstimatione dūra. Mouetur ad i magis Metaphysicæ uis fama ex se maior, magna tamen tur; sicut quāuis preplumbum viginti pauri. Tertio, quod qstrem aliquam famam, netur ei famam, etia

His tamen non ob censo. Primo, quia quā Philosophiæ me suam vitam pro deb est inæstimabilis, & eadem ratio militat etiam fama sua natura, & superat bon de bono nomine, hoc eni tiost & magni; & b Aristot. carit. Honorat probat S. Thom. d e 90 Nec obstat quod pecunia est compen suapte natura æstim nequit, tum quia eti quæ tamen ob hoc darur pro pretio fam tione damni quod c tilato aliquo nemb ra integritatis, quæ eius defectu ctenit, tata fuerunt, quorum

Secundo, quod S. Th ne famæ, quo dicit queunt; nam in tro dicit cōpensandum tur, se remittit ad r

fama; sic bona fame altioris ordinis sunt, quam pecuniaria; & quod nemo ad restitutionem bonorum inferioris ordinis tenetur cum iactura bonorum altioris.

Cōtra tamen hoc tenet Ioa. Maior *i*, & Adrianus *k*, & postea prædictus Sotus resolutionem prædictā Caiet. refutat *l*, sciens non esse horum ordinum rationem habendā, sed potius æstimationē fame cum estimatione debiti esse conferendā, & quod æstimatio fame tatum posset estimationem debiti superare, quod non teneatur restituere, & e cōtrario si debitum superaret æstimationem fame, teneretur restituere cum illius iactura. Mouetur ad id *primo*, quod doctrina Caietani videtur ei magis Metaphysicæ, quā Philosophiæ morali niti. *Secundo* quāuis fama ex se maioris sit æstimationis, quam aliqua res pecuniaria, magna tamen pecunia pluris quā exigua fama æstimatur, sicut quauis pretiosius ex se sit aurum, quā plumbū *m*, tamē plumbum viginti pondo pluris æstimatur, quā vnum granum auri. *Tertio*, quod qui læsæ Maiestatis diuinę vel humanę illustrem aliquam familiam infamauit, restituere suo iudicio tenetur ei famam, etiā si ipsi ob id mors subeunda foret.

His tamen non obstantibus Caietano eruditissimo hęrendum censeo. *Primo*, quia eius doctrina non tā Metaphysicæ nititur, quā Philosophiæ morali, quę nēminem compellit ad dandam suam vitam pro debito civili, & non alia ratione, quā quia hæc est inæstimabilis, & altioris ordinis debitum, vt dictū est, quę eadem ratio militat in fama respectu boni pecuniarij: siquidē etiā fama suā natura bonum est inæstimabile, sicut salus & vita, & superat bonum pecuniarium, iuxta illud *a*: *Curam habere de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni.* & *b* *Melius est bonum nomen, quam diuitiæ multe:* & Aristot. ca. *Honorem esse maximum bonorum exteriorum: quem*

probat S. Thom. *d* cui alter Thom. ibi consentit *e*.
 90 Nec obstat quod quando fama restitui non potest, aliqua pecunia est compensanda, tum quia id non fit eo quod fama suapte natura æstimabilis sit, sed quia alia compensatio fieri nequit, tum quia etiā pro vita, & salute idem fieri iubetur, quę tamen ob hoc nō dicuntur æstimabilia; tum quia id non datur pro pretio fame, quę nullum habet, sed pro compensatione damni quod ob eius iacturam obuēnit, sicut etiā mutilato aliquo membro datur aliquid non pro pretio deperditæ integritatis, quę nullum habet, sed pro damno, quod ex eius defectu euenit, per leges prædictas, & ea quę supra citata fuerunt, quorum consideratio ad hæc maxime facit.

Secundo, quod S. Tho. *b* eodem modo loquitur de restitutione fame, quo de restitutione vitę, aut membri, quę restitui nequeunt; nam in vtroq; dicit par rependi non posse, & in vtroq; dicit cōpensandum esse. Et *i* vbi de cōpensatione fame loquitur, se remittit ad prædictum versum ad *x*. vbi loquitur de compensatione

i In 4. l. sen. dist. 15. q. 17.
k In 4. resti. l. Lib. 4. q. 6.
 ar. 3. de iust. & in. & q. 7. art. 2.

m Cap. duo sunt 96. dist.

a Eccl. 4.
b Prou. 23. c. 4. Ethic. d. 2. q. 129. art. 1.
e Et in q. 31. ar. 1. ad 2. & qu. 103. ar. 2. ad 1. & gl. c. suam, de pen. nis, & in ex. transg. 29. condic. rem. Ioan. 22. sur. sus verb. honori. de verb. signif. In l. par. 5. & l. fin. ff. de his qui dese. vel effud. & l. ex hac ff. si quadrup. pau. g. Cap. 15. n. 22.
h 2. 2. q. 61. a. 2. ad 1. & 2.
i In respons. ad 2.

pensatione vite aut membri abscissi, dicens in fame restitutione idem esse faciendum, quod de vita ablata & membro abscisso dixerat, per quod aperte significat famam aestimari non posse. Et quod id, quod pro ea rependitur, non datur magis pro solutione quam quod redditur pro vita erepta, aut membro abscisso. Et quod altioris ordinis sunt bona fame quam pecuniaria, & quod non potest conferri pretium boni pecuniarii cum pretio fame, quod nullum est, sed cum danno ex eius iactura sequens.

Tertio, quod libertas, fama, & honor eiusdem ordinis esse videntur, & ut dictum est, nemo pro solutione debiti se vendere tenetur. Ergo nec pari ratione se infamare.

a Arg. l. illud ad l. equit.
b Arg. l. isti quidem parat. si ff. quod metus cau. c. sup. eo. ca. nu. 6.

Quarto, quod mulier que pro honesta habetur, potius seruitute cum bona fama, quam libertatem cum infamia eligere debet. At pro restituendis bonis se in seruitute tradere non tenetur. Ergo minus tenebitur, quando ob id pro inhonesta haberetur.

Quinto, quod restitutio, ut dictum est, est actus iustitie commutative, que equalitatem inter accipientem, & eum, a quo accipitur, constituit, & restituere debitum cum iactura fame, esset reddere debitum, & perdere famam pro solo debito, que magna inaequalitas foret.

d In ca. officij de pecu. & remis.

Sexto, quod Innoc. III. d. aperte dicit, quod metus indicandi suu adulteriu marito, vxorem a restituenda hereditate excusat, non distinguendo inter hereditatem magna vel parua, & inter famam magnum & infimum. Nec vnquam S. Thomas, neque aliquis alius classicus auctor istas distinctiones, parum iudicio nostro fundatas induxit. Ergo neque nos eas faciamus.

e Arg. l. de pretio ff. de publi. in rem ad c. soluta de maior. & obed. f. in d. cap. officij.

Septimo, quod non potest dici quod Innoc. III. f. non sensit aperte, quod metus amittendi bona altioris ordinis excuset a restitutione bonorum inferioris ordinis, quia clare dicit, quod metus mali maioris consequendi ex indicatione adulterij marito facta, excusat vxorem a restitutione hereditatis, quam spurius pro legitimo habitus obtinebit: & cum textus de metu generaliter loquatur, de quolibet iusto intelligendus est: cum quoque metus infamiae talis sit, etiam de infamie metu intelligetur.

g Dicitur l. isti quidem, cum gloss.

Octauo, quod durum, & nouum videtur id quod predictus Sotus sine aliquo auctore asserit, scilicet, eum, qui illustri aliquam familiam infamauit, ad restitutionem fame cum iactura vite teneri.

Nono quod similitudo auri & plumbi non concludit, quia virtus que sua natura pecunia est aestimabile, & ideo maior quantitas vnus potest pretio superare minorem alterius, sed fama non est res pecunia aestimabilis, sicut nec etiam vita, salus, & libertas.

Decimo, quod rarissime continget casus, in quo bona cito, aut tarde restitui non possint sine iactura fame, sediori ratione, quam in casu predicti ca. officij, in quo mulier supposuit sibi partum, aut ex adulterio occulto filium suscepit: in quo tamen habetur, quod non tenetur id reuelare marito, si met eum, cum tamen sine metu amissionis vite se in monasterium tutum recipiens

cupiens reuelare potest restitui absque i

Denique tacit, quod nullum inter restitutorum, cum iuxta illam restituere tenetur, & pretium pecuniarium queretur etiam, quod possit, contra sententiam.

Concludimus ergo, quod non est possibile procurandum sine amissione vite, faciendi. Moderamur solum procedat in fidei mortalem consequentis parta, qualis est fidei, diuitiarum, & contraria sit locus, bilis, ut est fama boni supra citamus, quas vniuersumque locum esse

De restituti

- 92 Bona incerta que
- 92 Restitutio bonorum
- 92 Bonorum incertorum
- 92 Neque id Episcopi
- 92 Episcopi absoluti possint.
- 93 Pauperibus restitui
- 93 Pauperem dico on
- 93 Compositio de im

Bona incerta fidei ignoratur, nem sententiam d. excludendum ea que licetis, que occupant religiosa, que licet Dei, non solum illo etiam alio speciali huiusmodi quorum domus sunt. Dixi, vel quantaliqua dicit incerta, quod ignoratur, appellatione qua ante illa non

capiens reuelare posset, quandoquidem Ecclesia eam suo ma-
rito restitui absque idonea cautione non permitteret.

Denique facit, quod si contraria opinio vera esset, sequeretur
nullum inter restitutionem debiti fame, & pecunie discrimen
fore, cum iuxta illam in vtraque magnum damnum eius, qui
restituere tenetur, excuset, & in nulla paruum, & in vtraque
pretium pecuniarium magnum, vel paruum reperitur. Se-
queretur etiam, quod semper fama per equiualens restitui
posset, contra sententiam S. Thom. b communiter receptam.

Concludimus ergo, quod restitutio debiti bonorū omni via
possibili procuranda est, sed si non inueniatur ad id idonea,
sine amissione vite, aut libertatis, aut fame, non est necessario
facienda. Moderatur tamen opinionem prædicti Caietani vt
solum procedat in fama bonitatis virtutem Theologicam, &
mortalem consequente, & non in fama ex alijs rebus præcla-
tis parta, qualis est fama ingenij, scientiæ, virium, solettiæ, ar-
tium, diuitiarum, & aliarum rerum similium, in qua opinioni
contrariæ sit locus, quia fama harum non videtur inæstima-
bilis, vt est fama bonitatis, iuxta ea quæ ex Eccles. & Prouerb.
supra citamus, quas duas species fame & infamiæ esse, & in
vtriusque locum esse detractioni probabimus infra c.

a Arg. c. l. te-
ras, sub fm.
de rest. spol.
& cap. inter
alia de im-
mun. Eccles.

b 2. 2. q. 62.
ar. 2. ad 2.

c Cap. 18. n.
29.

De restitutione bonorum incertorum.

- 91 Bona incerta quæ dicantur.
- 92 Restitutio bonorum incertorum vt reseruata Episcopo.
- 93 Bonorum incertorum restitutio vt fieri potest a tenente ea.
- 94 Neque id Episcopus vetare potest, nisi in quatuor casibus.
- 95 Episcopi absolutionem eius, qui bona incerta habet, vt reseruare possint.
- 96 Pauperibus restituendum vt potest tenenti restitui.
- 97 Pauperem dici omnia pro opera, & pro suo statu egentem.
- 98 Compositio de incertis quæ iusta.

Bona incerta sunt bona debita alicui homini, qui vel quorū quanti-
tatis ignoratur, etiam post inquisitionē debitam, iuxta commu-
nem sententiam d. Dixi, Bona, pro genere. Dixi, alicui debita, ad
excludendum ea quæ in nullius bonis sunt, & habita pro dere-
lictis, quæ occupantis nunt e. Dixi, homini, ad excludenda sacra &
religiosa, quæ licet nullius in bonis hominis sint, sunt tamen
Dei, non solum illo titulo generali, quo omnia sunt eius f, sed
etiam alio speciali humano g. Dixi, qui ignoratur, ad differentiā a-
liorum quorū domini sciuntur, vel iusta inquisitione sciri pos-
sunt. Dixi, vel quantitas ignoratur, ad significandum dupliciter a-
liqua dici incerta, quamuis glossa a sola illa, quorum quantitas
ignoratur, appellat incerta. Dixi, etiam post inquisitionem debitam,
quia ante illa non conuincit iusta ignorantia b, si per eam salte
hæredes

d In c. cū sit
de Indis
quam ibi ex-
plicauimus.
e l. 2. de ad-
quir. rerum
domi. & pa-
tag. nullius,
Infl. de rer.
diuis.
f Pal. 23. &
c. que iure
8. di.
g iuxta glo.
in dicta l. 1.
& di. parag.
nullius.
a Cap. 2. de
pen. & rem-
lib. 4.
b Cap. inno-
tuit, iuncti
gl. de elec.

c 2.2. qu. 41.
art. 5.
d Cap. cum
eu, de v. sur.
e In di. ca.
cum tu, & in
summa de
p. os. parag.
fin.
f In Cōment.
di. c. cū sit.
g Verb. resti-
tutio. 2. pa-
rag. 14.
h Eod. verbo
parag. 2. Pi-
san. restit. 6.
i Gabriel in 4.
d. 15. q. 2. col.
28. & Ioan. de
Lign. & C. l.
de in di. c. cū
sit de Iuda.
j Verb. resti.
k q. 5.
l Vbi supra.
m Cap. 2. de
p. en. & rem.
lib. 6.

hæredes cognosci possent, iuxta S. Tho. receptum c. Quorum restitutio pauperibus est faciendā d. Et secundum multos Episcopis est reseruata, & per eos tantum faciendā, secundum Hostiensē e, sed cōmunis contra, cuius veritatem copiose probauimus, vbi conclusimus eum, qui restitutioni est obligatus, per seipsum sine Episcopo, & etiam sine confessario, restituere posse, imo quod Episcopus contrarium iubere non potest, nec regulariter in eo contra voluntatem debitoris se interponere, secundum Angel. g Rosel. h & alios, quos refert Sylu. i quod a deo quidem verum videtur, quod consuetudo cōtraria nō valeret, siue quia contra legem naturalem esset, siue quia irrationalis, eo quod Episcopis cōmuniter non magnæ curæ sunt pauperes, iuxta Syluestrū. k Quamquā consuetudo Episcoporum, qui sibi ipsi restitutionem horum bonorum reseruāt, de qua glōf. l mentionem fecit, defendi posset intelligēdo de absolute peccati cōmissi ob illorum non restitutionem, & de restitutione, & ordine confessariorū, hoc est, prohibere confessarijs, ne absque consilio Episcopi absoluant, aut distribuunt, sed non prohibere parti, vt si per se velit, non restituat, nec suā cōscientiam, prout debet, exoneret. Ex hac noua distinctione aduersæ opinionēs omnes inter se conciliari possunt, simul & constitutiones synodales multorum Episcopatum defendi.

Dixi supra Regulariter, quia Episcopus interponere se potest quatuor in casibus. *Primus*, cum restitutioni obligatus moritur absque hærede & exequutore. *Secundus*, cum qui restituere tenetur, non vult id facere, & contra illum in iudicio proceditur. *Tertius*, cum qui restituere debet, nō recte distribuit. *Quartus*, cum huiusmodi res ab eo, qui est, aut fuit manifestus usurarius, possidentur, secundum communem m.

m Vbi supra.

93 Addimus tamen, quod propter omnes rationes, ob quas cōfessarius debitorē rerum certarū non statim restituentē, aut ad certum tempus absoluere potest, à fortiori debitorē incertarū poterit. Et quod si restitutioni obnoxius est pauper, potest sibi totum, aut aliquā partem capere, maxime de cōsilio Episcopi, aut cōfessarij, tanquā vnus ex pauperibus per ea, quæ infra n dicemus o. Neque est necesse iniungere ei onus orādi, vel alia pia faciendi pro animabus eorū, quibus restitutio debebatur, quæ necesse nō esset alijs pauperibus iniungere, quia nō est textus nec ratio, quæ id probet, quāuis ad ea, quibus alij obligaretur, teneretur a. Addimus etiā, quod licet piētius esset, pauperiores eligere, & ex his ceteris paribus meliores b, non tamen est necesse, quia nulla lege aut ratione id conuincitur c.

Per pauperes vero intelligimus nō solū personas pauperes, sed etiā Ecclesias, Xenodochia, & Monasteria, ornamentis, luminarijs, edificijs, & alijs similibus indigētia, secundū Ioan. Andr. cōmuniter receptū d: aut alia opera pia, quia reditus Ecclesiastici quæ aut magis, quam hæc incerta pauperibus debentur.

n Eod. c. nu.
181.
o Et Iustus in
tract. de cre-
dit. Eccl. q. 3.
monit. 25. n. 3.
p Arg. l. illud
ff. ad l. Aquil.
& c. inter ce-
teras restit.
q Ca. est pro-
banda, & ea
non satis 26.
dist.
r Vt in eod.
tract. C. de
monit. 27. n. 1
concludimus.
d In ca. 1. de
rest. lib. 6.

aur. Et certum
tius probamus
pinioni in lega-
pauperes intel-
alij egenes ijs

Per quæ reso-
retineat quis
mera Apostoli-
ta, iuxta definiti-
fit indiscreta, vt
tur, vt dicit Cai-
neralem omni-
dimus l. Et ita
condonare alio-
lis, quod alias
procuratores h-
to, donec eas a-
pauperibus, im-
restituendi sibi
cut sur, cui rem-
restituendi illuc

De fructu

94 Confessarij
94 Impensa om-
94 Regularis be-
94 Beneficiarij
94 Beneficiarij

94 Communes fructus
vel profanos vsu-
re, sed etiam ad-
tamus, & limita-
quorum huc sp-
continentem pr-
mus, in gratiā c-
Nempe, quod
necessarios, ne-
vel absoluant be-
rum impensam
impensam quor-
cumque modo
rationem natu-
tentionem inor-
prodigalitas, h-

aur. Et certum est illos in alia opera pia infumi posse, quod la-
tius probamus f, quidquid dicat Petrus Perusinus g, cuius o-
pinioni in legatis pauperibus factis locus esse possit. Imo &
pauperes intelliguntur non solum mendicantes, sed etiam
alij egentes ijs, quæ sunt eis ad decentiam necessaria b.

Per quæ resoluo affirmatiue illud noue quasitum, An iuste
retineat quis illud, quod per compositionem factam cum Ca-
mera Apostolica super incertis retinet, modo vere sint incer-
ta, iuxta definitionem datam supra i, & modo compositio nõ
sit indiscreta, vt quia 20. millia pro 3. vel 4. millibus remittun-
tur, vt dicit Caietan, k quia Papa habet administrationem ge-
neralem omnium, quæ debentur pauperibus, per ea quæ tra-
dimus l. Et ita potest iusta de causa applicare in alia pia m, &
condonare aliqua iusta de causa, qualis est recuperandi pro il-
lis, quod alias non recuperaretur, vel tarde. Aduertant tamen
procuratores huiusmodi compositionum, quod sunt in pecca-
to, donec eas adipiscantur, si cum possint, non restituant ea
pauperibus; imo & post compositionem, si est eis animus non
restituendi sibi condonata, etiam si non fuissent condonata, si-
cut fur, cui remissum est furtum, peccaret, si esset animo non
restituendi illud, etiam si non esset remissum n.

e Ca. aurum
129.2. & ca.
fin. 16. q. 1.
f. In d. tra. q.
1. monit. 26.
nu. 2.
g In tra. de
canon. part.
Episc. ca. 7.
h Vt diximus
in d. tra. q. 1.
mon. 27. nu. 3.
& subtiliter
Caiet. 2. 2. q.
100. 2. 1. 2. d. 7.
i Cod. n. 92.
k Ibidem.
l In Comm.
ca. non licet
Papæ 12.
quæ. 2. parag.
12. nu. 2.
m Arg. clem.
quia contin-
git de reli-
domi.

n Arg. discor-
rã sup. n. 98.

De fructibus beneficiorum male impensis.

- 94 Confessarius quid de impensis beneficiarj iudicabit resolute.
- 94 Impensa omnis inordinata peccatum, sed magis clerici quam laici.
- 94 Regularis beneficiarj impensa quæ iusta, & quæ non.
- 94 Beneficiarj regularis & secularis quæ impensa recta.
- 94 Beneficiarius quæ profane impensa non restituet.

94 **C**ommunis & vera opinio habet, Beneficiarios impen-
dentes fructus suorum beneficiorum in prauos, vanos,
vel profanos vsus, & ab eisdem accipientes, non solum pecca-
re, sed etiam ad restituendum teneri, vt late probamus, decla-
ramus, & limitamus in tractat. de re dit. Ecclesiast. a Summam
quorum huc spectantium in monito vltimo b quamplurima
continentem pro paucis, quæ hoc in loco in vulgari posuera-
mus, in gratiã cõfessariorum de verbo ad verbum reponimus.
Nempe, quod admonendi sunt confessarij, & cõsultores be-
nificiariorũ, ne facile peccati mortalis & restitutionis dānent,
vel absoluant beneficiarium confitentem malam bonorũ suo-
rum impensam, imo mature considerent. Primum, omnem
impensam quorumcunque bonorum à quibuscunque, quo-
cumque modo factam, si est inordinata, hoc est, contra rectam
rationem naturalem, diuinam, vel humanã, omnem item re-
tentionem inordinatã esse peccatũ, saltẽm veniale, quia illa est
prodigalitas, hæc auaritia, hæc est cõtra virtutẽ liberalitatis per
defectum,

a Quæst. 1. 2.
& 3.
b Dist. 9. 3.

um.
Quorum
los Epif-
dum Ho-
ose f pro-
bligatus,
restituere
otest, nec
erponere,
i quod a-
ria nõ va-
ia irratio-
cura sunt
Episcopo-
scruiat, de
do de ab-
em, & de
ere cõfes-
tribuant,
at, nec suã
inctione
e, simul &
defendi.
e se potest
tus mori-
restituere
o procedi-
uit. Quar-
estus vsu.
s, ob quas
entẽ, aut
ẽ incre-
et, potest
ilio Epil-
a, quæ in-
oradi, vel
o debeba-
uia nõ est
alij obli-
esset, pau-
e, non ta-
ncitur e.
pauperes,
entis lu-
dũ Ioan-
editus Ec-
ous debẽ-
tur.

332 *Contra VII. preceptum qui peccant.*

defectum, illa contra eandem per excessum, & ira utraque mala, & peccatum saltem veniale, quod probat S. Thomas c. Inter impensam autem prodigam, & retentionem auarum beneficiariorum de redditibus Ecclesiasticis ex vna parte, & similem de redditibus laicis ex altera, hoc distare, quod hæc regulariter est venialis, illa vero mortifera, vt diximus d.

Deinde animaduertat, An sit regularis vel secularis. Et si est regularis, eadē censura censeant impensam factam ex aliis bonis, quoquo modo quæsitis ante vel post possessionē, ac de redditibus Ecclesiasticis, quia illa omnia sūt Ecclesiastica, eo quod quidquid habebat ante professionē, sit per eā monasterij, vel ordinis e, quidquid post eā quærit, acquirit eisdem f, vt dictum est in dicto Tract. g & modū restituendi male impensa pono ibidem h. Si autē est secularis, cōsideret cuius speciei sint bona illa quæ impendit, & non cēseat eū mortaliter peccare magis quā laicum, si bona illa erant patrimonialia, vel quasi i, Quorū in numero sunt etiam ea, quæ ratione dignitatis clericalis, missando, prædicando, cōfessiones audiēdo, & alia sacra ministrando, quæsierit, vt ibidē probatur. Idem si erant Ecclesiastica, sed reliquata ex illa eorū parte, quæ illi ad decentē vitam erat cōueniens k, etiam si auare fuerint reliquata, siue residua facta. Idē si ea beneficiarius ipse sit commertus ex obsequijs Ecclesiæ præstitis, vltra ea quæ tenebatur præstare in seruiciō mediocriter suo beneficio m, vel si tantundē dederit Ecclesiæ suæ, vel pauperibus ex bonis patrimonialibus, quātū de redditibus Ecclesiasticis impenderit. Ita quod tantundē potest pro patrimonialibus habere de redditibus beneficiij, quātū in elemosinas, & alia opera pia impenderit, postquā beneficium fuit adeptus h, quod est maxime norandū. Iudicet etiam bene impensum, quod datum fuit pauperibus, quibuscumque etiā alienigenis, & locis piis extra suam parochiā, vel Episcopatū sitis n, etiam si non fuerint data in necessitatem naturæ, sed tantū decentiæ personæ d. Idē faciat si fuerit impensum in decentiā, aut vtilitatem Ecclesiæ immediatā, vel mediatam, hospitio suscipiendo regē, proceres, & iudices eius, litteratos item, & alios amicos, & etiā aliquando inimicos, vt loco & tempore opportunis profint, vel nō noceāt Ecclesiæ, vel iuribus eius, vel litigādo pro iurib⁹ Ecclesiæ, vel pro sua electione vel prouisione. Idem si fuerit impensum in remunerationē obsequiorū à cognatis, amicis, vel famulis ei præstitorū f. Idem iudicet de vere irreuocabilerq; donatis ad quæuis opera pia, etiā in articulo mortis g. Idē etiā de illo superfluo beneficiarij, quod seruat in pia opera etiā futura, modo probabiliter sperentur h. Nec putet male impensum, eo quod beneficiarius male viuat, & ob id perdat fructus, modo alias canonicè possideat i. Idem itē iudicet de quæsitis per distributiones quotidianas, quod de alijs redditibus k, & de quæsitis per pēnsiones l. Pro malo vero impensio iudicet

e 2.2. q. 118.
ar. 1. & 119.
ar. 2.

d In d. tract.
9.3. monito.
34. post San.
Th. in dict. q.
119. ar. 2.

e Authen. in
g p. si. Co. de
sacrof. Eccl. e.
in presentia
de prob.
f Ca. cum o.
lim 2. de pri.
uij.

g Qu. 1. mo.
nit. 8. & tri.
bus seqq. 56.
& 91.

h Qu. 2. mo.
nit. 20.

i Per posita
in monit. 20.

k Per moni.
tū 26. & duo
sequentia q.
2. & monitū

44. eadem q.
1 Prædic.
monit. 26. &
seq.

a Per posita
in q. 1. mon.
29. c. mon. 27.

b Per idem
monitum.

c Per dictum
mon. 27.

d Per idem
monit.

e Per ibidem
dicta & mo.
nit. 28.

f Per monit.
26. ead. q. 1.

g Per d. mo.
nit. 34. 81. &
seq. q. 2.

h Per monit.
25.

i Per monit.
29.

k Per monit.
29.

l Per monit.
32.

iudicet retentione
posito impendē
ratis m. Benefici
uisse notabilem
vane, aut profan
prehensos, iudic
dam, qua parte
tem, qui gratuito
non esse patrimo
sas prædictas larg
randum, quod do
cerit n. De restit
infra o, & de resti

Præceptum

- 95 Præceptum
num, C
- 103 Mercenari
- 114 Excommunic
- 114 Debitum tan
seqq.
- 117 Legatum pi
- 118 Necessitas e
nu. 119
- 120 Venatus &
- 121 Restituere q
- 122 Custos pascu
- 126 Columbariur
- 126 Animalia q
- 129 Apes, &
- 95 Peccat primo
nam notab
Secundo, qui ren
pit, quamuis que
per id nemini noc
tionem obligatur
Tertio, qui ren
contra eius volun
equum locatum
Quarto, qui vi acc
quam furari: est er
secundū S. Th. fi
dam g, & non solu
iniustā vim abstul
tione iniuriam fa
aliorum: & eaden

judicet retentionem superfluum sine iusta causa, & sine proposito impendendi pijs operibus, saltē futuris probabiliter speratis *m*. Beneficiarium autem, qui fuerit confessus se impendisse notabilem quantitatem de redditibus Ecclesiasticis male, vane, aut profane, extra casus & modos sub prædictis comprehensos, iudicet peccasse mortaliter, tenerique ad restituendum, qua parte poterit illam, pijs operibus. Iudicet item diuitem, qui gratuito contractu recipit à beneficiario aliqua, sciens non esse patrimonialia, vel quasi patrimonialia, neque ob causas prædictas largita, peccare mortaliter, tenerique ad procurandum, quod donans restituat, & restituere, si ille id non fecerit *n*. De restitutione autem lucri, quod in ludis fit, dicitur infra *o*, & de restitutione famæ *p*.

m Per monit. 23.

n Iuxta monit. 61. q. 1. & q. 2. monit. 28. *o* In cap. 20. *p* In cap. 16.

Præceptum contra septimum peccant hi.

- 95 Præceptum contra septimum peccat mortaliter, qui accipit alienum, & seqq.
- 103 Mercenario & famulo male soluens, vsque ad num. 114.
- 114 Excommunicatio non ligat eum, qui clam sua recuperat.
- 114 Debitum tantum legale recuperationem occultam iustificat, & seqq.
- 117 Legatum pium qui male soluit.
- 118 Necessitas extrema excusat à peccato, sed non à restitutione, & nu. 119.
- 120 Venatus & piscatus prohibitus, & an restitutio excuset. 125.
- 121 Restituere qui domini iubent inutiliter.
- 122 Custos pascui, venatus, & piscatus, & c. 122. & 124.
- 126 Columbarium quod licitum. 127.
- 126 Animalia qui ferit, occidit, vel includit, & nu. 128.
- 129 Apes, & examina earum capiens.

95 Peccat primo contra septimum præceptum, qui rem alienam notabilem furatur, vel vult furari *a*.

a Vbi supra nu. 1.

Secundo, qui rem suam propriam, credens esse alienam, accipit; quamvis quoad forum exterius pœnam non incurrit, si per id nemini nocet *b*, nec quoad forum interius ad restitutionem obligatur *c*.

b Arg. l. inter parag. penult. ff. de furt. *c* Vt ibi n. 2.

Tertio, qui rem suam, in quam aliquod ius alius habebat, contra eius voluntatem contrectat, vt pignus traditum, aut equum locatum vel commodatum *d*.

d Supr. n. 26.

Quarto, qui vi accipit, aut vult accipere aliquid, quod peius est quam furari: est enim rapina *e*, & est alterius, & peioris speciei, secundū S. Th. fideoq; habet circumstantiā necessario cōfite-dam *g*, & non solum de accepto, sed etiā de honore, quem per iniustā vim abstulit, satisfacere tenetur, vt alij qui sine rei ablatioe iniuriam faciunt, iuxta sententiam eiusdem S. Tho. *h* & aliorum; & eadem videtur dicēda de illo qui cogit, vel cogere vult

e Cap. penult. l. 14. q. 5. f. 2. q. 56. art. 9. *g* Per præd. de supr. c. 6. nu. 1. *h* Vbi supra.

vult ad dandum, vel faciendum aliquid i.

f Arg. totius
 titul. ff. quod
 metus causa,
 & his, quæ
 vi in vol.
 Gregoriano
 & lib. 6.
 k Cap. quif-
 quis 17. q. 4.
 l Capit. con-
 questi, de
 sen. en. exco.
 de quo infra
 ca. 27. nu. 94.
 m Post Pan.
 Felyn. & cõ-
 munem in d.
 ca. conquesti.
 n lo 4. d. 15.
 a Ca. consti-
 tutus, de re-
 lig. domi.
 b Cap. 1. de
 consec. Eccl.
 lib. 6.
 c Cap. non
 sane 14. q. 5.
 ca. militare
 23. q. 1. l. 1. &
 2. ff. de condi.
 ob turp. cau.
 d Eod. c. n. 34

e Eod. c. n. 33.

f Arg. ca. re-
 quibhi de
 testam.

g Præsertim
 Caiet. 2. 2. q.
 62. art. 2.

h In c. graue
 de præbend.

i Eod. nu. 78.

k Eod. c. n.
 69. & seqq.

Quinto, qui rem sacram ex loco sacro, aut non sacro, aut rem non sacram ex loco sacro furatus est, quin & plus peccat, quã fur simplex, & alterius speciei peccatũ, nempe sacrilegium, admittit k, & si id commisit effringẽdo fores, fenestras, seras, tectum aut parietem Ecclesię, est excommunicatus ipso iure l, quãuis non ob solam effractionem, quã furtum non sequitur, nec ob solum furtum sine effractione, licet vtrumq; sit peccatum graue, & propter iniuriam, quę per vtrumque infertur Ecclesię, puniri debeat, vt m diximus. Cui consequens est id quod Ioannes Maior n dixit, scilicet, quod qui effractio sacrario sanctissimum Eucharistię sacramentum furaretur, excommunicatus esset. Locus autem sacer quoad hoc dicitur quęlibet Ecclesia, Xenodochium, basilica, eremitorium auctoritate Papa, aut Episcopi edificata a, aut cõmeterium per illos sacratũ b.

96 *Sexto* peccat, qui recipit aliquid notabile, vt faceret quod facere tenebatur, vt iudex pro serẽda iusta sētētia, aut testis pro dicēda veritate, aut accusator pro accusatione iusta, ad quã tenetur, aut vt desistat ab ea iniuste, & obligatur restituere, quod accepit, ei, qui dedit, vt dictũ est supra d. Et quãuis grauius peccet qui capit, vt faciat quod facere nõ debet, aut omittat, quod facere debet, nõ tamẽ tenetur ex præcepto restituere quod accepit, quãuis ad damnum, quod fecit, tenetur, per dicta supra e.

Septimo, qui alterius iussu aliquid emit, & dixit pluris emississe, quo sibi illud plus retineret, iuxta S. Antonin. nisi pro impensis necessarijs acceperit, aut venditor donauit ipsi, & non pro quo emit f.

Octauo peccat, qui distributor onerũ & commodorum alicuius cõmunitatis, vel alius, nõ distribuit iuste, alijs plus oneris, quã debet, imponendo, & alijs minus cõmodi, quã par est, tribuendo, secundum Antonin. & omnes, quamuis nec odio, nec alio malo animo id faciat, nisi ignorantia probabilis iuris, aut facti cum excuset, quia iustitiam distributiuam violat, & restituere tenetur grauato id, in quo grauauit, secundum omnes g.

Nono peccat, qui prælatus aut dominus, cui est ius conferendi beneficium Ecclesiasticum, aut officium publicum, conferit illud indigno, secundum omnes, vt h diximus, & restituere tenetur, etiamsi sit Papa, secundum omnes, non quidem digno, vel digniori, vt aliqui dicunt, sed reipub. vel Ecclesię, cui damnum intulit per supradicta i.

97 *Decimo*, qui impediunt aliquem, etiam sine malo animo, a consequutione alicuius boni, officij, aut beneficij, in quo erat ei quæsitum ius in re, vel ad rem, vel malo animo a consuetudine alius, in quo nondum erat tale ius quæsitum. Sed in prioribus illis casibus tenetur ad restitutionem, in hoc vero non, nisi vi metu, mendacio, aut minis id faceret, per dicta supra k.

Undecimo, qui poenam vel mulctam iniustam imponit, vel est

causa, vt alius i
 stituendi oblig
 98 *Duodecimo*
 amittitur, neq
 ex mari, siue ex
 uis ea periret n
 pyrus, cũ ex cl
 fuerit in mora
 excommunicat
 precedere mon
 periculo mortis
 seruari, quia tu
 dam cum tali p
 dominus iuste
 licet, quia mare
 de illud pericul
 merce de iudici
 99 Quãquam
 esse per statuta
 taliter nõ pecca
 spondere tene
 deret scientes a
 capta omnino c
 situenda, per ea
 bitum pro dere
 nere leuandam
 ferit eo quod ex
 periculo vite po
 dicendũ de accip
 deflagrant, qui g
 Neque obstat
 quam capere, &
 ercentiũ per nau
 pondetur primo,
 longe aliud, scilic
 in mari amittunt
 quod est aliud ab
 cto nulla mentio
 quod solum dam
 piratarum & infu
 idam sit de bonis
 ommissus habetur
 Secundo, quod non
 tum a contrario
 argumenta non c
 trariũ iuri a, & tra
 runtur a Panormi
 cau.

causa, ut alius id faciat, aut ne suum ius consequatur, cum restituendi obligatione, iuxta omnes l.

98 *Duodecimo* peccat, qui sibi capit aliqua eorum, quæ in mari amittuntur, neque sunt piratarum, nec infidelium, siue ex naui, siue ex mari, siue ex littore accipiat, cum restituendi obligatione, quæuis ea periret nisi ille occuparet, qualia sunt farina, saccarum, papyrus, cum ex charitate opere suis proximis ferre teneatur b, & si fuerit in mora restituendi etiam ante monitionem, ipso facto est excommunicatus quoad Deum, licet quoad Ecclesiam debeat precedere monitio, ut ibi declarat Pan. Quod locum habet, nisi periculo mortis etiam non adeo probabili se obijciat quo ea seruetur, quia tunc sibi retinere posset, eo quod ad opem ferendam cum tali periculo non teneatur. Quamuis etiam tunc si dominus iuste sperat se recuperaturum suum per aliud medium, scilicet, quia mare ad littus eijceret, aut inueniret alios, qui mercede illud periculum subirent, restituere tenetur, soluta sui laboris mercede iudicio boni viri, iuxta S. Ant. & Angel. d. & Syluest.

99 Quamquam simplex, qui crederet illud accipere sibi licitum esse per statuta regionis, aut per aliquam aliam rationem, mortaliter non peccaret, nec ipso iure excommunicatus esset, licet responderet teneretur, si iudex sub excommunicationis pena moneret scientes ad manifestandum. Inter omnes autem conuenit capta omnino derelicta, vel pro derelictis habita, non esse restituenda, per ea que infra dicentur. Non tamen putatur habitum pro derelicto quod in mare ob procellam ad nauim onere leuandam iacitur g, quamuis sic illud, quod dominus deserit eo quod existimat quod licet recuperari sine probabili periculo vite posset, neminem tamen illud subiturum h. Item dicendum de accipientibus ab ijs, quorum domus, & bona igni deflagrant, qui grauius peccant, quam qui simpliciter furantur i.

Neque obstat, quod quidam ait me affirmare hic, posse quam capere, & seruare sibi bona Christianorum piraticam exercentium per naufragium amissa. Non inquam, obstat, quia respondetur primo, me neque affirmare, neque dicere illud, sed longe aliud, scilicet quod peccat, qui capit aliqua eorum, quæ in mari amittuntur, neque sunt piratarum, nec infidelium, &c. quod est aliud ab eo, quod ipse imponit. Item quod in meo dicto nulla mentio fit de Christiano exercente piraticam. Tum quod solum damno capientem bona in mari amissa, si non sunt piratarum & infidelium, & hoc est verissimum. Quod autem idam sit de bonis piratarum, & infidelium omitto dicere, & casus ommissus habetur pro omisso, & relinquatur iuri communi k. Secundo, quod non debuit per subauditionem, & per argumentum a contrario sensu corrigere meum dictum, cum huiusmodi argumenta non debeant sumi ad probandum id quod est contrarium iuri a, & traditur in alijs mille locis, quorum aliqua referuntur a Panormitano, & Felya. b Et consequenter si est verum iure

l Arg. c. 5. de iniur. & l. qui occidit ff. ad l. Aquil.
a Ca. excommunicacioni de raptor b. l. si quis, ff. de incend. rur. & naufra & l. de precatio. ff. ad l. Rho.
b Dico cap. excommunicacioni.

c 2. part. tit. 2. c. 1. §. parag. 2. d Verb. naufragium parag. 3. e Eod. verb. qu. 2.

f Eod. nu. 170 de reb. inue. g Secundum gloss. Pan. & communem in c. cum dilecti de accusat. h l. si quis merces ff. pro derell. i Gabr. in d. 15. qu. 3.

k l. committitissime ff. de liber. & postu. a Ca. a nobis 2. de lec. excom. b In ca. cum Apostolica de ijs que sunt a prela. & Fe yn. in ca. significasti de foro compe. tenti.

iure comuni, ut ipse colligit contra me, male profecto colligit per subauditione, & à contrario sensu. *Tertio*, quod asserit esse verum etiam id quod colligitur à contrario, de infidelibus, cum quibus est nobis bellum iustum, & quilibet pius debet credere, non intellexisse me de alijs. *Quarto*, quod nec per somnium unquam intellexi res à piratis raptas non debere dominis eorum restitui, si cognoscantur, quavis de receptis ab hostibus iustis, & postea recuperatis distinguatur. *Quinto*, quod non tam facile debuit dānare, sine vllō auctore, id quod ego sequutus S. Antoninū, Ange. & Syluest. eque videor mihi dixisse, nempe, quod qui cepit aliquid amissū in mari, potest sibi retinere tribus concurrentibus. *Primum*, quod illud omnino erat perditum, si non saluasset ipse. *Secundū*, quod perdiderit spem recuperandi. *Tertius*, quod saluās illud maximo vitę periculo ob id se obiceret.

Nec obstat ratio illa generalis, quod res aliena ubicūq; reperitur, est domino restituenda; quoniam id non est perpetuo verū: fallit enim cum iusta causa contrarium suadet: & in re viciosa: & in re pro derelicto habita: & in clā accepta pro legali debito, iuxta supradicta: & in ea, quā Princeps iusta de causa militi cōcedit: & in casu proposito videtur intervenire iusta causa conflata ex eo, quod dominus satis praesumi potest habuisse pro derelicto, & quod capiens non tenebatur tā grāde periculū subire, & quod alioquin illud omnino perierisset. Et quod sicut vsucapio iustificat acquisitionem rei alienae, ne incerta sint rerū dominia, & à fortiori videtur iustificare causam retinendi huiusmodi acceptū, ne omnino periret, cum lōge peius sit rem omnino perire, quā eius dominium, penes quem sit, incertum esse, adiuncta praefata spei recuperandi amissione & praesumptione derelictionis, & quod fortuna, quae est ipsa providentia diuina, insperatam rei recuperationem ei concessit.

100 *Decimotertio* peccat, qui non casu, sed de industria in aliquam domum, aut locum, aut segetes ignem immittit, cum restituendi obligatione. Et si locus erat sacer, puta Ecclesia, aut cœmeterium, aut xenodochium, &c. ipso facto est excommunicatus; & quamuis antequam denunciatur ab Episcopo absolui possit, non tamen postea. Sed si locus non esset sacer, non est ipso facto excommunicatus, quamquam excommunicari debeat. Et tales quando dicantur denunciati aut non, dicetur infra.

Auctor vero incendij, aut alterius delicti manifesti occultus, non potest poena excommunicationis compelli ad se manifestandū, sed ad restitutionem debitam faciendā sibi.

101 *Decimoquarto* peccat, qui soluit, aut solui facit iniuste. ob debita in carcerem iuste coniectū, cum obligatione restituendi debitum creditori, quavis misericordia motus id faciat; nisi sit adeo pauper, ut neq; per se, neque per aliū probabiliter soluere possit; quia tunc quēadmodū ipse se soluendo, & fugiendo non peccat, ita nec alius, qui fugę auctor esset, nec restituere

creditori

e. Hote misericordes, de regul. iur.

d. In lib. 2. & aliquot alijs ff. de captiuis & post l. reuer.

o. Ut in esp. ne quis 22. qu. 2. f. Tot. titu. ff. de vsu cap. g. Tot. rit. ff. pro derelicto h. Cap. eod. nu. 5. i. l. ite si verberatum ff. de rei ven. & l. Lucius ff. de cui. & k. l. i. ff. de vsu cap.

l. Cap. pessimam 22. qu. vit. & cap. si quis, de iniu.

m. Panorm. & communis in c. conuesti. & ca. tua de sent. exc. a. In cap. 27. num. 94. b. Cap. quidā 5. q. 1. & Caiet. in Opus. li. 17. Resp. 4. respons. e. Ioan. de plata. in l. quodres, de test. li. 10.

creditori tene
aliquos sic, ad
custodi eueni
eo quod qui d
netur, quia illu
qui se carcere
102 Dixi, C
delictum mo
potest, iuxta S.
sive condemn
effringendo, a
do, modo vim
nitro, quidqu
fedit, & à fort
piatur iuste au
tum cōscientia
rius fugam sin
ministris, liber
mādato Regis
nec ex alia re p
sine carcere, &
diximus, & inf
103 *Decimoqu*
alius captiuus
eundem captiu
tium, & piater
quemadmodum
adornans surri
stianus captiuu
ei auxiliatur q
delium captus
Christiano deti
Infidelium; qua
pace cum illis c
stam redemptio
nā propter anim
in casu aliquo,
Christianum cō
ita qui liberauit
104 Neque ob
bello captū nō
dānant, quod nō
tū, ut Sotus dist
detur primo nō
quor in specie d
here de captiuo
lam s. quae sine v

creditori tenetur, secundum communem; quamvis secundum aliquos sic, ad compensandum damnum quod inde carceris custodi eueniet. Contra quos tenet Caietan. que sequimur d, eo quod qui e carcere licite fugit, ad damna custodis non tenetur, quia illud damnum per accidens, sine intentione eius, qui se carcere liberat, contingit.

102 Dixi, Coniectum in carcerem ob debita; carceratus enim ob delictum morte, aut abscissione membri dignum, licite fugere potest, iuxta S. Tho. e siue peccatum occultum sit, siue publicum, siue condemnatus sit, siue non f, quidquid dicat Cardin. g etiam effringendo, aut limando compedes, & etiam carcerem rumpendo, modo vim carceris custodi non inferat, aut alteri iustitie ministro, quidquid dicat Henri. h & Sylu. i vt optime Caiet. k defedit, & a fortiori ratione fugere potest is, qui quiritur, vt capiatur iuste aut iniuste, cum voluntate satisfaciendi tantum, quantum conscientia recta dicitur. Qua eadem ratione potest quis alterius fugam sine peccato iuuare, vt antequam capiatur a iustitie ministris, liberetur, quoad nec ex obligatione sui officij, nec ex mandato Regis, nec alterius superioris, nec ex qualitate delicti, nec ex alia re particulari prohibetur, & credit quod suo iudicio sine carcere, & sine pena temporaria respiciet a peccato, vt

103 Decimoquinto peccat, qui captiuus fugit, aut fuit causa, vt alius captiuus a suo domino fugeret, cum obligatione restituendi eundem captiuum, si potest, sin minus aequum bonum, aut pretium, & propterea omnia que ille fugiens furatus est, quia quemadmodum fuit causa fugae, ita & omnium, que fugam adornans surripuit o, secundum dicta supra p: quamquam Christianus captiuus apud infideles fugiendo non peccet, nec qui ei auxiliatur q, si tempore pacis, aut iniusti belli ex parte infidelium captus fuit a. Idem est, si Christianus iniuste ab alio Christiano detinetur: sed si captus fuit in bello iusto ex parte infidelium, quale esset, si Christiani tempore induciarum, aut pace cum illis constituta infideles adorirentur, restituere honestam redemptionis mercedem tenetur, b quamvis non personam propter animae periculum. Ad nullam etiam restitutionem tenetur in casu aliquo, si infidelis ad circumcisionem, aut idololatriam Christianum compelleret, quia ipso facto omnino liberatur c, & ita qui liberauit, non peccat, quin bene meretur, Syluest. d

104 Neque obstat, quod quidam ait, me dicere hic, captiuum in bello captum non posse fugere, & ad suos redire, quod ea ratione danant, quod non distinguo inter seruum emptum, & bello captum, vt Sotus distinguit e. Non, inquam, hoc obstat: quia respondetur primo non dicere me id quod mihi imponit, quia non loquor in specie de captiuo fugiente ab hostibus ad suos, sed in genere de captiuo fugiente a domino suo. Secundo, quod citat glossam f, que sine ulla distinctione definit, seruum in bello iusto captum

d 2. 2. q. 69. art. 4.

e 2. 2. qu. 69. art. 4. ad 2. f Sylu. verbo fugere. g In clem. pastoralis, de re ind. h Quolib. 9. art. 25. i Vbi supra. k In dicto art. 4.

l In ca. in ca. verbis, 1. q. 3. concl. 6. m Cap. 25. num. 32. n In dicto art. 4.

o Arg. c. fin. de iur. p In cap. 11. num. 15. q Arg. 1. 1. C. ne Christiani. mancipium, 2 Arg. ca. dominus 38. q. 2. & qu. 8. ca. vt prodem. h Arg. cap. noli. 23. q. 1.

c Cap. nulla 54. dist. 5. d Verb. statutum, q. 67.

e Lib. 4. q. 2. art. 2. de iust. & iur.

f Cap. ius gentium, 12.

ant. eto colligit d afferit esse fidelibus, cum uit credere, omniū vniuersis eorū rebus iustis, & n tam facile reus S. Antiope, quod e tribus capitum, si non erandi. Ter e obliueret. icūq; repeperpetuo ve. & in re vlupta pro leps iusta de interuenire sumi potest tur tā grāperijisset. Et ena, ne inare causam eū lōge peenes quem amissione est ipsa proconcessit. ria in alitit, cum a Ecclesia, o est excōl Episcopo on esset fa. n excōmu. aut nō, di. sti manife. cōpelli ad iendā sic b. iuste, ob e restituēdi aciat e, nisi abilitate sol. & fugien. e restituere creditori

captum peccare fugiendo à suo domino. *Tertio*, quod Sotus nō firme asseuerat distinctionē inter seruum emptum, & bello captū, sed eam sine vllō auctore allegato facit per verbum *reor*, & paulo post deserit iudiciū Iurisprudētibus, miscēdo aliqua quę iusta dolabra indigent. In quibus est, quod cap. *si quis seruum*, g non probat conclusionē præfatę glossę, in quam ipsam citat, & quod nō loquitur de seruo fugiente, sed de sollicitate eū ad fugiendū, & quod potest intelligi de emptio, quę responsio confutatur. Tū, eo quod, si peccatum est sollicitare seruum ad fugiendū, à fortiori peccatum erit seruo fugere, cū plus delinquat regulariter faciens actū, quam consulens illū *h*. Tū quod, ex nulla parte illius c. nec cap. præcedētis, quod ei cōcordat, potest colligi Cōciliū Gangrēse, vnde fuerūt illa excerpta, agere de seruo emptio magis, quā de bello capto. Tū quod nullū Iurisconsultorum responsū, nec vlla Imperatorum constitutio *k*, nec vllus cōmentator eorū classicus eius nouam distinctionem, quod meminerim, fecit. Tū quod ius gentium publicā tantam, vel maiorem auctoritatem potuit dare dominis super captos in bello, quantā consensus priuatus, cum auctoritas publica, præsertim omnium gētium, maiorem potestatem habeat in personas hominum, quam vllus priuatus *l*. Præsertim, quod causa publica inducendi seruitutē bello captorū multo iustior fuit, quam causa priuata, ob quam se quis vendit; quia fuit conseruatio publicæ vitæ innumerorum bello captorum, & causa seruitutis per emptionem fuit priuata, & paucissimorum. Tum quod Couarruuias in locis per opponētes citatis nihil de hac distinctione meminit, & expressē *b* affirmat, peccare seruum fugientem à domino, si fugeret extra limites hostium redeūdo ad suos, etiam si sit Christianus ab infidelibus iusto bello captus. *Quarto*, quod praxis totius fere Ecclesię Christianę cogit seruos redire ad dominos suos, nisi sint Christiani, & inueniatur in regnis, quæ de more antiquissimo non serunt, vt in illis vllus Christianus sit seruus; qualia sunt regna Francorum, & patria cōmunis Roma, quæ donat libertate Christianos seruos sese certo modo sibi subdentes. A quibus tamen absoluendis sine concepto proposito redeūdi ad dominos suos audiui abstinuisse multos eruditos cōfessarios. *105 Decimosexto*, qui recipit aliquid gratuitum ab eo, qui donare nō poterat, nisi ignorantia probabilis excuset, & ad restitutionē tenetur *c*. Donare autē non possunt Abbates, religiosi, moniales *d*, serui, & alij, qui non habēt aliquid suum propriū, & filij, qui sūt in potestate patris. Licet hi cognatis donare bene possint, si liberā administrationem haberent, & etiam alius ex suis bonis castrēsis, aut quasi castrēsis *f*. Possūt etiā illi omnes cū expressa, vel tacita facultate superioris donare; quia habere credūtur, qui cū eorū facultate student, aut peregrinantur, ad largiēdas elemosynas pauperibus, iuxta id quod alij

17.9.4

h Per. c. i. cū
ei adnot. de
offi. deleg. &
per. dicitur fu-
pra. dicitur. 1.
num. 14.
i l. 1. f.
& in C.

l Arg. l. liber
homo ff. ad l.
Aquil. & ca.
contingit, de
sent. ex cōm.
cum adnota-
tis eis, & ali-
bi sepe.
a Scilicet ca.
peccatum, 2.
par. parag. 11.
n. 6. & c. 10 n.
fo. lib. 1. va-
riar. resol.
b In dicto c.
nu. 10 appro-
bando præfa-
tam gloss.

c Monal. in
summa.
d Cap. non
dicatis, 12.
qu. 1.
e l. filius fa-
miliæ, ff. de
donat.
f Di. l. fi-
lius cum gl.
& commun.

schola.

scholastici suę
extremæ neces-
sitate confugi-
106 Neque eti-
na quæ paraph-
expressio aut tac-
tur, sub qua li-
uxori donare o-
Neque furiosus
mentem redire
toritate n. Neq-
bonis interdicitur
natio valebit, si
ne Ecclesiastica
dis tactis q. Neq-
lex ob sua delicta
illi, quibus don-
riam retinere p-

Decimosextimo
esse illius à quo
tutum e, cum re-
107 Decimos
mū, aut religiosi
elemosynam a
obtinere, cū o-
illis à quibus ac-
sequuti sunt, se-
tum, & copiosum
quod huiusmodi
elemosyna mag-
elemosyna si-
rius, de quo agi-
an erogans hab-
di, & præsumpti-
Quam tamen co-
latio nō est cau-
esse simulatio, q-
quasi sum fuerit
vt videretur signi-
per quos omnia
mus supra l, qui
datur, scilicet, a-
Dei, & ideo quæ
simulantem ero-
cessare vna ex
& in ipsum De-
diuina suę mai-

eccant.

od Sotus nō
, & bello ca-
erbum reor,
scēdo aliqua
p. si quis ser-
quam ipsam
sollicitate cū
que respoſio
e seruum ad
ū plus delin-
h. Tū quod,
ōcordat. po-
rpta, agere
e quod nullū
um constitū-
quam distin-
atium publi-
dominis su-
m auctoritas
restatem ha-
. Præsertim,
otorū multo
endit; quia
ello captio-
uata, & pau-
opponere
refse b affir-
eret extra li-
anus ab in-
rius se re Ec-
uos, nisi sint
ntiquissimo
qualia sunt
donar liber-
entes. A qui-
edeundi ad
cōfessarios.
b eo, qui do-
, & ad resti-
tes, religiosi,
am propriū,
s donare be-
e etiam alius
ōsūt etiā illi
donare; quā
at peregrinā-
id quod alij
schola-

scholastici suę conditionis regulariter faciunt g. Et etiā in casu extremę necessitatis, & etiam magnę, si ad superiorem non pateat confugium, iuxta Panormitanum receptum h.

106 Neque etiam vxor, que præter dotē non habet alia bona que paraphernalia vocātur, donare regulariter potest sine expressio aut tacito cōsensu mariti, nisi quādo ipse ad id tenetur; sub qua limitatione includi possunt octo casus, quibus vxori donare est licitum, quos post alios k Syluester l scripsit. Neque furiosus, qui non habet certa interualla, in quibus ad mentem redire solet m. Neque pupillus absque tutoris sui auctoritate n. Neque prodigus, qui habet curatorem, aut est ei bonis interdictum o. Neque minor 25. annis: quamuis eius donatio valebit, si post illos eam ratam habuerit p. Neque personę Ecclesiasticę de redditibus Ecclesiasticis, nisi ad pia, vel modis tactis q. Neque hæretici, nec rebelles, nec alij similes, quos lex ob sua delicta suis bonis ipso facto priuat a. Quamquam illi, quibus donata ab illis sunt, vsque ad sententiam declaratoriam retinere possunt b.

Decimo septimo, qui recipit aliquid notabile pro se, sciens non esse illius a quo accipit per contractū, siue onerosum, siue gratuitum e, cum restituendi obligatione, vt dictum est supra d.

107 Decimo octauo, qui se sanctum, deuotum, pauperem, infirmū, aut religiosum, cū non esset, simulauit, vt hac simulatione elemosynam ab eo, qui patefacta sibi veritate non dedisset, obtineret, cū obligatione restituendi quod datum ei fuit, non illis a quibus accepit, quia iā apud Deum mercedem suam cōsequuti sunt, sed pauperibus, iuxta Sotum cōmuniter receptum s, & copiosius Adrianum f. Sotus tamen postea g tenuit, quod huiusmodi hypocrita ad restitutionē non tenetur, nisi elemosyna magna esset, sed cōmunis videtur verior, quia quod elemosyna sit magna vel parua non refert quoad forum interius, de quo agimus, quia non refert nisi quoad præsumendū, an erogans habuerit, aut non habuerit animū absolute erogandi h, & præsupptio cessat in foro interiori, vbi sola veritas valet. Quam tamen cōmunem limitamus, ne procedat, quādo simulatio nō est caula finalis, sed tām impulsua k, qualis videtur esse simulatio, qua parue elemosynę acquirūtur. Et quoties sic quæsitum fuerit restituendum, nō est ei, qui dedit, restituendū, vt videtur significare Sotus, sed pauperibus, vt ait communis, per quos omnia opera pia intelliguntur, iuxta ea que citauimus supra l, quia causę finales illius elemosynę duę fuisse vidētur, scilicet, amor Dei, & necessitas proximi habiti pro seruo Dei; & ideo quāuis hæc secunda cesset, & ita quoad pauperem simulatam erogatio nō valet, quoad Deum tamen valet; quia cessare vna ex duabus causis finalibus, nō cessat dispositio m, & in ipsum Deum dominium trāsit, eo modo, quo etiam quod diuinę suę maiestati donatur, transit n, & ideo impendendum

g Arg. l. si lib-
gus, ff. de
iud. gloss. di-
cti cap. non
dicatis, & l. a
ff. de iurisd.
omni iudic.
h In c. si quis
de fur. & gl.
d ca. non di-
catis.
i iuxta gl. c.
quod Dec.
par. 33. q. 5.
k In 4. d. 15.
l Verbo. elec-
mosyna, q. 4.
m l. Julian.
ff. de m. nor.
n l. pupillus,
ff. de acqui-
rer. donat.
o l. s. cui. ff.
de verb. ob-
ligat. cū no-
tar per Bart.
& alios.
p l. fin. C. si
maior factus
q supra eod.
r u. 94.
s Ca. vergen-
tis, de hæret.
ca. cū tecun-
dū eod. tit. l.
o l. qui quis.
C. ad l. Julia.
mact.
b Arg. verb.
donatio, pa-
rag. 4. Sylu-
eod. q. 1. pa-
rag. 8.
c Alex. 4. par.
qu. 26.
d Eod. c. n. 10.
e In 4. l. sen-
till. 15. q. 2.
f In 4. dereff.
q. 25.
g Lib. 9. q. 7.
h r. 3. de iust.
& iur.
i Arg. e. & si
quæstion.
de simon.
j Cap. iur. &
cap. is qui de
sponsal.
k Arg. text.
optimi in l.
2. parag. fin.
ff. de donat.
l uod nu. 93.

m parag. app.
n in l. si. de
nups.

prodesse. Pro parte vero affirmatiua, quod is est vere pauper tempore cooptationis, quod solum statuta requirunt, & quod non est factus talis culpa sua, & quod nemo diceret eum inhabilem, si id propter amorem Dei fecisset, & quod studiose, siue virtuose, & meritorie, ac satis propter Deum relinquit bona, qui ea relinquit eo fine, vt adipiscatur locum opportunum studijs & virtutibus, quo aptius maiore cum auctoritate Deo, Ecclesiæ, & Reipubl. inseruiat, quoque muniatur qualitatibus & opinione necessarijs ad cōsequenda loca, in quibus id præstare valeat. Per quæ tenuimus hanc partem, modo donatio esset irreuocabilis, sine vllō pacto de retro donando, & renuntiatio beneficij sine pacto, & confidentia illicita de retrocedendo, quoniam alioqui cessio esset fraudulenta, & ipso iure nulla, per quam non vacaret beneficium, secundum Innocent. 4.

Vigesimo, qui non vult soluere famulis debitum tacite, aut expresse conuentum cum illis, cum obligatione restituendi per proxime dicta, vel soluere quidem vult pretium conuentum, sed aliud est longe minus iusto.

109 Vnde sequitur primo, quod maior pars magistrorum artium mechanicarum, quales sunt factores, sutores, carpentarij, & ceteri qui accipiunt famulos, quos tyrones vocant, vt eos doceant suas artes, ob idque nullam eis mercedem tribuunt, aut exigunt, & interdum etiam pro victu quem illis præbent, aliquid accipiunt, & Scholastici Salmanticenses, qui accipiunt famulos ex conuentione expressa, vel tacita se illis certum tempus ad studendum concessuros, & panem, & duos denarios pro obsonio, & singulis in singulis menses singula parua calecorum, & postea occupant eos in alijs rebus contra ipsorum voluntatē, adeo vt nō possint discere illas artes, aut studere, peccat cū magna obligatione restituendi dānū quod illi accipiunt, propter tempus discendi, & studendi illis exceptū. Et si eos volentes occupant, tenentur illis dare quantū dedissent alijs, qui absque tempore studendi, & discendi ipsis seruisserunt.

Sequitur secundo peccare cum obligatione restitutionis eos, qui accipiunt famulos conuentione facta quod non vacabunt literis, & illis amplius stipendium non tribuunt, quam alijs, quibus facultatem studendi faciunt, quia notabiliter est minus ea mercede, quam eorum obsequia merentur.

Sequitur tertio, quod nobiles, qui absque cōuentione expressa pueros precibus parentū accipiunt, & præbent illis victum & vestitū, qualem gestabant quando eos acceperunt, & per se, aut alios eos elegātia morum, & artibus honestorū hominum inuoluunt, quoad viri fiāt, & tandē eos honeste cultos dimittunt obligationi iustitiæ, qua erga eos tenentur, satisfaciunt, quia illis, ex conuentione expressa, aut tacita plus non debetur, nec plus illa ætas, nec illud obsequij genus meretur, nisi intercederet lex, promissio, aut cōsuetudo particularis ad plura obligās.

a In c. cum vniuersorum de rerū permutatione & Rot. in antiq. 7. de renun. & probit. extrau. g. 1. de simon. & extrau. g. Pij IV. & melius nonazij V. de confidentia relata infra c. 23. n. 110.

110 *Sequitur quarto*, quod qui accipiunt cæconomos, emptores, à secretis, architriclinos, pueros, satellites, à pedibus, & alios similes famulos cū obligatione, vt sint parati ad illis omnibus diebus & horis, quibus eis placuerit, seruiendum, & nō præbēt illis victum, nec vestitū, sed certā pecuniā, quæ ipsorum victui nō sufficit, tenentur soluere reliquum, quod ad eorum victū, & vestitum honestum necessarium fuerit, & præterea honestam aliquam mercedem pro merito obsequiorum. Dixi, cum obligatione vt sint parati ad seruiendū illis omnibus diebus & horis, quæ si nō accipiunt nisi vt tres, aut quatuor mēses illis seruiāt, non tenebuntur ad aliud, quā quod obsequia illorum mensū merebuntur, nec si eos accipiunt ad aliquas horas diei, quemadmodum aliqui doctores Salmanicenses aliquos accipiunt in comites, qui eos comitentur, euntes ad prælegendū, & inde redeuntes, & diebus festis quando proficiscuntur ad rem sacrā, aut ab eadem reuertuntur ipsi, aut ipsorum cōiuges, nō tenebuntur ad soluendum plus, quā obsequium illarum horarum cum obligatione paratos se præstandi ad seruiendum illis horis, meretur.

111 *Sequitur quinto*, quod magnates, qui suis famulis dant certam portionem ad victum & vestitum moderatū non sufficientem, non obligando tamen eos ad continuum obsequiū, sed solum vt habitent, aut resideant certum tempus, vbi residerint ipsi, & compareant coram eis saltē singulo quindecimo quoque die semel, non tenentur ad soluendum plus quam illam pecuniam, si illis plus quam dictum est, non seruiant, quia nec conuētio expressa, nec obsequia facta eos ad amplius obligant: sed si pluribus, quam conuentis, eorum opera vtantur, tanto plus tenebuntur, quanto plus eos sibi seruiendo occupauerint, & minus temporis ad agenda sua negotia eis reliquerint, quia illorum meritorum iustitia eos ad id obligat per ius naturale & diuinum: *Dignus est enim mercenarius mercede sua a.*

Vigesimo primo peccat, qui clā recipit, quod sibi deberi præterdit pro vsuris, dolo, aut alio delicto à se missio: licet enim spōte data propter delictū regulariter retineri possint, nō tamē iuste peti, & minus tanquam debita legalia recipi, per dicta supra. 112 *Vigesimo secundo*, qui occulte recipit quod suum est, vel sibi iuste debetur, cū commode iure recuperare possēt, aut qui (et si cōmode iure recuperare nō possit) se ob id periculo mortis, aut amissionis alicuius membri, qua iudex propter furtū cōdemnare possēt, obicit, & qui id facit contra conscientiam sibi dictantē, quod ita recuperare peccatū est mortale; & qui aduertit, vel aduertere debet, quod ex tali occulta recuperatione redundaret magrū scandalum, aut damnū ei, qui habebat eā rē, quā sic ille recuperauit, penes se depositam, aut pignoratā, aut commodatā, licet ad restitutionem non teneatur a. Nō est tamē peccatū occulte recipere, quod sibi vere debetur, quando alias illud recuperare non possēt propter defectum, iniustitiam, ignorantiam, ve-

a Luc. 16. 23.
1. 12. q. 2. ca.
Quicumque.

b Bod. capit.
num. 41.

a Gabr. in 1.
d. 15. q. 3.

ignorantiam, ve-
quāuis recuperare
paruitatem, & re-
ciendi, aut quia
lite recuperare
micitia illius, &
conditiones co-
113 Prima, ne a
Secunda, ne plus
num corporale
daret. Quarta, v
nec latrocinio a
Quinta, vt caueat
debitor recorda
soluendi, illud, e
modo honesto o
illo nomine vlli
illud vere & iust
stro iudicio, vsur
rum obsequioru
fatio remunerat
lis, non tamē de
gratitudinis, qu
neque ius peren
114 Ad noue a
quod Martinus,
pro debito, quo
festare oblatam
vel scientem, qu
in compensatio
& ita est prohib
mus etiam deci
vlicisci iniurias,
uis glossa a (qua
in impressione a
dixit posse. Et e
que illis non de
Notanda tamē
generalis Episc
sciētes, & non r
subtrahit, non o
id scientes, mod
fuisse subtractas
dicat, quod ad r
accepit, nisi tan
pter eius dictun
115 Quæ proce

ignorantiam, vel affectum iudicis alteri parti fauentis. Et qui quamuis recuperare possit, non tamen commode propter rei paruitatem, & magnitudinem sumptus in recuperatione faciendi, aut quia ex tali lite simultates orirentur, aut licite sine lite recuperare posset, non tamen sine amissione gratiæ, & amicitia illius, qui debet *b*; modo in tali recuperatione hæ conditiones concurrant.

113 *Prima*, ne aliquod ex prædictis in cōuenientibus sequatur. *Secunda*, ne plus debito suo accipiat. *Tertia*, vt restituat damnum corporale aut spirituale, quod ex eo in aliquem redundaret. *Quarta*, vt res quam accipit, non sit aliena, nec furto, nec latrocinio ablata, nec inualide ab eo, qui debet, acquisita.

Quinta, vt caueat, ne iterum tale debitum sibi soluat, eo quod debitor recordatus illius debiti, vel pœnitens voluntatis non soluendi, illud, ei satisfacere velit. Cauebit autem satis, si quo modo honesto debitori, aut eius hæredibus significet, nihil eos illo nomine vlli debere, secundum S. Antoninum *d. Sexta*, vt illud vere & iustitia sit ei debitum; multi enim decipiunt, nostro iudicio, vsurpantes ex bonis suorum dominorum pro suorum obsequiorum satisfactione, quibus quamuis aliqua cōsuetudo remuneratoria debeatur debito gratitudinis, & antidotalis, non tamē debetur de iustitia vera & legali; obligatio enim gratitudinis, quam antidotalem appellant, non parit actionē, neque ius perendi, sicut obligatio legalis per notata à S. Tho.

114 Ad noue autem quæsitum hic respondetur affirmatiue, quod Martinus, qui rem depositam apud Ioannē clam accipit pro debito, quod Ioannes ei debet, tenetur reddere, vel manifestare oblatam excommunicationem contra id accipientem, vel scientem, quia nullo iure conceditur, vt creditor accipiat in compensationem rem à debitore detentam, si non est sua, & ita est prohibitum per hoc septimum præceptum. Credimus etiam decipi eos, qui putāt sibi licere auctoritate propria vlcisci iniurias, quas per iustitiæ ministros non possunt; quamuis glossa *a* (quam Paulus Castren. consulendo sequutus fuit *b*, in impressione antiqua, quod non licuit mihi nunc inuenire,) dixit posse. Et etiam qui accipiunt aliquid occulte ob pœnam, quæ illis non debetur ante condemnationem *c*.

Notanda tamen sunt sequentia. *Primum*, quod excommunicatio generalis Episcopi, qua monitione præmissa excommunicaretur sciētes, & non reuelātes res subtractas alicui nescienti, qui eas subtraxit, non obligaret eū, qui sic recuperauerit, neque etiam id sciētes, modo pro comperto haberēt, eas pro debito legali fuisse subtractas; secus tamē si dubitarent, licet recuperans eis dicat, quod ad recuperandum suum tantum, quod iustum erat accepit, nisi tanta fide & virtute apud eos esset, vt merito propter eius dictum dubitatē ab animis suis depellere deberēt *d*.

115 Quæ procedūt, etiā si Episcopus iuberet reuelari eos, qui

b iuxta gl. sing. in cap. ius gentium distind.

c Gbrevi supra syl. in Rosa auct. casu. 37.

d 2. par. tit. 2 c. 15. par. 1.

e 2. 2. q. 52. & 100. & 201. l. 1. in l. 1. hoc iure ff. de iust. & iure & l. sed & si par. 60. sult. ff. de petit. hæred.

a l. nullus C. de iud. *b* In consilio mibi, 203

c Per glo. 19. tracentitas, 12. q. 26 & alia, quæ in eius cōm. diximus. *d* Arg. gloss. sing. in l. 11. rō fundus ff. de condit. & demonstr. & eorum quæ addit ei. sel. in ca. eū contingat de re. script.

e Verb. furtu
 15. q. 5.
 f Vbi supra.
 g Ca. nullus.
 ep. nemo 11.
 q. 3. vt in c.
 inter verba
 conclus. 4. 11
 q. 3. dicimus.
 h Ca. quis a-
 liquando.
 veri non tibi
 dico de pec.
 dist. 1.
 i Cap. 1. de re
 iudicaria.
 k Per dicta in
 cap. inter
 verb. conclu.
 s. erg. 1. fi.
 procurator.
 ff. de condic.
 indebiti.
 l Arg. l. illud
 ad legē Aqu.
 & ca. 2. de
 trans. Pralat.
 m Arg. cap.
 humane au-
 tes. 22. q. 5. &
 eorum. quz
 in eius Cōm.
 o 21 & etiam
 supra ca. 12.
 num. 8.
 n In Cod. de
 res. q. 10.
 o Supra cod.
 num. 122.
 p Arg. c. for-
 te. & cap. de
 vique. 24. q. 5.
 q Genes. 1.
 r In 4. l. sen.
 di. 15. q. 1.
 s Supra nu.
 125.
 t In Cod. ca.
 de restit. sol.
 69.
 u Arg. c. sepe
 de res. spol.
 & l. 1. ff. de
 iur. quz ha-
 bet furtum
 fieri. quoad
 possit.
 v Cap. quia
 oblat. 15. q. 2.
 w Eod. cap.
 nu. 66. & 68.
 x Cap. relatu
 1. de testam.
 y c. graue. de
 sen. excom.
 z Rosel. verbo
 excom. 1. 18.
 aa excom. & in
 tra traditur.
 ab 27. nu. 119.

rem illam pro recuperatione rerum suarū acceperint, vt recte
 probat Sylu. e quidquid Rosel. dicat, quod ipsū nobis videtur,
 quādo datur excōmunicatio specialis ob illam rem, quicquid
 dicat Sylu. f tū quia quāuis specialis sit quoad rē, tamē quoad
 personas generalis est: tum quia excōmunicatio maior gene-
 ralis nō ligat eum, qui mortaliter nō peccat g: tum quia nemo
 se, nec alium innocentē tenetur prodere, p̄sertim ad dānum
 & p̄iudiciū h. Tum quia, vt idem Syluester ait, si intentio iu-
 dicis est vt manifestaretur, quāuis acceperit in iustā cōpensā-
 tionē, intolerabilē errorē cōtineret, & ita nō valeret i. Tū quia
 clausula huiusmodi poni solita in literis Apostolicis sub forma
 significauit, intelligenda est, quando scitur nō fuisse acceptū pro
 iusta cōpensatione, aut dubitatur k. Nec refert, an res sit depo-
 sita vel non, quoad forum cōsciētiā, quidquid aliqui dicant l.
 116 *Secūdo* notandū, quod si is, qui bene accepit, iurare cog-
 retur, an sciret quis accepisset, posset respondere se nescire, sub-
 intelligendo intra se aliquem, qui male accepit m. *Tertio* quod
 indubium est id, quod dixit doctissimus Medina n, scilicet,
 quod modo supra dicto recuperans, contra voluntatem debi-
 toris parati ad soluendum illi, peccaret, licet non teneretur re-
 stituere per dicta o. *Quarto*, quod licet tertius aliquis nō debeat
 regulariter accipere, etiā occulte, quod est eius, qui restituere
 tenetur, & nō vult, nec cōmode cōpelli potest, vt iuo creditor
 satisfaciatur a. Vxor tamen potest de bonis mariti, qui debet, &
 nō vult soluere, accipere, etiā cōtra eius expressā volūtātē, quia
 est socia adiutrix b: & hoc faciendo adiuuat eū ad seruandā a-
 nimā, modo sine scandalo id faciat, iuxta Gabr. c & provideat,
 quo maritus intelligat, se illi non debere, recuperata s̄cheda
 remissionis ab eo cui soluet, aut alio modo, per p̄dicta d.
 117 *Vigesimaltertio*, qui occulte accipit, quod dubitat, an suum
 sit, ad illius tamen restitutionem non tenetur, secundum Med.
 e quamdiu probabiliter, an suum sit dubitat, quod non est sa-
 tis tutum: quia quamuis dubitetur an sit eius qui habebat, an
 eius, qui accipit quoad proprietatem; certum tamen est pos-
 sessionem eius fuisse illius, qui eam antea habebat, & sic iniu-
 ste illam teneri ab eo, qui accipit, donec restituat, aut certo
 suum esse sciat, & sic tenetur ad restituendum f.
Vigesimoquarto, qui non soluit legata pia tempore & modo
 debitis g; ad cuius peccati remissionem nō sufficit propositum
 in posterum soluendi, si tunc soluere sine magno sui detrimen-
 to potest, per supra dicta h; quod locum habet, quamuis talia
 legata fiant tātum coram duobus testibus; quia iuxta canoni-
 ca iura valent i; non obstante cōtrario statuto, quod tamquam
 p̄iudicatus libertati Ecclesię non valeret. Imo, qui scriberent
 illud, & iudicarent secundum illud, excommunicati essent k.
 118 *Vigesimoquinto*, qui absq; necessitate extrema aliquid ad
 edendū aut vestiendū accipit, cū restituendi obligatione, quia
 illa

illa licet excuset
 ma quisque poss
 lum, sed etiā pro
 aliter ei subueni
 stituendū regula
 quamuis opposit
 in re adeo paru
 tis concessurum
 cōstaret cum, a q
 sed etiā gratis co
 pit: Quæ ratio pr
 mini circumstan
 liberalis, num co
 mosynas elargiri
 119 Inter omne
 cessitatem extre
 ad sibi, aut alteri
 tio superfluo run
 quia etiam quan
 scienda, & ad eos
 baumus: & cōse
 re potest, nisi ve
 receptus. Necess
 120 *Vigesimo sex*
 suo damnum inf
 ei ius id faciēdi, s
 de damno dato o
 tudo, priuilegiu
Vigesimo septimo
 set, prohibuit, cu
 verisimiliter in
 currentibus quin
 sensus populi lib
 metu introducta
 prohibita nō pu
 loco extrahi, vt c
 Tertium, vt prohi
 iudicio, sufficit, v
 121 *Quartū*, vt re
 diis faciunt, quo
 tium, quamuis in
 deti quibusdā m
 modi damna, &
 bes, ne subditi ti
 & indignationē
 petere nō audeā
 modi metus, etiā

illa licet excuset à tanto, non tamen à toto, licet cum extre-
 ma quisque possit sine aliquo peccato accipere, non pro se so-
 lum, sed etiã pro alio, qui est in eadem, si de suo nō habet, nec
 aliter ei subuenire potest *m*: remanet tamen obligatus ad re-
 stituendū regulariter, exceptis certis casibus, vt dictum est *n*:
 quamuis oppositum communis dicat. Quæ procedere potest
 in re adeo parua, vt probabiliter credi possit dominum eã gra-
 tis concessurum, & etiã in magna, quando extreme egenti
 cōstaret cum, à quo accepit, nō solum eam ipsi mutuaturum,
 sed etiã gratis concessurum, si præsens esset, quando eam acci-
 pit: Quæ ratio probabiliter credendi ex rei acceptæ, & eius do-
 mini circumstantiis colligi potest, scilicet, num sit diues, num
 liberalis, num cognatus, & amicus eius, qui accepit, num ele-
 mosynas elargiri solitus, vt recte prædictus Medina notauit *o*.
 119 Inter omnes autem conuenit peccare eos, qui extra ne-
 cessitatem extremam occulte res alterius etiã illi superfluas
 ad sibi, aut alteri subueniendum accipiunt *p*. Tum quia eroga-
 tio superfluatorum non semper est debita pauperibus: Tum
 quia etiã quando est debita eis, per dominos earum est fa-
 cienda, & ad eos pertinet pauperum & piorū electio, vt *a* pro-
 bauimus: & cōsequenter alius, nec pro se, nec pro alio accipe-
 re potest, nisi vt prædictum est, & tradit S. Tho. *b* communiter
 receptus. Necessitas autem extrema, quæ sit, infra dicitur. *c*
 120 *Vigesimosexto*, qui aliquod animal domesticum in prædio
 suo damnū inferens occidit, aut grauius percutit, quia nō est
 eius id faciēdi, sed solū expellendi ab eo, & includendi, donec
 de damno dato dominus eius monitus satisfaciatur *d*; nisi cōsue-
 tudo, priuilegium, vel aliquod statutum contra disponderet *e*.
Vigesimosextimo, qui venatū, aut piscatum, cum iuste nō pos-
 set, prohibuit, cum obligatione restituēdi emolumentū, quod
 verisimiliter impediuit *f*. Et nō potest iuste prohibere, nisi cō-
 currentibus quinque. *Primū* est auctoritas regia iusta, aut con-
 sensus populi liber à metu, aut præscriptio canonica, sine vi, &
 metu introducta. *Secundū*, vt ob occisionem ferarum extra loca
 prohibita nō puniat eos, qui nō procurat dolis eas è prohibito
 loco extrahi, vt extra illū eas capiāt, aliàs enim punire possent.
Tertium, vt prohibeat in suis propriis prædiis, quamuis, nostro
 iudicio, sufficit, vt domini aliorū sua sponte in id consentiāt *h*.
 121 *Quartū*, vt restituat omne dānū, quod illæ feræ alienis præ-
 diis faciunt, quorum domini in damnum eorum non consen-
 tiunt, quamuis in aliorū damnū consentiant. Parum tamē pro-
 det quibusdā magnatibus dicere sapius, se restituros eius-
 modi damna, & nunquam restituunt. *Quintū*, vt caueat prohi-
 bēs, ne subditi timētes eū, & ministros eius, & fugientes odiū,
 & indignationē, & minas eorum, quia eis sepe opus habet, ea
 petere nō audeāt, quæ peterent ab aliis sibi paribus, quia eius-
 modi metus, etiã si alioqui nō esset omnino iustus, inducit re-
 stituendi

l Cap. si quis
de furt.

m Cap. si quis
li. 47. d. & c.
n: discipulos
de obsec. d. 6.
n supra eodē
cap. num. 61.

o In cap. 4.
refit. q. 3.

p Cap. forte,
& ca. denique
14. q. 5.

a In tractatu
prædicto, q. 1.
mouit. 77.
b Quolib. 2.
ar. 1.
c Ca. 24. u. 5.

d pars g. exte-
rarum Insti.
de l. Aquil. &
l. Quintus
Mutius ff. eod.
& gl. iuncta
text. in cap.
Iaxere, de in-
iur. & damno
dat.

e Arg. fin. de
consec. cap.
Priuilegiū, 3.
di. & l. om-
nes populi, ff.
de iust. &
iur. & tradit.
Angel. verbo
furtum, p. 178
21.

f Gabr. in 4.
d. 15. q. 5. Arg.
1. conclu. 5.
eorol. 1. lin
laqueū, ff. de
acq. rer. dom.

g Arg. 6. ex
tenore de
rescrip. l.
itaque fullo,
ff. de fur.

h Arg. cap.
scienti, de
reg. iur. li. 6.

i *Supr. eod.*k *Verb. rest.*
3. q. 2. parag.
4. & verbo *ve-*
*natio, sub. fin.*a *Arg. ca. 1. &*
cap. quilibet,
de pact. & c.
si vero de iu-
re iur.
b *Cap. ad au-*
diendam de
homie. & c. si
quas autem
de poen. di. 7.
vbi late de
*hoc diximus.*c *Med. C. de*
reit. q. 12.
col. 3.
d *Eod. c. nu.*
*23. & seq.*e *II. qu. 3.*f *Arg. cap.*
scienti, de
*reg. iur. li. 6.*g *Arg. cap.*
h 22. qu. 4. &
c. non est o-
bligatorium,
de reg. iur.
*lib. 6.*i *Vbi supra.*
k *Receptum*
c. *fraternitas*
28. q. 2.

stituendi necessitate, ut dictum est i. Quod etiam Margarita confessorum probat, scilicet ne venantes in locis prohibitis occidant vel mutilent, saltem pro prima vice, quavis id sancitum sit, quia eiusmodi severitas non est exercenda, nisi in consuetos id facere & contumaces, & consuetudo sic puniendi, etiam prima vice iniusta videtur, quam qui servaret, peccaret mortaliter, quod asserit Syl. & 122 *Vigesimo octavo*, qui sunt iusti custodes venatus, aut piscatus prohibiti, ut cervorum, cuniculorum, avium, & sylvarum earundem, aut piscuorum constituti ab ijs, quorum sunt illa iura. Custodes, inquam, iurati, aut sola fide adstricti, fideliter ea servare, & non servare, nisi scirent eos, quos contra facientes inuenissent, fecisse id necessitate, quae eos a peccato excusabat, & non permittunt ei plura, quam talis necessitas exigit. Dixi, *Nisi scirent*, & quia dubitatio non excusatur, in dubio enim tutiora sunt eligenda b. Excusarentur etiam, si scirent eos, quos in eiusmodi locis inveniunt, esse consanguineos, aut adeo domini praedictorum iurium amicos, ut probabiliter credant illi eorum venatum placiturum. Non tamen sufficit inuentos tales esse, qui si facultatem a domino peterent, obtinerent, sed eam petere nolunt. Ex hoc sequitur peccare cum obligatione restituendi damnum custodes, qui dissimulant se videre praedicta loca prohibita ingredientes, quo cedant, venentur, aut piscantur in eis propter aliqua dona, aut quia sunt sui amici, aut consanguinei, quia tenentur praeservare a damno dominum, ob iuramentum praestitum & ob fidem datam c, quamvis non tenerentur per praedicta d restituere ea quae ob id acciperent. 123 *Vigesimo nono* peccat custos, qui se abscondit, ne videatur ab ijs, qui talia loca prohibita ingredi volunt, ut ingressos intercipiat, aut puniri faciat, secundum aliquos, quorum opinio dura nobis videtur, saltem quoad eos, qui permittunt ingredi, quo semel deprehensi iterum ingredi caveant, nec sinunt eos inferre damnum notabile in locis eiusmodi prohibitis. Tum per ea quae diximus in cap. *inter verba e*. Tum quia oppositum omnes fere custodes faciunt, idque ab omnibus scitur, & ita nemo se deceptum dicere potest f. Dixi supra, *Custodes*, id est constituti ab his, qui iuste prohibent, & possident; quia constituti ab ijs, qui iniuste, & tyrannice prohibent, ad nil tenentur, licet iurauerint se capturos, aut denunciaturus quos inuenerint g; nam in malis promissis rescinde fidem h. 124 Notandum tamen est, iuste prohiberi venationem certarum ferarum certis temporibus, scilicet quando pariunt, aut ova faciunt, aut nutriunt, aut tempore nivis, aut ne illis, vel illis instrumentis venatus fiat, aut ne talibus artibus venandi quis vitatur: quia eiusmodi prohibitiones in populi utilitatem redundant: sed qui talium prohibitionum tempore venantur, restituere, quod venati sunt, non tenentur, nisi post iudicis condemnationem, secundum Medi. i & probatur per gloss. k. Nec

Nec obstat quod
seondum se, ut ve
peccent, & con
restitutionem:
primo, mirari me
gioso, licet se im
feram, & ratio
quod tacite in
natur, & pascua
illa verba, ut libe
imo arbitror m
Trigesimo, qui
dant feras in su
ne non restituere
tabile, non resti
125 *Trigesimo*
tit ut canes sui
anantibus, anseri
muli notabile d
aut eorum fructib
de venatione pr
pauci confessarij
& magnates pro
occidantur a do
tur a peccato pe
ta restitutione, n
suum restituendi
restitutione, qui
consequuta excu
do, non tamen ex
aut capiendo alien
nificare, vel sura
atum, vel raptu r
cusatur ab illo, q
ras, vel animalia
peccat mortalite
& consequenter n
quod non suffic
num illatum, sed e
concionatores p
126 *Trigesimo*
cum notabili ali
portunis tempori
habet agros fate
te columbe alan
dum quodlibet
ei constiterit, ne

Nec obstat quod quidam ait, me dicere hic custodes, qui abscondunt se, ut venatores vel prohibita transportantes, libere peccent, & comprehensi mulsentur, peccare, & teneri ad restitutionem: non, inquam, obstat; quia responderetur primo, mirari me, quod vir religiosus imponat mihi etiam religioso, licet se imperfectiori, falsum, cum omnino contrarium asseram, & rationibus muniam, ut patet ex contextu. *Secundo*, quod tacite insinuat, me opinari peccare omnes, qui vetita venantur, & pascua prohibita pascunt, & vetita extrahi extrahunt, per illa verba, *ut libere peccent*, quod ego nec exprimo, nec insinuo, imo arbitror multos nihil peccare per ea que scripsi infra *a*.

Trigesimo, qui prohibet suis subditis ne eiiciant, aut ne occidant teras in suis prædiis damnum inferentes, cum intentione non restituendi integre damnum, aut postea cum esset notabile, non restituit, Gabr. *b*

125 *Trigesimo primo* peccat, qui ad venandum profectus permittit ut canes sui nocent alienis auibus domesticis, puta gallinis, anatis, anseribus, & id genus alijs, aut quod sui equi aut famuli notabile danum inferant prædijs, aut satis, per que trahunt, aut eorum fructibus, & non vult restituere, Hostien. *c* Omnibus de venatione prædictis addo id quod nemo hactenus attigit, & pauci confessarij (meo iudicio) advertunt, videlicet, quod reges, & magnates prohibentes, ne fere palantes, que non sunt incluse, occidantur à dominis prædiorum, quibus nocent, non excusantur à peccato per propositum restituendi damna, etiam consequuta restitutione, magis quam excusatur fur, aut raptor per propositum restituendi quod furatus fuerit, aut rapuerit, etiam sequuta restitutione, quia licet per eiusmodi propositum, & restitutionem consequuta excusetur à peccato, quod admitteret non restituendo, non tamen excusatur à peccato, quod admittit danificando, aut capiendo aliena invito domino: aliud enim peccatum est danificare, vel furari vel rapere, & aliud danum illatum, furto subtrahum, vel raptum non restituere, & ita excusatus ab hoc non excusatur ab illo, quia à diversis non fit illatio *d*. Quare qui per feras, vel animalia domestica nocet prædijs proximi eo invito, peccat mortaliter, etiam si postea cumulatissime danum restituat, & consequenter non solum oportet eum poenitere, & confiteri, quod non sufficienter, vel non debito tempore restituerit damnum illatum, sed etiam quod intulerit illud invito domino, quod concionatores prædicare, & confessarij meminisse deberent.

126 *Trigesimo secundo* peccat, qui habet columbarium illicitum cum notabili aliorum præiudicio *e*. Dixi, *illicitum*, quale est, si oportunitatis temporibus alimentum non præbeat, nec circum illud habet agros factos, in quibus sufficienter, saltim pro maiori parte columbe alantur, nec qui tenet illud, est paratus ad restituendum quodlibet damnum notabile quod illæ fecerint, quando ei constiterit, nec unum damnum alio compensatur; puta, quia

a Ca. 23. n. 52.
b In 4. l. sen. d. 15. q. 5. art. 1. concl. 4.

c In summa de pec. & rea.

d l. Papinianus, ff. de minoribus, cap. ad audientiam, de decim.

e Arg. cap. si bos, de iniur. & l. 1. si quis, dr. pau. fec. dic.

vicius

348 *Contra VII. praeceptum qui peccant.*

vicinus eius, cui sunt columbae nocent, non habet totidem, quae tantundem ei noceant, nam concurrentibus aliquot horum tolerari potest, iuxta Paludanum a, S. Antonin. b & communem; non autem quando ex illis damnum notabile proximi nascitur, sicut nascitur ex colubariis liquorum praedictum, qui nec serunt agros, nec vineas colunt, & habent colubaria columbis conferta, quae ex satis subditorum vel vicinorum suorum viuunt, qui contradicere ob metum maioris damni non audent, secundum Ioa. Maior c. Quamquam (nostro iudicio) regulariter non peccant, qui columbaria habent, ubi non est lex quae ibi prohibeat, & est consuetudo quae id permittat, & populus non queritur, nec damnum notabile apparet, attento quod ad populi victum pertinent, & aequae fere prosunt stercoreando, quam noceant pascendo, & eas reges tolerant, & si non essent columbae domesticae, essent palumbes syluaticae, ut sunt coruices, & aliae aues, quod optime Syluester d insinuat.

a In 4. l. sen. dist. 15. q. 1. b 2. par. tit. 2. cap. 1.

e In praecit. 20. 4. li. sen. dist. 15. q. 2.

d Verb. rest. 2. qu. 9.

e In Cod. de restit. q. 3.

f Arg. leg. si nec causam, ff. de reb. credit.

g In 4. l. sen. dist. 15. q. 5. h parag. gal. linarum instit. de reru. diu. i parag. pannorum & parag. apium. Instit. de reru. diuis. l. naturalium, parag. 1. & 2. ff. de sequen. rer. dom. k iuxta gl. l. de quibus ff. deleg.

l l. naturalis, parag. pannorum, & parag. ceruos, ff. de sequen. rer. domi.

127 *Trigesimotertio* peccat, qui in suo colubario certa semina spargit, aut aliqua arte vsus est, qua columbas ab alijs colubarijs ad suam pertraheret, cum obligatione restituendi, si paruitas eum non excusat, Med. e Quod tamen limitandum videtur, ut procedat tantum in eo, cuius principalis finis est alienas inescare, non autem in eo, qui principaliter intendit suas pascere & retinere, ne alio euocentur f.

128 *Trigesimoquarto* peccat, qui sibi accipit, aut includit animalia aliena domestica etiam fugitiua, ut eorum lanam, plumas, aut oua in utilitatem suam conuertat, aut eis vtatur, secundum Ioa. Maior g. quia ob fugam non desinunt esse, cuius erant h. Idem dicendum est de accipiente animalia domum redire solita, ut sunt sues, apes, pauones, columbae, cerui qui abeunt & redeunt: & de illo qui accipit, aut occidit ea priusquam illam consuetudinem reuertendi amiserint i, quam amisisse videntur, cum ad horas & dies consuetas bis redire desinunt, post quae accepta capientium fiunt k.

129 Apes tamen, aut examina, ante quam in aluarijs includantur, & aliae aues ex alienis arboribus acceptae, sunt accipientis, qui per hoc furtum non committit, etiam eas in alieno praedio accipiendo, priusquam ab ingressu eius, aut ab adfensu arboris a domino prohibeatur, imo nec si postea, licet tunc iniuriarum teneretur l: prohibitus autem videtur tacite, si praedium est muro aut sepe cinctum.

De participantibus in damno dato.

- 130 *Dammum datum a multis diuisis, vel vnitis sub duce, vel sine illo*
- 131 *Restitutionem debiti, qui fauore vel consilio impedit.*
- 132 *Consulens suae scientiae ob hoc non multum confidat.*
- 132 *Dammum ad aliquod laudando, aut alias animat.*
- 133 *Ratam habens suo nomine datum.*

133 *Rati-*

133 *Ratificans*
 134 *gitur esse pe*
 134 *Testis nocet*
 134 *Metus iust*
 134 *Monitus su*
 135 *Monitus r*
 136 *Custos ex*
 136 *Iudex non*
 137 *Dammum c*
 139 *Furatur qu*
 140 *Dammum c*
 140 *Confessari*
 140 *Dammum c*
 iii ad ter

130 **T** *Rigesim*
 vno du
 standum, aut d
 Restituere au
 nit, & id cuius ta
 illatum, ita quo
 alijs non restitui
 Vnde si multi si
 aliorum ignari,
 quoad vsque nu
 ter peccat, nec r
 tudo, quia nullu
 quo fieret, nec i
 131 *Trigesimofes*
 iudex suum cui
 stituatur neve ad
 familiares eorum
 non solum mort
 132 *Trigesimofes*
 & si bona fide, s
 ad veritatem aff
 nimium suae scie
 133 *Trigesimofes*
 laudat, aut igna
 damnum proxim
 num restituere
 133 *Trigesimon*
 mine nocuisse, i
 tur a. Quod solu
 nocuit, non nocu
 illud ratum hab
 cio) locus erit, q

- 133 Ratificans suo nomine factum delictum semper punitur, quia fingitur esse persona delinquens.
- 134 Testis nocens alii tacendo verum vt peccat.
- 134 Metus iustus a testificando & denuntiando vt excusat.
- 134 Monitus sub excommunicatione denuntiare, vel reuelare quid faciat.
- 135 Monitus reuelare ad plus tenetur, quam monitus denuntiare.
- 136 Custos ex officio vel plus tenetur, quam alius.
- 136 Iudex non cogens restituere reipub. aut privato.
- 137 Damnum qui dat ministrans aliena, haec faciat, num. 138.
- 139 Furatur qui aliquid ab eo, qui illud dedisset, aut multa parua.
- 140 Damnum datum cum impensis, & interesse restituendum.
- 140 Confessari q̄ cur sursi non iubent soluere impensas istas.
- 140 Damnum datum qui impedit volenti illud impedire, & qui mittit ad terrendum ioco, si per incuriam damnum datur.

Trigesimo quinto peccat, qui cum multis adunatis, sub vno duce, siue, vt vulgus ait, Corporali, vel sine illo ad faciendum, aut damnificandum vadit.

a l. i. ff. de fac. art. feciff. di. l. ita vul. neratus, ff. ad l. Aq.

Restituere autem non tenetur, nisi id quod ad eum peruenit, & id cuius talis causa fuit, quod sine ipso illud non fuisset illatum, ita quod si fuit causa totius, tenetur restituere totum alijs non restituentibus, & si partis, partem, secundum positab. Vnde si multi singulatim vineam aliquam ingrediantur, alij aliorum ignari, & vnusquisque suam racemum capiat, etiam quoad vsque nullus in ea relinquatur, nullus eorum mortaliter peccat, nec restituere tenetur, & multo minus tota multitudo, quia nullus eorum damnum notabile facit, nec est causa quo fieret, nec in id consentit.

b Supr. n. 17

131 Trigesimo sexto peccat, qui procurat, vt rex aut magnas, aut iudex suum cuiquam tollat, vel ne cui, quod sibi debetur, restituaatur neve ad id debitor cogatur, quod multi magnates, & familiares eorum, aduocati & procuratores saepe faciunt, qui non solum mortaliter peccant, sed etiam restituere tenentur.

132 Trigesimo septimo, qui male consulit scienter & dolose, imo & si bona fide, sed non adhibitis studio & diligentia debitis ad veritatem assequendam. Quare qui consulunt, caueant ne nimium suae scientiae, vel prudentiae fidant.

Trigesimo octavo peccat, qui alicuius acumen, aut fortitudinem laudat, aut ignauiam & demissionem vituperat, quo cum ad damnum proximo inferendum moueat, & totum illud damnum restituere tenetur, quia ad id exhortari videtur.

133 Trigesimo nono peccat, qui audiens aliquem alteri suo nomine nocuisse, illud ratum & gratum habet, quia mandare videtur a. Quod solum intelligitur iuxta Angelum b, quando qui nocuit, non nocuisset, nisi existimasset eum, cuius nomine nocuit, illud ratum habiturum. Sed huic moderationi raro (nostro iudicio) locus erit, quia raro aut nunquam continget aliquem nomine

a Csp. rati. habitio nctm. de reg. iur. lib. 6. b Verb. fut. tu, parag. 1.

mine alicuius nocere alteri, nisi existimantem illud gratum illi fore, quamquam si eius nomine factum non fuit, aut gratum illi non fuit, quateus suo nomine factum est, licet opus in se illi placeat, ad nullam restitutionem tenetur, quamuis peccet.

Nec obstat, quod quidam ait, me dicere hic, teneri ad restitutionem, qui nec tacite, nec expresse iussit occidi hominem, sed pro rato habuit; quia rati habitio æquipollet mandato. Cuius contrarium asserit tenendum: non, inquam, obstat, quia respōdetur, *Primo* me non loqui de homicidio in specie, ut ipse imponit, quamuis in genere loquar de nocente, cuius species est homicidium. *Secundo*, quod meum dictum est firmū, tum per illam regulam iuris *d*, *Rati habitioem retro trahi, & mandato comparari*; & regula *e*, *Deicit, qui mandavit, vel ratū habuit* *f*. Et palam est mandantem delictum teneri ad restitutionem *g*. Tum quod præfatæ regulæ non solum habent locum in contractibus, & in iudicijs, sed etiam in maleficijs & delictis, ut habet glossa recepta per omnes *h*; saltē illis, quæ per alium fieri possunt, imo & alijs, nisi quoad effectum fruendi libidine, ut pulchre de iure probat Covarruias *k*. Tum quod rati habitio non solum habet vim augendi peccatum, ut ait is, qui contra nos opponit, sed etiam faciendi incidere quem in pœnam, casus est in cap. *cum quis l*, quod determinat, eum qui ratificat percussione clericici nomine suo factam, incidere in pœnam excommunicationis ipso iure. Tum quia facilius & fortius obligatur quis ad restituendum damnum, quam ad subeundum pœnā; hanc enim non tenetur regulariter subire in foro conscientie, nec in exteriori antequam condemnatur, restituere autem, sic, ut supradictum est. Tum quod omnis ratificans delictum suo nomine factum, est puniendus pœna, licet non semper ordinaria, ut late probat præfatus Covarruias *a*. Tum quod ratificans re suo nomine acceptam, vel iniustam acceptionem, fingitur accepisse propter suam ratificationem, & ita non solum peccat, quia placet peccatum, sed quia fit persona peccatis & accipientis, secundum totam vtriusque iuris prudentiam; quod non advertit præfatus religiosus, qui contra nos opponit. Per quod tollitur eius ratio; & consequenter ille qui ratificat incendium domus alicuius nomine suo factum, magis tenetur ad restitutionem domus incensæ, quam ad subeundum pœnam à iure vel iudice inflictam, vel infligendam.

134 *Quadragesimo* peccat, qui testis à iudice legitime interrogatus, an sciret tale furtum, sciens tacet, & ob illud damnificatum suū non recuperat, & restituere tenetur *b*, si nō tacet propter metū alicuius periculi sui status, aut personæ, aut bonorū, iuxta S. Anton. & Scotū *d*. & Sylu. *e* Notandū tamē est, quod si Episcopus monuerit sub excommunicatione, ut denuntient, qui noverint illud, is, qui metu tacuit, tenetur parere, sed nō quoad usque eum iuxta ordinem correctionis Evangelicæ moneat, & inducere

e Cap. cum quis de sen. excom. l. 6. & l. ca. rari habitioem, d. ca. ratum, de reg. iur. lib. 6.

d Lib. 6.
e Hoc iure, parag.
f ff. eod.
g Ut dictum est supra ca. num. 14.
h In dicto c. rati habitioem.
i Ut Dynus receptus ait in dist. reg. rati habitioem.
k In clem. t. 3. part. pag. 1. n. 5. de hom.
l De sent. excom. l. 6.

a Vbi supra.

b Cap. 1. de crim. fals.
c 2. par. tit. 1. cap. 19. parag. 7. & arg. ca. quisquis, 11. q. 3.
d In 4. dist. 25. q. 2.
e Verb. restit. titio, 2. q. 6.

inducere debet, denuntiare nō d. bare non potest per denūciationem bare potest, ut d. satisfacere nolle bet, quia alias p. neitur restitu. cuperare omisit est. Per quæ resp. lius, aut cognat. bona in aliquo n. strētur, teneatur pter excōmunic. cere. Respōderi sineant ad cōpet. tem sic. Oportet abscondita suffici. nis creditoris in. 135 Aduertēdu. nūtiare, & nō in. tur id facere a, p. corā ipso factā, e. stificandum veni. ut testificetur, n. ob cognationem. 136 *Quadragesim* aut agri, non ob. clamando, cum o. pra. Quāvis qui. litiose tacendo, imo nec peccare delitiam non se in. sed si ex officio, a. re iustitiam, quia. ar, iuxta mentem. etiam ijs quæ S. *Quadragesimo* se. num restitui, cum. ularis, cum obli. terreceptum i. 137 *Quadragesim* norū negotiorum & filius, qui res s. ob eius utilitatē a. nē in solidum ter. bonis restituere

inducere debet, vt parti lēse satisfaciāt, & si fur satisfecerit, eū denuntiare nō debet, nec etiā si nō satisfaceret, & si illud probare non potest, quia quādo p̄cipitur, vt qui talē rem scit, eā per denūtiationē manifestet, intelligitur de eo qui scit, & probare potest, vt diximus copiosius quā alij f. Sed si admonitus satisfacere nollit, & admonitor probare potest, denūtiare debet, quia alias peccaret, & excōmunicatiōē incurreret, & teneretur restituere dānicato de suo, quod ob suū silentium recuperare omisit g, nisi ob iustū metū taceat, vt proxime dictū est. Per quā respōdetur ad noue quāsitum, scilicet, An vxor, filius, aut cognatus alicuius delinquētis, abscondens aliqua eius bona in aliquo monasterio, aut alio loco, ne à iudicibus sequatur, teneatur ipsi, vel alij eius rei cōsej manifestare illa, propter excōmunicatiōē, aut iuramētum, quibus iubentur id facere. Respōderi enim potest quod nō, si omnia abscondita persineant ad cōpensandum debitum dotis, vel aliud, alioqui autem sic. Oportet autē cauere, ne iterum peti possit id, ad quod abscondita sufficiunt instar illius, qui clā accipit aliquid de bonis creditoris in sui debiti compensationem: de quo supra h.

135 Aduertēdam tamen supradicta procedere in monito denūtiare, & nō in monito testificari, vel reuelare: is enim tenetur id facere a, p̄sertim si iudex post semiplenā probationem corā ipso factā, eam supplendā p̄cipit, vt qui illud scit ad testificandum veniat b, quia illi non p̄cipitur, vt denuntiet, sed vt testificetur, nisi sit persona à testificando eo casu excusata ob cognationem, vel aliam causam, de quo infra d dicitur.

136 Quadragesimo primo peccat, qui constitutus custos ciuitatis, aut agri, non obstat damno notabili, quod fieri videbat, saltem clamando, cum obligatione restituendi in solidū, per dicta supra e. Quāuis qui ad id ex officio non tenetur, licet peccet malitiose tacendo, restituere tamen nō tenetur, per dicta ibidem; imo nec peccaret, si absque malitia per negligentiam, aut modestiam non se ingerendi negotijs alienis, id facere omittit: sed si ex officio, aut dignitate tenetur impedire & administrare iustitiam, quia princeps, aut iudex, peccat, & restituere tenetur, iuxta mentem S. Thomæ f, & supra dictum est g, adiunctis etiam ijs quæ S. Anton. & Angel. dicunt, & nostri scribunt h.

Quadragesimo secundo peccat, qui iudex non facit parti damnum restitui, cum posset, siue sit Reipub. siue personæ particularis, cum obligatione restituendi, iuxta Scotum communiter receptum i.

137 Quadragesimo tertio peccat, qui curator, procurator, & alienorū negotiorum gestor, administrator bonorum alienorum, & filius, qui res sui patris tractat, qui nomine sui principalis, & ob eius vtilitatē alicui dānum notabile infert, & ad restitutionē in solidum tenetur, si principales nō restituant, & eorum bonis restituere potest, si adhuc eorū administratiōē retinet, & pru-

In rep. cap. inter verba 11. q. 3. con. clul. 6.

Joan. de Anan. in ca. qui cum iuro de fact.

h Num. 119.

a Juxta c. ad nostram 2. cū ei adnotat.

pan. & alios de iureiur.

b Juxta c. si de iureiur.

c Arg. verb. denunciatio par. 3.

d Cap. 25. n. 42. & seq.

e Eod. n. 122.

f 2. 2. q. 6. a q. 8.

g Eod. nu. 18.

h In c. quanta, de sent. excom. & nos in cap. inter verba 11. q. 3. cōci. 6. diximus.

i In 4. l. sent. dist. 15. q. 2.

& prudenter faciet restituendo, ita vt ab ipso postea domini reposcere non possint. Et si iam dictam administrationem non habet, & est adeo inops, vt satisfacere non possit, debet dicere principalibus, si ignorant, quod satisfaciunt. Et si illi restituere noluerint, tenetur restituere, si potest, occulte tamen poterit accipere de eorum bonis tantundem, quo satisfaciatur, obseruatis conditionibus seruandis ab ijs, qui occulte sua debita recuperant; quæ positæ fuerunt supra k.

k Eodem c.
num. 23.

139 *Quadragesimoquarto* peccat, qui occulte aliquid accipit ab eo, cui non displicet acceptio sibi nota, sed occulta sic, is licet peccet venialiter, non tamen mortaliter, quia eius acceptio, aut retentio nō est contra voluntatem domini, sed modus solum accipiendi, quod ad peccandum mortaliter non sufficit, vt definerunt bene Adrian. a & Caietanus b. Id quod sæpe filij ob verecundiam parentum faciunt. Serui etiam & famuli accipientes à suis dominis panem & fructus, quibus vescantur, credentes dominum illa concessurum esse, si ab illo peterent, aut si illic inuenirentur, quāuis nollet, vt se nescio acciperent.

a In 4. de restit.
b In summi
verbo furti.

139 Dixi, *Quibus vescantur*; nam qui caperent ad donandum, vel vendendum alteri, vt solent aliqui panem coctum, vinum, aut triticum, aut alia similia, mortaliter peccarēt, & tenerentur restituere, quia non solum modus, sed ipsum factum inuito domino fit. Qui tamē minutatim vno die quid exiguum, puta quadrantem seu quattrinum, & alijs multis diebus singulis tantundem caperent, nulla vice peccarent, nisi venialiter, etiam si totaliter accepta ad notabilem quantitatem crescerent, modo iam inde à principio, vel postea non habuissent animū furandi notabilem quantitatem per illa parua furta, siue tamen cum hoc animo, siue sine illo petueniatur ad quantitatem notabilem, restituenda videtur illa. Quo fit, vt inueniri possint furta solum venialia quæ obligent ad restitutionē sub pœna peccati mortalis. Quæ limito procedere in eo, qui cōtinuato tempore, sine magnis interuallis illam notabilem quantitatem cōflaret; nō enim dicerem teneri ad restituendum sub pœna peccati mortalis illos famulos, qui aliquot diebus vnus mensis aliquot eiusmodi furta facerent, & post alium vel duos menses totidem, & post aliquot alios totidem, & c. ita quod in fine triū vel quatuor annorū cōflarent summā etiā duplo maiore, quā sit illa, quæ semel accepta peccatū, & restituendi necessitatē induceret sub pœna peccati mortalis, etiam postquā peruenerint ad notabilem quantitatem, si nūquā percipiendo illa parua intendūt peruenire ad illā, ratione illa summa, quod ceteris paribus magis peccat, qui capit, quam qui retinet e, & quod qui capit illa parua, sine intentione perueniēdi ad quantitatem notabilem, non peccat plusquam venialiter. Ergo nec retinendo illa.

e Cap. fæpe.
de rest. spol.

140 Ad dubium autem à quodam hic nobis propositū, scilicet, An sit teneatur restituere impensas, quas furtū passus fecit

in querenda re
quas vir prudens
fuit, & non solu
netur ad intere
cur confessarij r
ponderi potest,
consequatur m
tentos fore rest
restitutum a.

Quadragesimo
impediendum d
& ad restitution
quia impediend
citur, vt restit
tione restituend
sibus districtis a
dum, si ex eo da
debitam, ne dan

De peccato

- 141 Peculium si
- 142 Clericus qui
- 143 Pater an solu
- 144 Donatio fac
- 144 Filius seruus
- 147 Donatio à p
- 148 Filius qui pl
- 149 Donatio con
- 150 Legatum à p
- 151 Pater hered
- 152 Filius renun

141 *Quadragesimo*
aut dat
to infra scripto d.
intellectu octo pra
Primum, quod q
lij viuentibus par
quasi castrensia, ac
Secundum, quod c
bona solius filij su
nium, & in eis par
141 Tertium, quod
per officium aliquod
Magistri in aliqua

inquenda re sibi furto subtracta: Respondeo, quod sic eas, quas vir prudens & bonus facere debuisset; quia earum causa fuit, & non solum fur, sed etiam quilibet alius malefactor tenetur ad interesse damni, etiam extrinsecum d. Roganti autem cur confessarij non obligant eos ad illud restituendum, responderi potest, quia forte non est confessum eis tale damnum consequutum, aut probabiliter credunt damnum passos contentos fore restituto principali, quod sufficeret vt censeatur restitutum a.

d l. qui tabulas, & l. is cui parag. in ff. de furt. & gl. recepta in l. 2. verb. casib. & verb. consequenter, C. de sent. quæ pro eo quod int. prof. a Arg. l. 1. ff. qui sacis. cog.

b In C. de re. ut. fol. 39.

c Argu. cap. presbyteria & cap. ator & cap. conti. nebatur, de homicid.

Quadragesimo quinto peccat, qui impedit aliquem euntem ad impediendum damnum, quod tertius inferre volebat quarto, & ad restitutionem tenetur, licet aliter non iuaret tertium, quia impediendo opitulaturum, indirecte videtur iuare nociturum, vt recte innuit Medina b. Peccat etiam cum obligatione restituendi qui aliquos amicos aut famulos mitteret ensibus districtis ad terrefaciendum, aut ad alium locum, aut ludum, si ex eo damnum sequeretur, nisi adhibeat diligentiam debitam, ne damnum notabile fieret c.

De peccatis patrum circa bona filiorum.

- 141 Peculium filiorum quadruplex, & seqq.
- 142 Clericus quibus quesita sint quasi castrensia.
- 143 Pater an solus filius succedat.
- 144 Donatio facta a patre que valet, & num. 145. & seqq.
- 144 Filius seruiens patri quale mixtum peculium habeat.
- 147 Donatio a patre filio facta quatenus reuocanda.
- 148 Filius qui plus alijs patri seruit, quid plus habet.
- 149 Donatio coniugis facta coniugi que valet.
- 150 Legatum a patre relictum filie, cui dos debetur, vt compensatur.
- 151 Patris heredes quod damnum datum filio restituent.
- 152 Filie renuntiatio cum enormi lesione vt valet.

141 Quadragesimosexto peccat mortaliter, qui pater tractat aut dat bona filiorum suorum aliquo modo indebito infrascripto d. cum obligatione restituendi e. Pro quorum intellectu octo præsuppono.

d Num. 151. e De qua inf. ff. castrensi pecul. cum qd adnot. & in reb. C. eod. g. l. in. C. de inof. testam. l. 1. parag. in. C. de inof. test. l. 1. parag. in ad Mace. Bar. ijs l. 6. forte ff. de castren. pecul. in fra. de duabus tra. trib.

Primum, quod quatuor bonorum genera, aut peculiorum filij viuentibus parentibus habere possunt, scilicet castrensia, quasi castrensia, aduentitia, & profectitia.

Secundum, quod castrense est, quod filius in bello acquirit s; & hæc bona solius filij sunt, tam quoad vsum fructum, quam dominium; & in eis pater nihil habet, secundum omnes g.

142 Tertium, quod quasi castrense est, quod filius familias acquirit per officium aliquod publicum, puta Medici, Aduocati, Scribæ, aut Magistri in aliqua septem artium liberalium, aut quocumque alio publico

354 De peccatis parentum in bonis filiorum.

publico, propter quod stipendium accipit, per beneficium Regis, vel Reginae *b*, & quod clerici suo officio clericali, aut suis beneficiis curam animarum habentibus, aut non habentibus, cum administratione, aut sine ea acquirunt: quoniam etiam quaelibet alia bona clericorum, saltem quae acquirunt post clericatum, iure communi sunt quasi castrensia *a*. In quibus nihil plus habet iuris pater quam in castrensibus *b*, quod an de consuetudine seruetur, infra dicitur.

143 *Quartum*, quod peculium aduentitium est peculium filij familias non castrense, nec quasi castrense, aliunde quam à patre, & ex bonis eius, & ob gratiam illius principaliter habitum: qualia sunt bona illi hereditario iure à matre, aut à suis cognatis, aut amicis, & suo labore, industria, aut fauente fortuna parta, per mortua *c*. In his bonis aut pecuniis proprietatis est filij, & usus fructus patris, quamdiu vivit regulariter *d*, nisi cum qui donavit, aut reliquit filio, vetuit, ne patri quæretur usus fructus *e*, & cum in bonis fratris sui cum patre succedit, se. u. dum ius commune *f*. Dixi *iure communi*, nam secundum leges Regni Castellae solus pater filio succedit *g*, etiam secundum leges Lusitaniae *h*, quamvis fratres habeat, nec ad diuidendum inter reliquos fratres tenetur, secundum omnes *i*.

144 Peculium vero profectitium est peculiū filij familias habitū à patre, aut eius causa, aut de eius bonis, nec ad bellum, nec ad officia publica pertinēs: & in his tā proprietatis, quā usus fructus est patris. Nobis tamen videtur esse aliquod mixtū, partim aduentitium, partim profectitium: scilicet quod filius suo labore, & industria ex bonis paternis, aut in eisdē acquirat, quidquid dicat Sylva nā quamvis recte dicat, quod quidquid filius ex illis bonis acquirat, aut patri acquirat, aut furatur, quod tamē filius ob suum laborem & industriā promeretur, eius est, & tanto plus quā ceteri fratres, debet habere de bonis paternis, quāto plus quam illi in eis quaerendis laboravit, aut certe tantum quantum mercedis solui debet alij extraneo, qui tantundē laboraret, aut potius dimidiū eorū, quē de bonis, & pecunia etiā clandestine accepta per suā industriam lucratur, per singularem doctrinā Baroli *k*, quā plurimorū auctoritate fulcit Decius *l*: quod intelligendum est cōcurrentibus duobus. Alterū est, quod filius patrē sustentare nō teneatur, quia habet unde alatur *m*. Alterū, quod expresse aut tacite protelleret se eo animo seruire, ut patrem ob suā operā, & laborem det ei tantū, quantum alteri extraneo dare deberet, si ipse ei non seruiret. Meritū etiam filij predicti autēdij potest ad effectū, quod pater donare, aut relinquere poterit tantū plus ei, quā eius fratribus, quantum alicui extraneo, ob similia merita dare deberet, ita quod id non computetur in sua legitima, iuxta mentem Barr *n*. Et quamquam haec duo dicta colligantur ex eo, quod statim *b* dicitur, visum tamen est hic declarare, quia res est quotidiana, & parū ab aliis resoluta.

h l. cū mal-
ta, C. de bo-
nis quz lib.
a Auth. pres-
byteros C. de
episc. & cler.
secundum
Hottie Pan-
& comouu.
In ca. quia de
ven. & c. con-
diturus, de
testi in iur-
reg.
b l. non solū
cap. de bonis
quz liber.
c Vbi supra.
d dicitur non
solum & l. cū
oportet, C. de
bonis quz li-
e Auth. exci-
pitur, eodem
tit. & in casu
Auth. item
eod. tit.
f Authen.
item, C. eod.
g Per l. 6. &
7. Tur.
h l. in 75. lib.
4. ord. nat.
i l. in. C. de
collat. & l. cū
antiquis, C.
de inoff. test.

k In l. 1. p. 2.
rag. nec Ca-
treole. ff. de
collat. bon.
l In l. illud
C. de collat.
n. 10.
m l. si quis à
liberis para-
ditone. ff. de l.
agnos. & l. Ne-
sennio. ff. de
negot. gestis
& l. alimentata
C. eod. cum
eis adnot. per
glo. & docto-
res.
n In l. 2. p. 2.
rag. castren-
sia ff. de castri-
pectil. & lege
h. donatione,
C. de collat.
h. in eod. c. n.
leg. & n. 142.

145 *Quintum*, don-
potestate, nō vale-
dem persona repu-
marrimonium *d*. Se-
fructus, quē in bo-
pro meritis & ser-
tranco ob simili-
ter receptū *g*. Et in
foro exteriori pro-
esse, iuxta eundem
bene meritū esse,
facere possit, qual-
146 Et cū dubitac-
rā liberalitatē, pre-
alias ob liberalita-
omnibus casibus,
aut ab vxore facta
iuxta doctissimū
& donatio inter p-
147 Notandum
dā filio, quā non
tam morte confir-
excedat quantitatē
iuxta varias leges
& legitime reliqu-
quantum opus fu-
148 *Sextū*, quod si
pater pro remunc-
illa merita valent,
men non dat, nec
ritā remunerarētū
aut eo mortuo ab
redibus remunera-
poscere non potest
149 *Septimū* quod
marito post contr-
tēpore, quo contra-
quam moriatur, cu-
tertiam personam
quādo Imperator
illa illi *e*. Et quādo
ne absumptis *d*. Et
nem nō efficitur, c-
cipiens nō sit diti-
donatur pro tēp-
res fiat mariti, aut
quando donatio fi-

145 *Quint-*

145 Quintum, donationē à patre factam filio, qui est sub ipsius potestate, nō valere, nec ab illo factā patri, quia pro vno & eadem persona reputatur *c* nisi primo, facta à patre in dotem aut matrimonium *d*. Secundo, mobiliū facta pro bello *e*. Tertio, vltus fructus, quē in bonis filij aduentitiis habet pater *f*. Quarto, facta pro meritis & seruitiis in tantum, quantum pater dare alicui extraneo ob similia merita teneretur, iuxta Bartolum communiter receptū *g*. Et in foro cōscientiē sufficit ea esse vera *h*. Sed in foro exteriori probari debent, nec sufficit patre dicere ea vera esse, iuxta eundem *i*, quia fides non habetur dicenti de se alium bene meritū esse, quando id requiritur ad hoc, vt iure aliquid facere possit, qualis est hęc donatio, iuxta eundē & cōmunem.

146 Et eū dubitatur, an pater filio donet ob merita, vel ob meritā liberalitatē, presūmēdū est dare ob merita si antecesserūt, & alias ob liberalitatē, iuxta glos cōm. receptā *k* Quinto, facta in omnibus casibus, in quibus donatio à marito facta vxori suæ, aut ab vxore facta marito valet, qui referuntur in summa *l*, quia iuxta doctissimū Azonem *m*, donatio inter maritum & vxorē, & donatio inter patrem & filium communiter æquiparantur.

147 Notandum tamen est, quod donatio patris & matris facta filio, quæ non est remuneratoria, quamlibet valeat, aut eorū morte confirmetur, quia in vita non reuocantur, si tamen excedat quantitatem, de qua patres libere disponere possunt, iuxta varias leges diuersorum regnorū, quas statim citabimus, & legitime reliquorum filiorum præiudicat, reuocanda est, quantum opus fuerit ad præiudicium eorum excusandum *n*.

148 Sextū, quod si vnus filius patri suo seruit & alij nō, quāuis pater pro remuneratione eius meritorum dare possit quantum illa merita valent, & quantum extraneo alicui dedisset, si tamen non dat, nec filius in vita cum patre conuenit, vt sua merita remuneraretur, saltē vt extraneo, nec protestatur se ab eo, aut eo mortuo ab eius heredibus petiturū, à suis fratribus heredibus remunerationem aliquam ratione suorum meritorū postulare non potest, quia illud amore filiali facere censetur *o*.

149 Septimū, quod donatio à marito facta vxori, aut ab vxore marito post contractū matrimonium de presenti, aut ante pro tempore, quo contractū iam fuerit, non valet, & donator antequam moriatur, cum libuerit reuocare potest *a*, quāuis fiat per terram personam, & per modum remissionis debitib, excepto quādo Imperator, aut Rex donat Imperatrici, aut Reginae, aut illa illi *e*. Et quādo donatur pecunia pro restaurandis rebus igne absumptis *d*. Et quādo donator pauperior ob talē donationem nō efficitur, quāuis recipiens ditior fiat. Et quādo donatur pro tempore, in quo matrimonium perficitur, scilicet, vt res fiat mariti, aut vxoris, quādo alter eorum morietur. *e* Et quādo donatio fit mortis causa, vt donatarius post mortem

c l. in C. de impub.
d l. Pompeianus ff. de iuris iur. & ff. de collat. honor.
e C. de eod. dor. ver. totū.
f C. de sum. ere. ff. de
g l. in l. cum oportet, & l. nō solum, par. rag. in autē, C. de donat. quæ liber.
h l. 2. par. c. str. ff. de estr. pecul. & l. si donatio ne, C. de collat. & l. frater à fratre, ff. de cōdic. iudic.
i Arg. nos in c. l. & l. j. qui de spō. l. si forte, ff. de estr. pecul.
k l. in dicto l. h. dona. C. de collat.
l l. infra n. 149 m. De dona.
m l. 1. C. de inof. donat.

a Arg. l. Me. senius ff. de negot. gest. in. strim. & l. i. l. i. ment. C. eod. a. l. ff. de o. nat. in. vir. & vxor.
b l. si sponsus ff. eod.
c C. eod. l. penult.
d ff. eod. l. quid si vir.

e l. sed in te. tim ff. eod.

*I*ve in d. l. sed interim. g. Secundum gloss. in d. l. sed interim. h. l. quod ad. p. icendz ff. eod. i. Glo. fin. & ibi Cyn. & Bald. in l. si constante, de donat. ante nuptias. f. in lex animo ff. de donat. inter vir. & vxor. per illum text. l. Cap. qui ab. stulerit 12. qu. 2. in Argu. cap. qui ab. stule. rit 12. q. 2.

h Ang. verbo peculium, pa. rag. 14. Sylu. eod. verb. q. 15. *o* Arg. a cons. trario, c. qua. tis vbi Do. mitic. & alij de pact. li. 6. a. Conf. 38. & in reg. accet. foru. de reg. iur. li. 6. b. Conf. 180. c. luxt. not. in cap. is qui & esp. tua de sponsal. d. In d. confi. 180. & 182.

donatoris id habeat f. modo se in vita reuocandi facultate nō priuet g. Et quādo vxor marito donat ad aliquē honorem, aut dignitatem consequendā h. Et quando maritus existente matrimonio, vxori omnē dotem promissam, aut aliquā eius partem remittit i, remissio tamen alterius debiti nō valet. Et quando maritus vxori suae in mensem, aut annum, aut quamdiu superflēs fuerit, pro victu suo, & suorum certum quid pro aestimatio. ne fructuum dotis, & non amplius deputat, vt tenet glossa k.

150 *O*ctauum, quod pater, qui legatum aliquod filie, cui debebat dotem, relinquit, videtur relinquere in solutionē, aut partem solutionis illius l, quia est debitum, quod lege debetur.

*Q*uadragesimo septimo inferitur peccare mortifere patrē, accipiendo sibi, vel alteri aliquid notabile à suo filio familias ex bonis castresibus, aut fructibus eorū cum obligatione restituendi m.

151 *Q*uadragesimo octauo peccat pater accipiendo sibi, vel alteri aliquid notabile quoad proprietatem de bonis aduenitiis sui filij familias, vel administrando ea ita male, vt notabiliter laedatur, siue vsum fructum habeat, siue non, quo casu alij fratres hæredes post obitum patris damnū illud, cum bona inter se diuiserint, resarcire tenebuntur. Sed si pater vsum fructum eiusmodi bonorum habebat, & non damnificauit proprietatem, sed solum fructus illorum, nec pater, nec fratres ob illud ad aliquam restitutionem tenentur n.

152 *Q*uadragesimo nono peccat pater, qui inducit per metum saltem reuerentialem, aut dolum & fraudem suum filium, vel filiam, vt suae legitimę, vel patrimonio renuntiet cum iuramento se contentam fore dote minore legitima, cum obligatione restituendi o. Dixi, per metum, & fraude, quia si sponte id faceret, teneretur ad seruandum iuramentum, etiamsi enormiter, vel etiam enormissime lederetur in foro conscientie, quamuis nō in exteriori, quia ex tali damno dolus aut fraus praesumitur, secundum Petrum de Anchar. a & late Decius b, quae tamen praesumptio in foro conscientiae cessat c. Qua distinctione contrariae opiniones relatae per Decium d componi possent.

De peccatis mariti & vxoris contra septimum praecipitum.

- 153 *M*aritus vt peccat accipiendo ex bonis vxoris suae paraphernalia.
- 153 *V*xor vt peccat capiens ex bonis mariti, etiam ad pia: nisi ceteris casibus, num. 154.
- 153 *P*araphernalia bona quae sunt.
- 153 *E*leemosynam octo casibus vxor largiri potest, & seq.
- 155 *D*os tota vxori reddenda, licet ornatus eius fuerit nimius.
- 155 *M*aritus cur non nocet vxori in paraphernaliis, vt in lucris.
- 155 *V*xor etiam valde dotata non potest donare 40. scuta.
- 153 *M*aritus sine vxore quid potest vbi omnia bona communicantur.

153 *Q*uinquagesimo alteri accipiendo dotem vxor habet lex vlt. e nam alie sunt, quae vxor sibi matrimonij dedit f.

*Q*uinquagesimo mariti aliquid non ludis, pigmentis, & di g, quia nec elec abfque eius licentia uendo tamē, ne obfuetudo regionis h vini largiantur. ibi quamuis expresse facere, ne eleemoſi tem crederet eū vſo faciat, debet se ab

154 *T*ertio, cum fa temporariū, vt Ab si eam facit ad ipſi tus est malignus, & net, & ad poenitent

a. Quarto si maritus

tunc adminiſtratio

riorē aliter ſtatua

firmituntur, ver

re ad ſummū plus,

largiri ſolebat. Sex

illi deputat, ex eo n

eroganda e. Septimo

voluntatem vxor ſt

provinciæ aliter de

ſtentādū ſufficientē

ſuendi, aut acu ping

nō deferendo debi

poſſent cōciliari op

S. Th. Richardi, & F

pendere poteſt, vt ſe

ſua familia eo nō in

domesticis ſubueni

nia inter maritum &

ſeruata, vt commun

Adnotandum ta

coſtor, poteſt licet

tempore domui ſua

imperanti, non ten

153 **Q**uinquagesimo peccat mortaliter maritus, qui sibi, aut alteri accipit aliquid notabile ex bonis, quæ præter dotem vxor habet, quæ Græco vocabulo parapherna appellat lex vlt.e nam alienum contra ius vsurpat. Bona parapherna sunt, quæ vxor sibi reseruat præter dotem quam marito pro oneribus matrimonij dedit f.

e C. de par. conuen.

f. si ergo pa. rag. dotis ff. de iur. dot.

Quinquagesimoprimum, quæ vxor sibi aut alteri accipit ex bonis mariti aliquid notabile contra eius voluntatem pro cognatis, ludis, pigmentis, & id genus alijs, cum obligatione restituendi g; quia nec eleemosynam ex bonis mariti aut cõmunibus, absque eius licentia dare potest, nisi primo extreme egenti: cauendo tamẽ, ne ob id maritus egeat extreme h. Secundo, vbi cõsuetudo regionis haberet, quod vxores eleemosynã panis, aut vini largiantur. ibi enim credere potest id placiturum marito, quamuis expresse id prohibeat, quia verisimile est id maritum facere, ne eleemosynas extra modum cõsuetum tribuat. Si autem crederet eũ vere nolle vt etiam cõsuetam & moderatã faciat, debet se ab ea faciendã abstinere, iuxta S. Antoninum i.

g S. Tho. 22. q. 62. art. 1.

h Cap. pãica. 36. dist.

154 Tertio, cum facit ad euitandum aliquod damnum mariti temporariũ, vt Abigail k fecit. Et eadem ratione, imo fortiori, si eam facit ad ipsius dãnũ spirituale euitandũ, vt cum maritus est malignus, & illa moderate largitur, vt Deus eũ illuminet, & ad pœnitentiã cõuertat, modo sine eius scãdalo faciat.

i 2 par. tit. 1. c. 19. per rag. 1. 5 arg. cap. per tuas 3. de simon. k 1. Reg. 25.

a. Quarto si maritus est amens. Quinto, si maritus est absens, quia tunc administratio domus ad eam spectat, nisi per illũ, aut superiorẽ aliter statuatur b. Sed quia nec eius dicta, nec ratio iure firmo nituntur, verius est eã in his duobus casibus nõ posse dare ad summũ plus, quã eius maritus mentis cõpos & presens largiri solebat. Sexto, cura maritus pro eius victu certum quid illi deputat, ex eo parcius viuẽdo relinquat aliqua in pauperes eroganda c. Septimo, si habet bona paraphernalia de quibus ad voluntatem vxor statuere potest, nisi vbi cõsuetudo & statuta prouinciæ aliter decernerent. Octauo si dedit marito dotẽ ad sustentãdũ sufficientẽ, & nihilominus nouit aliã artẽ texendi, aut suendi, aut acu pingendi, vendendi, emendi, aut aliã simile, qua nõ deserendo debitã domus administrationem lucratur. Quo possent cõciliari opiniones cõtrariæ glossæ d & Theologorum, S. Th. Richardi, & Palud. e Siquidẽ ex ita lucrifactis libere impendere potest, vt sentit Bart. f modo (vt sancte dixit Aitensis) sua familia eo nõ indigeat, quia de præcepto charitatis primũ domesticis subueniendum est g, & modo lucra non sint cõmunia inter maritum & vxorem, & administratio sit marito reseruata, vt communiter sunt in omnibus Hispaniæ Regnis.

a Arg. e. nihil de præserip.

b Palud in 4. hb. sent. dist. 15. q. 3. ar. 6. concl. 2.

c iuxta eundem, vbi supra.

d f. sicut ff. de operis immitz e vbi supra. f in l. Cato ff. de alim. & cibari. legat. g Ca. non sãtis 86. dist. c. l. h præsentia C. de seru. & aqua.

Adnotandum tamen, quod si maritus est prodigus, vel deceptor, potest licite vxor accipere clam aliqua, vt necessitatis tempore domui suæ prouideat, adeo quod marito, etiam id imperanti, non tenetur omnia quæ habet, illi tradere h.

h Ang. verb. furum.

III. pra. cultate nõ orem, aut nte matris us partem Et quando diu super- estimatio- glossa k. cui debe- e, aut par- ebetur. re, accipiẽs ex bonis ituenti m. i, vel alteri enitiis sui bilitate læ- alij fratres nona inter n fructum proprietas es ob illud netum sal- um, vel fi- iuramen- obligatione id faceret, miter, vel namuis nõ miter, se- uæ tamen stinctione possent. imum rapherni. a: nisi cõs- ius. ers. unitione. 53 Quæ

358 De peccatis filiorum circa bona paterna.

155 Ad noue autem hic quæsitum respondimus affirmatiue, quod etiã in foro conscientie potest vxor totam dotem repetere mortuo marito, esto quod ille multa superflua impediisset in eã alendo & ornando, quia iura cum onere cõseruandi cum vxori faciunt cum dominũ eius i, & alia quæ tunc attulimus.

ff. de dot. an. c. de rei vend. & l. in rebus C. de iure dot. & cap. per verbas, de dona. inter vir. & vxor.

Ad alterum hic noue quæsitum respondimus, quod maritus tenetur restituere vxori, non solum dotem integram, sed etiam ea quæ bene vel male impendit de eius bonis paraphernalibus, non tamen quæ de lucris communibus, quoniam illa sola quæ tempore diuortij inueniuntur lucrifacta censentur lucra: reliqua enim licet pro dimidio lucriferent vxori, lucrifunt tamen reuocabiliter, ita quod maritus, ad quem spectabat libera illorum administratio, potuit bene vel male administrando illa sibi & vxori reuocare, vt tradit Ioan. Lup. a

a In rubr. de donat. inter vir. & vxor.

Ad tertium noue quæsitum respondimus, quod vxor etiam si maximam dotem dederit marito non potest absque eius licentia dare de illa 40. aureos, etiam ei qui eam lactauit. Nec obstant citata in contrarium de pupillo, quem aiunt non teneri ad restituendum ea quæ de suis bonis clam tutore impendit, nec deponentem, qui de rebus a se depositis clam depositario idem facit, quia vterque horum tenetur ad imputandum illud sibi in redditione rationum, quod effectu est restituere b. Nec refert an minutatim iteratis vicibus, an vna eos dederit, cum a principio 40. dare statuerit, per dicta supra c.

b Arg. ca. v. piers. 2. cum similibus de rebus. c. l. od. nu. 139

Ad alia quatuor noue hic quæsitã sic in summa respondimus: *Primo*, quod etiam in Portugallia, vbi ipso iure omnia bona mariti & vxoris communicantur, donatio mariti de mobilibus, etiam sine vxoris consensu valet, quoniam apud maritum est tota administratio bonorum, & potest solus regulariter alienare mobilia, licet non immobilia d.

d In tract. 6. li. 4. ad fin. & tit. 8. l. 4. ord. Lohanniz.

Secundo, quod tenetur tamen computare illa in partem suam, imo & facere quod vxori suæ id innotescat, vt in partitione tam undẽ plus sibi cedat, per prædicta. *Tertio*, quod donatarius, qui credit maritum non manifestaturum id vxori, nec in sua parte clam illa donatum computaturum, tenetur eam eius rei admonere. *Quarto*, quod idem est dicendum de marito, qui in terris, vbi lucra fiunt communia, donat aliqua clam vxori suæ, quia licet impensa eius prouida, vel prodiga diminuat lucra, non tamen id facit donatio, quæ illi non permittitur sicut illa.

De peccatis filiorum circa bona paterna.

- 156 Filius qui de bonis paternis patre nolente aliquid accipit, vel a volente, vel donante ultra legitimam, nu. seqq.
- 158 Filius fruens fructibus vel pecunia patris, clam fratribus, & seq.
- 158 Legitimam filiorum in varijs regnis variam.
- 159 Filius studiorum impensam a patre factam an, &c.

160 Filij

160 Filij legitim
160 Filius quæ d
161 Filius donat
sas studij
putat in le
161 Filij lucra de
166 Vxor quor

155 **Q**uinquagesimo ex bonis filius nullum ius debet ali ex eis, si perit, patri, aut factuere debet, nisi per tonin. b etiam si burtia, aut profectio
157 Etiam si accipit me, imo & si ad d tuado subuenire p accipere quando tũ fore, vt cum de gymnasijs versatur ras habiturũ patrẽ cit e. Potest etiã cũ quoad vsum fructu
158 Quinquagesimo nis patris datis t b eorum, vel ex fruct imo vel ex ipsis b tra eius voluntate donare potest, eo tatem, quam patre interdum iure cor media g, & iuxta le rum Castelle quini filijs volet, & si m nem conferre cum gatione restituend mam per donation Quinquagesimo quar nis sui patris viuẽ vule in diuisionem permittat, & cõlẽt merita, intra tamen ipsum etiã est dice ctium a patre acc dicendum de eo, c

- 160 *Filij legitimam non minuit ornatus sibi à patre datus.*
- 160 *Filius quæ alimta studij computat in legitimam.*
- 161 *Filius donatum patris intuitu nolens conferre, nec fratris impensas studij solvere, nec perdita ludo, vel pœnam delicti non computat in legitimam, & seq.*
- 161 *Filij lucra de patris pecunia facta, & seq.*
- 166 *Vxor quorum iocaliam domina, & quorum vsuaria.*

156 **Q**uinquagesimo secundo peccat filius, qui aliquid notabile ex bonis patris contra eius voluntatem accipit, atia filius nullum ius in bonis patris viuentis habet, quam quod debet ali ex eis, si ex suis non potest a. Et ita quod ex eis accipit, patri, aut saltem eius hæredibus, singulis pro rata restituere debet, nisi pater viuens illud ei condonarit, iuxta S. Antonin. b etiam si bona, ex quibus id accipit, forent sua aduentitia, aut profectitia, per supradicta c.

157 Etiam si accipiat ad eleemosynã dandã non egenti extreme, imo & si ad dandũ egenti extreme, si eius necessitati tuendo subuenire potuisset, per supradicta d. Potest etiam licite accipere quando probabiliter conijcit patrẽ suum eo contentũ fore, vt cum de eius licentia peregrinatur, aut in peregrinis gymnasijs versatur, tunc enim probabiliter credere potest, ratas habiturũ patrẽ eleemosynas illas, quas instar sui similitũ facit. Potest etiã cũ bona ipsius aduentitia ad eũ spectãt, etiam quoad vsum fructum, cuiusmodi sunt in casibus relatis supra f.

158 **Q**uinquagesimo tertio, qui filius accipit sibi, vel alteri ex bonis patris datis tibi in peculium profectitium, vel ex fructibus eorum, vel ex fructibus adueticiorum pertinentibus ad patrẽ, imo vel ex ipsis bonis eam præiudicio vsus fructus patris contra eius voluntatem, vel cum eius voluntate plus quam pater donare potest, eo quod excederet suam legitimam, & quantitatem, quam pater cui libet extraneo relinquere potest. Quod interdum iure communi sunt duę tertie partes, & interdũ dimidia g, & iuxta leges Regnorum Lusitanie tertia h, & Regnorum Castelle quinta i, & etiam tertia ad donandum ea, quibus filijs volet, & si mortuo patre illud plus non vult in diuisionem conferre cum suis fratribus, mortaliter peccat, cum obligatione restituendi per supradicta iura. Idem est si vltra legitimam per donationem patris inualidam aliquid accipit.

Quinquagesimo quarto, qui filius accipit fructus ex aliquibus bonis sui patris viuentis de cõsensu eius, & post mortem eius nõ vult in diuisionem cũ ceteris fratribus illos cõferre, nisi pater permittat, & cõsentiat eos accipi ab eo animo remunerãdi eius merita, intra tamen quantitã, quam ei donare potest k: quod ipsium etiã est dicendum de pecunia, quam in peculium profectitium à patre accipit, secundum mentem Bart. l. Idem quoq; dicendum de eo, quod pater nomine filij emerat, cum id la-

a l. si quis 2
liberis p. 2
tag. idem ff.
de h. agn.
b 2. par. tit. 2.
c. 1. par. 1.
e. Eod. c. nu.

d Eod. c. 90

e Arg. l. si 16.
grus ff. de iur.
dic. cum ad
nox.
f Eod. c. ant.
143.

g Auth. do
trien. & le-
miss. coll. 2.
& auh. no-
uissime, C. de
inof. tes.
h Lib. 4. ord.
ciuit. 70.
i l. 7. §. 2. ad
iamta l. 15.
Tauri.

k Bartol. in
traçar. de
duob. fratri-
bus n. 1. & 2.
a Vbi supra.

360 .De peccatis filiorum circa bona paterna.

b l. filij ff. fam. h. z. r.

bore atque industria tua filius promeritus esset b.

159 Quinquagesimo quinto peccat, qui filius nō vult conferre ea, quę pater ipsi emit, sed viuens non tradidit, quamuis sint libri, arma, aut alia, quę si traderentur viuente patre, bona castrensia aut quali castrensia fierent quoad proprietatē, & vsum fructum, quia omnino patris remanent, & sic inter fratres diuidenda sunt: licet tempore, quo talia pater emit, filius iam esset doctor, aut miles: nā quo illa fierent bona castrensia, aut quali castrensia, necesse est vt in vita patris ea tradātur c. Et idem dicendū est de libris, quos pater emit, & tradidit filio, qui versabatur in literarū studiis, si doctor effectus, aut iam emācipatus non erat, quia nō fuerunt facta bona quasi castrensia. Verū est tamen nō teneri accipere illa secundū estimationem qua empta fuerunt, si nunc minoris aestimantur, iuxta glossam d, nec etiam pluri, si eorū estimatio creuit, iuxta Raphaelem, cuius contrarium tenet Ludouic. Rom. quod verius nobis videtur e.

160 Ad noue hic quęsitū respondimus, quod filius nō tenetur conferre illa, quę cum eo prę ceteris pater impendit in vestitu, cibo, & equitatu, quia id non est donatio, saltem talis, quę in legitima cōputari debeat, nisi cū pater donauit ei aliquam summam, vt de ea pro libito disponeret, & ipse suo arbitrio in predictis impendit, quia conferret eam, vt alias donationes f.

Adde, quod si pater filij nulla bona habebat, & aluit eū in studiis literarū, non tenetur in parte suę legitimę cōputare alimentā, quę ibi accepit. Sed sic, si pater penes se peculium castrensē, aut quasi castrensē filij habebat, quia pręsumitur eū aluisse iāquam administrator bonorum eius, iuxta Bart. g. Quāquam in relictis creditori per vltimā voluntatē distinguitur, an debitum esset necessario, aut voluntate contractum, iuxta cōmunem h.

161 Quinquagesimo sexto peccat, qui filius id quod de patris pecunia lucratus est, eo mortuo non vult cōferre, cū obligatione restituēdi, pręter partē lucri quā suo labore & industria meruit, vt quilibet extraneus meruisset pręcedēte protestatione expressa, vel tacita, per predicta i, quia eā cōferre nō tenetur per predicta: quę pars regulariter est dimidiū eius, quod lucrifecit & quę plurimorū auctoritate fulcit Decius l, vt diximus supra m.

162 Idem de filio, qui viuente patre datū, aut relictum aliquid ab aliquo extraneo solius patris, & nō sui cōtēplatione, in mortuo patre non vult conferre, quia illud est peculium profectitiū per supradicta a: secus tamen esset, si ei datū, aut relictum ipsiusmet cōtēplatione fuit, aut tempore quo iā emācipatus erat b. Quod si non constat vtrius cōtēplatione fuerit datū, id coniciendum est ex qualitate personarum, & modo relinquendi, & aliis similibus, iuxta boni viri arbitriū c. Idem de filio, qui nō vult pro sua parte soluere debita honesta, quę suus frater in literarū studiis viuente patre, qui eum ad eam miserat, contraxit, cum obligatione restituēdi a, quamuis conferre in impensas

e l. r. Cod. de castre. pecul. Bart. in d. tract. nu. 16. d In l. illud C. de coll. ab omnibus receptum. e arg. l. secundum naturam ff. de reg. iur. cap. qui sentit eod. tit. lib. 6. f iuxta leges 17. & 18. Tauri. g Vbi supra arg. l. i. C. de dot. promiss. h In l. si cum dotē parag. si pater ff. solu. matrim. & in parag. sciendum l. i. C. de rei vx. act. ca. offi. de testamē. i Eod. ca. n. 144. & seq. & num. 148. & 158. fecit ff. C. de coll. & Bart. in d. tract. nu. 23. k Secundum Bart. in l. i. nec cast. ff. de coll. bon. l In l. illud C. de collat. m Num. 144. n In eod. ca. n. 144. o l. sed si quid ff. de usufruct. Barthol. vbi in prin. num. 7. p Arg. l. i. ff. de iure delicti. & ca. de causis de off. deleg. q l. sed iulianus parag. p. n. ff. ad Macced. & Bart. in dicto tra. de nu. 16. & Bald. in addit. e. i. f. d. m.

impensas studij in
163 Idem dicendū
timam mortuo pa
necessarios fecit,
redundabant, cum
obligatione restitu
tēdi fecit, quod s
mo repetendi: cu
mationem exceda
ad eadem bona ne
sed solum in fruct
dantiā, filius mori
tenetur, quia omni
redundantes ad p
164 Idem dicend
putare in sua legit
vltus malos & van
nias à patre ad er
bligacione restitu
165 Idē de filio cō
soluit cōpellēte ad
sponte, nullo coge
etiam de filio, qui
quos pater animo
tamen si abiq; tali
166 Quinquagesim
sta celebranda, &
des pretiosos, dat
mortuo socero in
obligacione restitu
rauit a. Non enim
firmata, cum non
cello vsus eorum
tenetur computar
sed quo valent ter
dignitas personar
sumatur c. Nec vet
nero, qui donata
quia quod consang
& ad vxorem, quo

De
167 Falsarius qu
167 Qui circumc
168 Qui scriptura
169 Falsarij Bu

impensas studij in quo perseverare intendit, non teneatur e.
 163 Idem dicendū de filio, qui non vult computare in suā legi-
 timam mortuo patre sumptus, quos ille in sua bona aduentitia
 necessarios fecit, aut qui in eorum perpetuum emolumentum
 redundabant, cum pater eos animo recuperandi fecisset, cum
 obligatione restituendi. Secus tamē esset, si eos animo non pe-
 tēdi fecit, quod si non constat, parui præsūmētur facti sine ani-
 mo repetendi: cū eo vero, si sunt adeo magni, vt fructuū assi-
 mationem excedant f. Illud constat, quod si sumptus non erāt
 ad eadem bona necessarij, nec in perpetuam vtilitatem eorū,
 sed solum in fructuum quos pater in vita percipiebat, redun-
 dantiā, filius mortuo patre, illos in legitima sua cōputare non
 tenetur, quia omnia onera, & sumptus in fructuum vtilitatem
 redundantes ad patrem, qui vsum fructum habet, pertinent g.
 164 Idem dicendum de filio, qui mortuo patre non vult com-
 putare in sua legitima bona patris, quæ insumpsit in ludos, &
 vsus malos & vanos, in quos frequenter filij scholastici pecu-
 nias à patre ad emendum libros acceptas insumunt, cum o-
 bligatione restituendi, secundum mentem glossæ h.
 165 Idē de filio cōmittēte aliquod delictū, ob quod pater penā
 soluit cōpellēte ad id statuto regionis, secus tamē esset, si pater
 sponte, nullo cogente ad id statuto, ex pietate illā soluit i. Idem
 etiam de filio, qui in sua legitima computare nō vult sumptus,
 quos pater animo in ea computādi, in eius nuptiis fecit, secus
 tamen si absq; tali animo id fecit, quod in dubio præsūmitur k.
 166 *Quinquagesimo septimo*, qui gener vestes pretiosas, & ad fe-
 sta celebranda, & alia ornamenta, vt margaritas, annulos, lapi-
 des pretiosos, data suæ vxori à socero, etiamnum exstantia,
 mortuo socero in vxoris legitima computare non vult, cum
 obligatione restituendi, si aliud in vltima voluntate non decla-
 rauit a. Non enim potest dici eorum donatio morte soceri con-
 firmata, cum non constet, nec præsūmatur donatio, sed con-
 cilio vsus eorum b, sed necessaria in vsum quotidianum non
 tenetur computare, nec pretiosa eo pretio, quo constiterunt,
 sed quo valent tempore collationis, neque in hoc si opes, aut
 dignitas personarum adeo sunt magnæ, vt illarū donatio præ-
 sumatur c. Nec vestes lugubres, quia vxoris sunt d. Idem de ge-
 nero, qui donata vxori suæ à consanguineis eius sibi retinet,
 quia quod consanguinei mariti ipsi offerunt, pertinet ad eum,
 & ad vxorem, quod consanguinei vxoris, eidem dant e.

De peccatis falsariorum.

- 167 *Falsarius qui nummos in substantia falsauit, cui restituet.*
- 167 *Qui circumcidit, aut attenuat nummos.*
- 168 *Qui scripturam, pondera, mensuras, aut sigillum, 169.*
- 169 *Falsarij Bullarum qui excommunicati.*

Z 5

169 Reli-

e Iux. Bar. & Bald. vbi supra num. 27.

f Bart. vbi supra n. 22.

g Iux. Bar. recept. dicit. n. 22.

h Illud C. de collat. & communem super ea scribentium.

i Arg. l. libe cap. Bar. in d. tract. n. 31. k l. 2. parag. ff. de mune. & honor. Bar. vbi supra.

a 20. facit l. ex parte pa- rag filius cū glo. ff. de m. i. ereit.

b Dida l. ex parte cū glo. Bald. in ad- dit. Bar. in d. trad. de duobus fra- tribus.

c Argu. l. id vestimentum ff. de pecul. & l. mortis, in ff. de donat. inter virum, & vxor. & Bart. vbi supra nu. 22.

d l. filius ff. donat. Ang. verb. peculia parag. 24. Sy- lu. eod. verb. qu. 12.

e Per gl. in l. ex re domini ff. de stipul. seru. & An- gel. verb. peculium 12.

f Bart. l. sed si plures in ar- rogoro ff. de vulg. & pupil.

169 Reliquis, vel miraculis falsis, vel veris in malum finem vitis,
169 Questus turpis reliquiarum quis est.

167 **Q**uinquagesimo octavo peccat, qui nummos in substantia, pondere, aut forma falsificauit, aut falsis, sciens tales esse, vsus est, iuxta mentem omnium f cum obligatione restituendi damnum quod contigit, quando falsitas fit circa substantiam, scilicet substituendo, aut permiscendo vnum metallum pro altero g, aut circa pondus, minorem pro maiori cuedendo h: non autem ita contingit damnum, cum solam falsificat formam cuedendo sine potestate id faciendi, aut imprimendo characterem & formam alienam absque consensu eius, cuius erat i, quia primis duobus modis proximum damificauit, & non tertio restituio autem fiet damnum passio, si scitur, sin autem, pauperibus k. Neque excusatur, quod talem ab alio accepit, quia eius error alteri nocere non debet. Si tamē ignorabat falsam esse, durante ignorantia excusatur, sed postea ea excussa dānificatio satisfacere tenetur, & saltē si ipse fuit in culpa, accipiēdo falsam pro vera, & nō cui dedit, si ipse pro vera impenderit, & damnum erat notabile, aliās non, per supradicta l.

168 **Q**uinquagesimo nono peccat, qui auctoritate priuata forficibus, aut aliis instrumentis circumcidit, aut aquis acribus attenuat nummos, cum obligatione restituendi a. Dixi, Priuata, quia secus est si hoc fecit publica, eius, qui eos cudi iussit, vt iusto maiores ad æqualitatem pretij aliorum redigerentur. Dixi, Publica, quia priuata non liceret reducere ad illam æqualitatem, imo qui id faceret teneretur restituere id, quod corradere ei, cui cudi iussit, aut monetario, qui eos cudit, si illud plus perit ipsi monetario, & non iubenti cudere.

169 **S**exagesimo peccat, qui aliquam scripturā in damnum alterius falsat, aut ea, sciens falsam esse, vitur, aut malitiose abscondit, aut pecuniam dedit, aut rogauit scribam, vt sibi testamentum, aut aliam quamlibet scripturam falsam faceret b, cū obligatione restituendi omne damnū quod inde sequeretur. Et si sunt literæ Papæ, est excommunicatus excommunicatione Papæ reseruata c, licet solam vnam literam, aut vnum apicem, qui non mutaret illarum sententiā, demeret, iuxta cōmuniē d. Quod non credimus esse verum, saltē quoad forum conscientie, vt post Ioan. Gerson. tradidimus e, & trademus infra f. Vt etiam non incurrit, qui hoc fecit in literis, quæ iam non valent, quæque iam euauerunt, secundum Richardum g.

Sexagesimo primo, qui falsat pondera, stateras, mensuras, aut illis falsis scienter vitur, cum obligatione restituendi h. Idem de illo qui falsat subscriptionem, vel inscriptionem, aut sigillum prælati, aut aliorum quorumlibet, cum obligatione restituendi damnum, si quod sequatur, secundum S. Antoninum i.

Sexagesimo secundo peccat, qui vitur falsis reliquiis, aut veris causa

f In e quanto de iureiu.

g l. Paulus ff. de solut. h l. i. ff. de contrahend. empt.

i l. sine nomine, & l. qui nomine, ff. ad legem Corn. de fal. k Ass. ca. cum tua de vsur. & dictorum supra eodem nu. 91. & 93. l. Rod. c. n. 3.

a Texta glos. recepr. in d. c. quanto.

b Toto titu ff. & c. ad l. Corn. de fal. c iuxta c. ad falsarios, de crimine falsi. d In c. dura, de crim. falsi. e In c. ad auditionem s. de refer. f Cap. 17. nu. 42.

g In 4. l. sen. dist. 18. art. 12. q. 31. h Cap. 1. de amp. & vici.

i a. par. tit. 1. ca. 18. par. 7.

causa turpis questus talium, aut miraculorum probatis k. Turpis a ditione, locatione, aliorum sacrorum, recipiendi, non tam cum sit principaliter vt plurimum fieri

De p

170 Inueniens alienum
170 Bona que nullius
171 Pauper panperum
172 Thesaurus quid
174 Dominium dicitur
175 Theauri restitutio
175 Thesaurus non est
175 Thesaurum pro
176 Inueniens aliquem
176 Animal laqueis

170 **S**exagesimo tertio inuenit, & sibi test nō reddit perdet oportet vt eum noscatur Diximus, Notabile supradicta b.

Dixi, Alienū, quia sibi quod nullius est pretiosū littoris maris, qualia sunt etiam quæ fuerūt esse illo iū quo furi, de quibus plura pro derelictis habentur rem perditam præsumit tacet, & non querit perdet. Senen. e sed ipse quod infra sponitur. flumium g, quamuis idem esset, si iacit euenus id quod vi fluminis 171 Quod si per debidit, vel cuius est, pauper, potest sibi vnus ex eis, saltē ex causa l. Caueat tamē, ne a su

causa turpis questus, vel ebrietatum, & commessationū mortalium, aut miraculis, & reliquiis nouis ab Episcopo non approbatis k. Turpis autem questus dicitur, qui queritur ex venditione, locatione, traditione vel ostensione reliquiarum, & aliorum sacrorum, cum pacto vel sine principali ob id aliquid recipiendi, non tamen qui minus principaliter intenditur, vt cum sit principaliter ob honorem & reuerentiam eorum, si cur vt plurimum fieri solet, per ea que late tradidimus l.

De peccatis circa inuenta.

- 170 Inueniens alienum vt peccat si non restituit, aut non querit.
- 170 Bona que nullius, & que derelicta, num. 176.
- 171 Pauper pauperi restituendum an possit sibi restituere.
- 172 Thesaurus quid, & inuentus cuius sit, & nu. 173.
- 174 Dominium directum & utile de finiuntur.
- 175 Thesauri restitutio etiam ante sententiam facienda.
- 175 Thesaurus non est omnis pecunia abscondita.
- 175 Thesaurum prædij empti non reddit emptor etiam sciens.
- 176 Inueniens aliquid vi fluminis in suum fundum tractum.
- 176 Animal laqueo captum inuentum cuius sit.

170 **S** Exagesimotertio peccat, qui aliquid notabile alienum inuenit, & sibi retinet, vel quam cito & commode potest nõ reddit perdati, si eum cognoscit, aut si non fecit quæ oportet vt eum noscat, iuxta Scotum receptum a.

Diximus, Notabile, quia minus eo non inducit mortale, per supradicta b.

Dixi, Alienū, quia non est peccatum etiam veniale accipere sibi quod nullius est; cuiusmodi sunt aues & feræ, & lapides pretiosi littoris maris, que inuenientium & capientium fiunt: & qualia sunt etiam que aliquando fuerunt aliquorum, sed desierunt esse illorū quorū fuerunt, nec sunt effecta aliorū, vt thesauri, de quibus plura statim. Quales item quæ à suis dominis pro derelictis habentur d. Pro derelicta autem quis habere suā rem perditam præsumitur ex coniecturis, de quibus est, quod tacet, & non querit per se, vel per alium, in quod allegatur Fedet. Senen. e sed ipse ibi aliquid ultra, mea sententia, iquirir, quod infra pponitur. Aut iacit librum apertum in mare vel fluium g, quamuis id faciat tempore tempestatis. Non tamen idem esset, si iacit eum clausum, saltem illo tempore h, & minus id quod vi fluminis fertur i.

171 Quod si per debitam inquisitionē non apparet, quis perdidit, vel cuius est, pauperibus restituendū est k. Et si inuentor est pauper, potest sibi totā aut partem illius retinere, tanquam vnus ex eis, saltē ex cōsilio cōfessarij, per ea que diximus alibi l. Caueat tamē, ne à sua ipsius cupiditate falsus, debitā inquisitionem

k Cap. 1. de reliq. & inemo C. de sacros. Ecclie. & clarus Coci. Trid. sess. 23. de innoc. & c. l in reper. c. inter verba 23. q. 3. concl. 5. & in Enchirid. de Orat. c. 6. n. 15. & seq. & nu. per in Com. c. cum minist. fier. 23. q. 5. nu. 9. & 36. cum seq.

a In 4. l. senti. diff. 15.
 b In cap. 11. nu. 4. & specialius supra eod. ca. nu. 3.
 c par. item lapilli, Infr. de rer. diuis. d l. falsus, par. g. si factum ff. de furt. & l. interdum ff. de acq. poss. & par. g. ff. Infr. de rer. diuis. e In cōf. 170. f Num. 176.
 g Gl. in dict. par. g. si tactū h l. qu. leuan. dx. ff. ad l. Rho. de iacq. i Arg. l. nauigio, C. de sur. cap. excommunicationis, de raptor. k Arg. c. cum tua. & ei ad. not. de usur. l In l. achir. de Orat. c. 7. nu. 54. & sup. eod. c. n. 93. & in Tractat. de redditib. quæ. 3. monit. 25. nu. 5.

m Arg. cap. quatuor 4-9. 3. 102. Mitor. in lib. sent. di. 15. qu. 2.

n Dic. cap. 6. quid 14. q. 5.

a l. numquam par. thesaur. si de acquir. rer. dom. & melius in par. thesaur. in sit. de rerum diuis. & melius in l. 1. C. de thesau. l. 10.

b In area Rosa. cas. 13.

c l. 1. ff. si ager ved. vel emphy. pet. d. in l. si is. par. in si. de acqui. rer. dom. & in l. in causa ff. de proco. & par. thesaur. in sit. de rer. diuis. e Clem. 1. de reb. hec. non ali. & alia per Decium conf. 204. & alias alibi.

f 2. qu. 66. art. 3.

g Iuxta glo. albm hog. e. fraternitas 12. q. 2.

h In rator. de rerum diuis. il. a tutor. ff. de rei. a. dit.

tionem omittat, & pauperiorem, quā sit, se sibi persuadeat m. 172 Sexagesimoquarto peccat, qui casu thesaurum aliquem occultū in loco alieno inuenit, & dimidium domino non reddit, aut si data opera absq; facultate domini effodiens inuenit, & totū non reddit saltē sui laboris mercede deducta, iuxta mentem glosse n. Pro cuius declaratione diximus, quod thesaurus est pecunia sub terrā, vel alibi abscondita vetustiore tēpore, cuius dominus ignoratur, & de cuius occultatione nulla est memoria: qui secundum ius commune totus est eius, qui inuenit illum in eo, quod plene suum est, quoad dominium directum & vtile, & si casu inuenit in alieno, dimidium est eius, & dimidium domini loci vbi est inuentus. Sed si data opera inueniat in alieno, distinguendum videtur, an de consensu domini loci fuerit quesitus, an sine illo, & priore casu totus cedit inuentori, posteriore vero totus domino loci, vt probat prædicta l. 1. & recte resoluit Syluest. b.

173 Ex quo sequitur primo, quod creditor, qui thesaurum in domo, quā pignori habet, inuenit, & maritus qui inuenit in terra dotali vxoris, diuidere debet eum cum debitore, aut cum vxore, & etiam, qui in agro, aut domo, ad modicum tempus conductis, imo, & ad longum, nempe ad vitam, aut vitas, aut in emphyteusin perpetuam, vel ad decem annos, qui etiam longum tempus constituent, vt mox dicitur, quia nullus horum est integer dominus e, & sic dimidium directo domino dare debet. Et è contrario, si inuentor habet dominium directum, dimidium dare debet habenti vtile, vt colligitur ex Bart. d.

174 Dominium autem directum tantum dicitur habere is, qui proprietatem rei sine vsufructu habet, vt qui in emphyteuliu perpetuam, aut ad vitam dedit, aut ad decem annos locauit. Dominium vero vtile tantum dicitur habere, qui sine proprietate habet ius fruendi re perpetuo, vel pro sua vita, aut plus, aut saltem pro decem annis, iuxta glossam e.

175 Sequitur secundo eum qui thesaurum in loco publico, aut facta, siue religioso inuenit, parti debere cum filco, aut ciuitate, aut praelato Ecclesiæ, cuius est ille locus vbi est inuentus. Dixi supra, secundum ius commune, quoniam vbi aliæ sunt de hoc leges aut de aliis rebus inuentis, illæ seruandæ sunt, sed non est expectanda sententia iudicis, vt recte monuit Caietanus f, quia licet ille non dicat, hæc restitutio non fit in pœnam, cuius soluendæ obligatio exigit sententiam g.

Sequitur tertio, quod aliquam pecuniā dispersam per agrum, aut in sacco retro aliquē parietē, aut in aliquo eius foramine inueniens restituere tenetur, quia non est thesaurus, per prædicta, & tradit Bald. h idem est de illo qui aliquā pecuniā metu belli occultatā, aut quo melius seruaretur, repositam inuenit, quia proprie nō est thesaurus, de quo loquimur. Quare nullū ius sibi acquirit qui eam inuenit, imo tenetur restituere illi qui abscondit, aut eius hæredib⁹ i, aut pauperibus, quod si nō faciat,

faciat, mortifere partem temporis fluxum quod prædium, si thesaurum inuenit, sciens in eis thesauro iuxta S. Th. e quicq;

Sexagesimoquinto diuinationibus, & in suo, & quod inuenisse illum quousq; 176 Sexagesimosexto delatum inuenit, & retur pro derelictominimum requireret, beret, aut peteret à quem illud facit, & potest eum id pro peccet g.

Auis autem & pientis sic h, nisi vbi rauit, adiudicet.

De peccatis

- 177 Fraus species d
- 177 Culpa quid &
- 177 Dolus quid &
- 177 Fallacia species
- 178 Casus fortuitus
- 179 De quo uemo n
- 179 Contractus ma
- 180 Contractus per
- 181 Deponens mut
- 181 Depositaris v
- 181 Depositaris s
- 181 Depositaris n

177 A D cognoscere modata, in præsupponimus prius, an culpa, an casu, vel leuissima, ideoque illorum. Definitum b, & S. Thom. e. Secundo, quod ex breuiter, quod culpa actus, vt loquitur

faciat, mortifere peccat a, si ex coniecturis apparet non multum temporis fluxisse, ex quo posita sunt. Qui vero emit aliquod prædium, siue vrbatum, siue rusticum, in quo postea thesaurum inuenit, nil tenetur restituere venditori b, quamuis sciens in eis thesaurum esse emerit ab eo qui id ignorabat, iuxta S. Th. c. quicquid Angel. dicat.

Sexagesimoquinto peccat, qui thesaurum arte magica, aut aliis diuinationibus, & modis illicitis quarit, quamuis id efficiat in suo, & quod inuenit, sit fisci d. Videtur tamen eum retinere posse illum quousque condemnetur, quia poena est e.

176 Sexagesimosexto, qui trabem, aut aliquid aliud fluminis videlatum inuenit, & sibi accipit, nisi esset tale, vt iure presumeretur pro derelicto esse habitum f; & si in suo id inueniens dominum requireret, vt illud inde auferret, aut pro derelicto haberet, aut peteret à iudice, vt constitueret ei terminum, intra quem illud faciat, & dominus nil horum curet, satis presumi potest eum id pro derelicto habere, quo sibi retinendo non peccat g.

Auis autem & fera in laqueo etiam alieno inuenta accipientis sit h, nisi vbi contraria consuetudo ei, qui laqueum parauit, adiudicet.

De peccatis circa contractus, & primo circa depositum.

- 177 Fraus species doli.
- 177 Culpa quid & quotuplex, 178.
- 177 Dolus quid & quotuplex.
- 177 Fallacia species doli.
- 178 Casus fortuitus quid, & idem vni casus, alteri non.
- 179 De quo uemo nisi tribus casibus tenetur.
- 179 Contractus magis obligat eum cuius gratia fit.
- 180 Contractus per quosdam transit dominium, & per quosdam non.
- 181 Deponens mutabile cum facultate vtendi, &c.
- 181 Depositarius vt peccat non reddendo vel vtendo.
- 181 Depositarius se offerens non ad plus tenetur: nisi, &c.
- 181 Depositarius ne dolo teneatur pactum, non valet.

177 **A**D cognoscendum peccata, quæ circa deposita, commodata, mutuata, pignoriata, & locata committuntur præsupponimus primum, quod plurimum interest, an quid dolo, an culpa, an casu pereat, vel peius fiat, & an culpa lata, leui, vel leuissima; ideoque definiendum esse, quid sit vnumquodque illorum. Definiuntur autem à Panorimiano & post Bartolum b, & S. Thom. c

Secundo, quod ex mente omnium prædictorum dici potest breuiter, quod culpa generaliter sumpta, est voluntaria inordinata actus, vt loquitur S. Thom. aut denotatio à bene, vt Bartolus: & quia

a Ve sen. gl. dicit parathefantus, Insi. de rer. diuis. b Dicit J. 2. iudice, vbi supra. c 21. qu. 66. art. 3. d l. vnica C. de thesaur. lib. 10. e Arg. gl. fin. c. fraternitas 12. qu. 2. f Arg. i. qui leuand. ff. ad l. Rhod. de 12. Gab. in 4. l. sen. d. 15. q. 8. sub fin. g Arg. dicit. l. qui leuand. ca. ei adnot. h l. in laqueo ff. de acquir. rer. dom. par. 2. illud quæstum Insi. de rer. diuis. i Roz. Maior. in 4. lib. sen. di. 15. q. 10.

a In cap. 1. de commod. & sin. de spons. b In l. quod Nerni ff. de pos. et noue ibi, & alibi saepe per nosros doctores. c 1. par. q. 48. art. 5. & 6. & 1. 2. q. 21. art. 2. & 1. 2. qu. 118. art. 2.

366 De peccatis circa deposita & commodata.

quia inordinatio, siue deuiatio volūtaria aliquando fit studio, siue de industria, & aliquando inconsiderate, ideo culpa diuiditur in dolum, & in culpā simplicem. Dolus autem est *machinatio seu circumuentio ad decipiendum seu fallendū alium adhibita d.* Dolus autem est duplex. Alter qui fit verbis, & vocatur fallacia. Alter qui factis tantum, & vocatur fraus, vt ait S. Th. e Iterum dolus diuiditur in verum & præsumptum, vt aiunt Bart. & Panor. nam licet dolus non possit probari, nisi per confessionem partis, vel coniecturas, quoad forum exterius, tamen quando signa sunt manifesta, dicimus dolum verum, quando secū dicimus dolum præsumptum. Verbi gratia, librum commodatum reliquisti noctu in platea à furibus frequentata, & est perditus, diceris apud homines vero dolo, eo sine vt perderetur, ibi posuisse, si autem eundem librum reliquisti in platea interdū, diceris dolo præsumpto reliquisse apud eosdē, licet fieri possit, vt neutro casu corā Deo dolo feceris, vel quod in posteriore casu dolose feceris, & non in priore. Et dolum verum appellauit Bart. latissimam culpā, dolum præsumptum latiore culpā.

178 Ex quibus *infertur primo*, frequentissime fieri, quod qui vere coram Deo non est in dolo, præsumat esse in eo corā hominibus 2. *Secundo*, fraudem esse speciem doli generaliter sumpti h. *Tertio*, quod omnis dolus est culpa, & ita quod promittēs indemnitate alicui de culpa commissa per famulum, tenetur de furto eo dolose admissō, vt aiunt Bart. & Panor. communitē recepti i. Culpa vero simplex differt à dolo, quod ille scienter & studiose fit, hęc vero ignoranter, vel negligēter, & ita est triplex, lata, leuis, leuissima. Lata est, quā regulariter omnes communitē vitant; qualis est eius qui extra domum, aut in scamno librum sibi commodatum relinquit. Leuis vero, quam regulariter homines diligentes suę professionis euitant, qualis est eius, qui librum aliquem in suo cubiculo, ostio tamen aperto, relinquit. Leuissima, quam homines diligentissimi vitare solent, qualis est eius, qui libram commodatum intra cubiculū relinquit, quod clauē obferauit, non tamen manu, an bene obferatum esset, tentauit, iuxta communem opinionem in prędicto capite. & casus fortuitus est *inopinatus rei euentus, qui pręuideri non potest, etiam per diligentissimum.* Casu autem fortuito fit, quod sine vilo dolo & culpa eius, de quo agitur, contingit, qualia sunt quę cōingunt per bellum inopinatum, furtum latronum, terrę motum, gelu, grādines, fulmina, & alia similia a. Monemus autem quod alij non monent, quod aliquis euentus dici potest casus fortuitus respectu vnius, & non respectu alterius: vt incendium domus, respectu eius qui incendit, dolo aut culpa dicitur factum; ac respectu passi damnum suorum bonorum, aut alienorum per illud, qui nullatenus fuit eius conscius, casus fortuitus.

179 *Tertio*, quod regulariter nemo tenetur de dāno quod casu fortuito cōtingit, nisi in tribus casibus. *Primus*, quādo culpa pręcedit,

¶ l. ff. de do-
so, gl. in re-
fco. lib. 6.
¶ l. di. ar. 3.

¶ Iuxta glo. c.
a. de renunt.
si. 6. & in l.
dolum, C. de
dolo.

¶ Arg. c. tua,
de spons. cum
ei adnor
h. Iuxta, l. iux
gentium, p.
rag. sed si
fraudandi
adiuncta gl.
h. de p. r. i. s.
i. Vbi supra.

¶ l. quę for-
tuitus, C. de
pigno. actio.

præcedit, vt qui e-
tum duxit ad Me-
dit in latrones, qu-
dit, & fit deterio-
modantem b. Ter-
tuito amitteretur

Quarto præsup-
fauorem, & vni-
regulariter teneretur
tem non nisi de d-
tem vniuersque fit
& non de leuissim-
180 Quinto præs-
quos dominum n-
per quos transfer-
tractus depositi, p-
e, & regulariter fit
Et contractus con-
rei, quæ vsu non ce-
libri, vestis, & id g-
accipientis, & con-
leuius rei, quę vsu
est concessio non
id genus aliorum.
creditori aliquid i-
transferebantur de
tario, donatio, & r-
in numero, ponde-
tur h, qualia sunt p-
181 Sexto, quod de-
dere, & mentura
vtatur, incipit esse

Sexagesimo septim-
de, c. vel mensura
cto facto, aut inter-
deat: quia per pro-
principaliter lucrū
depositorio, qui de-
e, nisi cum deponē-
vt quum furens d-
reperit d. Et nisi qu-
ficata sunt: quia tu-
quādo latro apu-

Sexagesimo octauo
dolo, vel lata culpa
quāvis nō, si culpa
gratia solius depo-

præcedit, vt qui equum sibi vsque ad Bononiam commoda- rum duxit ad Mediolanum, & post Bononiæ transitum, inci- dit in latrones, qui ei rapiunt illum. *Secundus*, cum mora præce- dit, & sit deterior, aut perit aliter, quam periisset apud com- modantem *b*. *Tertius*, cum sit pactum, quod quamuis casu for- tuito amitteretur, ei, qui recepit, pereat *c*.

Quarto præsupponimus, quod aliquis contractus in fauorem, & vtilitatem solum alterius contrahentium fit, ille regulariter tenetur de dolo, & lata, leui, & leuissima: alter au- tem non nisi de dolo, & lata culpa. Et si in fauorem & vtilita- tem vtriusque fit, vterque tenetur de dolo, lata, & leui culpa, & non de leuissima, nec de casu fortuito *d*.

180 Quinto præsupponimus, quod aliqui sunt contractus, per quos dominium rei de vno in alium non transfertur, & aliqui per quos transfertur. De numero non transferentium est con- tractus depositi, per quem sola custodia rei alteri committitur, & regulariter fit in fauorem eius, qui deponit, & cõmendat. Et contractus commodati, per quem conceditur vsus alienius rei, quæ vsu non consumitur *f*, vt commodatio gratuita mulæ, libri, vestis, & id genus aliorum, & regulariter fit in fauorem accipientis, & contractus locati & conducti, per quem vsus a- licuius rei, quæ vsu non consumitur, pretio conceditur *g*; qualis est concessio non gratuita vsus domus, prædii, mulæ, equi & id genus aliorum. Et contractus pignoris, per quem debitor creditori aliquid in cautionem pignorat *h*. De numero vero transferentium dominium sunt emptio, & venditio *i*, permutatio, donatio, & mutuum per quod gratis creduntur res quæ in numero, pondere, & mensura consistunt, & vsu consumun- tur *k*, qualia sunt pecunia numerata, panis, vinum, & oleum.

181 Sexto, quod depositum prædictarum rerum in numero, pon- dere, & mensura consistentium, facta facultate depositario, vt eis vtatur, incipit esse mutuum, simul ac depositarius incipit eis vti.

Sexagesimo septimo peccat, qui deponit rem in numero, pon- dere, vel mensura consistentem, cum facultate vt ea vtatur, pa- cto facto, aut intentione principali, vt aliquid lucri inde ei re- deat: quia per proxime dicta in effectu mutat, sperans inde principaliter lucrum, quod esse peccatum *b* patebit. Idem de depositario, qui depositum deponenti petenti reddere nõ vult, nisi cum deponens in suum damnum aut alienum repeteret, vt quum furens deponens arma, ea ad se, vel alium ledendum repeteret. Et nisi quando bona deponentis publica, siue con- fiteca sunt: quia tunc depositum fisco reddendum est *e*. Et nisi quando latro apud eum, à quo furatus erat deponeret *f*.

Sexagesimo octavo peccat, qui depositarius depositum amissum dolo, vel lata culpa eius, de quibus supra, reddere non vult *h*, quæ non, si culpa leui sit amissum; quia regulariter depositum gratia solius deponētis fit, & per contractum alterius tantum parit gratia

b Per supra d. cum 80. c. Did. c. 1. & l. in rebus ff. ca. & l. i. C. eo. & l. i. pa- rag. is ff. de act. & obli.

d l. contract. ff. de reg. iur. cum laro ad not. ibi per Decium.

e l. i. & l. ii. c. et. ff. de posi.

f Ca. i. cum et ad not. de commod. & tot. tit. ff. co- mod.

g Toro tit. ff. & C. de lo- cat. & in De- cret. tot. tit. h. l. i. ff. & C. de pig. & co. tit. in Dece- tal. ff. & C. de contracte. empr.

k l. 2. parag. appellat. ff. de reb. cred.

l. Quintus ff. de pos. & clarus in li- cetti condi- cto parag. fin. cum l. seq. ff. de reb. cre.

b infra nu. 208. c. Cap. bone fides, de des. pos.

d Capit. ne quis 12 q. 2. e. Dicta l. bo- ra fides.

f Per eadē l. g. Bod. cap. n. 177. h. l. i. parag. v. ff. de pos.

ata. studio. culpa di- n est ma- dhibita d. fallacia. iterum. rt. & Pa- fessionem. quando. eci. di- odatu. erditus, i, ibi po- erdiu. di- possit. vt ore casu. pellauit. n culpa. l qui ve- ora ho- ter sum- omittēs. tenetur. muni- e scien- ita est. es com- mo li- gulariter. librum. t. Leuis. s, qui li- tate ob- trauit. us for- per di- dolo & iungunt. m, gelu. uod alij. orturus. domus, etur; ac um per. uod ca- lo culpa. æcedit.

gratia factum altera pars de culpa leui non tenetur, per supra dicta i. Vnde si ob custodiam aliquam mercedem accipit, tenebitur, si sua culpa, quamuis leui, amittatur, non autem si leuissima vel casu fortuito, nisi præcesserit mora in restituendo, vel pactum, quod ad id eum obligaret k, licet non valeret pactum, ne depositarius de dolo teneatur, quia id materiam & occasionem peccandi præberet, quod non licet l. Et etiam quando gratia depositarij depositum factum est, tenetur de culpa leui. Et etiam quando ipse se obtulit custodem, ob quod qui deposuit, alteri diligentiori committere omisit, iuxta communem. Cuius contrarium tenuimus supra m sequenti Decium n, nisi quando se ob suam utilitatem obrulit, & non quo gratificaretur deponenti, aut operam suam ei nauaret.

Sexagesimonono, qui depositarius deposito contra voluntatem deponentis vitur, vt de vtente pignore infra o dicemus.

De peccatis circa commodatum.

- 182 Commodans vt peccat ante tempus repetens.
- 183 Commodatarius vt peccat non reddens aut vtens, &c. & 184.
- 185 Commodatarius remittens per nuntium non reddentem.
- 186 Impense que & quomodo commodatario soluende.
- 186 Commodatum a mutuo in eius redditione longe differt, & seq.

182 **S**eptuagesimo peccat, qui commodans commodatum ante tempus constitutum a commodatario contra eius voluntatem, & cum eius damno notabili repetit, cum obligatione restituendi a, nisi commodans tantundem damni pareretur, si non repeteret, secundum Angel. b quod saluat quoad forum conscientia, Syluester, quando commodatarius alio remedio sibi, quo illud damnum vitaret, prospicere potuisset, quamuis illud commodatum sibi non fuisset, sed nostro iudicio, in vtroq; foro peccat, qui commodat, & ante tempus reuocat, quia textus indistincte loquitur c, nec vlla ratio in vno foro potius, quam in alio concludit. Et quia licet quis (ceteris paribus) sibi magis, quam alteri obligetur d, in proposito cetera non sunt paria, quia commodans sua voluntate proprie rei vsu alteri concedit, & suam fidem seruare tenetur e. Sed si res ad certum vsu, & ad certum tempus commodata non fuit, sed quousq; comodanti placeret, (quod precarium vocatur) cum libenter, repetere potest, nisi quando absq; causa, & cum damno alterius repeteret, quia tunc dolo id facere videretur, iuxta Syluest. f

183 **S**eptuagesimoprimo, qui comodatarius ad prefinitu tempus non reddit, aut deteri⁹ factum sua culpa, etiam leuissima reddit, quo comodans non fuit contentus g. Idem si commodatarius in aliu vsu, quam concessum, commodato vitur, aut diutius, quam conuenissent, cum damno notabili commodatis, & est obligatus ad restitutionem illud damnum, & rem commodatam, quamuis deter-

i Eod. cap. n. preced.

k Per prædicta nu. 179.

l Ca. ex parte de consuet. & l. conueniri ff. de pact. dotal.

m Ca. 4. n. 9. & seq. n in d. reg. contractus.

o Eod. ca. nu. 203.

a l. in comodato par. ff. de commod. & c. 1. de commod. b Ver. b. commodatum par. ff. de commod. & in d. l. in reb.

d Cap. si non licet 23. q. 5. & l. 1. ff. de pact. cap. quoliter eo. tit.

f Ver. b. pro. titum qu. 1.

g Arg. c. 1. de commod. cum adnot.

rior fieret casu fortuito in mora i, & cap. pra. dictum est. N. credit enim, qui com. cisset, & ideo illud tarius, sine cuius effecta solo vsu, a. ro conscientia, re. perit, aut deterius modo peritorum, a. tenti commodanti dantis ob moram 184. Ex quo sequitur commodatam, cum Et qui commodati accipi solet, si sua tenetur. Sed si acci. modat, quemadmod. tus, aut amicus cor. dat. non nisi ad dan. Et si vtriusque grat. gentea, & alta limi. micum commune. aut lata, & leui culp. tum est a. Quamqu. credere commodat. ius leui, quæ ad mo. Sed communis ter. cendit ex peccato. 185. Septuagesimote. depositum, aut loc. li. & amittitur dolo. non si misit per nu. quia ea, quæ perent. commodantur, pig. mus, bestia, & simi. rem, manent & su. ponunt, aut locant. perent, nisi dolo, nihil interuenit in. communiter ad illa. 186. Quauis contra. ta pecunia numerat. consumuntur, quia & ideo licet per nu. cito non peruenierit. fuit electus per nos.

rior fieret casu fortuito, quia furtum committit, & omnis fur est in mora i, & casus fortuitus ei, qui est in mora, nocet, vt supra dictum est. Non tamen est fur, nec peccat, si probabiliter credit eum, qui commodauit, contentum fore eo quod ipse fecisset, & ideo illud fecit l. Nec tenetur de damno commodatarius sine cuius culpa res commodata perit, aut deterior est effecta solo vsu, ad quem commodata fuit m, imo saltem in foro conscientiae, restituere non tenetur commodatum, quod perit, aut deterius effectum est alio vsu, si certum est eodem modo peritorum, aut deterius effectum iri, si tempore competentis commodanti restitutum fuisset, nisi id quod commodantis ob moram interfuit, Angelus n.

184 Ex quo sequitur, peccare commodatarium, qui rem sibi commodatam, cum domini damno notabili alteri commoda. Et qui commodatum sui tantum gratia accipit, vt regulariter accipi solet, si sua culpa etiam leuissima amittatur, restituere tenetur. Sed si accipit ob causam, & vtilitatem eius, qui commodat, quemadmodum vxor ornamenta & vestes, quas maritus, aut amicus commodat, recipit, quo ornatio ad eum accedat, non nisi ad damnum dolo, aut culpa lata datum tenetur. Et si vtriusque gratia commodatur, vt commodant r vasa argentea, & alia similia ad splendide aliquem dominum, vel amicicum communem excipiendum, tenetur ad damnum dolo, aut lata, & leui culpa datum: sed non ad id quod leuissima datum est a. Quamquam Sotus breuiter contra omnes dicit, se credere commodatarium non teneri de damno dato culpa eius leui, quae ad mortalem in foro conscientiae non peruenit. Sed communis tenenda est: quia haec obligatio non tam descendit ex peccato, quam ex natura contractus.

185 Septuagesimo tertio peccat, qui misit commodatum, pignus, depositum, aut locatum per nuntium non habitum pro fidei, & amittitur dolo, aut culpa eius, & non vult soluere c. Sed non si misit per nuntium comuniter pro fidei habitum d, quia ea, quae pereunt, regulariter suo domino pereunt, & quae commodantur, pignorantur, deponuntur, locantur, vt sunt domus, bestiae, & similia, quorum dominiū non transit in accipientem, manent & sunt eorum, qui commodant, pignorant, deponunt, aut locant, & ita quomocunque pereant, eisdem pereant, nisi dolus, pactum, culpa, aut mora praecedat, quorum nihil interuenit in missione rei commodatae per nuntium comuniter ad illam ferendam pro fidei habitum.

186 Quauis contrarium sit dicendum de rebus mutuatibus, puta pecunia numerata, pane, vino, oleo, & id genus aliis, quae vsu consumuntur, quia dominium eorum transit in accipientem, & ideo licet per nuntium fidelem, & diligentem mittantur, si actio non peruenierint ad eos, quibus mittuntur, & nuntius non fuit electus per eos, non liberatur mittens, iuxta communem e.

h l. qui inuenta, ff. de furt. & parag. placuit, in lit. de oblig. quae ex deli. l. h vt certo ff. commot. l. in re furtius, ff. de cō. dicit. fur. k Eod. ca. num. 1-2. l. qui rem. ff. de furt. m. si commo dūero ff. commod. n Verb. com modatum, pa. 1-2. g. 14. o l. qui vas parag. si ergo ff. de furt.

a l. cōtractus ff. de reg. iu. ca. cum ei adnot. per Pano. & alios de commod. b Lib. 5. q. 7. art. 3. de iu. & iur.

c Arg. ca. fig. nificante, de pignor. Bacr. in l. eum, q. ff. commo. d l. qui argē. iū, ff. cōmod. & Barthol. vbi supra.

e In l. incendium. C. si cert. per. & lo. quod re ff. eod. & d. cap. significante.

370 De peccatis circa conducta & locata.

Septuagesimoquarto, qui comodatarius rem sibi commodatam non vult restituere, nisi solutis prius impensis, quas ipse iure facere tenetur; quales sunt victus & curationes exigui pretij; quamuis pro compensatione alterius debiti liquidi retinere possit, & etiam pignus magnarum impensarum in eius curationem ab aliquo morbo, aut inuestigationem, aut alia similia factarum h.

f In rebus, parag. possunt ff. commod. Bart. in l. diuortia parag. impendia. ff. fol. matr. g Lux. comu. arg. a contra. xjo. l. fin. C. de compens. & cap. 2 de depof. h Dico parag. possunt. & Bart. vbi supra.

De peccatis circa locata & conducta.

- 187 Locator non reddens pensionem pro re locata perdita, & seq.
- 188 Sterilitas, & fertilitas qua, & quando minuit pensionem. & 191
- 189 Sterilitas non dat remissionem his casibus & seq.
- 190 Pensio emphyteusis duplex, & qua minuitur.
- 192 Emphyteusis qua perditur biennio non soluendo.
- 193 Locator in quatuor casibus potest auferre rem locatam & nu. 194.
- 195 Locans domum in malos vsus, vel dolium vitiosum & nu. 194.
- 195 Castitatis seruanda haec vera remedia.
- 195 Meretricum permissio vt licita, & domus eis vt locanda, & an id expediat.
- 195 Permissio peccati nulla cum participatione lucri licita.
- 195 Locare domum meretrici, aut alij peccaturo in ea vt liceat.
- 195 Tributum meretricum tamquam scodum ab Anastasio sublatum.
- 196 Dolia, & alia vasa vitiosa, sciens, vendens, aut locans.
- 197 Operarius, qui non laborat iuste conductori.
- 198 Conductor non soluens, vel damnificans, nu. 199.
- 199 Conductor partiarius, non partiens domino locanti arbores.

187 **S**eptuagesimoquinto, qui locat aliquid, & pensione accepta ob crimen commissum sua bona perdit, & non vult reddere pensionem saltem pro rata temporis conductori, qui eo non potuit, vt conuenit, vt, iuxta legem a, qua vna cum glossa & communi sententia probat, locatorem teneri ad reddendam conductori totam pensionem, vel partem pro rata temporis, siue fundus publicetur ob maleficium, siue detur militibus: licet non teneatur soluere illi interesse damni emergentis, aut lucri cessantis, eo quod non fuit vltis toto illo tempore, ad quod conduxit. Idem de locatore, qui compellit ad soluendam integram pensionem domus locatae conductorem eam relinquere coactum ob pestem, & aliam iustam causam superuenientem ante definitum tempus; quia solum pro tempore, quo ea vti potuit, soluere tenetur b. Idem de locatore qui non vult deducere partem agricolae debitam, propter sterilitatem fortuitam, quam nec fertilitas anni praecedentis, nec sequentis compensare potest c, quamuis ad id non teneatur eo solo, quod fructus iam percepti damnificentur, (sunt-

g l. si fundus ff. locat.

b Ca. propter sterilitatem. cum ei adnot. de locat. c Di. cap. propter de locat. l. ex cōdu. do. parag. h vis, ff. locat.

furtipiantur, aut p de quolibet locato vult seruare leges tas, que colliguntur iuxta leges L. usita simas, praefate ren das mille difficul est e, quod agricol. ctus extiterint, & integram soluat, a semente deducta, Diximus, Remissio rili ibi etiam, vt in 188 Secundo, quod lito calore, frigore locustis, bruchis, & agricolae eueniunt t ca definitionem st sis, ea vere proprie uentio partium, au nis probat, & quoc et, qua est tanta, ligi solent, vix duae decim modij frum casu si pradium er 189 Quamquam anni compensand praecedenti anno, a rius tamen videtur pacto aut consuetu tertia parte, quia ac solito colligatur. E soluenda in pecun 190 Tertio, quod & conductor sunt t quando sterilitas ex vel zizaniae semen impuratur, qui cas notat. Neque in pe licet, in decē, vel pl in perpetuum con ad longum tempus non tota g, quod v potius ad recogni nem fructuum, sec quod tantum, aut tempus conducere

surrupiantur, aut pereant, quia id sterilitas dici non potest. Idem de quolibet locatore, & conductore, qui non seruat vel non vult seruare leges locationis & conductionis expressas, vel tacitas, quæ colliguntur ex infra scriptis sex notabilibus. *Primo*, quod iuxta leges Lusitaniæ Catholicæ fidei propagatrici consuetissimas, præfatæ remissioni locus non est: quia per illas, ad tollendas mille difficultates circa hoc occurrentes, sapienter statutum est, quod agricola nullam pensionem soluat, quâdo nulli fructus extiterint, & quando aliqui fuerint, quamuis pauci sint, integram soluat, aut omnes fructus domino relinquat, de illis semente deducta, si est prædium ab eodem factum, aliàs nihil. Diximus, *Remissioni*, quia compensationi anni fertilis cum sterili ibi etiam, vt in alijs regnis iuri communi locus est. *188 Secundo*, quod sterilitas fortuita est, quæ contingit ex insolito calore, frigore, tempestate, terræmotu, magna illuione, locustis, bruchis, & id genus alijs, quæ absque aliqua culpa agricolæ eueniunt. Et quamquam multæ sunt opinioniones circa definitionem sterilitatis prædictæ, omnibus tamen perpensis, ea vere propior videtur, quæ definit esse illam, quam conuentio partium, aut consuetudo, vel communis opinio regionis probat, & quod cessantibus his eligatur illa Bartoli, scilicet, quæ est tanta, vt ex tribus partibus, quæ communiter colligi solent, vix duæ tantum colligantur, vt si solent colligi quindecim modij frumenti, & non colliguntur nisi decem, quo casu si prædium erat conductum tribus scutis, duo soluantur. *189* Quamquam item aliqui dicant, quod tunc sterilitas vnius anni compensanda est cum fertilitate alterius, cum in dicto præcedenti anno, aut sequenti duplo plus solito colligatur. Verius tamen videtur sufficere, vt colligatur tantum, quantum pacto aut consuetudine ad id constitutum est, aut plus solito tertia parte, quia ad sterilitatem sufficit, vt tertia parte minus solito colligatur. Et in hoc nulla est differentia an pensio sit soluenda in pecuniâ numerata, an alia quauis re. *190 Tertio*, quod hæc remissio locum non habet, cum locator & conductor sunt socij partiarj, tam lucri quam damni. Nec quâdo sterilitas ex vitio, aut tenuitate agri, in quo multa herba vel zizaniæ sementē suffocant, quia hoc negligentia agricolæ impuratur, qui eas non extirpat, quod etiam Syluest. fructe adnotat. Neque in pensionibus rerū, quæ in longum tempus, scilicet, in decem, vel plures annos, aut in vnâ, vel plures vitas, aut in perpetuum conducuntur & locantur, etiâsi maior pars rei sic ad longum tempus locata pereat, etiam casu fortuito, modo non tota, quod verum est, quando exigua pensio exsoluitur potius ad recognitionem dominij directi, quam ad solutionem fructuum, secus autem, quando ita fructibus respondet, quod tantum, aut parum minus soluitur, quam si ad modicum tempus conducere tur, tunc enim prædicta remissio faciendâ est, quia

d l. damnum
C. de locat.

c Lib. 4. ord.
tit. 61.

a Vr eod. tit.
61. cauetur.

b Prædicto
parag. si vis.

c In d. parag.
si vis. & Ioan.
And. in d. ca.
propter.

d Arg. l. illud
ff. ad l. Aquil.
& cap. 2. de
transprola.
c. lux. gloss.
receptam in
d. c. propter.
f. Verb. locat.
qu. 12.

g l. 1. C. de
in re emphy.

quia emphyteuta, siue cōductor nō soluit pensionem, tam ad recognitionē dominij directi, quam in fructuum cōpensationem, quæ cōmunis opinio est, quam refert, & sequitur Iason. *h*

191 *Quarto*, quod pensio prouentus, aut merces locationis nō sunt augēde propter fertilitatē quæ euenit ex eo quod fructus per conductoris industriā exercuerint, quia sua industria eidē nō debet esse dāno, nec etiā quādo ex fecunditate prædij euenit, sed sic quādo casu fortuito contingit, vt si res locata fuit molendinū, ex quo conductor cōmuniter percipere quinquaginta solet, & quia reliqua molēdina vicina destructa sunt, hoc annō cētum percipit, pro rata pensio augeri debet, sicut ob sterilitatē casu fortuito eueniētē diminui solet, secundum Panormit. *a* & Syluest. *b* quia contrariorum eadē est disciplina.

192 *Quinto*, quod qui aliquam rem propriam Ecclesie in emphyteutin temporariā, aut perpetuā habet, & per duos annos pensionem soluere cessat, ipso facto eā perdit *d*, nisi celeritate solutionis mora purgetur, quæ purgatur, si ante citationem vel statim post eā sine alia dilatione soluit, iuxta Innoc. & Ioan. And. *e* & Bald. *f* quāuis glossa & Cardinalis *g* arbitrio iudicis relinquunt, quod verius videtur. Sed si prædium est alterius personæ priuatæ, non amittitur ob non solutionē, ante trium annorū lapsum, sed moram purgare non potest propter maius temporis spatium, quod ad eā faciendā datur *h*. Sed si dominus prædij debet emphyteutæ tantū, quāntū sibi debetur, non perdit propter compensationem, quæ solutionis vim habet *i*.

193 *Sexto*, quod qui domum suam in certum tempus locauit, ante præfinitum tempus ab ea colonum, vel inquilinū amouere potest in quatuor casibus *k*. *Primus*, quando in longum tempus, scilicet, in decem, aut ad minimum in quinque annos locatum fuit, & in duobus primis annis pensionem non soluit, aut quando in minus tempus locauit, & die præstituto non soluit, nec celeriter satisfacit *l*. *Secundus*, cum ad suam habitationem propter aliquam necessitatem superuenientē ea opus habet *m*, si tamen commode aliter sibi prouidere potest, non dicitur necessitatem habere. Quæ tamen superuenire potest locanti, qui aliam domum non habet, quando locat, quidquid dicat Syluester *n*, vt si tunc cum alio degebat, & postea uxorem duxit, & cum ea separatim ipsi viuendum est.

194 *Tertius*, quando domus indiget refectione, qua tēpore locationis nō indigebat *o*. Sed in hoc, & præcedēti casu pensio pro rata tēporis, pro qua auferitur, deducere debet *p*. *Quartus*, quādo cōductor abutitur ea, etiā absq; dāno illius, recipiendo meretrices, desides quosq; & lenones, & id genus nihili homines, & tūc nihil ei de pensione remittere tenetur, aut male cauitur, & cū dāno illius in cubicula sues introducendo, arbores cedendo, agrū idoneo tēpore nō colendo, quo casu de pensione remittere pro rata debet, & potest in iudicio damna petere *q*.

h In l. 1. C. de iure emphy. nu. 20.

a In di. esp. propter.
b Verb. locat. qu. 74.

c Cap. hospi. 32. dist. 1. 10. si. de his qui sunt sui vel alieni iur.

d Ca. potuit, de locat.

e In di. cap. potuit.

f Tit. de locat.

g In di. ca. potuit.

h l. fin. C. de iur. emphy.

i Arg. ca. fin. de depof. vii. Pan. & alii.

k Cap. propter parag. 1. cum glo. de locat.

l Adem. C. de locat. d. ca. propter parag. 1.

m Dist. 1. 2. dem. & d. ca. propter parag. 1.

n Verbo locat. q. 9.

o Dist. esp. propter.

p Dist. c. propter parag. 1.

q Panorm. & Ioa. de Imola in di. esp. propter.

195 *Septuagesimo* locauit ei, quem pu vt qui arma locat ei percutere velle, aut cendas, quia auxiliu

Ad noue hoc in l. summa est. *Primo*, aliqua ciuitatis partem a S. Tho. committit aliqua ma sequantur, ita potest

Respondimus *secundo*, modo, quo alicubi p tronos, & locando d quod magis lucrant lucri partem, quia hi obuenientis ex peccat missio peccati est lic

Tertio, quod non l te ciuitatis, in qua ill & consuetudinem i

Quarto, difficile def facit, vel locat domū parte ciuitatis, in qu

locare domum vsura latenus licet dare oc

posita supra *h*. Tum mittere meretrices, & negari nō potest, ad meretricandum i

ta, quibus cōtrariū i quod licet cuiq; vti i

circ. *Secundo*, quod q aliquo modo in ea p & ad exercendā arte

separabiliter admitt sequenter ad exercen

caū inseparabiliter peccatoribus, puta c

illis non excōmunicat peccaturi, nō tamen tetrici domū ad viuē

exercitium inseparab nulla humana potest gem naturalem & di

Contrariū tamen sin

Septuagesimo sexto peccat, qui suam domum, aut aliam rem locavit ei, quem putabat ea ad peccatum mortale abufurum, ut qui arina locat ei quem putat interficere, aut iniuste alium percutere velle, aut locat domum suam ad vsuras in ea exercendas, quia auxilium ad peccandum mortaliter prabet b.

b Arg. c. si d. in iur. & ca. 1. de offi. dele.

Ad noue hoc in loco quesita respondimus multa, quorum summa est. Primo, quod licet potestati publice permittere, ut in aliqua ciuitatis parte sint meretrices, secundum August. c. relatum a S. Tho. communiter recepto d, dicente, quod ut Deus permittit aliqua mala, quo maiora vitentur, vel maiora bona sequantur, ita potestas humana imitata cum id facere potest.

c In lib. de ordine. d. 2. q. 10. art. 11.

Respondimus secundo, quod non licet permittere lupanaria, eo modo, quo alicubi permittuntur, videlicet constituto eis patronos, & locando domos carius quam locarentur honestis, eo quod magis lucrantur quam illae, & recipiendo aliquam turpis lucri partem, quia hic modus continet participationem lucri obuenientis ex peccato: & ut erudite dixit Caieta. e nulla permissio peccati est licita cum participatione lucri procedentis.

e Supradicto art. 11.

Tertio, quod non licet locare meretricibus domos in ea parte ciuitatis, in qua illa non permittit eas habitare, quia legem, & consuetudinem iustam transgreditur f.

f Contra ea que contra mores. 2. di

Quarto, difficile defendi posse, quod non peccat mortaliter, qui facit, vel locat domum meretrici ad meretricandum, etiam in ea parte ciuitatis, in qua permittitur habitare g. Tum quia non licet locare domum vsurario ad exercendum foenus g. Tum quia nullatenus licet dare occasionem peccandi iuuando, per resolutionem positam supra h. Tum quia, quamuis possit potestas publica permittere meretrices, consultores, & adiutores earum, & accedentes ad eas, non tamen potest efficere, quod ille & hi non peccent, & negari non potest, cum qui facit, vel locat domum meretrici ad meretricandum iuuare ipsam ad illud. Tum quia fundamenta, quibus contrarium defendimus, soluuntur, concedendo primo quod licet cuique, uti iure rem suam locandi licite, non tamen illicite. Secundo, quod quamuis liceat locare domum ei, quem credit aliquo modo in ea peccaturum ad alium finem quam peccandi, & ad exercendam artem, cuius exercitium non habet peccatum inseparabiliter admixtum, non tamen ad finem peccandi, nec consequenter ad exercendam artem cuius exercitium habet in se peccatum inseparabiliter admixtum, & ita quamuis liceat locare domum peccatori, puta concubinario, aleatori, peieranti, & id genus alii non excōmunicatis, ad viuendum honeste, etiam si credantur peccaturi, non tamen ex eo consequitur, quod liceat locare meretrici domum ad viuendum meretricando, & exercendo artem, cuius exercitium inseparabiliter habet peccatum admixtum, quia id nulla humana potestate potest fieri licitum, cum sit contra legem naturalem & diuinam a, licet iusta de causa permitti possit.

g Ca. 1. vsur. li. 6.

h Eod. c. 14. num. 35.

i In di. 2. 2.

a Arg. c. sententia quida, 25. q. 8. b In 4. l. diu. 25. q. 25.

Contrarium tamen sine scrupulo affirmat Ioannes Maior. b Pro quo

374 De peccatis circa locata & conducta.

quo facit, quod id seruat cōsuetudo totius fere orbis Christiani. Et quod prædictū dictum Augustini ab omnibus receptum, vix potest exsequi sine domorū locatione. Et quod in hac urbe, sciēte & patiente Papa, locantur, & semper consueuerūt locari domus meretricibus. Et confessarij absoluūt, & semper absoluerunt locatores earum sine proposito abstinendi à tali locatione. Et quod ad cōtraria, quæ vrgentissima sunt, respōderi potest, procedere in eis, qui locāt eo sine principali, vel minus principali, vt meretricentur, non autē in eis qui locant illis ad viuendum tantū, cum displicentia corā Deo vera meretricij, & artis meretricandi. Et quod hoc significare videtur ius Canonici, quatenus vetat locari domos vsuarijs ad scēnus exercēdum, & quatenus non vetat locari indigenis, sed tārū alienigenis: quamuis replicari possit, probari quidem ibi, quod permittitur locatio vsuarijs indigenis ad scēnus exercēdū in foro exteriori, nō tamen quod liceat in interiori, de quo agimus.

e Di. c. 1.
de vsur. li. 6.

Quinto, quod magis expediret nō permittere: *Primo*, quidem quod difficile est defēdere, quod liceat eis facere vel locare domos, in quibus meretricentur, vt dictū est, & quod raro locantur ad tā purū finem viuēdi, quod non misceatur aliquis finis saltē minus principalis meretricandi, vel de lucro participādi. *Secundo*, quod multi pueri incipiūt hac occasione prius peccare, quā alioquin inciperent. *Tertio*, quod libido nō extinguitur, nec refranatur, imo accenditur eius vsu secundum Magist. d. addito malæ inclinationi sensualitatis malo habitu, quia duo vincula fortiora sunt vno, e. *Quarto*, quod castitatis habitu resistenti illi malæ inclinationi refranatur illa, & nō lupanari resistenti illi resistenti. *Quinto*, quod finis per eā præsentis, puta ne honestæ sollicitentur, non attingitur: viri enim prudentes aiunt eos, qui ad eas sollicitandas sunt apti, nō adire meretrices, imo postquā male sunt eis assueti, tanto magis honestas sollicitant, quo maiore impetu naturę & vitij feruntur. *Sexto*, quod ipsemer noui pueros castissimos venientes ad Academias ex terris, vbi nō est eiusmodi occasio fornicandi, ob eā, quę in illis se offerebat, animas, studia, & corpora ipsa cōtagio infecta perdere. *Septimo*, quod meretrices ipsę posteaquam desinunt esse ad illud turpe lucrum aptę, mille malorum instrumenta fiunt. *Octauo*, quod mares maiore vigore sunt ad resistendū libidini quā femine. Et scēnis nusquā hac permissione succurritur. *Nono*, quod verū remedium cōtra libidinē est, ardens amor castitatis, vitatio eius perdendæ occasionis, vigilantia ad resistendum cōiuncta cum abstinentia, sobrietate, & labore assiduo, super omnia gratia diuina, quorum omnium contraria lupanaria requirūt.

d Lib. 2. d. 24.
e Cap. 1. de
vsur. & pacc.

a) Ca. indigna
tur. 22. qu. 6.

Ex his sequitur *primo*, pessimam esse permissionem, qua Cautones intra domos suas, vel in tuguriolis contiguis permittunt meretrices, quō plures eo diuertant, quia non fit auctoritate publica, & est ei mixta participatio.

Secundo, esse peccatū ex meretricio, & fere immerito Nicephoripellat vectigal, & potest Deoque inuitum, ferendum piaculum: quod impertali Platina in vita Pontificis recognoscere, admodum solum vtriusque iuriliteraturę cognitione in Referendariorum sapientie Romanę Gfereque diuidium hlocus excuderetur, ac olim emulę, ab eodem tiffimos quosque p196 Septuagesimo septimo patefacto vitio, lo vendit, ob quod vinū nū vini & interesse se quoad forum consciuit, dicens conductorceret, an essent talia aliis vitiosis, ex quibus quiaquam ingressus 197 Septuagesimo octauo diario fideliter neter damnificatur, cur ni viri satisfaciendi a boraturum, & dolo, a vult conductori dami bligatione restitueno impedit, & si ele parstoris non præstat, distare omisit ob casum tingentem, quando e conduxisset, reperiss tamen limitatio nob 198 Septuagesimo nono non soluit, eo quod e aliquem casum fortunest, cum obligatione Syll. g. procedere qu tetti locare omisit, ali limitatio, nostro iudi in illa questione, An

Secundo, esse peccatum mortale querere lucrum, vel tributum ex meretricio, & fœdis meretricum opera, & lucro: quare non immerito Nicephorus *b* huiusmodi lucrum, & tributum appellat vectigal, & portorium impurum, detestabile, absurdum, Deoque inuitum, feris quibusque barbaris indignum, & execrandum piaculum: summisque laudibus effert Anastasium, quod impertali magnificentia illud omnino sustulit, quod tamē Platina in vita Pontioni tribuit Alexandro. Cuius rei me isthęc recognoscere, admonuit precellens doctor Cęsar Costa, non solum vtriusque iuris peritia, sed & historię atque politioris literaturę cognitione preclarus, nuper à S. D. N. Gregorio XIII. in Referendariorum numerum cooptatus, cum antea fuisset sapientię Romanę Gymnasta percelebris, & post hęc scripta, fereque dimidium huius operis typis excusum, antequam hic locus excuderetur, ad amplissimum amplissimę Capuę, Urbis olim emulę, ab eodem Gregorio vt eruditissimo, ita vt eruditissimos quosque propensissimo, Archiepiscopatum euectus. 196 *Septuagesimo septimo*, qui dolia, vel alia vasa vitiosa scienter nō patefacto vitio, locat, aut ignorās eorū vitium, pro integris vendit, ob quod vinum effusum est, aut damnificatum & dānum vini & interesse solvere non vult *c*, quamuis secus sit, saltem quoad forum conscientię, si ignorans vitium simpliciter locavit, dicens conductori, nescire se illa esse vitiosa, & ideo dispiceret, an essent talia *d*. Quod ipsum est dicendum de omnibus aliis vitiosis, ex quibus damnium sequi potest, qualis est equus, qui aquam ingressus in eam procidit, & vestitiū iacturā affert *e*. 197 *Septuagesimo octavo* peccat operarius, qui conductus salario diario fideliter non laborat, ob quod conductor notabiliter damnificatur, cum obligatione damnium ad arbitrium boni viri satisfaciendi *a*. Idem si promisit se diario pro altero laboraturum, & dolo, aut sua culpa, id non prestiterit, vel non vult conductori damnium ob id acceptum satisfacere, cum obligatione restituendi *b*, secus tamen si cum casus fortuitus impedit *e*, & si est paratus ad præstandum, sed culpa conductoris non præstat, diarium ei persolendum est, & etiā si præstare omisit ob casum fortuitum ex persona conductoris contingentem, quando conductus diarium in alio loco, si ille non conduxisset, reperisset *d*, alias non in foro conscientię; quę tamen limitatio nobis non videtur iure probari. 198 *Septuagesimo nono*, qui pensionē rei conductę eius domino non soluit, eo quod ea non vititur, quia non vult, aut quia ob aliquem casum fortuitum, ex parte ipsius contingēt non potest, cum obligatione restituendi *e*, quod limitant Angelus *f*, & Sylu. *g* procedere quādo dominus, eo quod eā illi locavit alteri locare omisit, alias nō, saltē in foro conscientię. Sed nec hęc limitatio, nostro iudicio, iure probatur, & aduertendum, quod in illa questione, An merces locationis, & qualibet alia pensio

b Lib. 26. ca. 20. hist. eccl.

c l. sed adā des parag. si quis ff. locati. d. Aug. verb. locat. parag. 24. & Sylu. eodem verb. q. 18. *e* Sylu. str. vbi supra.

a l. 1. ff. locati.

b Arg. l. si. ff. ad l. Rho. de iact. & d. l. sed addos parag. cum quidam. *c* l. si vna cum quidam. ff. locat. *d* Sylu. verb. locati, qu. 18.

e Gloss. in d. l. si vno parag. item cum quidam. *f* Verb. locat. parag. 13. *g* Vbi supra.

376 De peccatis circa locata & conducta.

In l. penu
In l. de inu-
r. l. ft. pu. & in
l. C. de quan-
do. d. es. lega.
rou.

fit soluenda in principio, vel fine anni, resolutio glossarum
ponitur in illis duobus senariis.

Annus si debes, tunc inspicies caput anni.

Anno si debes, in fine teneberis anni.

Circa quod varij variè loquuntur: sed tenendum est, quod in primis conuentio partiū est attendenda, & ea deficiente, con- fuerudo regionis, & eis deficientibus regulariter soluenda est in fine anni quando vnica solutio est faciendā, & tempus ponitur causa differendæ solutionis, vt resolut la'on post alios i. Dixi, Regulariter: & quia aliud est faciendum, quando ex causa propter quam datur, & ex persona, cui datur, & aliis circumstantiis aliud conijcitur, vt Panormit. cum communi tene k. 199 *Octuagesimo*, qui dolo, lata culpa, vel leui, sua vel suorum, infert notabile damnum rei conductæ, & non vult illud satisfacere; secus tamen est, si infertur ab alio, cui ipse resistere nō potest, aut non tenetur, aut casu fortuito, quem nec culpa, nec mora eius præcessit, per dicta m.

Octuagesimo primo, qui colonus partiarius locauit alicui prædium ruiticum, aut certam eius partem, nulla arborum mentione facta, & omnes fructus earum percipit, aut eas cædit, aut alius odio exorto ipsius dolo, vel culpa eas cædit, aut earum fructus dissipat, & non vult restituere domino suam partem, vel damnum a.

i In l. qui
hoc anno, ff.
de verbo ob-
ligat.
k In d. Pro-
prietate loca-
& in o. perue-
nit, de arbor.
l Gloss. in l.
si quis fun-
dus parag.
Celsus & l. si
merces, pa-
rag. qui do-
lour. ff.
in Eod. cap.
num. 179.

2 In l. fru-
ctus ff. de v-
susu, del. si
merces, parag.
culpa, ff.
locat.

De peccatis circa iura, & tributa Regia, & publica.

- 200 Tributa & iura regia qui non soluit vt peccat.
- 201 Tributa sine auctoritate imponens, aut exigens vt peccat.
- 201 Iurium illicite impositorum exactor vt peccat.
- 201 Clericos qui grauantes gabellis excommunicantur.
- 202 Episcopi inquirant, an clerici gabellis grauentur.
- 202 Gabella rerum, quas homines ad suam necessitatem ferunt.
- 202 Gabellas ob merces debens sic verum pandat.

Octuagesimo secundo peccat, qui tributa, & iura iuste auctoritate Pontificia, Regia, aut alia publica consuetudine immemorabili imposita non soluit, cum obligatione restituendi, quod plane procedit in iuribus debitis ob prædicia, aut alia ad eorum statum pertinentia, aut alia via iusta impositis, cum intentione obligandi ad mortale, aut per iustos contractus locationis, aut alios cum illis initos. Et etiam quando per aliam legem, vel iussionem iustā imponuntur, nisi habuerint intentionem tacitam, vel expressam impediendi obligationem ad pœnam æternam per impositionem alterius temporalis, vt infra edicetur, & olim diximus, & nuper latius e.

b In l. Ho-
siensem in
ma. de preni-
& remitt. &
communem.
c Cap. 13. &
num. 26.
d In rub. de
pœnit.
e In cōmō.
cap. fraterni-
tas, 12. q. 3.

201 Octuagesimo

201 *Octuagesimo tertio*...
cia, aut Regia, aliquo
tione restituendi, que
catur per bullam cœn-
illo, qui exigit tributa
se, cum obligatione re-
ta, vel non, & sua spe
iussu superioris facit,
virtute obedientiæ pr-
licitum esse credat, nec
cap. si quis autem k no-
Octuagesimo quarto, c-
posita, quæ nec Eccle-
exigit ab eis, & est ex-
te contraria consuetu-
rent ad negotiandum
rent facultatem à Pa-
202 Rogatus à mult-
tione gubernatoriū la-
perindicta extraordina-
alijs id genus ad vict-
Gabellas, Hispani Siff-
petūt, aut peti iubent
quæ ad ea soluenda n-
uestigalia & gabella
di, & importandi curru-
sta, & perinde petūt,
cis, atque laicis, quan-
tant, sit de eorum par-
in suos vsus conuertere
sem hic addere, que
re. Primo, eos grauiss-
que Ecclesiasticā offe-
cane Domini incur-
in quibus sunt cap. be-
nouerunt e, cap. quamqua-
xit, quod iudicio sui
& quod de alijs prou-
quod profecto audit
sepius à nobis, & nos
galia in multis regni
omnipotēs in dies m-
& Rerū publ. de præd-
pes, ac Respubl. nimi-
inbiantes grauissime
quod cū tot has cens-
lij locorum, vbi hæc

201 *Ostuzagesimo tertio* peccat, qui absque auctoritate Pontificia, aut Regia, aliquod tributum subditis imponit, cum obligatione restituendi, quædam enim rapina est *f*, & excommunicatur per bullam *cæna*, cuius tenor ponetur infra *g*; idem de illo, qui exigit tributa aliqua aperte illicita, aut sciens talia esse, cum obligatione restituendi *h*, & etiam si dubitat, an sint licita, vel non, & sua sponte iniussus, ad id se offert: secus tamen si iussu superioris facit, qua obedientia in dubio excusat, modo i virtute obedientiæ prius dubietatem illam ex animo pellat, & licitum esse credat, eo quod pro tali à superiore habetur, vt in cap. *si quis autem h* noue declaramus.

Ostuzagesimo quarto, qui gabellas, & vestigalia licite laicis imposita, quæ nec Ecclesiæ, nec Ecclesiasticæ personæ debent, exigit ab eis, & est excommunicatus ipso facto *l*, non obstante contraria consuetudine, nisi quando inueherent, aut emerent ad negotiandum, & mercaturam exercendam, aut haberent facultatem à Papa ad illa ab eis exigendum *a*.

202 Rogatus à multis, vt hæc decisionem amplificet, facta mentione gubernatorum laicorum, qui frequentissime imponunt superindicta extraordinaria super pane, vino, carnibus, panno, & alijs id genus ad victum, & vestitum spectantibus, quæ Itali vocant Gabellas, Hispani Siffas, Galli Tallias, & Gabellas, & ea perinde petunt, aut peti iubent, vel permittunt ab Ecclesiasticis personis, quæ ad ea soluenda non obligantur, ac à laicis. Eorum ite, qui vestigalia & gabellas imponunt pro facultate vehedi, exportandi, & importandi currus, mulos, & alia iumenta vacua, vel onusta, & perinde petunt, iubent, aut permittunt peti ab Ecclesiasticis, atque laicis, quamuis id, quod vehunt, important, vel asportant, sit de eorum patrimonijs, aut prouentibus Ecclesiasticis, & in suos vsus conuertendū. Rogatus, inquam, hoc, plurima possem hic addere, quæ gratia breuitatis omitto, cõtertus admonere. *Primo*, eos grauissime in his peccare, qui Deum immunitatem Ecclesiasticam offedere, censurasq; horrendas, etiam bullæ *cæne Domini* incurere, multos canones sanctos infringendo, in quibus sunt cap. *bene quidem b*, ca. *Ecclesia c*, cap. *aduersus d*, cap. *nouerint e*, cap. *quamquam f*. *Secundo* quod glossa singularis *g* dixit, quod iudicio sui auctoris tota Italia ob hæc est interdicta, & quod de alijs provincijs qui earum facta norunt, testificetur, quod profecto auditu horrendum est. *Tertio*, quod attestamur sepius à nobis, & nostris famulis satis multa huiusmodi vestigalia in multis regnis exacta fuisse. Ideoq; iure vereri, ne Deus omnipotens in dies magis & magis iratus, cõsultores Principum, & Respubl. de prædictis canonibus parum curantes, & Principes, ac Respubl. nimium illis credentes, & exactores soli avaritię inhiantes grauissime tandem castiget. *Quarto* demirari me, quod cum tot has censuras incurrant, tam pauci tamen confessarij locorum, vbi hæc aguntur, eas pro dignitate estimet, & eas

f Panor. in c. super quibusdam de vestigialibus. g Cap. 27. à num. 55. h arg. c. 11. ad Rom. & c. 1. de offi. deleg. & per dicta sup. ca. 11. num. 15. i Cap. quid culpatur. 23. qu. 1. k De poen. di. 7. nu. 114. l Ca. quæquæ de cens. li. 6.

a Gabr. in 4. li. sen di. 19.

b 9. dist. c De constit. d De immu. Eccles. e De sent. excommuni. f De censib. lib. 6. g Clemen. præsent. de censib.

incurrentibus absolutionem denegent, & tam pauci Episcopi, qui excommunicatas, & interdictas personas, & terras, ubi hæc sunt, iubentur, & permittuntur, denuntient: cum præceptum eis sit à Conci. Vienn. h. ut sub pœna pec. mortalis id faciant postquam de eo ipsis constiterit, quod tamen facile constare potest, quamvis parte vocata, & audita id fieri debeat. Quamquã etiã testor multos populos Italię, & gubernatores, & exactores eorum, annis quibus ego sacrę Pœnitentiarię seruis, à summo Pœnitentiario S. D. N. petijisse absolutiones à censuris ob hæc incurfis, restitutione promissã, parata, vel facta, quos vtriusque aliorum regnorũ populi & rectores imitarentur. Amen.

An autem iura illa, quæ Hispani vocant cochlearia & sedilia, quę soluuntur ex granis in forũ importatis, & aliqua eius parte ad vendendum depositis, & alię id genus gabelle, quę in multis regni Castellę locis tã à clericis, quã laicis, vt audio persoluantur, licite à clericis exigantur, ijs, qui earũ condiciones melius, quã nos norũ, delegamur. Addo, quod portoria, & alia tributa Regia & publica nõ sunt soluenda de ijs, quæ quis ad suam, & suę familię necessitatẽ secũ portat, iuxta ius cõmune, nec cõsuetudo cõtraria valet, secũdũ Angel. Sed cõtra tenet S. Antoninus b, quod verius est, & quotidianus vsus cõprobat, & bene, quia cõsuetudo potest inducere id omne quod lex, & certum est hoc lege statui posse, vt etiam idem S. Antoninus ait. *Octuagesimo quinto*, qui debitor gabellæ, cui publicanus, siue conductor gabellarum defert iuramentũ, aut remittit eius cõscientiã, vt veritatem pretij, aut quantitatis merciũ, quas defert dicat, & acceptat, & nõ plene eã manifestat, cum obligatione restituendi, quod est verũ etiã retenta opinione e, quæ habet, quod regulariter, qui fraudat legẽ tẽporali pœna munitam, nõ incidit in spirituale eternam. Non tenetur autem id iurare, & in onus suę cõscientiæ recipere, quia satisfacit dicendo, se paratum soluere quæcunque se debere publicanus monstrabit.

h. Dist. ele. præsent.

i. Per gl. me. morabile e. e. u. d. e. m. e. verb. consil. serit.

ã Verb. pedag. par. 3. b. in 2. part. c. 24. c. Cod. fin. de consuetud. & l. 2. C. quæ sit longa cõsuet.

d. Medina, C. de rest. c. qu. 23. sub fin. e. De qua in. fra. cap. 23. à n. 26.

De peccatis circa pignora.

- 203 *Pignoris qualis vsus peccatum.*
 203 *Pignoris fructus capere quando vsura.*
 204 *Pignus cum pacto commissorio capere an liceat.*
 204 *Pignus vendere an liceat, & quo ordine.*
 205 *Pignore vendito minoris, vel maioris debito, &c.*
 205 *Pignorans ornamenta Ecclesiastica vt peccat.*

f. l. si pignor. ff. de fur. Pa. mor. in cap. 2. de depof. a. De quo in. fra. non. 217.

203 *Octuagesimo sexto* peccat, qui creditor vtitur pignore cõnotabili damno debitoris, absque eius voluntate expressa, vel tacita, & nullã habens causam verifimiliter crediti dominum id æquo animo laturum, & est furtum, si & si cum eius voluntate expressa, aut tacita vtatur, vsuram admittit, nisi

fit vsus, qui gratis iuxta S. Thom. b. i. pa. aut leui pignus peccat, vel non vult resarcire, si id contingit, & secedat, nec pactum, quod debitori periret. d. 204. Idẽ de creditore vete ad certũ tempus redimi possit, e nisi quãnam debitoris sit pactum, quod sentit Panor. f. d. qui expresse paciscitur certum tempus debitorificat: nisi etiam cõ. Et licet de pignore m. monitione facta, vt lutiones, seu denuntiationes, seu denuntiationes nulla facta fuit mētio denuntiatione sufficit, quod tate vendere possit, l. 205. Et si creditor bonetur, vendit, reliquum dum etiam si pluris venditor aliquid, etiam tum pignus retinere potest, etiam creditor pignus solvente, alteri pignus fide in pignus factas reerat animal, in pastum in sortem fructus ex quas in eorum collectio. *Octuagesimo septimo* pignori ornamenta Ecclesiastica cessitate, puta redemptum, & aliorum operum

De pe

- 206 *Vsura quid, duplex*
 206 *Mutuum duplex, &c.*
 207 *Vsura & peccatum*
 207 *Vsura vtraque pagi*
 208 *Peccatum vsura dupl.*
 208 *Vsura lege civili vet.*
 208 *Vsura centesima qu.*
 209 *Vsuram que iustenti*
 209 *Intensio secundaria*

fit vsus, qui gratis inter amicos concedi solet, qualis est libri iuxta S. Thom. *bidem* de creditore, qui dolo, aut lata culpa, aut leui pignus perire, aut notabiliter damnificari consentit, vel non vult resarcire damnum: secus autem, si culpa leuissima id contigit, & secus si casu fortuito, modo mora non precedat, nec pactum, quo pignus quocunque modo periret, debitori periret. *d*

204 Idē de creditore pacifcente cum debitore, quod non solūte ad certū tempus pignus sibi cedat, aut ne post certū idem redimi possit, nisi quando nō in lucrum creditaris, sed in pecnam debitoris fit pactū, vt pro vendito iusto pretio habeatur, quod sentit Panor. *f* & S. Anton. *g* & Sylu. *h* Idem de creditore, qui expresse pacifcitur, vt pignus venderetur, non soluto intra certum tempus debito, & priusquam venderet, debitori non notificat: nisi etiam cōuenerit, ne notificatio esset necessaria.

Et licet de pignore non vendendo pactum sit, trina tamen monitione facta, vt luat illud, vendi potest, modo inter monitiones, seu denuntiationes ipsas triduū interijciatur. Si autem nulla facta fuit mētio de vendendo, vel nō vendēdo, vnica denuntiatio sufficit, quō transactis duobus annis propria auctoritate vendere possit, non autem prius sine auctoritate iudicis.

205 Et si creditor bona fide pignus minoris, quam sibi debetur, vendit, reliquum à debitore petere potest, quemadmodum etiam si plurius vendit restituere tenetur. *m* Et quamdiu debitor aliquid, etiam solum quadrantem debet, creditor totum pignus retinere potest, quoad ille solutus fuerit. *n* Potest etiam creditor pignus à debitore ad tempus præfinitum non solente, alteri pignorarē: potest etiam impensas iustas bona fide in pignus factas repetere, vt si erat ager, in eius cultum, si erat animal, in pastum factas, *p* tenetur tamen ad cōputandum in sortem fructus ex pignore perceptos, deductis impensis quas in eorum collectionem aut conseruationem fecit. *q*

Octuagesimo septimo peccat, qui vasa sacra, libros, vestimēta, & ornamenta Ecclesiastica pignorat, nisi fecerit id ex magna necessitate, puta redemptionis captiuorum, subuentionis pauperum, & aliorum operum Ecclesiæ multum necessariorum *f*.

De peccato vsuræ circa mutua.

- 206 *V*suræ quid, duplex, vera, & palliata.
- 206 *M*utuum duplex, verum & palliatum, & differt à commodato.
- 207 *V*suræ & peccatum vsuræ diuersa.
- 207 *V*suræ vtraque pagina speciatim verita, eam probans hæreticus.
- 208 *P*eccatum vsuræ duplex, sed neutrum vsuræ mentalis.
- 208 *V*suræ lege civili vetita, sed valde clam exercita.
- 208 *V*suræ centesima quæ, & quando licita fuit.
- 209 *V*suram quæ intentio sine pacto faciat.
- 209 *I*ntentio secundaria nec vsuram nec simoniam facit.

210 *V*suræ

b a. 2. qu. 78.
art. 1. ad 6.
c Gloss. in 1.
si credito C.
de pignor. a.
q. 1.
d parag. fin.
insti. quibus
modis re cō-
trah. obligat.
& l. quæ for-
tuitis. C. de
pignor. actio.
e l. fin. C. de
pact. pign. &
c. significante.
de pignor.
f In d. signi-
ficauit.
g 2. part. tit.
5. cap. 7.
h In aurea
Rosa, casu 13.
i l. si conue-
nerit ff. de
pign. actio.
Angel. pignus
parag. 7.
k Gloss. in c.
l. si conuen-
it l. si. C. de
iure dom. im-
petrat. & An-
gel. vbi supra
Syl. ver. pig-
q. 16.
m Ang. vbi su-
pra parag. 8.
n l. quamdiu
C. de distrac.
pignor.
o l. 1. & 2. C.
si pign. de c.
p l. seruus, ff.
de pig. actio.
q S. Anton. 2.
part. tit. 1. c.
15. parag. 3.
r l. sanctimus
C. de sacro-
sanct. Eccl.
ca. 1. de pig-
s Arg. d. 1.
de pign. & ex
aurum. 12.
qu. 2.

210 *Usura est lucrum ob dilationem solutionis.*210 *Vendere pluri ob dilationem, aut minoris ob anticipationem, & 228.*211 *Interesse quid, quotuplex, & quod peti potest.*212 *Interesse lucri cessantis petitur sine his conditionibus.*213 *Montes Pietatis liciti contra Caietanum & Sotum.*213 *Dotis ob solutionem dilatam quid lucri capere liceat.*a Cap. 1. 14.
q. 3.

Disturus de peccato usure circa mutua, huic loco ad id opportuno, iuxta promissionem in prefatione factam, inseram summam eorum quæ in Comment. de usuris a scripseram, adscrutandum fundamenta, quibus soluerentur dubia quædam, quæ anno 1554. soluere iusserat mihi Vlyssiponæ Serenissimus ille maximus Cardinalis tituli Sanctorum quatuor Coronatorum omnium virtutum heroicarum panegyri, rerum diuinarum & humanarum eximia cognitione comitata, & inclutus infans Portugallie, Henricus, tunc frater gloriose memorie Regis Ioannis eius nomine III. & postmodum regni Lusitani moderator grauissimus, patruus obseruantissimus & obseruandissimus, Regis Don Sebastiani, huius nominis primi, iuuenis quidem, sed pacis & belli gestis pro ætate Christianissimi & gloriosissimi, & gerendorum spe admirabilis. De quibus nunc lachrymis obortis nihil aliud dicere licet, quàm quod ipse Rex dicitur cecidisse fortissimus, pugnans contra Saracenos in Africa, quauis sint, qui dicant adhuc esse in viuis, quia corpus eius omnium, qui prælio aderant, magnitudine insignissimum numquam inuentum est. Et quod Cardinalis præfatus eius patruus in Regem assumptus, & Regia Cardinalitiaque dignitate gloriosissimus, pro regno terreno, & temporalis, quod non dimittebat omnino pacatum, susceptus fuit regnum pacatissimum, æternumque Cælorum.

206 Summa ergo illius Commentarii est, quod continet viginti duo notabilia. In quorum quatuor primis habetur, quod quauis hoc verbum *usura* prima sui significatione significet usum cuiuslibet rei, iuxta illud Marci Tullij pro Rabirio, *Usura huiusmodi*, &c. tamen iuxta significationem quam in hac materia communiter habet, significat lucrum proueniens ex contractu mutui, & Græcis dicitur *Τόκος*, id est partus, quasi à mutuo partu, & Hæbreis dicitur *נשבע*, id est, morsus, quo mutuant mutuatariū mordet, vt quidam recentiores scripserunt. Et quod contractus mutui differt à contractu comodati, quia per hunc non transfertur dominium rei comodate, per illum autem sic rei mutuo datæ, vt dictum est supra a. Licet cõueniant in hoc, quod vterque, debet esse gratuitus b, & quod mutuum verum reperitur in solis rebus, quæ usu cõsumuntur, & in pondere, numero & mensura cõsistunt, puta pecunia numerata, vino, oleo, pane, tritico, & id genus alijs quæ usu cõsumuntur c. Dixi *mutuum*, quia velatū, siue palliatum, etiam in alijs rebus, & contractibus

a Num. 186.
b Iuxta glo.
recept. in ca.
1. de comod.
& Inst. qui-
bus mod. re-
contr. oblig.
in printip.

tractibus inuenitur. M
dum suam formam a
contractus quam m
mentem contrahent
quale est omnis cõtr
iusto precio infimo.
cipatam solutionem
iore iusto supremo
emit 10, rem ad min
patam solutionem, in
dat, & illud minus i
pro usura, qui vero c
precio rigoroso 10. p
tuare pretium rei, qu
tio quo res vendita v
baror. Quod autem p
quod supremum, tra
lo contractu mutui v
duplex, verus & palli
mutuo, & velata seu
207 In quinto & sex
peccatum usure, & al
re vel velle lucrum v
mabile suapte natura, q
ritur. Dixi, *lucrum*, pro g
lucrum non estimabilis p
tie, quod fit quando
iuxta illud *si lucidus*
illud Evangelij a: C
usura, licet aliquand
re quem, vt presente
sibi cõferatur, non est
tum simonie, quæ est
rentiam lucri, quasi
tuando queritur, & t
cunia estimabile, lice
mutuando aliquibu
vltario queritur. Di
nus principalis quæ
dicitur. Dixi, *si mutui*
interesse lucri cessan
illud non est usura c.
crum quod queritur
Habetur secundo, qu
accipere illam peccatu
rere sit heresis e, & i
& diuino veteris &

tractibus inuenitur. Mutuum enim palliatum est, quod secundum suam formam apertam, & verba contrahentium est alius contractus quam mutui: secundum vero formam latentem, & mentem contrahentium veram, vel presumptam, est mutuum quale est omnis contractus alius a mutuo, in quo quis minoris iusto precio infimo, siue medio, querit aliquid propter anticipatam solutionem, & contra, quo quis vendit alij pretio maiore iusto supremo propter dilatam solutionem d: qui enim emit 10, rem ad minus pretio infimo valentem 12. ob anticipatam solutionem, in effectu videtur mutuare pretium, quod dat, & illud minus iusto pretio quod dare deberet, accipere pro usura, qui vero contra vendit rem valentem ad summum, & pretio rigoroso 10. pro 12. ob dilatam solutionem, videtur mutuare pretium rei, quam vendit accipiendo illud plus iusto pretio quo res vendita valet pro usuris, vt in predictis iuribus probatur. Quod autem pretium sit infimum, quod medium, & quod supremum, traditur infra e. Vnde licet omnis usura in solo contractu mutui versetur, quia tamen contractus mutui est duplex, verus & palliatus, ita duplex est usura, vera, que in vero mutuo, & velata seu palliata que in mutuo palliato versatur.

207 In quinto & sexto notabili habetur. *Primo*, quod aliud est peccatum usure, & aliud usura, quia peccatum usure est accipere vel velle lucrum usurarium: Usura vero est, *lucrum pecunia estimabile suapte natura, quod principaliter vi mutui veri, vel palliati queritur. Dixi, lucrum*, pro genere, & *pecunia estimabile*, ad differentiam lucri non estimabilis pecunia, quale est spirituale meriti & gratie, quod fit quando & quomodo, & cur oportet apud Deum, iuxta illud *f: lucidus homo qui miseretur & comodat siue mutuat*. Et illud Euangelij *a: Centuplum accipietis &c.* Quod proprie non est usura, licet aliquando in metaphoricis sic dicatur *b.* Et ita mutuare quem, vt presentetur, vel eligatur ad beneficium, vel vt illud sibi conferatur, non est proprie peccatum usure, licet sit peccatum simonie, que est grauior usura. Dixi, *Suapte natura*, ad differentiam lucri, quasi spiritualis virtutis & amicitie, quod mutuando queritur, & non est usura, quia suapte natura non est pecunia estimabile, licet multi pluris estimarent amicitiam, quam mutuando aliquibus querunt, quam pecuniam, quae ex eo ab usurario queritur, Dixi, *Principaliter*, quia licita est intentio minus principalis querendi aliquid pecunia estimabile, vt infra dicitur. Dixi, *Vi mutui*, ad differentiam eius, quod ratione veri interesse lucri cessantis, vel damni emergentis accipitur, quia illud non est usura *c.* Dixi, *Veri vel palliati*, ad includendum lucrum quod queritur ex mutuo palliato, de quo supra *d.*

Habetur *secundo*, quod usura est illicitum lucrum, & velle vel accipere illam peccatum mortale, adeo quidem vt contrarium asserere sit heresis *e,* & non solum iure humano, sed etiam naturali & diuino veteris & noui testamenti prohibita *f:* nam prohibetur

d Cap. in v
sur. & c. ad
audientiam
de empr. &
ca. illo vos
de pign. cum
eis adnotat.

e Ca. 25. n. 93.

f Psalm. 112
a Math. 25.
b Luc. 19.
Tho. 2. 2. q.
78. art. 1.

c Iuxta glossam
sing. & recep-
tam ca. con-
questus, de
usur. facit c.
2. & ca. solu-
briter eod.
tit.

d Num. pro-
ximo.
e Clem. 1. de
usur.

f Cap. quis,
& ca. super
eod. de usur.

g Exod. 20.
h Ca. penna.
lc. 14. 9. 5.

i Luce. 6.
k In c. confu.
luit, eod. tit.
& Conc. Late.
ranens. sub
Leon X. & ex
olitis.
l Per c. 1. 24.
qu. 6. & alia
in dicto no.
rab. 6. dicta.

a In Mercur.
reg. peccabit
de reg. iur. l. 6.

b In l. si ha.
res. par. ite
ff. ad l. falcid.

betur hoc septimo precepto decalogi: *Non furtum facies*, quod omnis rei illicita usurpatio, qualis est usura, prohibetur, h quod est preceptum utriusque testamenti, & quod specialiter prohibetur in nouo, per illud: *Mutuum date, nihil inde sperantes*, contra impium Molinæum, & pium Sotum, ex Urbano k, per quem etiam ratio eorum confutatur. Et quod ius diuinum noui testamenti specialiter prohibet non solum mutuacionem cum pacto expresso, aut tacito reddendi plus aliquid mutuato, sed etiam mutuacionem sine pacto aliquo cum intentione principali, ut plus aliquid re mutuata restituatur l.

208 In septimo notabili, & duobus sequentibus habetur, quod sicut omne peccatum aliud ab usura peccato est duplex, mentale tantum, quod est voluntas peccandi absque verbo, vel opere, & mentale & reale, quod est voluntas peccandi verbo, vel opere secuto, ita peccatum usure est duplex, mentale tantum, quod est voluntas lucrandi usuram opere non secuto, & mentale & reale, quod est voluntas eam lucrandi opere subsécuto. Et quod usura mentalis differt à peccato mentali usura, quia non est voluntas querendi lucrum, sed lucrum ipsum ex mutuo dato, intentione principali querendi illud, sine ullo pacto expresso, vel tacito, de qua intelligendi sunt disputates: An usura mentalis obliget ad restitutionem: nam de peccato usure mentali tantum nulla est dubitatio, quia sicut nullum aliud peccatum mentale tantum obligat ad restitutionem, ita nec peccatum usure mentale tantum. Sed disputant, An lucrum questum ex mutuo, intentione principali ob illud dato, obliget ad illam. ita quod preter peccatum usure mentale tantum, & usure mentale, & reale, est usura mentalis definita supra esse lucrum, &c. quæ non dicitur mentalis, quia lucrum non sit secutum, sed quia sola intentio mentalis fuit causa principalis querendi illud, quæ hactenus (quod sciam) nullibi sunt ita declarata. Et quod nunc etiam legibus secularibus Regum Christianorum est expressè prohibita usura, & implicitè à tempore Iustiniani Imperatoris, secundum comunem, de qua Ioan. Andr. a. Et ita nullus Christianus eam clare exercet, sed verendum, ne aliqui velate, siue palliate maiorem, quam unquam exerceant: nam maxima, quæ olim permittebatur, erat centesima, quæ centum mensibus ipsam sortem exequat, ita ut quoquo mense fors unum pariat, & duodecim in anno, ut copiose ostendit Bart. Socin b. cui concordat Budæus, & Alecius in locis ibi citatis, & alij alibi: & eadem in pecunia traiecitia, sortis periculum in se suscipiente, in alia vero mercatoribus, due partes centesime, hoc est, octo pro centum in anno, & aliis non negotiantibus dimidia centesimæ, hoc est, sex pro centum in anno, & nobilibus tertia pars, id est, quatuor in anno pro centum. Et nunc aliqui velate siue palliate accipiunt tam grandes, ut interdum fors pariat decem, & amplius pro centum ab unis nundinis in alias, quæ tamen tres, aut quatuor in anno occurrunt, & ita triginta & amplius in anno

in anno pro centum. tur e, at nunc cambio 209 In decimo & vti principalis lucrandi e etiam sine pacto expr no autem minus prin glos. & Innoc, e à pl cepri. Tum quia cap citum esse Ecclesie, & no principali, aliquo plurima sunt, in que licet tamen minus pr Missas, & diuina offic tiones quotidianas, n singularum h. No lice remunerationis terre a. Inclinasi cor meum ad nam. Adeo quod Con reticum. Tum per alia neque principale, neq debitum ex mutuo er tidorale, & remunera lbi etiam cum comm quam secundo po tudinis ex mutuo, & t pecuniarium ex illa a principaliter, & secun cosequenter, quod qu mutuauit, suum peccat in intentionem m gratis datum accipiat Et ita no sunt usurarij qua no mutuarent, q micitia, vel amor De Nam vt aliquis finis quod ille non fieret f æstimer, ac alius fir mus d, & supra proxi non mutat principa piendo à mutuarario eo dari, licet id non d rem, ne pecunia à se getur, quamuis si po tionem illius, secundu Contra vero, si dum bera voluntate, sed c à principio sola char

in anno pro centum. Item antea ex vsuris vsurę non capiebantur e, at nunc cambiorum cambia corraduntur.

209 In decimo & vndecimo notabilib. habetur, quod intētio principalis lucrandi ex mutuo sufficit ad constituendā vsuram, etiam sine pacto expresso, vel tacito, cōtra impium Molinęum, nō autem minus principalis, cōtra Sotum d. Tum quia id tenēt gloss. & Innoc. e à plerisq; omnib⁹ Theologis & Canonistis recepti. Tum quia cap. si officia f, & cap. quid proderit g probant, licitum esse Ecclesię, & prelato seruire cum spe secundaria, licet nō principali aliquod beneficium obtinendi. Tum quia quam plurima sunt, in quę quamuis nō liceat intēdere principaliter, licet tamen minus principaliter. Verbi gratia, non licet dicere Missas, & diuina officia audire principaliter propter distributiones quotidianas, minus principaliter tamē sic, iuxta glossam singularem h. Nō licet etiam principaliter seruire Deo intuitu remunerationis terrene, sed minus principaliter sic, iuxta illud: *Inclinasti cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem.* Adeo quod Conci. Trident. b definiuit cōtrarium esse hereticum. Tum per alia ibi latius adducta, ita quod licet nullum, neque principale, neque minus principale lucrum tanquā iure debitam ex mutuo expectari possit, potest tamen tanquā antidotalē, & remuneratorium de gratia, & nō de iustitia debitū. Ibi etiam cum communi asseruimus, quod tam principaliter, quam secundo possumus sperare lucrum amicitię & gratitudinis ex mutuo, & tam principaliter, quam secundo lucrū pecuniarium ex illa amicitia & gratitudine, sed nō nisi minus principaliter, & secundo lucrum pecunię ratione mutui. Et cōsequenter, quod qui postquam principaliter propter lucrum mutuauit, suum peccatum agnoscens, illam intentionem mutat in intentionem minus principaliter accipiendi, si postea gratis datum accipiat, nō est vsurarius, vt recte dicit Angelus c. Et ita nō sunt vsurarij omnes, qui cum spe lucri mutant, sine qua nō mutuarent, quia potest esse finis eorum principalis amicitia, vel amor Dei, & virtutis, & lucrum minus principalis. Nam vt aliquis finis sit principalis alicuius actus, non sufficit quod ille non fieret sine illo, sed oportet, quod pluris vel tanti aestimetur, ac alius finis. Neque etiam peccat, qui non mutuat principaliter ob lucrum, bona fide aliquid accipiendo à mutuatario, existimans id sibi amanter, & gratis ab eo dari, licet id non det tam ob gratitudinem, quam ob timorem, ne pecunia à se repetatur, vel sibi alia vice mutuum denegetur, quamuis si postea, id intelligeret, teneretur ad restitutionem illius, secundum Sanctum Antoninum e, & Caietanū f. Contra verò, si dum sibi dabatur, existimabat non dari sibi libera voluntate, sed coacta, accipiendo quidem peccat, etiam si à principio sola charitate mutuasset g.

Addidi-

c Vr. Mallo C. de viur. & l. piacuit ff. eodem.

d Lib. 6. q. 1. ar. 2. de iust. & iur. e In d. e. consuluat de vsur f 159. dist. 2. d. cum suis gloss.

h Et recep. in cap. 1. de cler. non resid. l. 6. a Psal. 118. b Sess. 6. con. 31.

c Verb. vsur.

d In d. e. cum ministr. n. 37.

e 2. par. tit. 1. cap. 7. par. 9. f 2. 2. qu. 78. art. 1. g Laur in c. salubriter, de vsu. & S. Antonin. vbi supra.

Addimus & ibidem, quod ex qualitate rei datae, ex lucro, vel iactura dantis, & ex eo, quod in tali casu virtus gratitudinis poscit, probus poenitens, & prudens confessarius coijcere, possunt, an datum ultra sortem dicatur datum libera, an coacta voluntate. Diximus etiam illum, qui eo quod a suo debitore debitum recuperare comode non potest, mutuat illi pecuniam, ut sibi hac via alterum tantum, quantum sibi debetur recipiat, non peccare, quia nihil ab eo accipit vi mutui, Ioa. Maior. *h* Adieci-
 mus tamen hoc casu cauendum esse debitori per chirographi debiti redditionem, vel per schedulam solutionis eius, ne postea ipse vel eius haeres iterum illud petant, vel accipiant sponte solutum, per ea quae dicta sunt in simili supra. Non peccat etiam, qui accipit aliquid ob iustam mercedem laboris sui vel famuli numerandi magnam pecuniam summam, quia non vi mutui, sed laboris numerandi accipit, neque qui capit aliquid pro sumptu, & labore mittendi pecuniam mutuam longe absentibus. *210* In duodecimo notabili & duobus sequentibus continetur, quod qui emit, permutat, aut conducit minoris iusto pretio immo ob anticipatam solutionem, est vsurarius. Et est contrarium omnis, qui vendit, permutat, aut locat maioris iusto pretio maximo, siue rigoroso ob dilationem solutionis, per rationem supra positam. Et quod in hoc sepe videtur peccare, qui emunt, vel conducunt redditus Episcopatu, & beneficiorum, Magistratu, Prouinciarum, dominiorum oppidorum, tributorum, vendibilium, exactiones & alios census Regum, Episcoporum, beneficiariorum, & aliorum priuatorum necessitate pressorum, multo minori iusto pretio immo, ob solutionem anticipatam vnius anni, & minori ob duorum, & multo minori ob trium. Et contra, qui vendunt, aut locant aromata, cinnamomum, piper, &c. pannum, sericum, lanas, aulea, libros, papyrum, & alia similia, boues, vacas, equas, oves, & alia pecora iis, qui eorum indigent ad sustentandum, vel querendum presentem pecuniam ex eis protinus reuendendis minoris iusto pretio. Vendunt, inquam, vel locant maioris iusto pretio rigido, & summo propter dilationem solutionis, & tanto plus addunt pretio, quanto solutionis dies longior fuerit. Dixi, propter dilationem, vel anticipationem, quia secus si id fieret propter bellum, pestem, vel inopiam victus, vel pecuniae presentis. Monemus item ibidem cauere sibi debere Ecclesiasticos, & seculares praediuites, qui agros colonis suis plus iusto pretio rigido locant propter dilationem solutionis suorum debitorum, aut propter mutuacionem tritici ad serendum, & victus, aut pecuniae ad alia necessaria, cum longa solutionis dilatione, quibus rebus fatigant eos supra modum, adigentes ad viuendum miserius, quam si eorum essent incipia, & eos etiam qui redditus suos, quam maximo possunt pretio locant in auctioibus publicis, allicientes ad augenda pretia pollicitationibus & donariis incrementorum, quae Hispani vocant *Palmos*, & dilationibus solutionum, cogentes illos

h In 4. libr. sent. dist. 15. q. 29. in prin.

a Eod. esp. num. 113.

h Idem Ioa. Maior. vbi supra.

a Num. 206.

illos facere renuntiam nostram gratiam patre, quod per huiusmodi obligationes, minus nehabita ratione, in causa, ut conducti in vendendis eis, vbi quibus, ni vtantur, *211* In decimoquitto, esse damnatum emittitur, secundum, quod accipitur pro, vel, & fieri: eo quod non faceret damni emergentis: Habere emendum estate tritici, quia ad praestitutum duplo carius emi, per damnum accipi. Et mercator, habeo pergotiandum, eas tibi quod ob id facere cogit. Et quod inter omnia ob mutuam peri possit, nendo praecessit d. S. git, mutuam tamen tatis, aut cuiusvis alio. *Tertio*, cum a principio tribus casibus non se principio conuenire da est ex verisimili illud etus Sotus scripsit, f, telstringere sit conat materia cambiorum g, vt ibi dicam. Et quis sponte sine vi mutuum rerum frugiferarum a negotiacione & fructu e interesse lucri ce naru Innocentius ten da, & sequitur, proce munis est, opinionem r & firmiter renendam, quas ipse pro sua ad dūmodo omnis dol non tamquam res ac que impediri multis

illos facere renuntiationes ab omni iure alienas, quales ante nostram etatem paucissimas Hispania vidit: nulla habita ratione, quod per huiusmodi submissiones, & ad casus fortuitos obligationes, minuitur iustum alio qui pretium conductionis: ne habita ratione, quod locantes tam excessiuo pretio sunt in causa, vt conductores vtantur mendacijs, & malis artibus in vendendis eis, vt pretium, quod solvunt, ex eis corradaat, quibus, ni vtantur, impossibile est illud corrader.

211 In decimo quinto habetur, quod interesse generaliter dicitur, esse *damnum emergens, & lucrum cessans*; eo quod aliquid fieri cessatur, secundum glossam a. In qua definitione coniunctio, Et accipitur pro, *Vel, & verbum, Fieri*, prout comprehendit, Non fieri: eo quod non facere sit facere b. Et quod est duplex, scilicet *damni emergentis, & lucri cessantis*. Exemplum *damni emergentis*: Habeo pecunias ad reficiendum domum, vel emendum estate triticum, aut foenum, & eas mutuo tibi, quas quia ad prestitum diem non solvisti, domus corruit, triticum duplo carius emi, pecora fame interiere, aut aliquod simile *damnum* accepi. Exemplum *interesse lucri cessantis*: Sum mercator, habeo pecunias quibus merces emere volo ad negotiandum, eas tibi mutuo, & die praefixo non restituis, lucrum, quod ob id facere cesso, est meum interesse lucri cessantis.

Et quod inter omnes convenit, utrumque horum contingens ob mutuū peri posse tribus casibus, primo, quando mora in solvendo praecessit d. Secundo, cum id ante, aut post moram contingit, mutuū tamen datum fuit per aliquam vim Regis, Civitatis, aut cuiusvis alius. De quo tamen acrius tractatur infra e.

Tertio, cum a principio convenit de soluendo *damno*: quibus tribus casibus non solum licet accipere, & exigere, sed etiam a principio convenire, quae ultra sorte sibi rependenda est ex verisimili illi anni, aut lucri, vt late praedictus Sotus scripsit, quamvis magis quam alij hanc materiam restringere sit conatus: quod positum hodie non procedit in materia cambiorum, per extravaгант. Pij V. transcriptam infra g. vt ibi dicam. Et quod tota difficultas sita est in casu, quo quis spore sine vi mutuat pecunias expositas negotiationi, aut rerum frugiferarum emptioni, ob quarum mutuacione cesset a negotiatione & frugiferorum emptione, an is possit capere licite interesse lucri cessantis contingētis ante moram & culpā, nam Innocentius tenet, quod non h, quae praedictus Sotus laudat, & sequitur, proestatus tamen, quod contraria, quae communis est, opinionē nec at, quam etiam laudandam esse, & firmiter tenendam i. Quae tamē conclusio intelligēda est, quas ipse pro sua adduxit. Quae tamē conclusio intelligēda est, dummodo omnis dolus, & fraus palliandi vsuras absit, & modo non tamquam res acquisita, sed tamquam res in spe posita, & quae impediri multis modis potest, estimetur, etiā in contractibus.

a In verb. possib. l. i. c. d. sent. quae pro eo quod int. prof. b l. si morae ff. solut. mar. tri & gl. l. a. recepta in prin. ff. de verb. oblig. c Secundum eandem glo. d. l. i.

d Gloss. eccles. bria in cap. conquestus de vsur. & alia multa ibi citata. e Eod. num. 302.

f Lib. 6. q. 7. ar. 2. de iust. & iur.

g Eod. cap. no. 300.

h In cap. si de vsur.

i In praedictis not. 2.

B b

bus

bus, in quibus etiam hodie licet à principio cōuenire (in cambijs enim hodie, vt proxime dixi, nō licet) maxime si mutuetur res cum pacto de resarciēdo illo, quoniā interesse luci cessantis nō debetur magis, quā interesse extra reñdamni emergētis. At hoc regulariter nō debetur, nisi pacto p̄cedente. *b. Ergoneq; illud c.* Et quod pecunia mercatoris negotiatiōi exposita, vel alteri^o emptiōi frugifere rei destinata, pluris valet quā altera tanta aliorum, & etiam ipsius, illi nō ita exposita. *d.* Et ita etiam triticum satum, vel sationi destinatum, valet plaris, quā alterum tantum absolute cōsideratum. Et quod quavis facultas, quæ pecuniæ ad lucrandū inest, absolute considerata eius pretiū non plus augeat, quā sine illa, considerata tamen in eo, qui scit & vult vti ea ad iustē lucrandū, facit vt plaris valeat, sicut facultas generādū, quæ est in tritico, absolute cōsiderata nō efficit, vt plus valeat, considerata tamē in eo, qui illud non satū habet, aut sationi p̄paratū, aliud simile ad seminandum non habens, facit vt plaris æstimeretur ad effectū, vt vendere, & etiā mutuare cari^o possit, & qui furto illud sustulerit, plusquā alteri restituere teneatur. Et quod qui habet aliquid, quod cōmuniter, nec sibi, nec alijs plaris quā 10. valet, plaris illud alteri vendere non potest, quāuis illi multo plus valeat; tamē si sibi plaris valet, recte id vendere potest eo pretio, quod sibi valet, accipiēdo p̄ eo tanto plus, quāto sibi plus valet, iuxta S. Thomā & Sotum f̄ceptos. Et quod sicut operarius potest accipere pretium operarum suarum, quas omisit ad preces alterius, qui eas soluere promisit, sic & mercator lucrū, quod ad preces mutuatarij omisit propter promissionem de resarciēdo interesse.

212 In decimosexto notabili, & tribus sequentibus continetur, quod non sunt necessariae tot conditiones ad iustē capiendum interesse luci cessantis ex mutuo, quot Conradus g. & quidā alij alibi requirūt, licet aliquot earum sic. *Prima* enim est, vt hic lucrandi modus non tantū sibi placeat, quantū negotiatiōis, quod tenet etiam Syluester *h.* quæ tamen non est necessaria, nā iustum & iniustum non in bonitate, aut prauitate animorū & intentionum, sed in rerum & operū externorū equalitate, & inæqualitate consistit. Vnde & recte ait idem Sotus & nihil referre an mutuās sit rogatus, & quæsitus à mutuatario, an vitro mutuet, modo quod ad iustitiā commutatiuā pertinet, seruetur. *Secunda*, quod interesse sit verū, quæ necessaria est *a. Tertia*, quod mutuatō, vel nō solutio sit causa amissionis luci, secundum omnes, qualis non est secundum Caietanum & Mediā, *b* quando mutuans pecuniā habet aliam qua negotiatur. *Quarta*, tamen limitatio non procedit, si aliā pecuniā ad alios fines, veluti ad fortuitas necessitates destinasset, neq; negotiatiōi committere vellet, quod prudentiæ est. *Quarta*, vt dandis vltis non sit assuetus, quia ex tali cōsuetudine p̄sumeretur voluntas exercendi v̄suram: quæ tamen conditio non procedit in fo-

a Secundum Bartho. & cōm. in d. l. 1. b l. si sterilis parag. eū per venditorem ff. de actio. emp.

c Arg. l. illud ff. ad l. Aquil.

d Arg. l. 3. sub h. si de eo quod ter-

ro loco, & tradit. Coie.

2. 2. q. 78. art.

3. quod an

rea sentit

scot. in 4. li.

sent. dist. 15.

qu. 5.

qu. 5.

e 2. 2. qu. 77.

art. 1.

f in 4. lib.

sent. dist. 15.

qu. 20.

g In q. 3. de

contract.

h Verbo. v̄sur.

q. 19.

i Arist. 2. & 3.

Ethic. & D.

Tho. 2. 2. qu.

38. art. 10. &

q. 59. art. 2.

h Lib. 6. qu. 1

2. 3. de iust. &

iur.

o Iuxta. mentē

gloss. & om-

nium in d. c.

eboque. sus.

l Vbi supra.

ro conscientiæ, in quod potest, vt quis in alij recipiat interesse priuiffet. Quod in maextrauagantem Pij V non egeat extremē ex p̄cepto subuenit poterit soluat, per di donare. *Septima*, vt m rarij apud simplices, similitudinē, cū omni quamuis ad euitandū tamen ad euitandā v sola iniustitia nascitur scandali, quod est co cipalis mutuādi sit si aut bonorum proxim prima per dicta in ea neq; paciscatur totum sed solum tātum qua quod nec hoc nunc i p̄dictam extrauaga qui cogitur soluere p mutuatarij suis no ab eo recipere illud q damni accepti ob ve valerent, aut emptioi stato die debitum ei sed ratione interesse promissio de soluene Ibidē etiam contini iuste ratione interesse sunt negotiari, nec re se, neq; illi mercatore & non maiori, & alia qui multas pecunias bus suo proposito sus quia nullū interesse v aurem qui suas, vel a atque alijs tradunt in liquo lucro, aliqua ra 213 In notabili vigei res Pieratis erecti m ietanum b & Sotum c tis eorum rationibus putat aliquam quant dū quotannis pauper

ro conscientia, in quo veritas praeualet presumptioni c, & fieri potest, vt quis in alijs vsurarius sit, & in hoc non. Quinta, vt non recipiat interesse prius qua costet quod verisimiliter lucratus fuisset. Quod in materia cambiorum videtur hodie statutum per extravagantem Pij V. transcriptam infra d. Sexta, vt mutuarius non egeat extremis: que non videtur necessaria, quia non tenetur ex precepto subuenire illi gratis, imo satisfacit mutuando, vt cum poterit soluat, per dicta supra e, & mutuare sine interesse, esset donare. Septima, vt mutuans ob hoc non incurat infamiam vsurarij apud simplices, aestimantes illud interesse esse vsuram ob similitudinem, cum omnis species mali fugienda sit f: quae conditio quamuis ad euitandum peccatum scandali necessaria sit, non tamen ad euitandam vsuram, & obligationem restituendi, quae ex sola iniustitia nascitur, per dicta supra g, quale non est peccatum scandali, quod est contra charitatem. Octaua, quod causa principalis mutuandi sit subsidium necessitatis vite, salutis, honoris, aut bonorum proximi: quae tamen non est magis necessaria, quam prima per dicta in ea, licet sit honestissima. Nona, vt non capiat, neque pacifcatur totum interesse quod verisimiliter expectatur, sed solum tantum quantum valet illa verisimilis expectatio: imo, quod nec hoc nunc in cambijs fieri possit videtur probari per predictam extravagantem, vt ibi dicam. Et quod consequenter, qui cogitur soluere poenam, vel interesse creditori suo, eo quod mutuarius suus non soluit ei mutuum statim die, licite potest ab eo recipere illud quod sic soluit, & etiam compensationem damni accepti ob venditionem rerum suarum minoris, quam valerent, aut emptionem tritici, & vini cariori precio, eo quod statim die debitum ei non soluit: quia non accipit ratione mutui, sed ratione interesse damni emergentis, secundum omnes, etiam si promissio de soluendo eiusmodi damno non praecesserit i.

Ibidem etiam continetur, quod non possint quidquam capere iuste ratione interesse lucri cessantis ij, qui nolunt, vel non possunt negotiari, nec res frugiferas emere, & mutuam ad interesse, neque illi mercatores, qui certa pecuniae summa negotiantur, & non maiori, & aliam quam habent ad interesse mutant, neque qui multas pecunias in nundinas important, & emptis mercibus suo proposito sufficientibus reliquas pro interesse mutant: quia nullum interesse verum pretendere possunt per predicta. An autem qui suas, vel aliorum grades pecuniarum summas alijs atque alijs tradunt in vnis nundinis soluendas in alijs cum aliquo lucro, aliqua ratione defendi possint, dicitur infra e.

213 In notabili vigesimo, & duobus sequentibus continetur, quod mores Pieratis erecti modo infrascripto, sunt liciti, quod contra Capitanum b & Sorum c probatur efficacissimis argumentis, dilutione eorum rationibus. Modus vero est hic. Aliquis opulenter deputat aliquam quantitatem tritici, vel pecuniarum ad mutuandum quotannis pauperibus, pignoribus ab eis acceptis, quo pro

c Cap. eod. de spons.

d Num. 299

e Eod. c. d. de

f 1. ad The. q. 2 & l. cum ab omni de vita & honestate cler. g Eod. n. 6. h S. Tho. 2. 2. q. 43. in princ.

i Arg. 1. n. 2 m. s. ff. de iur. lit. iur. & l. Iulianus in prin. ff. de ac. cio emp.

2 Num. 297

b Tom. 2. Opulculorum, tract. 6. de Mont. Pietatis. c Cap. 6. de iust. & iur. q. 2. art. 6.

B b 2

quantitate

quantitate accepta, & pro tempore, quo ea non soluerint, exiguum aliquid singulis mensibus soluant pro victu, & salario eorum, qui habebunt curam dictum triticum aut pecuniam custodiendi, mutuandi, recuperandi, restituendi pignora tempore opportuno.

a per c. salu-
briter, de v-
sur. & l. pater
ff. de dol. mal.
e In c. 1. li. 3.
variarum Re-
sol.

Et quod gener licite recipit fructus pignoris fructiferi traditi sibi à socero in securitatem soluendę dotis d, quia non capit eos vi mutui veri, vel palliati, sed alia ratione, quę à varijs varia redditur, vt monstrat prædictus Couarruias e; sed nulla satisfacit per ea, quibus breuissime confutamus ibidem communem, & aliam Anan. & aliam Medineę, & aliam Soti, & aliam Fortunij olim à nobis probatam, subdentes aliam genuinam fundatam in donatione tacita dotantis, & tradentis pignus, quę colligitur ex multis in donatione concurrentibus, quę ibi insinuantur. Ex qua intulimus quatuor, *Primum*, quemlibet maritum, quamuis non sit gener eius qui tale pignus dedit, posse fructus eius percipere, non computando eos in dotem promissam, nisi cõtrarium exprimat, quamlibet longũ tempus solutioni dotis præfigatur, modo obligatio dotem soluendi esset ad præsens tempus, licet solutio differretur accepto pignore. *Secundum*, posse maritum pacisci cum eo, qui dotem promisit, & non soluit, vt quoad soluatur in singulos annos pro subsidio onerum matrimonij pendat tantum, quãtum aliquis mediocriter industrius ex illa dote, ipsa salua, capere possit, quod Panorm. f & alij multi relati per Couarr. g & etiam Sotus tenent, quidquid Ioan. Lup. h dicat. *Tertium*, verum esse, quod insinuauit Sotus: maritum scilicet, qui dotem recipit, & heredes eius in casu diuortij teneri vxori viduę, aut separatę ad alimenta præbenda, quę salua manente dote, dari possunt, quoad illi ea persoluatur. *Quartũ*, quod iuste obseruari possunt statuta terrarum, vt qui dotem promittit, quoad soluat, & maritus, & ipsius heredes, quoad dotem viduę, aut separatę reddant, certum quid ex centum in singulos annos pendant.

f Dico & sa-
lubriter.
g Vbi supra.
h In sepe, 1.
per ventras
201. 6. de do-
mat. int. vii. &
vsor.
a Lib 6. q. 1.
ar. 2. de iur.
in iur.

Qui peccant peccatum vsurę circa mutua.

- 214 Mutuum qui non soluit. eque bonum, & stato die, vt peccat.
214 Vsuram qui credit non esse peccatum mortale, hereticus.
214 Vsuram circumspecte definita, & declarata.
214 Vsurarius confiteatur quoties voluit scenerari.
215 Vsuram quando mutua proposita pœna, &c.
216 Pignori industrius culti fructum retinere an vsura.
217 Pignoris fructus quando bene capiantur, cum pacto commissoria.
217 Fundi pignori fructus qui bene capiantur, & seqq.
219 Vsuram an sit mutua rem vt reddatur cum plura valebit.
220 Vsuram vt sit mutua, vt molat in suo molendino, & seqq.
222 Donare licet, vt reddat duplum, si moriatur intra tale tempus.

223 Mutua

- 223 Mutua Reg
223 Medico mutua
224 Mutua, aut
225 Debitum gran
226 Mutua pecu
227 Emens triticu
228 Pretium iust
229 Vendere qui
230 Emens ab eo,
231 Emens minor
233 Mutua mut
234 Censur vt rest
234 Extravaganti
239 Mutua sub
tenda.
239 Vendere, vt pl
valebit, &
241 Vendens alien
242 Deponens pecu
242 Vsuram in depo
243 Vendens equu
244 Vsuram est solu
245 Vsuram est solu
246 Vsuram iurat
247 Actio, & p
214 O Ctagessim
non solu
nitatis: nisi impo
creditoris excuse
mutua aliquid o
uentum expresse
obligatione restit
dicta b. Et notand
quoties ad vsuran
ties secum animo
ignorat numerum
neri debet in om
rus certus ignora
io d. Idem si à pri
sola charitate, &
ibidem dicta. Id
tionis debiti absq
accipiat, per pre
215 Octuagesimo
intra die statam t
quam diei soluer

- 223 Mutuare Regi vt officium conferat, peccatum.
- 223 Medico mutuare vt medeatur gratis an liceat.
- 224 Mutuare, aut vendere granum pro grano vt liceat.
- 225 Debitum granum qui non petit, donec pluris valeat.
- 226 Mutuans pecuniam argenteam pro aurea, vel e contrario.
- 227 Emens triticum, vinum aut oleum, quod elegerit.
- 228 Pretium iustum triplex; imum, medium, summum.
- 229 Vendere quis tenetur minus quam emit.
- 230 Emens ab eo, quem credit eam non habere, & statim locat.
- 231 Emens minoris debita lege post soluenda, & seq.
- 233 Mutuans mutuo accepta pro vsura ob illa promissa, & seq.
- 234 Censur vt restituendus.
- 234 Extravagantis Pij V. edita super censibus tenor, & seq.
- 239 Mutuans sub vsura pro re pauperi danda, vel pro iniuria remit-
tenda.
- 239 Vendere, vt plus Maio valebit sit contentus medio eius, quod toto
valebit, & seq.
- 241 Vendens alicui quod re vendendum est, & emens illud.
- 242 Deponens pecuniam cum pacto, aut intentione lucrands.
- 242 Vsuram in deponendo, & depositario accipiendo.
- 243 Vendens equum maioris quam valet, licet post tantum valeat.
- 244 Vsuram est soluere famulis alicuius, vt post auctarium capiat.
- 245 Vsuram est soluere ante diem statutum ob lucrum.
- 246 Vsuram iuratum non soluere quando peccatum.
- 247 Actio, & passio eiusdem rei dantur contraria, bona, & mala.

214 **O**mnino septimo peccat mortaliter, qui res mutuatas non soluit statim die in rebus eiusdem generis, & bonitatis: nisi impotentia, vel consensus expressus, vel tacitus creditoris excuset, aut alia supradicta a. Peccat praeterea, qui mutuatur aliquid ob lucrum notabile pecunia aestimabile, conuentum expresse, aut tacite, aut principaliter speratum cum obligatione restituendi: nisi antequam recipiat, poeniteat, peccata dicta b. Et notandum vsurario non sufficere, vt confiteatur, quoties ad vsuram dederit, quia oportet vt dicat, si scit, quoties secum animo deliberato dare constituit. Et si distincte ignorat numerum verum, dicat verisimilem, plus minusue, vt fieri debet in omnibus peccatis mortalibus, quorum numerus certus ignoratur, vt dictum est c, & in specie Ioannes Ma-
io d. Idem si a principio sine spe principali lucri mutuauit ex sola charitate, & postea illam concepit, & poposcit illud, per ibidem dicta. Idem de illo, qui non vult proferre diem solutionis debiti absque aliquo lucro, nisi pro suo vero interesse accipiat, per praedicta.

215 **O**mnino octavo peccat, qui mutuatur appositam poenam nisi intra diem statim soluerit ei, quem iam a principio credebat ad eam diem soluere non posse, cum obligatione restituendi, secundum

a Num. 56

b Sup. cod. n. 309.

c Inc. 8 n. 15. supra cod. d in 4. l. sent. di. 15. q. 29.

¶ In 4. l. sent. 2. 15.

¶ Cap. 2. de conitit.

¶ Cap. suam cum glof. & communi, de pen.

¶ In dicto c. sua l. si pact. quo pen. C. de pact.

¶ In hoc. c. n. 25 & 26.

¶ Lib. 6. q. 1. a. 2. de iust. & iur.

¶ Cap. significavit cum ei adnotat. de pignor.

¶ In fundus par. fin. ff. de pigno.

¶ In d. ea. significavit.

¶ Tit. 1. c. 7. ff. In Rosa aurea cas. 18.

¶ Cap. conquectus c. 1. de usur. ad iunc. gl. fin.

¶ Mol. in c. 1. de feud.

¶ In cap. 1. de usur.

¶ In d. c. 1. de feud.

¶ Verb. seu. dicitur q. 30.

dum Scotum, & communem e. Idem si pœnam exigit ab eo, qui sine sua culpa per impotentiam eam non soluit, quia regulariter ubi non est culpa, pœna esse non debet f. Idem si soluta parte debiti totam pœnam exigit, saltem quando obligatio est diuisibilis g. Sed non si pœnam poluit, vt timore eam incurrendi soluat, præsertim optâdo potius solutionem, quam pœnæ incursionem h.

216 Octuagesimonouo, qui creditor vtitur fructu, vel vsu pignoris sibi traditi cum pacto non computâdi illum in sortem, in quâ est computanda omnis commoditas quam ex eo percipit deductis impensis legitimis, vt supra i dictum est. Quæ deductio est in causa quod vsuram non committat, qui tantum in pignore impendit, quantum vtilitatis ex eo percipit. Nec consequenter, qui equum parue vtilitatis in pignus accipit cū onere alendi eum. Neque qui domum egentem tanta, vel maiori impensa refectionis, quam pensiq eius valeat. Non tamen putamus esse tutum illud Soti a, quod non tenetur in partem solutionis accipere fructus collectos ex pignore, quos debitor non colligebat, nec colligere cogitabat. Tum quia sufficit esse fructus bonorum debitoris, & eos nullo iusto titulo à creditore reueneri posse. Tum quia alioquin dicendū esset creditorem, qui solerti industria ter tantos fructus colligeret, quam debitor cogitabat, eum ad restituendum quod amplius collegisset non teneri, quod palam est absurdum.

217 Nonagesimo, qui mutuator accipit pignus cum pacto legis commissorie, scilicet, vt nisi ad præfixum diem redimatur, sit venditum, addendo, quod omnes fructus, aut pars eorum, quæ vsque ad eum diē caperentur, essent sui b. Secus tamen, si prædicti fructus manerent debitoris, vel in sortem, vel interesse computarentur: quia pactum legis commissorie appositum in pœnam sine fraude vsurarum valet, & etiam appositum, vt lapsa die luendi pignus esset venditum iusto pretio c, quæ sunt de mente Panor. d & S. Antonini e, & Syluest. f Secus item est, si dominus directus in pignus accipiat prædium feudale g. Quod ipsum dixit de domino directo accipiēte in pignus prædium emphyteuticum h, quem sequimur: quamuis dubitet Ioann. And. i & eisdem Barbat. k contradicat: modo tria concurrant, quæ etiam in feudo concurrere debent.

218 Primum, quod nihil aliud debitū ex contractu emphyteutico præter fructus accipiat. Secundam, vt illud prædium non sit effectum melius, seu melioratum ab emphyteuta, iuxta Syluest. strum l. Quod verum est quoad partem fructuum qui ex melioratione capiuntur, & non quoad alios, qui sine illa percipiuntur. Tertium, quod emphyteuta dominium vtile emphyteutis gratis, aut fere gratis obtinuerit, vt cōmuniter feudatarius soler obtinere: nā siue ille, siue feudatarius ad obtinenda sua vtilia dominia magnā summam pecuniæ soluit, nō potest capere fructus

fructus sibi, saltem uenda longe minus sequitur Angelus ex fructibus retin minus utilis direct 219 Nonagesimo p mutabile, eo pa creditur eius pre feruaturus, cum o ex mutuo. secus s minoris esset vali feruaturus erat, & bitori non adimit 220 Nonagesimo p pacto, vel intēior in sua taberna em dio labore, iuxta tione liberare, & nis Syluester e dic iā si mutuarius, commodum acq molendino mole cant Angel. Rose laborandi in tali quamuis non ten quam ob illud ce bligatione in tuti satisfacere. Idem bi vendat suum tr 221 Dixi, Cum pa pacto vel intentio ex gratitudine fa Nonagesimo tert nem proficisci tē per ipsū dato ei a tuo, lucratur ob idum communen nerint vt mutua non ex mutuo, se securitatis est licit num receptum, v 222 Nonagesimo q tuatarius intra co ret duplū redder soluendi duplum absque fraude, i duplum reddat;

fructus sibi, saltem quando pensio, sine responsio pro eis soluenda longe minor est fructuum valore, iuxta communē, quā sequitur Angelus *m*, Syluester *n*, Ioan. Maior. *o* Sed tanto plus ex fructibus retinere poterit, quanto minus pretium iusto dominus utilis directo dedit *p*.

219 *Nonagesimo primo* peccat, qui mutuat triticum, aut aliquid mutuabile, eo pacto ut sibi reddatur, tēpore quo verifimiliter creditur eius pretium auctum iri, & ipse vsque ad illud nō erat seruaturus, cum obligatione restituēdi *a*, quia lucratur aliquid ex mutuo, secus si verifimiliter dubitabat, an tunc pluris, aut minoris esset valiturum. Secus item, si ad illud vsque tempus seruaturus erat, & libertatem soluendi intra illud tempus debitori non adimit *b*.

220 *Nonagesimo secundo* peccat, qui mutuat aliquid mutuabile cū pacto, vel intētionē principali, ut in suo molendino molat, aut in sua taberna emat, aut ad suam scholā veniat, aut in suo preedio labore, iuxta mētem Panor. *c* & debet eum ab illa obligatione liberare, & pro illa iudicio boni viri satisfacere *d*, quamuis Syluester *e* dicat, ut tribuat pauperibus. Quod procedit, etiā si mutuarius, nil aliud ob hoc perdat, nec mutuatori aliud commodum acquiratur, quam quod ille sit obligatus in suo molendino molere, aut in sua taberna emere, &c. quidquid dicant Angel. Rosel. & Adrian. quia illa obligatio molendi, aut laborandi in tali loco est lucrum pecunia estimabile: & ideo quamuis non teneatur quidquam ex pretio, aut utilitate iusta, quam ob illud cepit restituere, tenetur tamen eum ab illa obligatione in futurum liberare, & pro pretio, iudicio boni viri, satisfacere. Idem dicendum est de mutuante cum pacto, ut si bi vendat suum triticum, vinum, aut lanam etiam iusto pretio.

221 Dixi, *Cum pacto vel intentione principali*; quia mutuare cum pacto vel intentione minus principali, quod mutuarius illa ex gratitudine faciet, non est usura per dicta supra *g*.

Nonagesimo tertio, qui mutuat in Flādriam, aut in aliam regionem proficisci cū pacto, ut sic dixerim, ut affecuraret illud per ipsū dato ei affecurationis pretio, etiā iusto *h*, quia ex mutuo, lucratur obligationem affecurandi cum ab ipso, secundum communem *i*, secus si libere mutuauit, & postea conuenierint ut mutuator affecuraret certo aliquo pretio; quia id non ex mutuo, sed ex affecuratione lucratur, *k* qui contractus securitatis est licitus, & Reipubl. utilis, secundum S. Antoninum receptum, ut dicetur infra *l*.

222 *Nonagesimo quarto*, qui mutuat aliquid cum pacto, ut si mutuarius intra certum tempus moreretur, liber esset, & si viveret duplū redderet, quia ex mutuo lucratur illam obligationē soluendi duplum, quamuis dubiam *m*: secus si donaret gratis, absque fraude, quo donatarius, si vsque ad tale tempus vixerit, duplum reddat; quia nullum ibi mutuum interuenit, sed est

B b 4

contractus

m Verbo feudatarius par. 33. n. 20. q. 1. o. In 4. l. sent. di. 15. q. 31. p. Arg. l. quā de rota ff. de rei vendic. c. pastoris par. 3. it. m. c. turum, de of. fi. deleg. a. Ca. in ciuit. c. nauiganti, de usuris. b. Ang. verb. usur. par. 3. 16. c. In cap. si de viur. d. Caieta. in summa verbo usur. exteriore cas. 8. e. Verb. usura 1. qu. 7. 4

f In 4. de rest. Gab. in 4. lib. sent. dist. 15. q. 1. 15. ar. 3. in pri. Ioan. Maio. in cod. 4. d. 25. qu. 25. g. Eyd. n. 208. & in specie dixit Sylue. verb. usura 1. qu. 7. h. Cap. nauiganti de usur. i. In d. c. nauiganti. k. Caietan. in summa verbo usura exteriore cap. 124. & loa. 1. Ma. lor. in d. 4. l. sent. dist. 15. q. 4. ar. 3. S. Ant. 1. part. tit. 1. c. 6. par. 46. l. Eod. c. n. 281.

m Syluest. verb. usur. 1. 9. 36.

a In natura. ff.
de praefer.
verbis.

a Eodem c. n.
209.

b In Cod. de
re lit.
c. Sing. qua
est secunda c.
114. qu. 3.
d In 4. de re-
lit.
e. Quasi. 1. c.
Iudem esp.

f Verba vsu. 2.
215.

g In d. c. as-
sum. & c. in
Civit. de usu.
h. Ver. vsu. 1.
215.

i In d. ca. in
Civit. de v.
sur. S. Anton.
2 pp. c. 7. pa-
rag. 12.

l l. 13. & l. 14.
Regum Ma-
dricitij anno
1528. editar. 6.

contractus innominatus, do, ut mihi des d.

223 *Nonagesimo quinto* peccat, qui Regi, vel magnari mutuat cum pacto, vel intentione principali, ut sibi conferat aliquod officium pecunia estimabile, licet id quod tali officio lucratus est, restituere non teneatur: scens, si principaliter mutuat, ut eius amicitiam sibi comparer, cum spe secundaria, & minus principali, quod sibi illud officium conferret, per dicta supra. Idem de eo, qui alicui mutuat cum pacto, ut eum iuuet, pro se deprecetur, ut doceat, ut scribat, aut aliud quid simile pecunia estimabile faciat. Idem de eo qui medico mutuat cum pacto, ut sibi medeatur, siue sit alius medicus, qui sibi possit mederi, siue non, quidquid distinguat Medina *b*. Idem de illo, qui mutuat alteri cum pacto, ut ille sibi mutuet alia vice alterum tantum, secundum glossam *c*: quidquid dicat Adrianus *d*, nisi quando solum obligat per pactum ad id, ad quod iure naturali gratitudinis obligatur, secundum aliam glossam *e*.

224 *Nonagesimo sexto* peccat, qui mutuat alicui triticum vetus cum pacto, ut alterum tantum recens sibi restituat, sciens recens melius, & maioris pretij fore, quam suum tempore mutui, & solutionis, per supradicta, & per dictum Sylvestri *f*, maxime si libertatem soluendi, quando libuerit, admittit, & obligationem restituendi recens imponit. Secus tamen si principaliter mutuat, ne suum corrumpatur, & valet, aut valebit tamen, vel pluris tempore mutui, vel solutionis, quam recens sibi soluendum, siue quia est maior penuria eiusmodi tritici, quando mutuo datur: siue quia siccus est recens, & ideo ex hoc plus quam ex altero capit mensura: siue quia eius substantia est melior. Imo non peccaret, qui faceret pactum, ut plus tritici recens, quam datum est reddatur, modo verisimiliter non valeat plus illud plus recens restituendum, quam vetus, cum mutuatur, vel cum mutuans illud est venditurus: quia in hoc nihil lucratur ex mutuo qui mutuat, nec qui accipit, perdit quidquam, iuxta communem *g*: quamuis mutuator videt damnum quod ei ex corruptione tritici evenire posset, quod iuste velle potest absque damno mutuatarij, ut recte Sylva *h* insinuat, quia non etiam est usura tempore caritatis annonae triticum aestimatum pretio, quo tunc venditur mutuare cum pacto, ut tempore solutionis reddatur triticum pretio, quo tunc valebit, quia in effectu est vendere triticum, & dilationem solutionis concedere, iuxta omnium mentem *i*; nisi per leges iustas esset prohibita eiusmodi tritici anticipata emptio, ut est prohibita per leges Castellae tritici anticipata emptio ad reuendendum, & etiam pro sua domo, nisi pretio, quo viginti dies ante, & viginti post sacrum diem S. Mariae Septembris valebit in Metropoli loci, ubi emit *l*.

225 *Nonagesimo septimo*, qui, quod sibi debetur, non vult recipere usque ad tempus, quo eius pretium crescat, cum debitor illud tempus expectare non teneatur: quia vult lucrari impensam, quam

quam in custodierit.
Idem de illo qui a
non ante restituit,
necur, reddat *b*, qui
bilis est, ultra forte
et triticum, quod
quo carius erit, non
impediat, ut (nos)
per Augusto anni
suam utilitatem v
soluit. Ad quas fra
siana, ut qui triti
non petierit, non p
226 *Nonagesimo octo*
ut caurea ei soluat
tur, quavis bene p
argentea emere de
accipere *d*, quianon
ptione vel venditio
pignori detur ad o
ducat, aut ob alium
pecunia numerata
227 *Nonagesimo nono*
predij ante messer
solutionem emit, c
quo pretio, licet r
ret *b*. Nec interest
talis vinee, aut cu
talis vinee, ut libu
optione soluat: & f
228 Idem de eo, qui
solutionem emit, c
dit, ut dictum est su
mum, siue medium
sibili; habet enim l
ste pannum, cuius
cem cum medio, &
cipata vel presente
decim dilata solutio
decim dilata solutio
tibus. Qui vero em
ris venderet dilata
cta *4*, per que concili
229 Notandum ta
se iusto pretio suas
mit, superius, & ni
tus insinuat *b*, qui

quam in custodiendo faceret, & periculum amissionis vitaret. Idem de illo qui alteri mutuatur cum pacto, ut tali tempore, & non ante restituatur, aut in alio loco extra illum, in quo iure tenetur, reddat *b*; quia illam obligationem, quæ pecunia estimabilis est, ultra fortem lucratur. Non tamen peccat, qui non petit triticum, quod sibi debetur, usque ad annum, aut tempus, in quo carius erit, nisi directe, aut indirecte debitoris solutione impediatur, ut (nostro iudicio) impedit diues, qui nolens, ut pauper Augusto anni fertilis soluat, prædicat ei, ut illo tritico ad suam utilitatem utatur, & nullo pudore afficiatur, eo quod non soluit. Ad quas fraudes vitandas prudenter statutum est in Lusitania, ut qui triticum mutuo datum ante diem S. Mariæ Augusti non petierit, non possit petere usque ad sequentem annum.

226 *Nonagesimo octavo* peccat, qui pecuniam argenteam mutuatur, ut aurea ei solvatur, si ideo hoc faciat, ut in estimatione lucratur, quavis bene possit pecuniam argenteam aurea, & auream argentea emere & vendere, & etiam lucrum aliquod moderatum accipere *d*, quia non lucratur ex mutuo, sed ex permutatione, emptione vel venditione, sicut etiam ex commodatione pecunie, ut pignori detur ad ostentationem diuitiarum, quo aptius uxorem ducat, aut ob alium similem finem; quia ad huiusmodi fines etiam pecunia numerata commodari potest, & traditur *Sotus* receptus *f*.

227 *Nonagesimo nono* qui triticum, vinum, aut oleum, alicuius prædij ante messem, vel vindemiam minoris ob anticipatam solutionem emit, quam collecta sunt vitiora *g*; secus tamen si æquo pretio, licet minori ob periculum, si cui subijciuntur, emeret *h*. Nec interest, an ematur definite triticum talis agri, aut vinum talis vineæ, aut cum facultate deligendi triticum talis agri, aut vinum talis vineæ, ut liberit, modo quod æquum fuerit plus ob illam optionem solvatur: & sic intelligendum est quod *Gab. i* & alij scribunt.

228 Idem de eo, qui aliquid minoris iusto pretio, ob anticipatam solutionem emit, aut carius iusto pretio ob eandem dilata vendit, ut dictum est supra *k*. Iustum pretium intelligo, siue sit infimum, siue medium, siue supremum, quia non constat in indivisibili; habet enim latitudinem, ut traditur infra *l*. Unde quis iuste pannum, cuius pretium infimum est decem, & medium decem cum medio, & supremum undecim, emit decem, ob anticipatam vel presentem solutionem, qui non venderetur ei, nisi undecim dilata solutione: & contra iuste vendit quis eundem undecim dilata solutione quem libenter venderet decem presentibus. Qui vero emeret minoris anticipata solutione, vel maioris venderet dilata, peccaret cum vinculo restituendi per supradicta *a*, per quæ consiliarii sunt doctores, qui sibi contrarij videntur.

229 Notandum tamen unum, non solum decipi existimantem se iusto pretio suas merces vendere, quoties non plaris, quæ emit, superius, & moderato lucro numeratis vendit, ut recte *Sotus* insinuat *b*; quia fieri potest, ut superius eius sit immoderatus.

B b 5

b Anton. vbi supra.

c Hostien. in summa de usur. parag. aliquo sub finem. d Caiera. in sum. verb. usur notab. 2. col. 12. e l. 3. parag. fin. & l. seq. ff. commod. f In 4. libro sent. dist. 15. g Paor. in c. nauig. nu. 6. per illum tex. de usur. h l. fistulas. parag. frumenta ff. de contra. empr. i In 4. libro sent. dist. 15. q. 11. art. 1.

k Nam. 200.

l Cap. 23. a. num. 78.

a Num. 206.

b Lib. 6. n. 21. de iust. & iur.

tus, aut quod abundantia eiusmodi mercium, quæ confluerint, illarum pretium diminuerint. Quare aliquando vendere debet minoris, quam emit, quamvis dilata solutione vendat, si tunc vendere voluerit, & aliquando cum maiori lucro, quam solet, etiam presenti pecunia vendere poterit: quia parum impendit, aut quia contingit emere minori pretio eiusmodi merces, ubi emit, quam quod detulit, imo ob inopiam augetur.

e Arg. notata in l. pretia re rum, ff. ad l. falsid. & per Caiet. 2. 2. q. 77. art. 1.
d Arg. l. 1. & totur. tit. ff. de condit. sine causa.
e Eod. c. no. 211. Angel. verb. vii. 1. par. 71. Syl. me. verb. v. fur. 21. q. 6. lo Major in 4. lib. dist. 15. q. 96.
f In 4. libr. sentent. dist. 15. q. 11. art. 3. sub. 4.
g In summa verb. vsur. no. 127. 1.
h 2. par. tit. 1. es. 8. par. 3. & 4.
i In C. de re. sit. q. 12. in fine.
k Verb. vsur. sub. finem.
l In capit. in ciuitate, de vsur.
a l. minus, ff. de reg. iur.
b In reg. qui actionem, ff. sod.
c In d. de no. 127. 2.

230 Centesimo peccatis, qui pecora, vel prædia emit ab eo, quæ credit ea non habere, & statim certa pensione ea eidem locat, cum obligatione restituendi pensionem, quam ex re, quæ non erat, cepit d. Secus si probabiliter crederet illa eum habere, & bona fide emit, nec tenetur restituere, etiam post cognitam veritatem id, quod ex ea insumpsit bona fide, imo neque id, quod non insumpsit, & quo factus est ditior, si quando ea emit, volebat emere talia, & emit ab illo, eo quod ea obtulit vendenda, & ideo non emit alia ab alio, & cita pro suo interesse potest retinere, iux. dist. sup. e.

231 Centesimo primo peccatis, qui centum soluenda à se, vel ab alio alteri in fine anni emit, vel redimit, soluendo in principio eius aliquid minus, puta 20. vel 30. ob anticipatam solutionem, & tenetur restituere, Gabr. f. Caiet. g. & latius Antoninus h. nisi id faceret, eo quod debitum non est liquidum, aut quia labor impense, aut periculum subeunda sunt in eis recuperandis, vel illa quibus emit, habet destinata negotiationi, aut frugiferorum emptioni, & ex qua verisimiliter illud minus, quod alteri soluit, lucraretur, præsertim si id facit rogatu venditoris, Medin. i.

Nobis tamen videtur verum id, quod Caiet. dixit h. & ante illud, & alios Inno. cui nemo ibi contradicit, videlicet iuste minoris emit posse debita, quæ non sunt soluenda usque ad annum secundum, vel tertium, vel decennium, & c. quæ si presenti die soluenda forent. Tunc quia minus est habere actionem, quam rem a, & alia quæ cogerit Dec. b. Tum quia hoc non est mutuare, sed emere, & non emere numeros sibi soluendos, sed ius, eos ab hinc ad aliquod tempus recuperandi. Tunc quia hoc ius, quod uno anno est inutile, minoris valet, quam si esset satis utile. Per quod periclitatur id quod ipsemet Caiet. dixit e, scilicet eum, qui debet centum aureos in fine anni, non posse eorundem remissionem in principio anni minoris centum emere: nam qua ratione potest tertius illam actionem emere, eadem poterit ipsemet contra quæ datur, redimere, quidquid in hoc Sotus dicat. Cuius tamen, & Caiet. opinio saluari potest, intelligendo de redemptione facta minoris ob solam solutionis anticipationem, ut in principio huius casus insinuauimus: & supradicta procedunt, quando ob alios precedentes respectus minoris emuntur, cessante omni fraude vsurarum. Et ad hanc concordiam reduci debet S. Tho. d. relatus & probatus à S. Anton. e. & late Angelus f. & latius Syluest. g. qui idem, quod Caietanus & Sotus sentire videntur, quæ tamquam quotidiana, & iuridice consequeretur diuini annu cum aliqua quæ. Tum quia, vsuraria, quæ in eo iuste venditur h. qual. 233 Centesimo secundo lucro decem accipit rum decem ratione Maior. i. Secus tamen damni, quod alias p. 234 Centesimo tertio tantum, redimibiliter id requisitis, super Lectorem in Hispania hoc latino, excepto lata fuit: quorum lo numquam satis laupullum in hæc verb

quotidiana, & iuridice consequeretur diuini annu cum aliqua quæ. Tum quia, vsuraria, quæ in eo iuste venditur h. qual. 233 Centesimo secundo lucro decem accipit rum decem ratione Maior. i. Secus tamen damni, quod alias p. 234 Centesimo tertio tantum, redimibiliter id requisitis, super Lectorem in Hispania hoc latino, excepto lata fuit: quorum lo numquam satis laupullum in hæc verb

PIVS EP
SERVO
pe

Cvmonus A post celebratos suis, non continentur intra libus siantur: verum etibus, propter ardentem festum contemptum p mur, saluti consulentes, cientes, tam graui morb deri.
235 Hac igitur nostrum creati, constituitur immobili habeatur, & simbus designata sit. Rursum, nisi vere in rio, & in actu celebrati gro, iustoque pretio. Solutiones quas vulg duci prohibemus. Conu sus fortuitos eum, qui modo valere volumus. Pringens facultatem a gem ipsam semper &

a Ad lehoræ Florentinū.
b 2. par. tit. 1.
c 2. par. 4.
d Verb. vsur.
e par. 64.
f Verb. vsur.
g 2. q. 14.

quotidiana, & iuridica notanda sunt. Non obstat, quod hinc consequeretur diuitem posse dare alteri centum soluenda post annum cum aliquanto auctario: quia responderetur negando sequela. Tum quia, ut dictum est, hæc intelliguntur cessare fraude usuraria, quæ in eo non cessat. Tu quia actio, de qua loquimur, iuste venditur, qualè non habet vendendam is, cui diues dat illa.

§ l. 2. cum
seq. ff. de h. r.
red. vel. act.
vend.

233. Centesimo secundo peccat, qui centum mutuo ab aliquo pro lucro decem accipit, & eadem alteri peccanti pro lucro aliorum decem ratione mutui soluendorum mutuat, Ioannes Maior. i. Secus tamen, si illa decem accipit ratione interesse damni, quod aliàs peteretur per supradicta &.

l In 4. libro
sent. di. 15.
q. 9. art. 7.
k Num. 216.

PIVS EPISCOPVS SERVVS
SERVORVM DEI AD PER-
petuam rei memoriam.

l Adnot. 12.
Commerarij
ca. 14 q. 1.
m Num. 212.

Cum omnes a postolica seruitute obeuntes cognouerimus innumeros celebratos fuisse, & indies celebrari censuum contractus, qui nedum non continentur intra limites a nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos: verum etiam, quod deterius est, contrarijs omnino pactionibus, propter ardentem auaritiæ stimulum, legum etiam diuinarum manifestum contemptum præferunt, non potuimus animarum, prout tene- mur, saluti consulentes, & piarum mentium petitionibus etiam satisfacientes, tam graui morbo, lethiferoque veneno salutari antidoto non me- deri.

235. Hac igitur nostra constitutione statuimus, censum, seu annum re- ditum creari, constituiue nullo modo posse, nisi in re immobili, aut que pro immobili habeatur, & de sui natura fructifera, & que nominatim certis finibus designata sit.

Rursum, nisi vere in pecunia numerata, presentibus testibus, ac nota- rio, & in acti celebrationis instrumentis, non autem prius recepto inte- gro, iustoque pretio.

Solutiones quas vulgo anticipatas appellant, fieri aut in pactum do- duci prohibemus. Conuentiones directe aut indirecte obligantes ad ca- sus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non teneatur, nullo modo valere volumus. Quemadmodum nec pactum auferens, aut re- stringens facultatem alienandi rem censui suppositam; quia volumus rem ipsam semper & libere ac sine solutione laudemij, seu quinquage- sima

nsus.
ia abun-
precium
oris, quã
re volue-
præsenti
quia con-
it, quam
b eo, quẽ
ocat, cum
at, cepe-
bona fi-
ritatẽ id,
on infum-
emere ta-
non emit
dict. sup. e
el ab alio
cipio eius
onem, &
h, nisi id
oor impẽ-
y vel illa
iferorum
eri soluit,
edin. i
h, & ante
iuste mi-
nnum fe-
ati die sol-
m rã 4, &
sed eme-
ne ad a-
vno anno
quod peri-
debet cẽ-
tionem in
one potest
cõtra quẽ
tamen, &
ione facta
ncipio hu-
lo ob alios
raude visu-
relatus &
lueft, g qui
q tamqua
quotidia-

396 De peccatis usura circa mutua & census.

siue, aut alterius quantitatis, vel rei, tam inter viuos, quam in vltima voluntate alienari.

Vbi autem vendenda sit, volumus dominum census alijs omnibus praeferi, eique denuntiari conditiones, quibus vendenda sit, & per mensem expectari.

236 Pacta continentia morosum census debitorem tenere ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria, seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam partem cadere, ex toto irrita sint, & nulla. Imo & census augeri, & noue creari super eadem, vel alia re in fauorem eiusdem, aut persona per eum supposita pro census temporis, vel praeteriti, vel futuri omnino prohibemus. Sicuti etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure, & ex natura contractus non spectarent.

Postremo, census omnes in futurum creandos non solum re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire: sed etiam posse pro eodem pretio extinguere, non obstante longissimi etiam temporis, ac immemorabili, imo centum & plurimum annorum praescriptione, non obstantibus aliquibus pactis directis, aut indirecte talem facultatem auferentibus, quibuscumque verbis, aut clausulis concepta sint.

Cum vero traditione pretij redditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denuntiari, cui pretium dandum erit, & post denuntium intra annum tamen etiam ab inuito pretium repeti posse, & vbi pretium nec volens intra bimestre soluat, nec ab inuito intra annum exigatur, volumus nihilominus quandocumque redditum extinguere posse, praeniam tamen semper denuntia, de qua supra, non obstantibus his, de quibus supra, idque obseruare mandamus etiam quod pluries ac pluries denuntiatum fuisse, nec unquam effectus sequutus fuisse.

Pacta etiam continentia pretium census extra casum praedictum ab inuito, aut ob poenam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino prohibemus, contractusque sub alia forma post hoc celebrandos seueratim iudicamus. Et ita (illis propterea non obstantibus) quidquid vel expressis, vel tacite contra haec nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, a fisco volumus posse vindicari.

237 Hanc autem salutiferam sanctionem nedum in censu nouiter creando, verum etiam in creato, quocumque tempore alienando, modo post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuo & in omnibus seruari volumus. Declarantes pretium semel censui constitutum nunquam posse ob temporum aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quoad vltimo contrahentes minui, vel augeri. Et licet legem ipsam ad contractus iam celebratos non extendamus, illos tamen omnes in quos sub alia forma peruenierunt census, hortamur in Domino, vt singulos contractus censura honorum religiosorum subieciant, & animarum saluti consulant. Non obstantibus, &c. Dat. Roma, anno 1568. 14. Kalend. Febr.

Cui adnotamus a gnito, quæ, ne Man

238 Centesimo quarto

ultra sortem sibi re

tio, vel pauperibus;

dimendos captiuo

tur iniuria, non qu

Syl. reddunt, scilicet

redimere d, quia ill

xatio, qua iniuria af

iniusta e. Quare nos

iniuriæ non debet

est, vt pacto nudo t

non videretur tam qu

damno poene, quæ

tia debita, liberari.

solum iniuria remi

iniuria passus est, q

catum usure. Non p

re aliquid frugiferu

tum quotannis, qu

deductis impensis,

dam dicitur dixisse

non est tale ante se

239 Centesimo quin

aliud vno mense pr

ad quem vsque non

nem eius quod vlt

tit, e quamuis posse

in quo verisimiliter

illo, vel ante illum,

rus, &c. alioqui eni

summum quo illo

medium. Ita quod

quindecim, & in ali

Alex f. Secundum, vt

uando diminutum

tiam, vt deducat in

tempus facturus er

difficilis, quam ani

quius est dicere, qu

tate, quam quod illo

Male autem ex h

quæ vtendere rigore

vsque seruaturus e

sem: io, sed longe al

Cui

Cui adnotamus aliqua in prædict. Comment. a noue reco- gnito, quæ, ne Manuale nimium crescat, prætermittimus.

238 Centesimo quarto, qui mutuat cum pacto, vt mutuatarius ultra sortem sibi reddendam det aliquid notabile alicui ter- tio, vel pauperibus: quia non licet vsuram lucrari etiam ad re- dimendos captiuos b. Secus tamen de mutuante, vt ei remitta- tur iniuria, non quidem per rationem, quam S. Antonius & Syl. c. reddunt, scilicet, quod vnicique licet suam vexationem redimere d, quia illud de vexatione iniusta intelligitur: & ve- xatio, qua iniuria affectus, iniuriantem in iudicio vexat, non est iniusta e. Quare nos hic nouam addimus, scilicet, quod pœna iniuriæ non debetur in foro conscientiarum a. Et quod speciale est, vt pacto nudo tollatur ipso iure actio iniuriarum b, & quod non videretur tam quærere, quod requirit c. quoniam c quam a damno pœne, quæ non est ante sententiam alteri in conscien- tia debita, liberari. Quo fit, quod mutuare cum pacto, vt non solum iniuria remittatur, sed etiam damnum, quod affectus iniuria passus est, quodque sibi in conscientia debetur, est pec- catum vsure. Non peccat etiam, qui pecuniam, qua vult eme- re aliquid frugiferum, mutuat alteri cum pacto, vt soluat tan- tum quotannis, quantum fructus rei frugiferæ, quam emisisset deductis impensis, quotannis valeret d. Non obstat quod qui- dam dicitur dixisse, quod illud pœnæ debitum est legale: quia non est tale ante sententiam, & ante fit mutuum.

239 Centesimo quinto peccat, qui vendit triticum, vel aliquid aliud vno mense pro pretio maiore, quo valiturum est alio, ad quem vsque non est seruaturus, & tenetur ad restitutio- nem eius quod ultra pretium temporis venditionis acceperit, e quamuis posset illud mutuare vno mense vsque ad alium in quo verisimiliter plus valebit, vt reddatur æque bonum in illo, vel ante illum, vt recte Sotus adnotat. Dixi, Non est seruatu- rus, &c. alioqui enim secus tribus concurrentibus, primum, ne summum quo illo mense valiturum est pretium accipiat, sed medium. Ita quod si in vna parte eius valuit decem, & in alia quindecim, & in alia viginti, non nisi quindecim capiat, iuxta Alex. f. Secundum, vt de pretio deducat tantum, quantum ser- uando iminutum fuisset iuxta expertorum iudicium. Ter- tium, vt deducat impensas, quas in seruando in illud vsque tempus facturus erat g. Nec obstat distinctio Caietani h magis difficilis, quam animabus utilis: quia quidquid ille dicat, æ- quius est dicere, quod cap. finale de vsur. moderatur cap. in ciui- tate, quam quod ille asserit.

Male autem ex hoc loco infert quidam, dicere me nõ posse quæ vendere riguroso pretio iusto, soluendo tempore, ad quod vsque seruaturus erat, sed tantum moderato: quod ipse nullatenus sentio, sed longe aliud, scilicet, quod qui vendit rem pretio, quo

a C. r. 15. q. 2.

b Cap. super eo de viur. c Verb. viur. i. q. 11. d Cap. dilectus, a. de si- mon. e Iuxta glos. sing. recepta, e si quis con- triftatus 90. dist. a Iuxta glos. sing. ca. fra- ternitas, 12. q. 2. b I. si vnus, parag. pactus, ne peteret, ff. de pact. c. 1. q. 4. d Per d. su- pra, nu. 312.

e Cap. si de v- sur, & ibi pre- omnes Aug- verb. vsur. parag. 24.

f In l. quod re. ff. si cer. pe. g Maior vbi supra, q. 2. h 2. 2. q. 2. art. 2.

valiturum

nsus. n vltim bus pra- y mensem interesse araria, aut aut rem us ex co- n panam noue crea- eum sup- hibemus. d eū spe- rent. n totum, te effecta, ingui; non & pla- is directe verbis, aut imus per denuntiam bi pretium atur, vo- nia tamen ypra; idque im fuisse, dictum ab o prohibe- uitios in- l expressis, contingat, su noniter modo post- ua seruari quam posse nec quoad m ad con- s in quos vt singu- animarum 8. 14. Ke- Cui

valitura est aliquo tempore, ad quod usque seruaturus erat: puta mense Maio non potest iuste accipere pretium maximum rigorosum, quo valebit aliquo die illius mensis, sed medium illius, quo valebit toto mense, collatis pretiis quibus valuit diuersis diebus illius. Ita quod si aliquo die valuit decem, alio 15. alio 20. debet esse contentus 15. Et si seruaturus erat usque ad certam hebdomadam, & in eius diebus valuit multis pretijs, accipiet medium illorum. Et si vendidit pretio, quo valeret certo die usque ad quem seruaturus erat, & in eius varijs horis valuit varijs pretijs, accipiat medium eorum.

a. Hostien. in summa de v. fur. parag. an aliquo ven. quid si ven. das, & nos eo piole super ea. in ciuitate, de viur. diximus. b. Lux. tit. 13. Ordia. Regni Lutina.

c. Verb. usur. parag. 60. d. Cap. 23. nu. 78. & seq.

e. Cap. consu. Init. cum ei adnotat. de v. fur. f. Gloss. in c. plerique, 14. qu. 3. g. In d. cap. nauigant, & cap. 11. senecrauoris, 14. q. 3.

240 *Centesimo sexto* peccat, qui vendit aliquid dilata solutione in aliud tempus pretio maximo, quo valebit usque ad illud. Vbi tamen conclusimus non esse usurarium pactum, ut sibi soluat pretium medium minimi & maximi, quo ab emptoris tempore usque ad tempus, in quo ille seruaturus erat, valeret, siue eius pretium cresceret, siue decrederet.

241 *Centesimo septimo* peccat, qui aliquid ei qui pecunia indigebat, vendidit cum pacto, aut voluntate principali, ut statim sibi minoris iusto pretio reuendat, b. secus si simpliciter vendidit pretio iusto, quauis summo, & postea, quia emptor vult illud reuendere, & non inuenit alium, qui emat, idem venditor iterum pretio iusto quauis infimo & pio accipit, Angel. c. De qua diuisione pretiorum, & aliquot alijs huc pertinentibus infra d. dicitur. Vltus tamen huius determinationis licet iuste, ledere posset famam mercatoris, nisi fuerit cautus: & laudare valde mercatorem, qui id faceret, quando videret neminem alium velle dare pretium infimum etiam infimum, maxime si daret mediocre. Notandum etiam, quod usuram admittit qui suas merces, quo lucraturum se sperabat, deportat, & dilata solutione, pluris iusto pretio etiam in summo vendit, eo quod aliarum aduentu, adeo pretium decreuit, quod non solum non lucraretur, sed etiam perderet, si presenti pecunia etiam summo pretio venderet, per supradicta.

242 *Centesimo octavo* peccat, qui comendat vel deponit pecuniam apud aliquem mercatorem, aut numularium cum intentione principali, ut aliquid lucrum menstruum, vel annuum ei soluat, ut salua sorte: & tenetur acceptum restituere, quamuis non interueniat pactum, & quamuis appelletur depositum e. Nec ignorantia excusat. f. Nec periculum perdendi illam, eo quod mercator, aut fugere aut decoquere potest. Tu quia illud lucrum non ob periculum, sed ob mutuum deposito palliatum accipitur. Tum quia illud periculum non est considerabile per notata g. Secus tamen est, si absque pacto & intentione principali predictis, prestatum depositum faceret, & acciperet a depositario gratis donante aliquid ob gratitudinem, eo quod ex pecunia deposita fuerit lucratus, etiam si libentius suam pecuniam penes hunc gratum, quam penes alium depositam habeat. Et etiam depositarius illud det sperans, quod ob huiusmodi largitionem ab ipso pecuniam

niam suam non aufert, tamen esset, si mercatum, & usum illius eandem rationem aliter ob hanc deponere. 243 *Centesimo nono* quod non maioris pretij, solutionem viginti aurearum, licet postea pro 244 Item de eo, qui famulis mercedes & pus tenetur, intra quod non potest, pacifice aliquid, eo quod solutione veri interest sui literis dicat se g. 245 Tum quia hoc tum tempus eadem illa donatio non est cessitate querendi pro prefecto ratiociniorum, & mercedibus, uere debebat, accipere nisi verum esset inter. 246 *Centesimo decimo*, & intra diem statutu nem a iudice vel a p non valeat, iurame quamuis a iudice po 247 Non obstat, quod rando peccato usur illas, quatenus earum actus de se indifferens doctrinam S. Tho. h nolente mutuari, e bona, & passio mala illud glos. de Christi

De usura i

248 Pactum de retro

& minuit de

250 Penitenti pro se

248 *Centesimo nono*

cum pacto de

tuandi, quam emene

niam suam non auferet, quia omnia hæc sunt gratuita h. Vfsura tamen esset, si mercator illud daret tamquam ad id ob pretium, & vsum illius pecuniæ obligatus, & dominus ob hanc eandem rationem acciperet, aut speraret, & etiamsi principaliter ob hæc deponeret.

243 Centesimo nono qui equum, aut aliam rem omnium iudicio non maioris pretij, quam quindecim aureorum ob dilatam solutionem viginti aureis vendit, cum obligatione restituendi quinque, licet postea propter mortuos alios equos 20. aestimetur a.

244 Item de eo, qui cum Rege, vel alio, qui suis militibus, aut famulis mercedes & stipendia persolvere intra certum tempus tenetur, intra quod ob nummorum inopiam illis solvere non potest, paciscitur se illis soluturum, si à domino sibi plus aliquid, eo quod soluerit, detur, vt decem pro centum b, nisi ratione veni interesse excusaretur: quauis Rex, vel ille alius in suis literis dicat, se gratuitam donationem illius pluris facere.

245 Tum quia hoc in effectu est mutuare pecuniam, vt ad certum tempus eadem cum aliquo auctario solvatur. Tum quia illa donatio non est vera, cum non ex liberalitate, sed ex necessitate querendi pecuniam mutuam fiat c. Idem etiam de prefecto rationiorum, Questore, erario, aut soluendis stipendiis, & mercedibus, &c. obligato, si aliquid ab his, quibus solvere debebat, accipit, vt anticipet solutionem, per prædicta d, nisi verum esset interesse, aut iusta actionis emptio excuset.

246 Centesimo decimo, qui mutui accepti vsuras solvere iurauit, & intra diem statutum non soluit, nec impetrauit absolutio- nem à iudice vel à parte: nam licet promissio soluendi vsuras non valeat, iuramentum tamen soluendi illas obligauit e, quamuis à iudice potest absolui f, & solutas repetere g.

247 Non obstat, quod soluens vsuras videtur peccare consentiendo peccato vsurarij, quia non iurat, nec promittit solvere illas, quatenus earum acceptio est peccatum, sed quatenus est actus sese indifferens, qui bono fine fieri potest virtuosus, iuxta doctrinam S. Tho. h qua eadem ratione acceptio sub vsuris à nolente mutuare, est licita: nam actio eiusdem rei potest esse bona, & passio mala: & contra passio bona & actio mala, iuxta illud gl. i. de Christi passione, Actio displicuit, passio grata fuit.

De vsura in pactis de retrouendendo.

248 Pactum de retrouendendo quid, quod iustum, & quod vsurarium, & minuit de pretio sed fructus non admittit ementi, & n. 249.

250 Penitenti pro se, & contra se in foro conscientie creditur.

248 Centesimo undecimo peccat mortaliter qui emit aliquid cum pacto de retrouendendo simulare, animo magis mutuari, quam emendi, & vsuram committit. Qui autem emit minoris

h Galac. 2. c. 7. art. 1.

a Ioan. Maso. in 4. l. sent. dist. 15. q. 32.

b Arg. cap. in ciuitate de vsur.

c Med. de restitutione in quibus casibus licitum mutuari, vltra sortem recipere, casu 3. d. in parag. precedenti.

e Ca. debito- res de iure- iurand. f Cap. 1. eod. dem. tit. g Di. d. esp. de bitores. h 1. 2. q. 2. ar. 7. 8. & 9. i Cap. 1. de consec. vel alt. lib. 6. verb. agui.

a Cap. cum
Ioan. de fide
instrum. & l.
fundi partē
tem ff. de cō-
trah. empt.
& l. si fundū
l. si a rec. de
p. q. inter
emp. & vend.
& Levit. 25.
secundum In-
noc. Hostien.
Ioan. Ann.
Pan. & com-
mūnem Ca-
nonistarum
in c. ad nostrā
de empr. & le-
gatarum in d.
l. si fundum
& Cepol. de
simul. contr.
casu 2. & om-
nes Theolo-
gos in 4. lib.
sent. d. 15.
b l. 2. C. de
pact. inter
empr. & ven-
dit. & glo. re-
cept. & c. illo
vos. ver. per-
cepti de Pig-
noribus.
e Dist. l. fun-
di partē ff.
de cōtrahen-
empr. & d. c.
cum Ioan. de
fide instr.
d Cap. illo
vos de pign.
e Dist. l.
fundi partē
ff. de contra-
hen. empr. &
d. cap. cum
Ioannes, cum
suis adnotat.
f Num. 234.
g Argum. l. si
quod nolit.
parag. qui af-
fida ff. de
edil. edic.
a Cap. tua. de
sponsa.

noris iusto pretio, etiam de pra parte, qua illud pactum praefatum diminuit, peccat quidem peccatum iniustitiae, sed non usure coram Deo, licet aliquando coram hominibus presumatur usura secundum omnes. Pro quo notandum primo, quod pactum de retrovendendo est pactum quo emptor promittit revendere rem emptam venditori, quandoque voluerit, vel intra certum tempus quod licitum est & diminuit de pretio a.

Secundo, quod emptor non tenetur restituere fructus interim perceptos, nisi a tempore more, quam committit simul ac pretium illius loco & tempore congruo oblatum non accipit.

Tertio, quod iuste potest etiam statim locare venditor honesta pensione c. Quarto, quod ad iustitiam huius pacti concurrere debent aliqua. Primum, ut simulatio, saltem ex parte emptoris, absit, ita ut emptor vere & principaliter intendat emere. Secundum, ne fiat pactum, ut redemptio fiat maiori pretio, quam emptio facta est d. Tertium, quod emptor faciat illud eo solo, ut placeat venditori, & quod malit ne redimatur, & quod non emerit, nisi putaret esse redimendum, quod tamen non est inridicuum. Tum quia nullo iure vel ratione probatur: tum quia sepe contingit aliquem posse vere rem aliquam emere cum pacto retrovendendi, quod minuit pretium eius, & non absque illo, quia non habet satis pecuniae ad eam iusto pretio emendam sine illo pacto, sine quo plaris valet e. Tum quia multi nollent eas vendere, emunt quidem vere cum praedicto pacto, sed sperantes eas redimendas, quas alioqui non emerent.

249 Nec etiam est necesse regulariter, quod alij dicunt, ne pactum fiat, quod ultra certum tempus id redimi non possit: quia perspicuum est posse fieri pactum de retrovendendo intra solum unum annum, duos, tres, aut plures: quod in effectu est pactum, ne ultra illa tempora praefinita redimatur.

Dixi, Regulariter, quia post extrauag. Pij V. super censibus relata supra ff. in emptione census non liceret illud, quod est nouum & singulariter notandum. Non est etiam necesse, quod alij dicunt, ne emptor usure dare solitus sit, eo quod praesumeretur solitum facere g, quia licet ad sic praesumendum in foro exteriori iuuare posset, non tamen in foro conscientiae, in quo cessat omnis praesumptio a

250 Nec etiam est necesse ne fiat pactum, ut ante duos, vel tres annos venditor redimere non possit, & postea sic, quia huiusmodi pactum est licitum, licet plaris valeat quod venditur cum hoc pacto, quam quod cum pacto quando libuerit redimendi, quibus non quanti si absque aliquo pacto venderetur. Nec videtur verum illud Ioan. Maioris b, quod venditor grauat emptorem pacto, quando libuerit redimendi, nisi consentiat ut emptor aliquid capiat ratione sui interesse, quia qui suo iure utitur, nemini iniuriam facit c. Quamuis contra fraudatores, qui vendit praedicta

b l. 4 l. sent.
dist. 15. q. 43.
c Ca. cum ec-
clesia de e-
le. & l. iniu-
riam parag.
a ff. de iniur.

non facta, & vin-
& solent redim-
impenlis, lege N
Pascha, non possi
Quinto, quod hic
in foro contenti
magis mutuant
gis pignorandi,
tiae tractamus, in

251 Societas qui
254 Asscurato
254 Asscurato
256 Intell. nouus
256 Sorte salua
257 Legare num
257 Vius fructu
258 Vsurā est da
259 Deponens p
260 Societas in

251 C Entesim
mum pr
cunia in societate
ex collata in can
tem est conventio
ferentium ad lucr
ciertatem collata
dum Sanct. Tho
riculo in mutuat
tem collata, imo
labor periculo et
252 Ad hoc aut
ut negotiatio lic
eam conferentis
in omnibus iudi
tate partium col
iet. hoc exempl
laborē suę perfor
quingenus aestim
omnibus vna sū
eius quod cōfert
aureos lucrarent
tertius centum.
tionem quantita

non facta, & vindemiata cum pacto redimendi intra annum; & solent redimere paulo ante messem, vel vindemiam, solutis impensis, lege Nauarę cautum est, vt qui non redemerit ante Pascha, nõ possit redimere nisi post messem, vel vindemiam. Quinto, quod hic non agimus de coniecturis ad præsumendum in foro contentioso eiusmodi emptorem habuisse intentione magis mutuandi, quam emendi, & eiusmodi venditorem magis pignorandi, quam vendendi, siquidem de solo foro cõsciẽtię tractamus, in quo pœnitenti pro se, & contra se creditur,

De usura in societate.

- 251 Societas quid, & quæ licita, & vt ineunda num. seq.
- 252 Asscuratur vt fors & lucrum in societate, & 253.
- 254 Asscuratur vt capitale cum lucro, & 255.
- 256 Intell. nouus c. per vestras de donat. probant lucrum sine periculo
- 256 Sorte salua qui lucratur in Gallia, & Italia.
- 257 Legare nummos, vt de redditu Missæ dicantur, an liceat.
- 257 Vsu fructus nummorum legatur, & vt sit perpetuus.
- 258 Usura est dare ad lucrum salua sorte, vel non negotiatura.
- 259 Deponens pecunias in scriptura mutui, vel depositi peccat.
- 260 Societas in animalibus, & locatio eorum quæ licita, & 261.

251 **C**entesimoduodecimo peccat mortaliter contra hoc septimum præceptum, qui accipit notabile lucrum ex pecunia in societatem iniustam collata, vel maius quam debet ex collata in eam, quæ iusta est secundum omnes. Societas autem est conuentio plurium suam pecuniam, industriam, vel laborem conferentium ad lucrandum d. Et ratio qua lucrum ex pecunia in societatem collata accipi potest, & non ex mutuata, est secundum Sanct. Thomam e, quod dominium rei mutuatę cum periculo in mutuatarium transfertur, non autem rei in societatem collatę, imo manet periculo conferentis, sicut industria & labor periculo ea conferentium a.

252 Ad hoc autem vt societas iusta sit tria requiruntur. Primum, vt negotiatio licita sit b. Secundum, vt pecunia subiaceat periculo eam conferentis, hoc est, vt si pereat, tota illi pereat c. Tertium, vt in omnibus iudicio prudentis equalitas seruetur, & pro quantitate partium collatarum lucrum diuidatur d, vt post alios Caiet. e hoc exemplo declarauit: Vnus confert mille aureos, alius laborem suę personę eidem adsumatum, alius suam industriam quingenus æstimatã, vt hæc societas licita & sancta sit, ex his omnibus vna summa facienda est, & ex lucro, & iactura pro rata eius quod cõfert quisq; capere debet, vt si isti tres quingentos aureos lucrarentur, duo singulos ducentos aureos caperent, & tertius centum. Sotus tamen f dixit non esse habendam rationem quantitatis pecunię quam quis in societate confert, sed

d Di. l. r. & toto tit. ff. pro socio & Insti. & C. eod. tit. c. per vestras, de dona. iur. vir. c. 2. q. 28. d. 3. ad 5. a l. si tibi a. rex me. ff. de præscrip. verb. h. Capit. per vestras, de donat. inter vir. & vxor. c. si off. esp. pierique 14. q. 3. d. si nõ fuerit ff. pro socio. c. 2. q. 78. art. 2. f. Lib. 4. q. 6. art. 1. de iur. lit. & iur.

g. pro fo-
cio. & parag.
de illa Insti.
de societas.

sed periculi, cui exponitur. Iustus tamen videtur contrarium. Tum quia id habetur in l. si non fuerit g. Tū quia hoc nouum inuentum, quo adhuc nulli negotiatores vsi sunt. Tum quia lōge clarius & securius est dicere, societatem exequendam esse iudicio peritorum, qui assument pretium pecuniæ collatæ cum conditione expressa aut tacita, vt in primis conferenti restituatur, si nulla eius iactura facta fuerit, & pretium industriæ, & laboris ea conferentium absque aliqua spe quidquam pro illis referendi, nisi lucrū adsit, quiq; simul considerent, nullā usure, nec iniustitiæ suspensionē esse, ex eo quod ei qui pecuniam cōfert, de consensu eius minus lucri quā par sit, detur, si est persona, quæ donare potest. Per quod multæ societates iustificatur, quas aliquot prædiuites cum suis famulis, amicis, aut cognatis exiguæ industriæ contrahunt, quo eis fidem, honorem, & diuitias concilient, & conferendo in societatem magnas summas pecuniæ, solum ad dimidiā, aut tertiam, aut quartam lucri partem eos obligant, quamuis etiam defendi possent dicendo, potius esse locationes cū salario incerto, quā societates.

h. Angel. &
Syluest. verb.
societas.

a. In l. r. c.
pro socio.
b. 2. 2. q. 78.
arr. 2. ad 3.
c. Verb. societas.

252 At si vnus pecuniam, & alius pecuniam & operā confert, vterque pecuniam quam contulit accipiet, & ex lucro, qui pecuniam & operam contulit, plusquam alius arbitrio mercatorum percipiet. *b.* Quando autem alius pecuniam, alius operam, aut industriam in societatem confert, tota iactura pecuniæ erit eam conferentis, & tota laboris eius qui eum subijit, & industriæ eius, qui eam adhibuit, siue iactura in principio, siue in medio, siue in fine negotiationis fiat, iuxta Bartolum & Baldum *a*, S. Thomam *b*, quæ vera opinio est, maxime in foro conscientiæ, iuxta Angelum & Syluestrum *c*. Tum quia alioquin pars pecuniæ, ad quam soluendam alius teneretur, à periculo libera esset, quoad eum, qui contulit, & consequenter, quoad illam partem, esset mutuum & non societas.

253 Tum quia si in fine societatis lucrum esset antequā diuidatur, qui pecuniā cōtulit, eam in primis accipere deberet. Tū quia nō liceret pacisci vt dimidiā, aut tertiam, aut quartā partē pecuniæ perditū alius, qui laborē aut industriam posuit, persoluat, quia nullam ex illa partem sumit, si nullum inueniantur lucrum finita societate, imo tota eam conferenti restituatur. Tū quia, vt qui pecuniam contulit, eā perdit, sic qui laborē aut industriā adhibuit, ea perdit, quæ interdum tanti & plus assumentur, quam pecunia collata, nā tantus potest esse labor, & tanta industria, vt licitum sit pacisci, vt qui ea cōfert, duas partes ex lucro, & dominus pecuniæ vnā solam accipiat. Verum tamen est, quod si pecunia conferretur cum pacto, vt cōmune esset, & communiter inter illos sicut lucrum diuideretur, iustus esset vt pecunia perditā omnibus periret, secundum omnes *d*.

a. Vbi sup.

254 Notandum, quod periculum pecuniæ collatæ vitare potest eam cōferēs, facta cum socio cōuentione, vt se faciat securum.

siue (vt aiunt) a
ei pretio illo se
minus de lucro
eū assecurare, ea
conferantur e
quandā maxim
colligi poterat
ret, quod fierē
cuniā, alius ope
confert, assecuro
tāto ex lucro re
lestias rationū, q
certo redimat, a
retineat. Pro qu
fert aliquā pecu
de aliqua certa p
& lucri cū tertio
etiam cum soci
255 Adde, quod
precipitatus Ioan.
sed etiam acqui
blice protestaret
quocunque vole
cto de assecurati
certi 4. pro duod
verisimili 12. ex c
fortis, & quatuor
quenter non ten
sciens hanc prote
fero tibi centum
fortis, & redempt
256 Pro quo, pre
ductū: Ibi Papa i
ponatur apud ali
sui onera matrim
salua seruaretur, si
ri, & ita videtur n
traderetur, quod
aliquod lucrum in
da. At hæc duo sic
certi pro certo re
257 Facit etiam,
legebamus, audiui
tibus idē seruari, c
quo conferebant
cura pro centum i
cōsuetudo defend

siue (vt aiunt) assureret suscipiēdo in se periculū eius, cōstituto ei pretio illo securitatis, quo eū tertius assuret, aut vt tātō minus de lucro cōmuni accipiat, nā qua ratione tertius potest eū assurere, eadē potest & socius, vt recte Syluest. dixit e. Que confirmantur ex eis, que pridē respondimus Vlyssipone cōtra quandā maximi pōderis societate iniquā, oblata alia iusta, que colligi poterat ex Maiore f, & Caietano g, & Syluestro h, videlicet, quod fieret tres cōtractus. *Primus* societatis, in quā ali^o pecuniā, alius operā & industriā conferat. *Secūds*, quo qui operā confert, assureret alterius sortē iusto pretio accepto, aut altero tātō ex lucro remisso. *Tertius*, vt ad tollēdas suspiciones & molestias rationū, qui operā prestat, lucrū incertum lucro aliquo certo redimat, aut ex lucro verisimili, sed incerto tātūdē certi retineat. Pro quo facit efficaciter, quod nemo negat eū, qui cōfert aliquā pecuniā in societatem, posse assureari de sorte, & de aliqua certa parte lucri incūdo suos cōtractus assurancementis & lucri cū tertio, & qua ratione potest inire cū tertio, eadē etiam cum socio potest, cessante omni fraude, & simulatione.

255 Addo, quod possunt fieri eodem tempore, vt monstrat p̄catus Ioan. Maior a, & non solum formaliter & explicite, sed etiam aequiualeter & implicite. Vt si quis negotiator publice protestaretur, se paratum ad accipiendam pecuniā a quocumque volente illi conferre illam in societatem, cum pacto de assurancementis sortis ad rationem 4. pro centum, & lucri certi 4. pro duodecim incerti lucri. Ita quod ex lucro incerto verisimili 12. ex centum accipiat quatuor pro assurancementis sortis, & quatuor pro certificando lucro duodecim, & consequenter non teneatur reddere nisi quatuor. Et postea alius sciens hanc protestationem, cōfert ei centum, dicens: Ego cōfero tibi centum in societatem negotiationis cum securitate sortis, & redemptione lucri incerti, iuxta protestationem tuā.

256 Pro quo, p̄ter p̄dicta videt c. per vestras b. sic noue inducitur: Ibi Papa iubet, vt marito vergente ad inopiam, dos deponatur apud aliquem mercatorem, quo ex parte lucri honesti onera matrimonij sustentet: & ita intentio eius fuit, vt dos salua seruaretur, siquidem ob hoc iubeat illam a marito auferri, & ita videtur noluisse vt ad lucrum & dānum mercatori traderetur, quod erat eā periculo obijcere, voluit item certum aliquod lucrum inde prouenire ad matrimonij onera sustinēda. At hęc duo fieri non possunt sine assurancementis, & lucri incerti pro certo redemptione. Ergo Papa tacite voluit illa fieri.

257 Facit etiam, quod in multis Gallie locis, quādo in ea p̄legebamus, audiuimus, & nūc in aliquot Italie partibus, & mōtib; idē seruari, quod Ecclesie, & vidue, & pupilli more antiquo conferebant suas pecunias mercatoribus, quo quatuor sortis pro centum in suam sustentationem lucrarentur, quę cōsuetudo defendi nullo modo potest, per intellectum, quem

o Verb. societas, l. q. 2. dixit.
f In 4. li. sen. dist. 15. q. 499
g In Tom. 1. Opusculor. tract. 31. respon. 11.
h Verfic. societatis, l. q. 24

a Dico 4. l. sen. dist. 15. q. 49.

b De donat. inter virum & vxor.

e Di. cap.
per vestras.

d Cap. super
ced. de viur.

e In di. 10
mo, 1. O us-
colorum,
Tractat. 31.
respons. 11.
2 Cap. 1. 14.
quod 3.

b Cap. super
quibusdam
de verb. sig.
116. & hoc
iure, parag.
de us. & quod
ff. de aqua
quori. & xlii.

c Cod. ca. nu.
179. Angel. &
Syluest. vbi
supra.
d l. 1. & 3. ff.
de usufruct.
ar. rez. qua
usu consum.
e Arg. cap.
significatum
eum eis, quod
illi adijci-
mus, de xrb.
f Nu. 256.
g Arg. ca. nos
quidem, de
testam. & l.
legatum, ff.
de admioist.
rer. ad ciuit.
pertin. & l.
legatum, ff.
de usufruct.
degar.

Ioan. Andreas & nonnulli alij e assignant, scilicet quod in fatu-
rem Ecclesiarum, viduarum & pupillorum, cum illo lucro mu-
tuari poterat, quia esset usura, quae neque etiam ad redimendos
captiuos admitti potest d. Nec villo alio modo defendi potest,
qua dicendo, quod exordiu coepit ab hoc societatis modo, qui
fit cu securitate & redemptioe predictis, & continuata fuit vsq;
ad illud tepus. Ad quod conuiciendum facit quod vix tertiam
partem lucri dubij verisimilis, quod sibi pro sua rata regulari-
ter obuenire posset, accipiebant: nam verisimile lucrum centu
ad minus erat 12. vel 13. & non recipiebant nisi quatuor pro
centum, quod significat illos reliquas duas partes pro securi-
tate eiusmodi, & redemptione dubij pro certo relinquere. Pro
quo facit etiam quod Caieranus scripsit e. Intelligimus tamen
hoc cessante omni fraude & simulatione, & vt coram Deo
formaliter, aut aequiualeter predicti tres contractus veri sint.
De quibus omnibus copiosius scripsimus in predicto Comen-
tario respondendo ad quaedam Soti argumenta. Et quidem opta-
rem, vt episcopi, vel saltem Pontifex Maxim. declararet praedictam
consuetudinem esse iustam, eo quod presumendum sit
quod in terris, in quibus a tempore immemoriali illa inoleuit,
habuit originem huiusmodi licitam, & ita bona conscientia
seruari posse, monitis praesertim deponentibus & depositariis,
vt tres praedictos contractus faciant, vel habeant pro factis. Pro
quo facit, quod consuetudo immemorialis facit presumi titu-
lum requisitum ad eius valorem b. Licitum est etiam pactum,
in quo qui pecunia aliena negotiatur, omne lucrum domino
illius tradit, & ei a domino certum quid, & ab omni periculo
liberum pro labore, & industria soluitur, quia huiusmodi con-
tractus non est societatis, sed locationis, & ideo si iactura eius
dolo, vel culpa, aut illius ministrorum contingeret, satisfacere
domino teneretur, quia gratia vtriusque fit, per dicta supra e.
Ad quaesita hic de pecunia legata parochi, & beneficiario ali-
cuius Ecclesiae, vt perpetuo singulis mensibus tot Missae pro lega-
te dicantur, quot ex lucro illi ad ratione quinq; pro centu quo-
tanis dici poterunt? Respondeo legatu esse licitu, quia licet lega-
re usufructu pecuniae d, & quia tale onus licite adijcitur e. Et
quod expediret vt legatarii emerent ea censum perpetuu irredimi-
bile ad ratione vnus pro viginti, si inueniret, & si irredimi-
bile non inuenirent, aliqua praedia redditus annui quinq; vel plu-
rius pro centu, & si nec ea, censum redimibile, & si neque illam,
conferant illa alicui mercatori in iusta societate, & quaerant aliquo
opulentu, qui sortem, & aliquod lucrum certu, quanto maius
poterunt, assurent pro parte lucri verisimilis, & incerti ad eos ex
illa societate prouentura, & si non inuenierint tertiu qui hoc fa-
ciat, euent id fieri ab eodem socio, cui illa in societatem conu-
lerunt, per tres contractus in iusto modo supradictos, & dicant tot
Missas annuas, quot dicendis illud sufficiat arbitrio Episcopi g.

258 Cente-

258 Centesimodec
tem ei, quem sci
indigentibus, in
sus societatis, se
no est vera, sed si
259 Centesimodec
societatem con
cam mutui, aut o
periculum notab
posset voluntate
tuatam reposcer
ra, si lucru partici
pondimus, hoc le
intentionem ped
ram mutui, aut d
conferens scriptu
releindi faceret,
etiam pignora a
cunig, nisi amitta
nio, nec in tali, au
ne negotietur, &
persona pacto ex
erit, qui contra p
confert pecuniam
260 Centesimodec
alia animalia per
cogit agricolam
nit laborare sine
ritum contingere
diximus, & gloss
mortem, aut dan
leui eius euenier
agricola pacifera
esset comune vtr
bita diminutione
Quia, & si absq; i
agricola, si absq;
bous exerceat, p
contingentis ad
diminutione, mo
nesciunt, scandali
test sine illius int
& postea ipsius h
261 Licitu item
ge, vt lucru sit co
nec pretium eor
na, modo ea, qu

248 Centesimodecimo tertio peccat, qui dat pecuniam in societatem ei, quem scit ea non esse negotiaturum, ut militi, vel clerico indigentibus, in certum lucrum, quamuis tres predicti contractus societatis, securitatis & redemptionis concurrerent, quia non est vera, sed simulata societas, que mutuū velat, siue palliat.

259 Centesimodecimo quarto, qui vere coram Deo pecuniam in societatem contulit in lucrum & damnum, sed à socio publicam mutui, aut depositi scripturam accepit, quia mentitus in periculum notabile suæ famæ, & bonorum proximi, quoniam posset voluntate mutata suam pecuniam depositam, vel mutuam reposcere, quamuis periret. Quare, eiusmodi scripturam, si lucrum participare vult, rescindere debet: quamquam respondimus, hoc locum non habere in eo negotiatore, qui contra intentionem pecuniam conferentis pro honore suo scripturam mutui, aut depositi loco societatis concessit, modo illam conferens scripturam predictam, quam cito commode potest rescindi faceret, & aliam societatis, si vellet, capere potest, & etiam pignora accipere pro securitate restituendæ sibi suæ pecuniæ, nisi amittatur, & etiam pacisci, ne tali, aut tali mercimonio, nec in tali, aut tali loco aut tempore, cum tali, aut tali homine negotietur, & si mercator rebus, aut loco, aut tempore, aut persona pacto exclusis negotiatus fuerit, iactura eius periculo erit, qui contra pactum fecit, iuxta S. Ant. a Idem de eo, qui confert pecuniam in piscatum nauticum modo posito infra b.

260 Centesimodecimo quinto peccat, qui locat boues, mulas, aut alia animalia pensione iniusta notabiliter, de qua glossa c, aut cogit agricolam ad soluendam iustam pro tempore, quo desinit laborare sine culpa sua, ob culpam domini, vel calum fortuitum contingentem circa eum vel animalia, iuxta ea, quæ d diximus, & glossa e. aut cogit ad æstimationem eorum post mortem, aut dānum naturale vel fortuitum sine dolo aut culpa leui eius eueniens, quia hæc domini periculo subsunt, nisi cum agricola paciscatur, ut periculum quocumque modo eueniret, esset commune utrique, dato ei ob hoc iusto pretio, vel facta debita diminutione pensionis, quæ sine hoc pacto esset iusta g. Quia, & si absq; intentione petendi aliquid ultra debitum ab agricola, si absque eius culpa damnum contingeret, ne durius boues exerceat, paciscitur, ut dimidium damni quoquo modo contingentis ad eum spectet, non facta ob id aliqua pensionis diminutione, mortaliter peccat. Tū quia, qui eius voluntatem nesciūt, scandalizat, ut inquit S. Bernar. h Tum quia mori potest sine illius intentionis declaratione, aut mutare intentionem, & postea ipsius hæredes miserum agricolam vexare.

261 Licitū item est tradere animalia in societatem alteri, ea lege, ut lucrum sit commune, sed qui ea recipit, nil ex eo capiat, donec pretium eorum domino persoluatur, & postea sint communia, modo ea, que ante sortem recuperata interierint, domino intereant,

a a. par tit. 2.
c. 7. parag. 32.
b Eod. e. nu.
282. & 283.
c In authen.
perpetua C.
de sacrosan.
Ecclesi.
d Supra, nu.
199.
e l. si vno, pa.
rag. item cum
quidam n.
locat.
f. sed & si
quis, par. g.
quælitum, ff.
si quis eunt.
Rond. iud. ca.
1. de com.
mod. ca. 1. de
depo. Gabr.
in 4. lib. sen.
dist. 25. q. 11.
art. 3. dub. 2.
& Rosel.
verb. v. fura,
3. parag. 3.
g Arg. cap.
cum Ioann.
de fide in R.
h In suis
contmā.

a 1. par. tit. 1.
c. 7. parag. 39.
b In fine il-
lius parag.

c. Hod. c. d. 3.

intereant, & non recipienti, iuxta S. Anto. a qui alios contraria tenentes conciliat. Circa que b ponit regulam, per quam omnes casus deciduntur, scilicet, quod omnis societas circa animalia, in qua ponuntur pacta, quibus alicui sociorum, iudicio boni viri, notabile damnum inferitur, est illicita, & recte quidem, quia etiam omnis alia, in qua commoditatum partes non respondent ex equo partibus in societatem collatis, est illicita, per dicta supra c.

De usura participantibus, & ea non restituentibus.

- 262 Usuram qui suadet, aut sub ea petit, ut peccat.
 263 Peccatum non est ad minus peccandum inducere.
 264 Usurario a non volente restituere qui accipit solutionem crediti in malos fines, vel impedit ne gratis mutuetur, & seq.
 265 Pignus ab usurario emptum restituendum.
 265 Usurarij bona non sunt obligata, & sunt ementis.
 265 Dominium rei quasite per usuras querit usurarius.
 265 Dominium rei emptæ ab usurario querit emptor.
 265 Usurario rem datam ut vendicat qui dedit.
 266 Accipiens rem notabilem ab usurario quando restituit.
 267 Usuras pro alio exercens etiam famulus obligatur.
 267 Proxenetæ usuram qui peccat.
 268 Usurarij vxor que peccat viuendo de bonis sui mariti, & 269.
 270 Usurariorum filij, & famuli qui peccant de bonis eorum viuendo.
 271 Usurarij gener recipiens ab eo dotem ut peccat.
 272 Dotem ab usurario datam retinendi remedium.
 273 Usura non est marito vsus pignoris pro dote dati, & 274.
 275 Usuras qui iudex iubet solui, aut non restitui, & advocatus procurator, & testis qui ad id auxilium prebent, restituere tenentur, num. 277.
 276 Usurarium instrumentum faciens ut peccat.
 278 Usurarius usuras & fructus pignoris restituat.
 279 Usurarium manifestum ante restitutionem absolvens peccat.
 279 Usurario manifesto nullum detur Sacramentum, nisi, & 280.
 279 Usurarij testamentum nullum nisi hæc precedant.
 280 Usurarius quis manifestus, & a quo absolvendus, & nu. 281.
 282 Piscatorum ac dinitum eiusmodi societas usuraria, & 273.
 282 Socius industriam adhibens quid de suo impendere debeat.

d Ca. 1. ad Ro.
c. notum. 2.
2. 1.

262 **C**entesimodécimo sexto peccat mortaliter, qui inducit alium, ut sibi, aut alteri tertio det ad usuram, quia peccato mortali consentire peccatum mortale est d; quanto magis ad illud inducere. Qui autem accipit ad usuram ab eo, qui ad id est paratus, aut petit ab aliquo mutuum simpliciter, & quia alius non vult gratis mutuari, accipit sub usuris, non peccat mortaliter, nisi ob finem mortalem accipiat, nec etiam venialiter, si ob

ob causam iustam veniale, scilicet de gortatione diuina, iuxta mentem Caieranum & expatum sit, non tantum tere aliquid quod numquam licitum sic ab eo mutuatum, nec vellet sine 263 Constitutum ducendo ad mutuatorem non vult, in ximum ad peccatum, hoc est, potestatem, quod licitum peccatum, quod considerationem em, ut gratis mutatur, propter rationem 264 Centesimodecimas ad res valorem, & liberis non quamuis non loquente (habita fi vendit, quod Hifidum de illo k: Et rarium, in fines re eo solutionem, qui mutuatur in m dignus est cui non re, quod ad fornicatum, quo debet 265 Centesimodecimas gratis, ut non mutuum contractum usurarium de emente autem nem usurarium secundum mentem dominium, nec c. Alia vero, que dico primo verius usuris extortis, & ita tenet locum ibi a Pan. d. reprobante. Secus transit in usurarium

ob causam iustā accipit, sed sic si absq; ea accipit, aut ob finem veniale, scilicet ob vanitatem & ludos veniales, aut vt eius negotiatione diuitias accumularet, cum alias habeat vnde honeste viuat, iuxta mentem S. Tho. a. & nostrorum doctorum b, quos Caietanus c explicat. Quamuis igitur accipere ad vsuram licitum sit, non tamen petere vt sibi ad vsuram detur, quia est peccatum, quod alius sine peccato facere non potest, quod numquam licitum fuit, iuxta S. Antoninum d, & Caieta. e, sed sic ab eo mutuū petere. At si rogatus petat vsuras sibi promitti, nec velle sine illis mutuare, potest sub ijs licite accipere.

263 Constitutus tamen in extrema necessitate non peccat inducendo ad mutuandum sibi sub vsuris eum, qui sine illis mutuare non vult, iuxta Innoc. receptum f, quia hoc non est proximum ad peccandum inducere, sed consulere, vt minus peccet, hoc est, potius peccatum vsure, quam homicidij committat, quod licitum est g; verum etiam videtur S. Antonino h non peccaturum, qui mutuū ad vsuram ob ignorantiam, aut inconsiderationem peteret, aut quia scit frustra se rogaturum eum, vt gratis mutuet, quod tamen nobis securum non videtur, propter rationes quas modo tetigimus.

264 Centesimodecimo septimo peccat, qui ad vsuram capit aliquas merces ad res vanas, graue ars alienum contrahendo, & vxorem, & liberos notabiliter damnificando, vt insinuat Sorus i, quamuis non loquatur ille de capiente ad interesse, nec de emente (habita fide de pretio) merces, quas presenti pecunia vendit, quod Hispani Mohatram vocant, idem tamen est dicendum de illo k: Et notandū, quod qui mutuunt ei, quē scit vsurarium, in fines malos, aut vanos, non potest licite capere ab eo solutionem, si, facta ea, vsuras restituere non possit, quia qui mutuat in malos fines non habet unde sua debita soluat, dignus est cui nō soluat, si alijs debitoribus nō potest soluere l, quod ad forū conscientie videtur restringendum, vel ad casum, quo debita essent æque priuilegiata, per dicta supra m.

265 Centesimodecimo octauo peccat, qui suadet volenti mutuare gratis, vt nō mutuet nisi ad vsuram, aut volenti contrahere, vt contractū vsurariū faciat, cū obligatione restituendi in solidū n. De emente autē pignus ab vsurario amissum ob non solutionem vsurarium perinde iudicandū, ac de emente re alienam, secundum mentem Scoti a, quia nec vsurarius videtur querere dominium, nec dominus pignoris perdere illud, iuxta dicta b.

Alia vero, que hoc in loco in Hispano scripsimus declarādo, dico primo verius esse, quod bona vsurarij nō sunt obligata pro vsuris extortis, quia nullo iure probatur huiusmodi obligatio, & ita tenet loa. And. Pan. & cōmunis c, per illum textum indutum ibi à Pan. d contra gloss. quam etiam ibi Domin. & Fran. reprobante. Secundo, quod dominium rei per vsuras lucrifacta transit in vsurariū, secundū glossam f, pōdentem illi capitulo

a 2.2. q. 78. ar. 4.
b In c. super eo de v. i. 15.
c In summa de verbo vsur. & 2.2. q. 78. art. 3.
d 2. par. tit. 1. c. 9. parag. 14.
e 2.2. qu. 78. ar. 4. & 20. mo. 1. Opusc. Tract. 31. responsione 13.
f In 4. capit. super eod.
g Capit. si quod verius, 33. q. 2. Aug. verb. vsura, 2. parag. 2. Syl. eod. verb. vsura, 2. q. 1. & Caiet. 2.2. q. 78. art. 4. & 15.
h Vbi supra: Lib. 6. q. 1. ar. 5. de iur. & iur.
i k Ar. illud ff. ad legem Aquil. & c. dudum. 1. de elec.
l Gab. in 4. sen. dist. 5. q. 11. Syl. verb. vsura, 2. q. 7. m. Eod. cap. num. 52. n. Sy. u. verb. vsura 2. q. 2.
a In 4. libro sent. dist. 15. b Supra. ei. ca. 4. n. 203.
c In c. cum tu & in c. tua. d De vsur. e In vtroque cap. & in c. 1. cod. tit. 1. 6. f Cap. si quis vsuram, 1. q. 4.

contraria
m omnes
imalia, in
boni viri,
uia etiam
t ex equo
supra c.
entibus.
m crediti in
et.
269.
n vinda.
4.
ocatus pro
stinere te.
ccat.
280.
281.
273.
eat.
ducit ali
quia pec
anto ma
b eo, qui
liciter, &
nō peccat
ialiter, si
ob

contrarium significanti, quæ communiter ibi recipitur. *Tertio*, quod dominium rei venditæ per usurarium, transit in emptorem, ita, quod non potest auferri ab eo, qui soluit usuras pro earum restitutione, vt Panor. cum communi Modernorum tenet *g*. Quarto quod debitor potest recuperare rem, quam pro usuris soluit viuario, si penes eum est, imo & si penes alium titulo gratuito, saltem quum desunt usurario bona ad restituendum *h*. Ex quo inferitur, quod qui aliquid notabile accipit gratis ab usurario in eadem specie, qua fuit datum illi, vel etiam in alia, si sciebat eius bona non sufficere ad usuras restituendas, aut probabiliter dubitabat, peccat mortaliter, si non vult restituere ijs, quibus usurarius tenebatur *i*.

266 *Centesimodecimonono* peccat, qui institor, negotiorum gestor, tutor aut curator habens potestatem ad negotiandum, & dandum sub usuris, & recuperandum eas, & etiam, qui nomine suorum principalium dedit ad usuras, vel recuperauerit eas, cum obligatione restituendi, eis non restituentibus *k*, etiam si merus exequutor illius fuit, aut famulus, qui solum pecuniam dedit, & pignora, aut solutionem usurarum accipit, quamuis nulla utilitas ex eo ipsi obueniret. *l* quid quid alij dicant, & etiam Syluester *m*. Quod tamen est restringendum ad famulos qui sciunt pecuniam, quam ferunt mutuum ad usuram mitti, & quam recipiunt, pro solutione usuræ recipi, & non extendendum ad alios, qui id ignorant faciant, quamuis sciant suos principales aliquando usuræ dare solitos *n*.

267 Quibus addo, quod nunc interrogatus, An predicti ministri teneantur restituere ante excussionem principalium: Respondi, quod sic, quia non censentur accessorii, vt fideiussores, sed vt principales delinquentes, & ita magis obligati, quàm iubentes. Idem de eo, qui est internuntius usuræ ex parte usurarij principaliter, vt lucrû illi, & sibi utilitatē cõparet, quales sunt cõmuniter proxenetæ, quos Itali *Sensales*, Hispani *Corredores* vocant. Quod est restringendum ad eos, qui rogarunt, vt daretur ad usuram, non autem ad eos, qui simpliciter rogarunt, vt daretur mutuum *a*. Dixi, principaliter ex parte usurarij, quia si principaliter intercessit ex parte indigentis, rogans usurarium paratum ex se ad mutuandum ad usuram, vt illi mutuaret, nõ peccat.

268 *Centesimovigesimo* peccat vxor usurarij, quæ sciens maritum non habere amplius, quam ad restituendas usuras extortas, viuit ex eius bonis, cum ex suis aut consanguineorum bonis, aut ex suo labore honeste viuere possit *b*. Quod, nostro iudicio, restringendum est ad eum, qui viuit de eisdem bonis usura acquisite quorû dominium in usurarium non transijt; qualia sunt pignora frugiteræ, & ad eam, quæ sumptuosius, quàm eius statum deceat, viuit; non tamen ad eam, quæ solum impendit ea, quæ in eam, eo quod vxor eius est, & ob dorem allatam impendere tenetur maritus; quia tanto & plus obligatur maritus ad eam sustentandã, quã

& alij dicant: non tantum tempore Deum vt eum cõtineretur in prædicatione & amplificatione restitutioni obnoxiam pauper necessitate, quid que, villa ratione 269 Quod ipsum non habentis vltimo quoq; de liberis qui alijs inseruient facta id mereatur 270 Idem etiam & de filijs, & famulus usura parata fuisse & iniustum stipulorando, effodiendo ministrando, mpendium accipiam famulis, quorum tantum utilitatis eorum, qui non similes seruiunt, inutiles, vt ad ale 271 *Centesimovigesimo* usurario, cuius bona id, aut debens sci quado res ipse vult est extra modum quarum dominisaria datur: quia peccato potest: potest, si illa vult modo statuat modo Et cum maritus vram de tali dore tenit de nõ restituendũ res certas, re ab Episcopo, illa bona dotalia Quod autem dicitur tui usuras restitutiue scãd

g In dcap. cum 10.

h Per I. si & me & Titu, s. de reb. cred

i Iuxta S. Bar. in suis con. tract. 6.

k Arg. cap. si cur non suo, 46. di. & cap. finiu. Sylu. qui a ius refert. verb. usura 7. q. 4. *l* Per supra dicta ond. ca. nu. 28. & per determinata a Cajetan. in summa & 2. a q. 62. or. 7. in 1. d. q. 4. *n* Arg. cap. quid culpa tur, 27. q. 5. c. 2. de cons. 0 Per dicta supra eod. num. 17.

a R. Anton. 2. par. tit. 11. c. 7. parag. 13.

b Iuxta Cardin. in clem. 1. q. 2. de usur. & in vol. in eadem clem. nu. 55.

sustentandā, quam ad vsuras restituendū, quidquid Syluester, & alij dicant: neq; ad hoc necessariū est, quāvis sanctum, eā maritum tempore opportuno ad eas restituendū inducere, & Deum vt eum cōuertat precari, neq; amplius, quam alia vxor tenetur in prædictorum bonorum custodiā, cōseruationem, & & amplificationem incumbere, neque vt vsurarius res incertas restitutioni obnoxias retineat, & Episcopus cum ea, vt de illis rāquam pauper viuere possit dispense, neq; vt sit in extrema necessitate, quidquid Sylu. & alij dicant, quia nullo iure, neque, vlla ratione ea esse de necessitate iustitiæ probari potest.

269 Quod ipsum fere dicendum est de vxore alterius cuiuslibet non habentis vltra ea, que tenetur soluere, vel restituere f. Idē quoq; de liberis, qui aliter viuere non possunt, sed non de illis qui alijs inseruiedo victum quærere possunt, nisi seruitia patri facta id mereatur, quia ad hos sustentādos pater nō tenetur g.

270 Idem etiam de famulis, qui sui victus impensam lucratur, & de filijs, & famulis ignorantibus bona, quibus sustentantur, vsura parata fuisse. Et de merentibus tanta, quanta expendunt, & iniustum stipendium, afferendo vtilitatem rei familiari, laborando, effodiendo, aut aliquid domi efficiendo, aut eam administrando, modo nec eandem rem pro vsura solutam in stipendium accipiant h. Sed non est idem de his, siue filijs, siue famulis, quorum opera, quamuis sit licita, non tamen affert tantum vtilitatis rei familiari, quantum impensæ. Qualis est eorum, qui non nisi ad comitatum, aut mensam, aut alias res similes seruiunt, iuxta S. Bernardinum. Et multo minus ad res inutiles, vt ad alendos canes, accipitres, &c. a

271 Centesimo vigesimo primo peccat, qui capit dotē à focero vsurario, cuius bona soluēdis vsuris, quas debet, nō sufficiunt, sciēs id, aut debens scire, quod nostra sententia intelligitur nō solū quādo res ipsæ vsura acquisite in dotem dantur, & quādo dos est extra modum, sed etiā quādo in pecunia, aut in alijs rebus, quarum dominiū ad vsurarium trāsferitur, moderata, & necessaria datur: quia capit ab eo, qui nec donare, nec dotare sine peccato potest: & quia vxor sine marito illā dotē restituere nō potest, si illa vult, & marit⁹ repugnat, maritus peccat & nō illa, modo statuat mortuo marito, aut quā citius poterit, restituere. Et cum maritus vult, & illa nō, vxor peccat, & nō maritus, qui tamē de tali dote participare nō debet. Et si inter vtrumq; cōuenit de nō restituēdo, vterq; in statu damnationis versatur b.

272 Hoc tamē remedio vti possunt, si focer satis habet ad restituēdū res certas, & multas incertas debet, possunt enim petere ab Episcopo, vt adiudicet eis nō habētibus quo se sustentēt, illa bona dotalia, que pauperib⁹ essent restituēda, iuxta dicta c. Quod autem diximus, vxorem absq; cōsensu, & licentia mariti sui vsuras restituere nō posse, intelligitur quādo ex illarum restitutione scādalum sequitur, & non quādo secreto absque eiusmodi

c Arg. l. afiduis, ff qui pot. in pign. hab d Verb. vsura, r. 1. q. 2.

e Vbi supra. f Arg. l. illud ff. ad legem Aquil. ca. dudum, 2. do elec. g l. si quis à liberis, par. rag. sed si filius, ff. de lib. agnos.

h Gabr. in 4. lib. sen. di. 15. q. 2.

a Aug. verbo, restitutio. 2. par. 21.

b Cap. pœnatum, de regulis iuris, li. 6.

c Supra eod. nu. 92. Angel. ver. restitutio. 1. par. 2. q. 1. & Syluest. ver. vsura 2. q. 5.

a Eod. n. 173

eiusmodi scandalo id faceret, per supradicta d.

273 Centesimo vigesimo secundo peccat focer, qui genero suo, cui dederat pignus frugiferum in pignus soluenda dotis, mutuat tantum, quantum debet ei pro dote, ut ei relinquat illud ad percipiendos ex eo fructus, quos ille potest percipere.

g De usur.

274 Quia ratio, qua ca. salubriter e, quo hoc conceditur genero, aut alteri matrimonio coniuncto, non habet locum in eo, qui tantum mutuat ei, eo pignus in pignus accepto, quamvis gener bene potest focer, vel alij, qui liberaliter mutauit, omneius, quod in pignus habet, liberaliter concedere, modo non faciat principiter ratione mutui, sed alia iusta, per dicta f: & quia id nullo iure prohibetur, quod etiam Sylu. ait g. Quae autem sit illa ratio, & ad quas personas extendatur, tradimus noue supra h.

f supra eodem c. 703.
g Verb. usura, 3. q. 4.
h Eod. c. n. 213
i Arg. ca. post miserabilem, & c. Michael, de usur.
k Per dicta supra eod. c. a. num. 17.

275 Centesimo vigesimo tertio peccat iudex, qui usurario usuras adiudicat, aut eum ad eas restituendas non cogit i. Idem de procuratore, & aduocato, qui iuuant in hoc usurarium, aut obuiant restitutionem earum petenti, cum obligatione restituendi in solidum k.

176 Neque excusantur, quod scripturae in superficie iuste viderentur, si conscientia dictabat esse factas pro usuris, iuxta h. ostiensem, ubi hoc non ait Innocentius, licet eum ad id citet Syluest. 4

a In d. cap. Michael.

Idem de notario publico faciente instrumentum simulatum, quod licet formaliter licitum contractum contineat, vere tamen continet usurarium, ut cum vere res pignoretur, scribit, quod venditur, vel pro centum decem datis, scripsit centum, vel e contrario, ita ut pro contractu iniusto, iustum describat, cum obligatione restituendi, nisi principalis restituat b, cum efficaciter socius damni inferendi fuerit. Quamuis si hoc in fauorem eius, qui mutuum accepit, fecit, quia indigebat, & usurarius gratis mutuum volebat, neque sub usura cum scriptura continente aperte illam restituere non teneretur, licet mortaliter peccaret, & esset excommunicatus, ubi excommunicantur tales contractus simulatos facientes. Sicut nec esset ob scripturam apertam usuram continentem, quia per eam nec damnum intulit, nec eius causa sufficiens fuit, cum ea, & qui accipit, & qui mutuum dedit aequae uti possint, nisi eam faciat in locis, ubi ex statuto iniusto, aut iniqua consuetudine, qui mutuum ad usuram accipiunt, ad eam soluendam compelluntur, quia tunc restituere tenentur per dicta supra, & per Sylu. c. Certum est etiam Notarium ad mercedem, quam pro labore scripturae contractuum usurarium accipit, restituendam non teneri, quamuis in eo peccet, quia suam mercedem accipiendo non peccat contra iustitiam, quae solum imponit necessitatem restituendi, per dicta suprad.

b Per supra dicta eo. cap. n. 21. & 22.

277 Idem de testibus eiusmodi instrumentorum usurariorum, quia eiusmodi contractus absque testibus non valent e. Quae procedunt non solum in teste, & notario sciente contractum esse usurarium, sed etiam in dubitante, qui antequam dubitatem exuerit, testificatur, vel facit instrumentum usurarium, cum late ibi a nobis

c Verb. usura 7. q. 7.

d Eod. n. 12.
e Sylu. ubi supra, q. 90.
f Arg. cap. 3. Eccl. & cap. dabin, de harer. & ca. si quis autem, de poenit. c. 7.

nobis traditis, q
g scripsimus. Dix
pinionem alicui
exueret, posset id
278 Centesimo v
quod ultra forte
pros, vel quos p
rius multum eius
quia non ratione
ipse non restituer
multi, quisque, pro
vnde restituit, al
obligabitur a. Im
ceperunt aliqua ab
runt ad heredes ne
per supradicta. A
nia usuraria emit
279 Centesimo v
festi confessione
Sacramentum ei n
stiteat, aut praeste
vel fideiussoribus
li qui ijs, qui eis
po, aut eius vicar
nis fide dignis, au
tem, arbitrio recep
rem debito recep
usurario nolenti ha
nec confessionem
peliri, & eius test
ra, vel fideiussore
omnia continet c
sacro sepeliret, n
tur e, ut infra dice
& vult predicta p
eius confessio aud
Episcopo eius pr
sum, & si moriat
280 Porro usurar
usuram mutuat, a
pretio rigido ma
petentibus tribuat
quando fit, sit m
ut postea per sen
cundum predictum
281 Per sacerdot

nobis traditis, quamuis aliquanto minus peccaret, per ea que
 g scripsimus. Dixi, *Antequam dubietatem exueret*, quia si per o-
 pinionem alicuius doctoris solemnis fulcitam ratione illam
 exueret, posset id bona conscientia facere, per dicta h.

g Ibidem
 mer. 86.

h Ibidem a. 85

278 Centesimo vigesimo quarto peccat, qui usurarius non restituit
 quod ultra fortem accipit, vel fructus pignoris ei dati perce-
 ptos, vel quos percipere potuit. Nec excusat eum, quod mutuata-
 rius multum eius pecunia lucrifaciat, contra impium Molinuum,
 quia non ratione lucri mutuatarij, sed mutui eas recipit. Quod si
 ipse non restituerit, heres eius tenebitur restituere, & si fuerint
 multi, quisque pro sua parte tenebitur. Et si quis eorum non habet
 unde restituat, alius ad id pro sue hereditatis parte, quantum feret,
 obligabitur a. Imo, & legatarij, & donatarij, & qui gratuito ac-
 ceperunt aliqua ab usurario, tenebuntur restituere, si que obuen-
 erunt ad heredes non sufficiant, quatenus facti sunt locupletiores,
 per supradicta. Ad restituendum tamen, quod suo nomine pecu-
 nia usuraria emit, non tenetur, iuxta Io. Maio. b & commun. c

a C. tua uox
 de usura.

b In 4. libr.
 sent. dist. 15.
 qu. 38.
 c In ca. cun-
 cta. de usur.

279 Centesimo vigesimo quinto peccat sacerdos, qui usurarij mani-
 festi confessionem audit, vel eum absoluit, vel aliquod aliud
 Sacramentum ei ministrat, antequam usuras, quoad poterit res-
 tituat, aut preestet cautionem de restituendo cum pignoribus,
 vel fideiussoribus, ijs, a quibus eas extorsit, si presentes sint, a-
 lioqui ijs, qui eis acquirere possunt. Et si non sint tales, Episco-
 po, aut eius vicario, aut ipsius proprio paroco, coram perso-
 nis fide dignis, aut aliquo notario ex ordinarij mandato, ita ut
 in cautione exprimat veram summam debiti, si scitur, sin autem,
 arbitrio recipientis. Qui si scienter obligationem mino-
 rem debito receperit, ad restituendum residuum tenebitur. Et
 usurario nolenti hoc facere nemo debet esse testis in testamento,
 nec confessionem eius audire, nec ipse debet in loco sacro se-
 peliri, & eius testamentum ipso iure est nullum. Si vero pigno-
 ra, vel fideiussores dare non potest, iuret se dare non posse: que
 omnia continet cap. *quamquam* d. quinetiam is, qui eum in loco
 sacro sepeliret, nisi prius predictis prestitis, excommunicat-
 ur, ut infra dicitur. Quod si usurarius in periculo mortis est,
 & vult predicta prestare, sed non potest, a quolibet sacerdote
 eius consilio audiri potest, & absolui, & obrera ab eo facultate
 Episcopo eius promissionem declarabit, ut si conualuerit, ip-
 sum, & si moriatur, eius heredes, ad restitutionem compellat f.

d De usur. l. 4.
 e Per clem. 1.
 de sepul.

f Arg. cap. si
 quis suaden-
 te 19 q. 4. &
 dicitur Syl-
 uestr. verb. re-
 stitutio, 6. q. 1.
 g Pzor. &
 Anton. Bur-
 genf. in c. ad
 nostram de
 empti. & veno.

280 Porro usurarius manifestus dicitur, qui palam, & notorie ad
 usuram mutat, aut suas res ob dilata solutionem carius iusto
 pretio rigido manifeste vendit. Et non est necesse ut quibusuis
 petentibus tribuat, sicut aliqui dicunt, sed quod eius mutatio,
 quando fit, sit manifesta g. Neque hoc requiritur, sed satis est,
 ut postea per sententiam, aut alias, illud palam, & notorium fiat, se-
 cundum predictum Anton. & citatos ab eo, quod iustius videtur.

281 Per sacerdotem vero in hoc casu intelligimus non solum
 parochum,

h Arg. elem.
studium de se-
pul.
i parag. 1. &
2. institur.
per quas
person. nobis
acquir.
a Dict. capi.
quoniam,
verb. mādātū
h Dict. c. quā
quam.

e Arg. glōf.
memorabilis
& quæ Jatinis
ib. Bala. in l.
2. C. pro socio
n. 6. quem se-
quitur Jaf. in
parag. sequens
instit. de a-
ctio. nu. 46. &
sorum, quæ
ait vterque
Tho. 2. 2. q.
28. ar. 4. ad 5.
In dicto n. 6
& Conr. glōf.
receptam in
l. si fuerit, ff.
pro socio.
f. Iuxta Bald.
in d. l. 1. n. 9.
g. In d. l. 1.
h Arg. l. sed
& si, parag.
quod autem,
2. ff. de perit
hære. & l. ei
dnobus, pa-
29. quidam
§. gariam, ff.
pro socio.

parochum, sed etiam quemlibet confessarium potestatem au-
diendi sacram confessionem eius legitimam habentem h. Ce-
terum, qui alijs acquirunt, sunt liberi in patris potestate cōli-
ruti, & serui proprii, aut bona fide possessi i. Notarius autē in
hoc casu extraneo non acquirit, nisi illud mandato ordinarij
faciat, secundum gloss. a quod intellige quoad effectum satis-
faciendi præcepto Ecclesiæ in hoc casu; nam quoad alios ac-
quireret ijs, quibus stipulatur, vt Perus. b recte declarauit.

282 Centesimo vigesimo sexto peccat, qui confert aliquam pecu-
niam in societatem nautarum volentium ire piscatum in mare
longinquum, & non habentium commeatum, & alia in id ne-
cessaria, eo pacto, vt tanta sibi lucri pars obueniret, quāta ne-
cessaria, & vt euentus nauigationis sit illorum pericu-
lo; & quod ex lucro futuro primū prædicta pecunia ei solua-
tur; & si nullū fieret, vel adeo exiguū, vt non sufficeret ei sol-
uendæ, quisque pro sua rata illā soluat, nautæ vero vacui ma-
neant c. Tū quia, vt ait Bald. d. socius qui nō est particeps pecu-
niæ in societatem collatæ, non debet soluere aliquam partē
eius in negotiatione perditæ. Et is non communicauit suam
pecuniam nautis, cuius iacturæ particeps esse voluit. Tum quia
vult esse socius omnium lucri euentuum, at iacturæ non nisi
vnius. Tum quia vult vt tota sua sors principalis sit sibi salua e.

283 Credimus tamen eū hanc conditionem adijcere posse, vt
casu, quo tota pecunia, siue sors ab eo collata, aut eius pars
amitteretur, nautæ soluerent eam partem, quam de ea impen-
derent in impensas quas domi facerent; quia quum alius in
societatem suam pecuniam, alius suam industriam & laborem
confert, qui laborem & industriam confert, non debet de lu-
cro deducere totas sui victus impensas, sed eas solas quas vi-
tra domesticas faceret f: & licet contrariū videatur verius Salic-
etog, & esset verum quando tale pactum non interueniret;
non tamen esset, quando interueniret, quia pactum illud non
est iniustum, cū illi nō obligentur ad sortē soluendā, nisi pro ea
parte, quam impendissent in impensas quas domi fecissent, in
quo nulla inæqualitas in hac materia reprobata inuenitur h.

De usura circa cambia.

- 284 Mutuum quoduis cum pacto vt mutuans asscurat usura.
285 Mutuum pecunie ab vno numerata asscurando eum ab ipso
pacto.
285 Asscuratio licita & utilis.
285 Usuras nauticas esse nunc vetitas quo sensu.
285 Usura non est aliquid pro fideiussione accipere.
286 Cambium quid, & quid sit fictum, & est septuplex.
287 Pecunia eadem numerata plus alijs valet.
287 Permutatio antiquior emptione, & licita etiam in pecunia.

287 Put

- 287 Pecunia fini
potest ppe
287 Commutatio
vit.
287 Cambium et
len requir
287 Permutatio
288 Cambium p
usu.
288 Cambium se
Hispania
289 Pecunia cur
290 Cambium se
merces ca
290 Cambium se
ad tempo
291 Cambium q
291 Pecunia vt
292 Cambium q
293 Cambium se
293 Campsor cap
293 Deponens q
294 Cambium se
uato.
294 Contractus
294 Pecunia vt
295 Pecunia vt
295 Mutuans p
295 Pecunia pr
& num. 2
297 Cambia vt
& 299.
300 Bulla Pij V
302 Mutuare l

Centesimo vige-
simum præc-
siccis, vel realibu-
iusta exercitio. Pr-
ad id opportuno
vsur. quod est vn-
quotum summar-
locis inferere in e-
284 Summa igit
inferenda est, quoc-
principiū illius c
Ioan. And. & alii

- 287 Pecunia finis peculiaris quis, & qui alij septem in quos locari potest pretio, licet non mutuari vel commodari.
- 287 Commutatio omnis aequalem valorem commutatorum requirit.
- 287 Cambium etiam pecunie pro pecunia utriusque valorem aequalem requirit.
- 287 Permutatur id quod est pro eo quod nondum est.
- 288 Cambium primum per officium mutuandi licet, sed non est in usu.
- 288 Cambium secundum per minutum licet etiam privatis, etiam in Hispania.
- 289 Pecunia cur maiori pretio praefixo exponi potest.
- 290 Cambium tertium per literas licet quatuor servatis, & quod merces cambientis incerta.
- 290 Cambium tertium de vno loco ad alium valet, sed non de tempore ad tempus.
- 291 Cambium quartum translationis realis licet.
- 291 Pecunia ut merx est vendibilis, sed non ut est pretium.
- 292 Cambium quintum ratione inter esse veri, sed non falsi lucri.
- 293 Cambium sextum per custodiam pecuniarum licet.
- 293 Campsor capit & reddit pecuniam dupliciter, re, & chirographo.
- 293 Deponens qui apud campsores gratis custodientem usurarius.
- 294 Cambium septimum praesenti pecunia pro absente licet, hoc servato.
- 294 Contractus nominati & innominati in hoc pares.
- 294 Pecunia vna octo de causis plus valet, quam alia.
- 295 Pecunia pretium auctoritate privata ut mutari potest.
- 295 Mutuans pecuniam alicubi quando plus recipere potest alibi.
- 295 Pecunia praesens tanto plus valet absente, quanto distantior, & num. 296.
- 297 Cambia usitata pecunia minoris pro maiore ut liceant, nu. 298. & 299.
- 300 Bulla Pij V. de Cambijs, & qua post non sint licita, 301.
- 302 Mutuare Regibus sub usuris ut licitum.

Centesimo vigesimo septimo peccat mortaliter contra hoc septimum praecipuum, qui querit lucrum notabile ex cambiis licitis, vel realibus contra iura naturalia, divina, vel humana iusta exercitis. Pro cuius & aliorum intellectu inferemus huic ad id opportuno loco summam Commentarij capit. *fiyal. de usur.* quod est vnum de quinque praedicto Manuali adiunctis, quorum summam huc pertinentium huius latini opportunis locis inferere in eius praefatione promissimus.

284 Summa igitur praedicti Comentarij huic loco opportuno inferenda est, quod in primis quinque numeris habetur, quod principium illius capituli aliter intelligeretur a glossa, Hostien. Ioan. And. & aliis in illud comentariis, aliter a Ioan. Maiore, Cajetano

Caiet. Syluest. Med. & Soto in locis ibi citatis, quod ipsemet
olim sequutus fueram, & quod eorum intellectus nullatenus
quadret contextui eius, multis rationibus perspicue monstra-
tur, licet sit verus in se, videlicet, quod mutuare alicui pecuniā
traiciendam per loca periculosa, eo pacto, vt mutuatarius fa-
ciat eā asscurare à mutuante, accepto in id aliquo pretio, est
pretiū vsurę, quia vltra sortem quæritur mutuari obligatio, vt
asscuretur ab eo pretio aliquo accepto. Et quod secundus in-
tellectus est, quod mutuans pecuniam traiciendam per loca
periculosa, suscipiendo periculum in se ob aliquod pretium, est
censendus vsurarius. Cuius statuendi ratio noua, & germana
redditur, per quā monstratur, non fuisse Gregorio animum re-
prehendendi asscuraciones, quas quotidie in magnam Reip.
vtilitatem fieri videmus, sed neq; declarare quod mutuare cū
pacto, vt mutuatarius teneatur facere asscurare permutuante-
tem, sit vsura, quia hoc indubium erat & indignum, vt tanta
opera declararetur, neq; fuisse animum decernendi esse vere
peccatum vsurę, mutuare suscipiendo periculum in se, & ass-
curando pretio iusto ei, qui vere vult pecuniā per loca pericu-
losa traicere, & vere vult eam sibi asscurari iusto pretio: quia
hoc coram Deo, & in foro conscientię licitum est, vt ibidem
monstratur, sed fuit animus obuiandi quam plurimis vsuris
palliatis quę fiebant mutuando cum asscuracione, suscepto
pro ea pretio quamplurimis, qui volentes sibi mutuari, & non
inuenientes qui gratis mutuarent, fingebant se velle traicere
pecuniam in alias terras, & velle sibi eā asscurari, addito pre-
tio iusto, quo inuenirent mutuatores. Obuiavit autem inducē-
do presumptionem iuris, & de iure, qua qui hoc faceret, presu-
meretur vsurarius, & ita nō dixit, eū, qui hoc faceret, esse vsu-
rariū, sed censendum, hoc est, presumendū esse vsurarium. Quę
prouisio digna fuit sanctitate & eruditione Gregorii noni, &
firmatur ratione prædicta, per quā soluuntur argumēta per quę
prædicti, & etiam nos intellectum communem reliquimus.
285 In nu. 6. 7. & 8. habetur, quod confitenti se mutuas-
se pecunias alteri, earum securitatē deposcenti, quo eas mari, aut a-
lijs periculosis locis transferret, & sine fraude ipse eidē securi-
tatē præstitit pretio, quo ab alio eam accepturus erat, nulla re-
stitutio est præcipiēda à cōfessario. Et quod principio illius ca-
pit. solum est locus in mutuante pecuniam numeratam, quod
multis fundamentis probatur. Et quod illud cōmuniter rece-
ptum, vsuras nauticas esse prohibitas per ius Pōificiū prædicti
cap. intelligendum esse illas veritas quoad forum exterius, si
ob mutuum pecunię numeratę accipiantur: & etiā quoad in-
terius, si propter pecunię, aut alterius rei mutuationē sumun-
tur, sed non si, & quatenus ob solā securitatem præstitam reci-
piuntur, (nulla ratione habita, saltē principali, mutuationis cer-
tę quantitatis) modo non accipiantur maiores, quam ab alio
egritis

tertio pro eadē se-
ris resolutio. Et quod
asserens licere mu-
c. nauiganti, haber
pecunias in partes
nō fieri à pauperib;
loco ibi citato, sic
ne. vbi hoc notat
possit pro securita-
asscurator, & nō d
set fraus, qualis est
N. prestes, quocū
nos partiendū, aut
tradat, aut nolens
aut aliū, cui pecun
pro te fideiubeā, &
mihī abs te dara, q
se vsura, cū nihil vi
vi alterius cōtractu
286 In 9. & 10. nu.
tatio vnus rei pro ali
numeratę, & camb
infra expressis alia
cōtrario. Et quod
cōtractus pecunię pr
emptio sine depositum
cum. Et quod cam
Theologos ibi cit
accipitur in extrau
Sed Laurentius in
hoc meminit, dicit
quam accipiat, quod
quam accipiat, die
prius accipit pecuniam
ni, Medina, Soti, &
mente omnium po
biorum: Primum ra-
Secundum, per minu
mutatur. Tertium, p
tum, ob interesse. Se
tationem pecunię
287 In nu. 1. & tri
quior emptione, q
tā, & quod pecunia
ria vite emerentur,
blica. Et quod poste
nia, & ars cābic di, q

tertio pro eadē securitate reciperetur: quę est noua & singularis resolutio. Et quod errat impius Molinęus in locis ibi citatis, asserens licere mutuati accipere vsuras à diuite, quia prædictū e. nauiganti, habet nō licere vsuras accipere ab his, qui traiciunt pecunias in partes vltra marinas causa negotiandi, quod palā est nō fieri à pauperibus. Et quod, quidquid Laurentius dubitet in loco ibi citato, fideiussor potest accipere aliquid pro fideiussione: vbi hoc notat Bart. receptus, quū per supradicta assecurās possit pro securitate aliquid accipere, & fideiussor sit in effectu assecurator, & nō capit vi mutui, sed vi fideiussionis, modo cesset fraus, qualis esset, si nollē tibi mutuare, nisi mihi fideiussorē N. prestes, quocū cōueni, vt pro eo certū quid accipiat inter nos parientiū, aut quod liberatus à me fideiussione illud mihi tradat, aut nolens sine lucro mutuare, mitto te ad fratrem meum aut aliū, cui pecunias misi, qui tibi eas mutuet, cū pacto, vt ego pro te fideiubeā, & postea nolo fideiubere, nisi certa aliqua re mihi abs te dara, quāuis teneri etiā posset his casibus, nō inesse vsura, cū nihil vi mutui taciti, vel expressi accipiatur, sed solū vi alterius cōtractus longe differentis ab illo iuste illi appositi.

286 In 9 & 10. nu. continetur, quod *cambium proprie est commutatio vnus rei pro alia*, & quod diuiditur in cambium pecunię numeratę, & cambium aliarum rerum: quia multis de causis infra expressis alia pecunia plus valet vni, quam alia alteri, & e contrario. Et quod cambium, vt à vulgo vsurpatur, est *omnis cōtractus pecunię pro pecunia non gratuitus, siue sit permutatio, siue emptio siue depositum siue quisvis alius*. Et diuiditur in reale, & fictum. Et quod cambium fictum, iuxta S. Antoninum, & alios Theologos ibi citatos, est *cambium fictum & non verum*, & sic accipitur in extrauag. Pij V. infra ad verbum, nu. 300. relata. Sed Laurentius in dicto Commen. citatus, qui ante omnes de hoc meminit, dicit, cambium fictum esse, *quo campfor prius dat, quam accipiat, quod ipsum etiam Syluest. ait a*. Et quia dat antequam accipiat, dicitur fictum. Reale vero, contra, *quo campfor prius accipit pecuniam, quam dat*. Et quod alię diuisiones Caietani, Medina, Soti, & aliorum, non videntur vtilis. Et quod ex mente omnium potest vtiliter dici, septem esse genera cambiorum: *Primum* ratione officij mutuandi, quod non est in vsu. *Secundum*, per minutum, quo præsens pecunia pro præsentī cōmutatur. *Tertium*, per literas. *Quartum*, per translationem. *Quintum*, ob interesse. *Sextum*, pro custodia. *Septimum*, per commutationem pecunię præsentis pro absente.

287 In nu. 1. & tribus seq. cōtinetur, quod *permutatio est antiquior emptione, quę cepit post inuentam pecuniam numeratā, & quod pecunia fuit inuenta, vt esset pretium, quo necessaria vite emerentur, & vt rerum venaliū esset mēsurā quędā publica*. Et quod postea sequuta est permutatio pecunię pro pecunia, & ars cābiēdi, quę est ars negotiandi pecunijs vlto citroq; dandis,

a l. hoc iurē
parag. i. ff. de
donat.

a In verbis
vsura, 4.

dādis & accipiendis. Et licet Aristot. nō sit visā licita, tamē ordinata ad querendā sustentationem, vel alium finem honestū, etiam Christianis licet ex mente S. Th. ibi citati & recepti. Et quod licet primus finis pecunię sit emptio & venditio, sunt tamen alij septem secundarij, in quos ea licite vtimur, cābendo, permutādo, opes ostentando, ornando, aspectu eius delectando, & iure siue succo eius medicādo. Et quod excepto mutuo & cōmodato licite prābens eam potest capere pretium pro eius vsu, qui autē mutuat, & fingit se locare in aliquē vsū prēdictorum, in quo pro vsu eius aliquid accipiat, peccat corā Deo cordium scrutatore. Et quod in omnibus commercijs & contractibus iustitię cōmutatiuę est seruanda æqualitas, ita quod tanti valeat acceptum, quanti datum, & è cōtrario secundum omnes ibi citatos, pręsertim Scotum b. Et ita sicut in emptione iusta tanti debet valere merx, quanti pretium pro ea datum, & tāti vsus rei locatę, quāti pensio pro ea soluenda, & tāti equus dandus pro mula, quanti mula pro equo dāda. Et cōsequenter in cōmutatione, & cambio pecunię tanti debet valere dāda, quāti accipiēda, & quod huic cōsequens est, quod nullo cābio, in quo pecunia pro pecunia datur, potest accipi aliquid ultra iustū valorem pecunię, quam dat ratione cambij, quatenus est permutatio, nisi adiūgatur alia iusta ratio accipiendi, quia si cābium aliarū rerum, quod est naturalius, antiquius, & magis necessariū, non est iustum, nisi seruata æqualitate valoris vtriusque rei campsę, à fortiori cābium pecunię pro pecunia non erit iustum non seruata æqualitate valoris vtriusque pecunię. Et quod qui dat nunc pecuniā pro alia maiore post vnū, vel duos vel plures menses reddēda, iniuste facit per prādicta, quia vult accipere rem maioris valoris pro re minoris via permutationis, imo secundum Hostien. ibi citatum admittit vsuram pessimam: & quod non est necesse ad iustitiā permutationis, quod Syluester & Sorus ibi citati aiūt, quod res accipiēda per permutationem iam sit in rerum natura, & in dominio eius, cum quo res alia permutatur, quia nullo iure id cauetur, neque vlla ratione probatur, imo contrarium ostenditur, eo quod res nondum nata emi, vendi, & promitti potest, per ibi citata.

288 In 15. nu. & tribus seqq. continetur, quod prēdictum primum cambiū per officium licitum est: nam, quidquid alibi ibi citati dicant, posset constitui à Repub. officiu mutuandi egen- tibus cū salario de publico cōstituto, imo & pręstituto aliquo paruo lucro reddendo à mutuatarijs vltra sortem pro labore officiarj, instar montium pietatis, quod ibi copiose probatur.

In 19. & 20. nu. continetur, quod iustum est secundum cābium, vocatum vulgo *per minutū*, quo quis cambit pręsentem pecuniā pro pręsentem, puta nūmos minoris valoris, pro nūmis maioris, vel contra, puta quadrantes pro Iulij, vel Iulios pro scutis, aut cōtra, modo fiat ex officio à Repub. in hoc moderato

b In 4. libr.
sent. dic. 15.
q. 2. art. 2.

lucro instituto, se-
etiā priuatis licet
cāpōri assignatu
singularis, labori
tum. Et quod lice
campforis sibi au
tim vetitum pri
ne officij camplo
expressis. Et quod
riā, vel alicuius si
publica lege estir
isto pluri, pręfert
Medina, quāuis il
tio ad vsū suum
cogi possit ad dan
tum, propter tam
teresse iuste potes
affirmat. Et quod
plus lucri, quam si
quoties pecuniā
receptam comper
289 In num. 21.
cābium, vocatur
quia per illud vire
hum quemlibet re
pior, vt tradatur te
quo ipse dat licera
quod dicitur camb
quamuis etiam fie
forem. Et quod ad
litas valoris inter p
nibus cōtractibus
da est æqualitas rer
nium, pręsertim S
Secundo, quod cam
illa non crescit ex
virtute literarum, v
nia vel pars eius,
quo certum fiat lit
quod tota pecunia
lito, quia per dicta
nem solutionis iust
290 Quare qui mi
litas, quas vocāt c
vocant crediti, nō p
mercedis excedat,
cābire possint dilan
lucro

luero instituto, secundum plerosque omnes. Et quod credimus etiam priuatis licere accipere aliquid exiguum, minus quam quod campfori assignatur, non sola ratione cambij, sed alicuius interesse singularis, laboris, tædij, impedimenti, & aliarum incommoditatum. Et quod licet in legibus Hispaniæ vetitum sit, ne quis officium campforis sibi auctoritate propria sumat, non est tamen specialiter vetitum priuatis, ne cambiant priuatum occurrere occasione officij campforis species, licet iuste vetari possit ex causis ibi expressis. Et quod habens aliquam monetam, que ratione materiam, vel alicuius singularis interesse plus sibi valeat, quam publica lege estimetur, potest illam permutare pro alia, recepto isto pluri, præsertim in foro conscientiarum, quia quidquid dicat Medina, quauis illa moneta æstimata sit à Republica certo pretio ad usum suum principalem, qui est esse pretium, & licet nemo cogi possit ad dandum pro illa maius pretium quam constitutum, propter tamen alium secundarium usum, & singulare interesse iuste potest aliquid amplius accipere, quod etiam Sorus affirmat. Et quod hoc cambium est iniustum, quoties campfor plus lucri, quam sit lege, vel consuetudine statutum, recipit, & quoties pecuniam adulterinam, prauam, fractam, aut usum non receptam comperuerit tradit, aut eum in pretio decipit.

289 In num. 21. & aliis decem seq. continetur, quod tertium cambium, vocatum *per literas*, est iustum, & Reipub. necessarium, quia per illud virtualiter transferitur pecunia de vno loco in alium quemlibet remotum, virtute literarum quibus efficit campfor, ut tradatur tanta pecunia in alio loco, quanta ei datur, in quo ipse dat literas, & aliquid amplius pro iusta mercede. Et quod dicitur cambium *per literas*, quia communiter fit per eas, quamuis etiam fieri possit per nuntium, vel per ipsum campforem. Et quod ad iustitiam requiritur, primo, ut seruetur æqualitas valoris inter pecuniam datam, & accipiendam, quia in omnibus contractibus tam nominatis, quam innominatis seruanda est æqualitas rerum commutararum, iuxta prædictam omnium, præsertim Scoti, sententiam.

Secundo, quod campfor non accipiat plus iusta mercede, & quod illa non crescit ex eo solo quod tardius sit accipienda pecunia virtute literarum, vel eo quod à principio non traditur ei pecunia vel pars eius, sed expectat solutionem usque ad tempus, quo certum fiat literis satisfactum esse: neque decrescit ex eo quod tota pecunia statim solvatur, vel intra breuius tempus soluitur, quia per dicta supra, propter anticipationem, vel dilationem solutionis iustum rei pretium nec augetur, nec minuitur.

290 Quare qui minoris cambiunt, accepta præsentem pecuniam per literas, quas vocant *cambij*, quam dilata solutione per literas, quas vocant *crediti*, non possunt excusari, quod iustum summum pretium mercedis excedat, quamuis intra latitudinem iusti pretij plus accipere possint dilata solutione, quam statim facta, per dicta

^a Eodem c.
num. 228.

^b Eod. num.
239. & inf.
c. 23. nu. 78.

cusari, inquam, non possunt ratione mercedis huiusmodi cambij, licet ratione interesse veri aliquando forte excusari possint, iuxta infra dicenda. Et quod tertio requiritur quod cāpsor, qui dat pecunias soluendas in alijs quamlibet remotis locis, sciat vel probabiliter credat quod persona, cui eas dat, habeat pecunias vel fidem, & voluntatē satis faciendi literis, quas de soluendis illis sibi tradit, quod satis probat prædicta Extrauag. relata infra a. Et quod alioqui vsuram iniquam admittit, & iniquiorē si eas tradit cum pacto, quod si non soluantur intra tres menses ibi cāpsori ab eis, ad quos remittitur solutio, soluatur infra sex menses Romæ cum lucro cambij, quod ibi erat soluendum, & lucro recambij Romæ soluendo. Adde nunc quarto esse necessarium, vt locus, in quo est soluenda pecunia, lōge distet à loco, in quo dantur literæ: alioqui enim esset cambium de tempore ad tempus, quod non licet, & non de loco ad locū, quod licet b.

a Num. 30.

b Vt ex eodē Comment. n. 67. colligitur & satis probatur prædicta extrau.

c Arg. e. ius & c. r. qui de sponsal. & ibi nota.

Et quod, attento solo iure naturali & diuino, eque iuste potest fieri hoc cambium per literas de Ciuitate vnius Regni ad aliam eiusdem, sicut ad aliam alterius Regni, quod & Sotus sibi contrarius in locis ibi citatis tenet, quamuis in aliquot Regnis iure humano id prohibeatur, ad tollendas palliatas vsuras, inducēdo præsumptionem earum, quod tamen cessante fraude, & fictione non ligaret in foro conscientie, modo tanto minus lucri acciperet cāpsor, quanto minus interuallum inter vtramq; Ciuitatem interiaceret, quod multis rationibus ibi probatur. Imo & cōcluditur, quod iura illa particularia humana, quārum profunt vno respectu, tātum obsunt altero. Et quod prædicta iura particularia deberent restringi ad cambia, in quibus cāpsor dat pecuniā in vno loco, & accipit literas de soluendo ei illā in alio, & nō extēdi ad illa, in quibus cāpsor prius recipit, quia per illa solet frequenter vsura palliari, per hæc autem non, imo multū cōmodari habentibus necessitatē transferendi pecuniā suā secure in alium locum. Et quod laudanda fuit lex bon. mem. Caroli V. qui præscripsit pretium moderatum, quod cāpsores suorum Regnorum cābirent: quæ tamen, iuxta id quod ibi præfaguimus, non fuit vsu recepta: quamquam nihil aliud per eam fiebat, quā reductio mercedis cambientium ad quantitatem, in qua nos eā cognouimus etiam post annum 1530. quando translatio vnius ducati Salmantica Romā fiebat minoris grosso, siue dimidiatio regali, quæ tamē nunc constat tribus fere Iulijs siue regalibus, & contra Romā Salmanticam fiebat vno Carolino, siue tribus quartis Iulij, siue regalis, & nunc constat fere quatuor Iulijs, quæ caristia nescio qua iustitia coram Deo defendi possit. 291 In num. 31. & duobus seq. continetur, quod licitum est quartum cambium per translationem realem, quod fit prius emendo, vendendo, permutando, aut per alium contractum innominatum querendo pecuniam valētē minoris in aliqua Prouincia, quam in alia, eo quod ibi non recipitur, vel eius materia nō tantū

tantū ibi, quāti alibi fa, resecta, aut iniu aliam vbi aliquo r vendi potest, quid emi posse, concedi simplex metallum tionibus pluris, potest, quæque co & vt Sotus ait, can 292 In num. 34. S cambium, quo car ni emergenti, vel lucr id ab alio iusto can cambiando succurr fuisset aliter lucri supra a. Dixi, cessan tor, qui quamuis tantum, quantum addo nunc Pium V præfigi possit in can 293 In nu. 36. & qu sextum cambium, q argentarij, siue ban diendas pecunias, q alij singuli deponu dum simulac petita sitarum & redditar penes eos fuerint, q dignum salario pub priuata fieri potest. lium, vel talium per apud eos suas pecun etus locationis ex pa nis ex parte depono tituli de locat. & cor pecuniæ apud cam p chirographorum acc Et quod duobus etia & tradendo chi ogi pro eo numeret. Et aliqui mercatores di que de mille, cum re cum per chirograph quia contra omnia i soluere præfata qui & prædictas rationes cet esset iustissima, n

anti ibi, quāti alibi aestimatur, aut quia est deformata, fracta, rafa, resecta, aut iniusti pōderis, & postea realiter transferendo in aliam vbi aliquo respectu pluris valet. Et quod pecunia emi, & vendi potest, quidquid a liqui dicant cū Soto, qui licet neget eā emi posse, concedit tamen posse permutari, non solum tamquā simplex metallum, sed etiam tamquam monetam, quæ octo rationibus pluris, vel minoris iusto pretio, lege & statuto valere potest, quæque considerata vt quædam merx est res vendibilis, & vt Sotus ait, campibilis, licet non considerata vt pretium.

292 In num. 34. & seqq. continetur, quod licitum est quintum cambium, quo campfor recipit aliquid vltra sortem veri interesse dāni emergentis, vel lucri cessantis, quod incurrit campfor cessando ob id ab alio iusto cambio, vel mercimonio vt proximi necessitati cambiando succurrit, cum pacto soluendi ei tantum, quantum fuisset aliter lucraturus, quia & mutuare sic liceret per dicta supra a. Dixi, cessando, quia iecus esset, si non cessaret, vt mercator, qui quamuis mutuauerit vnam pecuniam, mercatur alia tantum, quantum mercaretur, si non mutuasset illam. Quibus addo nunc Pium V. b statuisse, ne à principio certum interesse praefigi possit in cambijs.

a Eod. c. n. g. 211.

b Per extra. usg. infr. tra. scriptum.

293 In nu. 36. & quatuor seq. continetur, quod licitum est etiam sextum cambium, quo quis lucratur ob custodia pecuniarum, vt lucratur argentarij, siue bancharij auctoritate publica constituti ad custodiendas pecunias, quas indices iubent apud eos deponi, quasq; alij singuli deponunt, ea lege, vt habeant eas paratas ad reddendum simulac petita fuerint, habeantq; librum rationum depositarum & redditarum, salua iusta mercede pro tempore, quo penes eos fuerint, quia huiusmodi officium est vtile Reipub. & dignum salario publico, vel privato. Et quod etiam auctoritate priuata fieri potest, vt aliquis habeat custodiam pecuniarum talium, vel talium personarū volentium praedicta lege siue pacto apud eos suas pecunias deponere, quia id in effectu est contractus locationis ex parte campforis, vel depositarij, & cōductionis ex parte deponentium, quem iustum esse clamant omnes tituli de locat. & conduct. Et quod duobus modis fit depositio pecuniae apud campforem, scilicet numeratione, & traditione chirographorum acceptatorum ab eis pro pecunia numerata. Et quod duobus etiam modis fit redditio, scilicet numerando, & tradendo chirographos, quibus rogat alium campforem, vt pro eo numeret. Et quod non est verum id quod Sotus, & alij mercatores dicunt, in Hispania campfori deberi quinque de mille, cum reddatur in numero, cuiusque reddatur, & cum per chirographum nihil. Tum quia nulla talis lex est. Tum quia contra omnia iura est, quod alius à deponente ei teneatur soluere praefata quinque, quæ deponens debet ob custodiam, & praedictas rationes campforum. Quæ quidem allegatio licet esset iustissima, mihi tamen aliquando capienti pecuniam

D d 2

virtute

odi cam-
ri possint,
pfor, qui
ocis, sciat
eat pecu-
le soluen-
ag, relata
iniquiorē
es mentes
r infra sex
ndum, &
esse neces-
er à loco,
e tempore
od licet b.
ste potest
i ad aliam
s sibi con-
egnus iure
inducēdo
& fictione
lucris acci-
mq; Ciui-
ur. Imo &
n profunt
iura parti-
for dat pe-
in alio, &
per illa fo-
multū cō-
suā secure
Caroli V.
orū Re-
gimus,
nebat, quā
ua nos eā
atio vnus
dimidiatio
regalibus,
siue tribus
or Iulij,
ssit.
icitum est
ius emen-
n in nomi-
a Prouin-
ateria nō
tant

virtute chirographie longinquo remissam parū profuit. Et quod nulla certa merces videatur esse prestituta predictis campforibus pro predicta custodia, & opera iure communi, neque particulari saltem Hispano: & ideo cessante conuentione definienda est boni viri arbitrio, pensatis pensandis. Quāquam video, quod in vrbe non solū non soluitur propter hoc banchariis, sed etiam habetur & agitur ab eis gratia deponēribus, eo quod lucrantur vtendo pecunia deposita in cābiendo, & negociando, imo in aliquibus partibus Hispaniarū & Galliarū etiam gratia refertur reddendo 6. vel 7. pro cētum in anno, licet certū sit hos postremos usuram committere, si ex pacto expresso, vel tacito ea accipiūt, & illos primos, si ex pacto custodiūt gratis pecunias depositas, & facultatē vtendi pecunia accipiunt pro salario custodiae sibi alias debito, ea lege vt parati sint eas reddere simul ac petuntur: & vt osq; obligatos esse soluere iustam mercedem, nisi post custoditā pecuniam gratis ea condonetur, quia, vt dictū est supra, pecunia deposita, facta facultate depositario illa vtendi, mutata cēsetur. Et ideo quidquid ob eius vsum ultra fortē ex pacto expresso, vel tacito accipitur, usura est. Dixi, post custodia, quia donatio antea facta vim pacti usurarij haberet, vt ex se patet.

294 In nu. 41. & 11. seq. cōtinentur, quod etiam est licitum septimum cambium, quod fit per cōmutationē presentis pecunie pro absente, & quod nil refert quoad hoc, an commutatio fiat per emptionem, quæ est contractus nominatus, aut per mutationem, vel per contractus do, vt des, vel facio, vt des, &c qui sunt innominati, quia licet cōtractus nominati ab innominatis differant quoad aliqua, quoad hoc tamen non differunt, vt dictū est supra, quia sicut emptio, & veditio reddūtur iniuste ex inæqualitate valoris mercis & pretij, & ex augmento pretij ob dilationē solutionis, & diminutionem eiusdem propter anticipationē solutionis, ita etiam permutatio, & cōtractus do, vt des, & alij innominati. Et quod ex hoc inferitur nil referre, an contractus, quo campfor dat, vel accipit pecuniā in vno loco, vt det, vel accipiat eandē cū lucro in alio, appellētur emptio, vel veditio, vt Caiet ait, aut permutatio, vt Sol^o, & aliquot alij, aut do, vt des, aut do, vt facias dare, vel facio dare, vt des, &c quod iuri propriū videtur, eadē enim mensura iustitiæ eius, quocunq; nomine appellētur, metienda est. Et quod vt dictū est, secundum S. Th. & receptam sententiam, pecunia etiam quatenus pecunia est, cōmutari potest, & ex eius cōmutatione negociando lucrum queri. Et quod octo possunt esse in causa, quare vna moneta potest valere pluris, vel minoris, quam alia. *Primum*, diuersitas metalli. *Secundum*, diuersitas bonitatis eiusdem metalli. *Tertium*, diuersitas formæ & ponderis. *Quartum*, diuersitas locorum. *Quintum*, reprobatio totalis, vel partialis. *Sextum*, temporis diuersitas. *Septimum*, copia, vel defectus. *Octauum*, absentia, vel presentia. Et quod vna pecunia nūquam valet pluris, vel minoris ex eo, quod citius, vel tardius

a Pod, c. n.
180.

b Eodem n.
187.

danda, vel accipiendū
murantes errastē
tuat ad annum, si
blica, debent solu
erat seruaturus, ve
rum alij eiusdem
sine anni valere n
imo, & si non er
sed simpliciter mu
communiter rece
valet vbi est inopi
valet vbi est mag
nopia argenti: qui
Pro quo ultra alia
295 In num. 53. &
tis, quod auctori
publice, quod non
valeant plures Iulij
copia, quia id est v
effectum cogendi
eo respectu, quo su
quoad effectum v
eorum penuria, qu
fide dignis, licet p
sint vndecim Iulij,
decim cum dimidi
cū quarente scuta
obolis, siue baiocis
quod pretium pec
lentium accipere
cābire, & cōtra
re, & multitudinē
ad multitudinem
liciti, sicuti aliaru
lentū eas iuste em
cas rapere vel fura
quam in Castella,
Lusitania. Et con
Lusitania iuste cap
cōtrario mutua
integros in Lusita
terueniat. Et idem
noris, vel pluris va
ducatos in Hispani
veteri, nec in Italia
nia presentis pluris
bus, eo quod ex se

danda, vel accipienda sit, in quo grauius multi mercatores, & mutuantes errasse videntur. Et quod, qui centum ducatos mutuauit ad annum, si intra illud crescat eorum valor auctoritate publica, debent solui eidem totidem in fine anni. si eos eo usque erat seruaturus, vel mutuauit cum pacto, vt redderentur ei centum alij eiusdem metalli & formæ, siue maioris siue minoris in fine anni valerent, quidquid Sotus, cui responderetur ibi, scribat: imo, & si non erat seruaturus eos, neque fecit prædictum pactum, sed simpliciter mutuauit illos aureos in auro, secundum Bart. communiter receptum. Et quod sicut quælibet alia merx plus valet vbi est inopia eius, quam copia, ita nummus aureus plus valet vbi est magna inopia auri, & argenteus vbi est magna inopia argenti: quia pecunia, vt prædiximus, quædam merx est. Pro quo vltra alia citamus legem in hoc singularem a.

295 In num. 53. & 14. seq. continetur, quod non obstat prædictis, quod auctoritate publica constitutum est pretium monetæ publicæ, quod non potest mutari priuata, neque quod aurei non valeant plures Iulios, vel Regales tempore inopiæ eorum, quam copiarum, quia id est verum eo respectu, quo est pretium, & quoad effectum cogendi quem ad accipiendum eos pro pluri: non tamen eo respectu, quo sunt merx & commutabiles, siue commutabiles, & quoad effectum vendendi volenti eos querere, præsertim data eorum penuria, quod in Vrbe passim facturatur: nam, vt audio à fide dignis, licet pretium scuti aurei statutum expresse à Principe sint vndecim Iulij, & tacite per consuetudinē ascenderit ad vndecim cum dimidiato, tamen propter penuriā solet commutari cum quærente scuta aurea in auro, additis vno, duobus, vel tribus obolis, siue baiocis, licet nemo cogetur illo pretio accipere. Et quod pretium pecuniæ in nundinis augetur ob multitudinē volentium accipere per viam cambij, & ob paucitatem volentium capere, & è contrario, minuitur ob paucitatem volentium capere, & multitudinē volentium dare. Idem tamen limitandum esse ad multitudinē volentium dare, vel accipere per viam cambij liciti, sicuti aliarum mercium valor crescit per multitudinē volentium eas iuste emere, non autem per multitudinē volentium eas rapere vel furari. Et quod ducatus plus valet in Lusitania, quam in Castella, & quod Marapetini Castellæ equantur Reais Lusitaniæ. Et consequenter, quod mutuans centum ducatos in Lusitania iuste capere potest aliquid vltra centum in Castella, & è contrario mutuans centum in Castella, iniuste accipit centum integros in Lusitania, si alia ratio accipiendi, quàm mutui non interueniat. Et idem dicendum de alijs locis, in quorū altero minoris, vel plus valet, quàm in altero. Et sic, qui mutuauit centum ducatos in Hispania noua, non potest capere totidem integros in veteri, nec in Italia, & minus in Gallia, & Flāndria, & quod pecunia præsens plus valet ex se quàm absens præsentibus ceteris paribus, eo quod ex se requirit laborem, impensam & periculum in tradendo.

In consil.
de usur.

Supra eo.
dem c. n. 130.

ducendo, secund. Cald. quod auctoritate Caiet. Syluest. & Medine, & rationibus firmis contra Sotum probauimus, licet per accidens contingat vt sine labore & impensa ementis possit deferri absens, quia satis est quod ex se sine illis fieri non possit. Et consequenter, quod recte consulit Card. a iusta fuisse emptionem, qua quidam Genue centum ducatis presentibus emit centum, & sex existentes in Alexandria. Et quod eadem ratione sola lege naturali, & diuina attenta, posset quis iuste emere centum ducatis presentibus Medine, centum & vnum existentes Hispali, quauis sint Ciuitates eiusdem Regni Castellę. Et quod tatio minoris potest emi absens, quato maior est distantia. Et consequenter quod aliquando absentia efficit, quod ducatus absens valēs pluris in loco suo, quā presentis in loco suo, æqualis pretii sit in loco presentis minoris valoris, & aliquando minoris, & aliquando maioris iuxta distantiam locorum maiorem vel minorem vtriusque, & iuxta differentiam maiorem valoris vnius, & valoris alterius, cuius exempla ibi ponuntur. An autē sicut absentia pecunie minuit eius valorem, ita & prestatio eius absens, & futura post annum, vel aliud tempus minus, vel minus futura minuat valorem eius, ita quod prestatio eius presentis valeat plus quā illa, magne questionis videtur? Ad quā faciunt adducta supra ad probandum, quod debitum post aliquot tempus potest emi iuste pretio minore presentis. 296 In nu. 68. & seq. quod in principalibus emptionis Hispaniæ, Galliæ, & Belgii habeantur tres, vel quattuor nundine certis temporis interuallis distinctæ. Et quod sunt aliqui, qui habent magnam quantitatem pecuniarum, quibus nullas merces emunt, sed in fine predictarum nundinarum tradunt eas iisdem, quibus antea, vel aliis volentibus eas accipere soluendas in nundinis, in aliis Ciuitatibus eiusdem, vel aliorum Regnorum proxime futuris, cum aliquo certo, vel incerto lucro, & in fine aliarum nundinarum recipiunt illam quantitatem cum illo lucro per se, vel per suos institores siue actores, & statim tradunt eas aliis, vel eisdem soluendas in nundinis, vel aliis terminis statis alterius Ciuitatis, & in fine illorum faciunt, quod in proxime preteritis. Et non solum conseruant suam pecuniam, sed etiam eius lucro viuunt & ditantur. Et quod non abs re dubitatur an hoc genus cambij liceat.

Quibus nunc addo, esse huic dubio simile illud, in cuius solutione substitimus ante aliquot menses, D. Emanuel à Sa. Doctor doctissimus, iuxta ac piissimus, & ego, interrogati à quodam reuerendissimo animarum salutis sue gentis sicenti Episcopo, An sit licitum illud genus cambiendi, quo tota Italia hodie formaliter, & reliquum orbis virtualiter vtitur, vt dicitur, nepe, quod multi habentes pecuniā numeratam, & nolentes, vel non potentes vti arte mercadi, nec emere prædia, quorum reditu se sustentent, vtuntur arte capforia in hunc modum, quod Genue, vel alio in loco Italiæ, dant pro scuto Marchæ, quod valet Lug-

Lugduni

duni 67. soluendo minus prout fuerit & solutione, nunquatur, & accipiunt ab dam tertios, qui illi qui rufus dant illa Genue, vel alibi, vel incerto deterni soluta cum auctari alijs nundinis proxaginta quinque v sua cambia renoua similitudo colligit campfor dat pecun aliquo auctario cer est per necessaria o orbis Christiani co breuissimam. Pro pfectu mutare, & a nem teporis, quod infinitus est numer viuunt, nam non solu exercet, sed quam p summates, etiam p mendando suas pe dicto modo negoti pali, vt eis cedant p quantitibus à se o soluuntur, & comm eos omnes, & eoru vt ait Cald. b sine h extraneis Regnis c 297 Pro resolutione fendi, nisi per redu supradictarum, & q secundam, neque a pendere volent di, quatenus eo ma ibi iacet inter dat teresse, quia id lucr quod nulla tenus lic sunt saluari reduc quæ datur in camb re, vel rebus frugif re cessatur ab illis, uentur illa, quæ in i Exuagans requir

duni 67. soluendo ibi in proximis nundinis 65. vel 66. plus, vel minus prout fuerit prolixius, vel breuius tempus interdationē, & solutionē, nunquam tamē dant 67. quia tunc nihil lucrarentur, & accipiunt ab his, quibus dant pecuniam, literas ad quosdam tertios, qui illa scuta in illis soluant sibi, vel actoribus suis, qui rursus dant illa scuta sibi soluta eisdem, vel alijs, soluenda Genua, vel alibi in terminis ad id solitis, cum auctario certo, vel incerto determinando à deputatis in id, & mox illa scuta soluta cum auctario prædicto dant eisdem, vel alijs soluenda in alijs nundinis proximis Lugduni, dando vt prædictum est sexaginta quinque vel 66. & c. pro scuto Marchæ, & ita continuo sua cambia renouantes suas pecunias augent. Vtriusque dubij similitudo colligitur ex eo, quod in vtroque genere cambij campfor dat pecuniam alibi, & alio tempore soluendam cum aliquo auctario certo, vel incerto. Et quia vtriusque resolutio est per necessaria omnibus omnium fere negotiatorum totius orbis Christiani confessariis, eam faciam, diuina ope, quam breuissimam. Pro parte negatiua facit, quod hi videntur in effectu mutare, & accipere aliquid ultra sortem propter dilationem tēporis, quod est vsura. Pro affirmatiua vero facit, quod infinitus est numerus Christianorum honestorum, qui hac arte viuunt, nam nō solum mercatores, & campfores, qui eam palā exercēt, sed quam plurimi alij diuites, infimates, mediocres, & summates, etiam Ecclesiastici, vtuntur ea, deponendo, seu commendando suas pecunias campforibus, vel mercatoribus prædicto modo negotiantibus cum pacto, vel intentione principali, vt eis cedant partes incertæ, vel certæ lucri incerti, pro quantitatibus à se commendatis, qui omnes contentur, absoluantur, & communicant quotannis, & temerarium videtur eos omnes, & eorum confessarios damnare. Facit item, quod vt ait Cald. b sine huiusmodi cambiis omnia commercia cum extraneis Regnis cessarent, & propria pauperiora fierent.

297 Pro resolutione igitur eorum dico primo, non posse illa defendi, nisi per reductionē ad aliquam septē specierum cambij supradictarum, & quod non possunt reduci ad primā, neq; ad secundam, neque ad quartam, neque ad sextam, vt palam est id perpendere volenti. Secundo, quod nullatenus possunt illa defendi, quatenus eo maius auctarium accipiunt, quo plus tēporis interiacet interdationem & solutionem, nisi ratione veri interese, quia id lucri fit ratione dilationis tēporis ad soluendū, quod nullatenus licet, vt prædictum est c. Tertio dico, quod possunt saluari reducendo ad tertium & quintum, modo pecunia quæ datur in cambium alibi soluenda sit destinata mercaturæ, vel rebus frugiferis emēdis, ita quod causa principalis, quare cessatur ab illis, sit illius datio ad cambium: modo item seruentur illa, quæ in illis seruanda esse supra diximus, & prædicta Extraneis requirit. Quarto dico, quod etiam defendi possunt, quatenus

a Ca. in Ciuilitate, de vsur. cum citatis supra eod. n. 210.

b In distina. consil.

c Supra eod. cap. n. 210.

d Supra nr.
294.

n Supra eo-
dem num.
287.

b ff. de con-
trahen. em. &
parag. pretii
cum seq. Inst.

c Eod. cap.
num. 230.

n l. 1. q. 4. pa-
rag. notan-
dum.
In Arg. cap. in
notuit. cum
glos.

quatenus reduci possunt ad septimū, quo pecunia absens maior emitur, vel cōmutatur præsenti minori, vel datur pro ea, quia vt d dictū est, pecunia absens suapte natura minus valet, quā præsens eam vendenti, commutāti, vel alias danti. Oportet autem quod in eis seruentur illa, quæ in illa specie cābij seruanda esse diximus, & cōsequenter aduertant, an eadem pecunia in eo loco distāt valeat plurius, quam in præsenti, & collato illo pluri cum minori, quo propter absentiā valet, reducant ad æqualitatem, quæ, vt prædictum est a, in omni commutatione quocunq; nomine censeatur, lege ipsa naturali & diuina requiritur. Quare si eadem pecunia plurius valet Lugduni, quā Metine, carius debet emi Metine, quam eadē pecunia existens Metine emenda esset Lugduni, & è contrario. Quo forte iustificatur cambia illa, quæ passim fiunt à Metina Vlyssipponem, & Vlyssipponem Metinam, licet enim tam distet Vlyssippo à Metina, quā Metina ab Vlyssipponem, longè tamen minoris emitur Metinæ ducatus existens Vlyssipponem, quā ducatus existens Metinæ ematur Vlyssipponem: quia idem ducatus plurius valet Vlyssipponem, quam Metinæ. 298 Aduertant item, quod sicut necessarium est ad iustificandam emptionem, cōmutationem, vel dationem, vt sit actualiter, vel virtualiter vera merx venditoris, quæ ematur, vel commutetur, vt præsupponunt l. 1. & 2. b ita etiam oportet ad iustificationem huiusmodi cambij per reductionem ad septimum, vt accipiens pecuniam præsentem, & vendens, vel cōmutans pro illa absentem, habeat illam in loco solutionis saltem virtualiter, & quod dans præsentem, vere velit illam absentem emere, vel cum illa commutare, alioqui esset ficta emptio, & mutuum palliatum, & consequenter vsurarium & illicitum, per dicta supra c.

299 Dixi, saltem virtualiter, quia sufficit, quod habeat eam sub credito, ita quod certo sciat, vel saltem probabiliter credat, quod tradet eam is, ad quem destinantur literæ.

Aduertant etiā, quod sicut emens rem aliam absentem minoris, quam valeat cōmuni estimatione notabiliter, etiam detractō eo, quo minus valet propter absentiam, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem in foro cōscientiæ illius partis notabilis, quæ ad iustum pretium requiritur, ita etiam cāpsor, qui præsenti pecunia emit absente, notabiliter minoris, quam valeat cōmuni estimatione propter illam absentiam, etiam detractō, quo minoris valet propter absentiam, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem illius partis notabilis, quæ ad iustum pretium requiritur. Et cōsequenter, qui cambiens dat pecuniā minoris valoris pro pecunia maioris valoris soluenda alio loco ei, qui nec realiter nec credito eā ibi habet, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, quia virtualiter vsuram cōmittit. Nec ad excusationem sufficit quod ignoret eum illam habere, vel non habere, sed oportet, vt sciat, vel probabiliter credat eā habere, quia ignorantia etiam facti eius, quod oportet scire, nō excusat a, qualis est hæc b.

Quinto,

Quinto, quod tan-
alios debent seruari.

300 **P**IVS Episcopus
diligenter in
omnia cambia, quæ sic
ad certas mundinas,
ca. ii, qui pecuniā re-
mittuntur, vel ita mi-
nantes referantur, au-
denique cum interesse
inter dantes & recipi-
lis intentio erat, neque
huiusmodi literis rece-
est, cum pecuniæ sine
postea eodem in loco,
bi, quæ realia appella-
stium solutionis ter-
cepto, seu etiam tantu-
ria esse declaramus, &

Porro, ad tollendū
casiones peccandi, fra-
quam audeat, siue à
teresse, etiam in casu
quam pro primis num-
pro primis terminis
pro suis reuelto, cambi-
exercendi. Curandum
quitatis, & vicinitat-
grores præfiguntur, &
di desur occasio. Dat-
ce millesimo quingent-
no sexto.

301 Nota primo e-
& omnia cambia
sola vera, realia, q-
& ita finguntur, &
ita non damnat on-
quam accipiat, lic-
Laurentium a.

Nota secundo ex v-
bij per literas requ-
ximus esse necessa-
biliter credat, eui-
tit, & quod literæ
Nota tertio, quod

Quinto, quod tam in his duobus generibus cābiendī, quam in aliis debent seruari contenta in extranag. Pij V. quę sic habet.

300 **P**IVS Episcopus, &c. In eam pro nostro pastoralis officio curam diligenter incumbimus: & infra. Primum igitur damnamus ea omnia cambia, quę sicca moninantur, & ita consinguntur, vt contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quę loca q, qui pecuniā recipiunt, literas quidem suas cambij tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt transacto tempore, vnde processerant, inanes referantur, aut etiam nullis huiusmodi literis traditis pecunia ibi denique cum interesse repositur, vbi contractus fuerat celebratus. Nam inter dantes & recipientes vsque à principio ita conuenerat, vel certe talis intentio erat, neque quisquam est, qui in nundinis aut locis supradictis huiusmodi literis receptis solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecunie siue depositi, siue alio nomine ficti cambij traduntur, vt postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur, sed & in ipsis cambij, quę realia appellantur, interdum (vt ad nos perferunt) campsores præstitutum solutionis terminum lucro, & tacita vel expressa conditione recepto, seu etiam tantummodo promisso differunt. Quę omnia nos vsuraria esse declaramus, & ne fiant, districtius prohibemus.

Porro, ad tollendas quoque in cambijs, quātum cum Deo possumus, occasiones peccandi, fraudesque sceleratorum, statuimus, ne deinceps quisquam audeat, siue à principio, siue alias, certum & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis pacisci, neque realia cambia aliter quam pro primis nundinis, vbi illę celebrantur, vbi vero non celebrantur, pro primis terminis iuxta receptum locorum vsam exercere, abusu illo prorsus reuelto, cambia pro secundis, & deinceps nundinis siue terminis exercendi. Curandum autem erit in terminis vt ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præfiguntur, quam loca destinata solutionis desiderant, scelerandi detur occasio. Datum Romę apud S. Petrum, anno Incarnat. Domini millesimo quingentesimo septuagesimo, Kalend. Feb. Pont. nostri anno sexto.

301 Nota primo ex hac Extrauag. id, quod dixi e, scilicet, sola & omnia cambia ficta simulata hic appellari sicca, & omnia & sola vera, realia, quod colligitur ex verb. sicca, adiuncto verbo, & ita finguntur, & verbo realia, & toto orationis contextu: & ita non damnat omnia cambia, in quibus campsor dat prius quam accipiat, licet omnia illa appellentur sicca, secundum Laurentium a.

Nota secundo ex versiculo, vt contrahentes, &c. ad iustitiam cambij per literas requiri illud tertium, & quartum, quę supra b diximus esse necessaria, videlicet quod campsor sciat, vel probabiliter credat, eum cui dat pecunias, posse soluere vbi promittit, & quod literę dentur ad alium locum distantem.

Nota tertio, quod est vsura nomine cambij personata illud iurum

e supra num 286.

a supra relat. in n. 298. b Num. 285. & 297.

e De usur.

d Nu. 207.
e Eodem ca.
num 239.f In C. de re-
sit. fol. 132.g Libro 6 q.
1. art. 3. de
iust. & iur.
h l pricipi-
mus, C. de
appel.i Cap. rux &
fi is qui de
sponal. cum
eis adnotat.k Arg. l. quod
minore, C. de
l. 1. & c. quod
ob gramam
de regular.
lib. 6.

a Num. 297.

b Eodem n.
298.

c Eodē n. 298

crum, quod capiunt campfores nomine cambij, vel recambij à debitoribus propter dilationem, quam concedunt eis vsque ad proximas nundinas, quod etiam probat cap. *consultis e.* Sed non adeo clare, quod est limitandum saltem quoad forum conscientiae, quando pro vero interesse id caperet, per proxime dicta *d.* & prius supra *e.*

Nota *quarto*, quod licet iure communi licuisset ante hanc Extrauag. conuenire à principio, vel postea ante terminum solutionis super interesse verisimili, vt certum quid solueretur, adeo quod dixit Med. f. soluendum esse interesse verisimile conuentum à principio, licet in fine appareat nullum futurum fuisse, cui consentit Sotus g. post eam tamen non licet in hac materia cambiorum, licet in aliis sic, quum à iure antiquo non recedatur plusquam exprimitur *h.* quod tamen limitandum est quoad forum conscientiae, quando certificatio esset aequa coram Deo, quia haec lex, vt ex ea patet, fundatur quoad hoc in presumptione, cui non est locus in illo foro. An autem idem sit in mutuo quod in cambijs, dubitari posset, & disputando vtraque pars defendi. Sed quia haec lex in hoc est exorbitans à iure communi, iustior videtur pars negatiua.

Nota *quinto*, quod non possunt exerceri cambia, nisi quoad proximas nundinas, vel proximos terminos ad soluendum cambia praestigi consuetos, quod tamen arbitrari limitandum esse quoad effectum carius cambiendi, ad secundas, vel tertias nundinas, quam ad proximas. Non enim videtur Pius prohibere ne maior dilatio detur debitori sine vilo maiori campforis lucro *k.*

Nota *sexto*, quod per haec solui potest quaestio quotidiana, qua sepe in Vrbe fuimus interrogati, An liceat vni Hispano dare alteri Romae centum scuta pro centum soluendis ab eo in Hispania cum aliquo augmento? Ad quam breuiter respondemus, primo, quod non per viam interesse lucri cessantis, si non habebat illa destinata ad mercandum, vel ad emendum aliquid frugiferum, quia nullum verum tale interesse pretendere potest, per proxime dicta *a.* *Secundo*, quod non potest etiam per viam emptionis & commutationis rei presentis cum re absente, si ille nec formaliter, nec virtualiter habet illa in Hispania, per supradicta. *Tertio*, quod potest per viam emptionis, vel commutationis rei presentis cum absente, si alter vere habet illa scuta, quae vendit in Hispania formaliter, vel virtualiter in rebus beneficij, vel aliorum bonorum, vel in tali credito, quod probabiliter creditor per literas eius destinatas ad aliquem cognatum, vel amicum tradenda esse ea ibi, per supradicta *c.* Idque duplici ratione. *Prima*, ratione absentis, ob quam valet minus. *Secunda*, ratione valoris, quia plus valet hic centum, quam ibi totidem. *Quarto*, quod licet etiam per viam mutui, praesupposito quod eadem pecunia valet hic plus quam ibi, imo, & si non valeret plus, facta facultate mutuatario soluendi in Vrbe, aut si malit in partibus cum cambio, quo traditio

ductio illorum in Vrbe ultra sortem, nisi ad sortem, qui dat, eget illis.

Non obstat decisio qui campfor Romae soluenda Parisijs in octo, quem sequitur loquitur de mutuo data: ad soluendum tur ex dilatione octo plus valet Parisijs, quam praedicta vero proce vel dilationis accipi minus valet ob absentem interesse lucri cessantis.

Nota *octauo*, quod quibus vtuntur mendoc esse maioris pre mendis rebus necess quod ipsi mercatorum quod apud eos plus cum auctario, quod aliunde remisso, valud auctarium arbitri periti, attenda varia pia, vel penuria pec nita: arbitrio boni vti cum auctario suo pretij, sed varij, & n ad que, vel vnde re nandi, tamquam f tario sequenti tui m 30: Defendere aut &c. aliquo modo e id iure naturali est p la vitanda admittent r i, & mentiri, & a saltem multi eorum quia pecuniam qua da mercaturam, nec nit Sotus f. Tum q pere, quia non est l neque in nundinas capiunt mutuū nor fuis, licet fingant il bantur, Tu quia, vt sione soluendi auctar

dañio illorū in Urbem cōltabit, quia hoc casu nil videtur capi
 ultra sortē, nisi ad summū interesse damni emergētis, presertim
 si, qui dat, eget illis, vel putatur eis opus habiturus in Vrbe.

Non obstat decisio illa S. Anton. d. quod vsuram committit,
 qui campfor Romę dat alteri centum ad agendum sua negotia
 soluenda Parisijs intra octo menses cum auctario quinque vel
 octo, quem sequitur Syluest. e & Gregorius Lopez f. Tum quia
 loquitur de mutuante, vel de illo, qui sola ratione dilationis
 data ad soluendum accipit aliquid vltra sortem, quod colligi-
 tur ex dilatione octo mensium, & ex eo, quod eadem pecunia
 plus valet Parisijs, quam Romę, quod numquam licet g. Su-
 pradicta vero procedunt in illis, qui alia ratione, quam mutui,
 vel dilationis accipiunt plus, puta ratione emptionis rei, quæ
 minus valet ob absentiam, vel ob locum, in quo est, vel ratione
 interesse lucri cessantis, vel damni emergentis.

Nota octauo, quod id, quod vulgo dicitur, scuta & ducatos,
 quibus vtuntur mercatores & campfores in nundinis cambi-
 do esse maioris pretij, & diuersos ab illis, quibus vtuntur in e-
 mendis rebus necessarijs & mercibus, non est intelligendum,
 quod ipsi mercatores augent, vel minuunt pretium eorum, vel
 quod apud eos pluris valent, sed quod ducatus, vel scutum
 cum auctario, quod soluendum est pro eo alio remittendo, vel
 aliunde remisso, valet pluris, & quod quantum debeat esse il-
 lud auctarium arbitrantur ipsi tamquam boni viri, & in arte
 periti, attendita varia variorum locorum distantia, & maiore co-
 pia, vel penuria pecunię campfibilis, & merito: quia res indefi-
 nitæ arbitrio boni viri sunt finiendæ. Vnde non omnes ducata
 cum auctario suo, quibus vtuntur in cambiendo, sunt eiusdē
 pretij, sed varij, & maioris & minoris iuxta varietatem locorū,
 ad que, vel vnde remittuntur soluendi, & ita non sunt dam-
 nandi, tamquam fictitij, vt aliqui, quos in prædicto Commen-
 tario sequuti fuimus, damnant.

30: Defendere autem illos, qui mutuunt sub vsuris Regibus,
 & c. aliquo modo eos cogentibus, non videtur facile. Tū quia
 id iure naturali est peccatū, vt dictum est b, quale ob nulla ma-
 la vitanda admittendum est c. Tum quia pro nulla re licet mē-
 ri d, & mentiri, & ad vsuram dare parificari videntur e. Tū quia
 saltem multi eorū ratione interesse non possunt illas accipere,
 quia pecuniam quam mutuunt, non habent paratā ad exercē-
 dā mercaturam, nec ad prædia, & census emendos, vt satis defi-
 nit Sotus f. Tum quia ratione cambij non videntur posse acci-
 pere, quia non est licitum cambire cum lucro in loco ad eūdē,
 neque in nundinas secundas, vel tertias, per prædicta: & Reges
 capiunt mutuū non soluendum vere in locis extra sua dominia
 suis, licet fingant illud in suis literis, & omnia cābia ficta repro-
 bantur, Tū quia, vt audio, capiunt illas pecunias cum promif-
 sione soluēdi auctariū ad rationē 5. 8. aut 10. pro 100. in anno,
 quod

d 2 par. tit. 1.
 c. 7. parag. 30

e Ver. vsur. 4.
 q. 13.
 ff. 3. 5. par.
 tit. 11.

g Per cap. in
 Cimitate, de
 vsur. & c. ad
 nostram de
 empt.

a l. 1. ff. de iu-
 re delib. c. de
 causis, de of-
 fic. deleg.

b Supra nu.
 211.
 c Cap. itane
 & c. tolerabi-
 lius 32. q. 5.
 d Gloss. iun-
 do textu re-
 cepra in c. si
 aliquid 32.
 qu. 4.
 e In c. super
 cod. de vsur.
 f Lib. 6. q. 1.
 or. 5. de iust.
 & iur.

428 De VIII. præcepto, Ne sis falsus testis.

quod ad nullum genus cambij liciti reducitur. Tum denique quia difficile est reducere huiusmodi lucrum ad lucrum cambij septimæ speciei, & ad nullum alium iustum potest reduci. Quare consulendum videtur viris pecuniosis non exercentibus mercaturam, neque intendentibus emere prædia, vel census, etiamsi non mutuarent, ut sine villo temporali auctario gratis principaliter mutuent suas pecunias prædictis Regibus pro spiritali virtutis & meriti, sperantes minus principaliter aliquam remunerationem antidotalem, aut certe emant ab eis census iusto pretio cum pacto redimendi constitutos super reditibus publicis illarum, vel illarum civitatum, vel statuum, habentibus vero pecunias destinatas ad lucra prædicta mutuent sub interesse verisimili lucri cessantis.

De octavo præcepto Decalogi, Non sis falsus testis.

C A P V T XVIII.

- 1 Præceptum octavum quid principaliter, & quid secundo prohibeat.
- 2 Testans ignotum esse verum ut peccat.
- 3 Peccatum verborum septplex, & præcipue ex intentione indicandum, & num. 4.
- 4 Mendacium quid, quotuplex, & quod mortale, etiam in iudicio.
- 5 Miracula falsa, & vitam sanctorum fictam prædicans.
- 6 Promissio que obligat ad mortale, late.
- 7 Deliberatio que ad obligationem sufficit.
- 8 Simulatio, & Hypocrisis mendacia factorum, & que mortales.
- 9 Iudicium temerarium quid, & crebro parit mendacium.
- 10 Contumelia, conuitium, & improprium quid.
- 11 Honor quid, & que inhonoratio mortalis.
- 12 Correctio iusta que contumelia carere debet.
- 13 Susurratio quid, que mortalis, differt à detractio, & contumelia, & segg.
- 15 Derisio quid, que blasphemia, & que mortalis, num. 16.

2. 2. q. 127.
art. 5. ad 2. &
Iustus Alex.
Halenf. in 3.
part. q. 1.

Pro fundamento dicendorum in hoc cap. præsupponimus primo ex mente S. Tho. recepta a, quod hoc præcepto principaliter prohibetur latio falsi testimonij iudicialis, & veritatis, & secundo omnis significatio inordinata verborum, signorum, & factorum, quæ fit mentiando, inhonorando, susurrando, deridendo, maledicendo, detrahendo. De quibus omnibus quo ordine proposita sunt dicetur,

Secundo præsupponimus, quod omnis significatio huiusmodi est saltem peccatū veniale, per tradita supra b. Tum quia est iniuria

injury verborum, & autem est omnis nocendi in bonis nocet, & illa quæ ita nocendi sine t debendo per illan cumentari dari, al mentem S. Tho.

Primo igitur peccat qui facit aliquid e nium ob tria est p tur per cap. 1. f p est mortalis g. Ob notabilis, alias no 2 Ad noue auter verū, nesciens esse neatur restituere i deo nō teneri (lic bitatis, ut ei confi rito credi possit, q fecisse a, alioqui s tium credere deb

Secundo peccat, t, Os quod mōtatur, o venialiter peccat, ficatio falsi, vel puta quod additur e de sentiam mendaci mentem eiusdem virtuti, quæ appe mandum dicta & mus, iuxta S. Tho rum similia, sig ras, non est mend non significatur p

3 Dividitur aut significatur veru ficatur falsum pu sum putatum fals iocolum, quo tan mini nocet, & ali à Religioso, aut a iuramento firme nimo nō abstinere cōscientiam, qua vtrumq; Thomā bus, corporalibu